KOMISJA
EUROPEJSKA

Bruksela, dnia 11.6.2021 r.
COM(2021) 312 final

ANNEX 1

ZAŁĄCZNIK

do

wniosku dotyczącego

DECYZJI RADY

w sprawie podpisania, w imieniu Unii Europejskiej, i tymczasowego stosowania Umowy o partnerstwie między Unią Europejską, z jednej strony, a członkami Organizacji Państw Afryki, Karaibów i Pacyfiku (OACPS), z drugiej strony

UMOWA O PARTNERSTWIE
MIĘDZY UNIĄ EUROPEJSKĄ, Z JEDNEJ STRONY,
A CZŁONKAMI ORGANIZACJI PAŃSTW AFRYKI, KARAIBÓW I PACYFIKU, Z DRUGIEJ STRONY

CZĘŚĆ I – POSTANOWIENIA OGÓLNE

CZĘŚĆ II – PRIORYTETY STRATEGICZNE

TYTUŁ I – PRAWA CZŁOWIEKA, DEMOKRACJA I DOBRE RZĄDY W SPOŁECZEŃSTWACH UKIERUNKOWANYCH NA LUDZI I OPARTYCH NA PRAWACH CZŁOWIEKA

TYTUŁ II – POKÓJ I BEZPIECZEŃSTWO

TYTUŁ III – ROZWÓJ SPOŁECZNY

TYTUŁ IV – TRWAŁY WZROST I ROZWÓJ GOSPODARCZY SPRZYJAJĄCY WŁĄCZENIU SPOŁECZNEMU

TYTUŁ V – ZRÓWNOWAŻONOŚĆ ŚRODOWISKOWA I ZMIANA KLIMATU

TYTUŁ VI – MIGRACJA I MOBILNOŚĆ

CZĘŚĆ III – ŚWIATOWE SOJUSZE I WSPÓŁPRACA MIĘDZYNARODOWA

CZĘŚĆ IV – ŚRODKI WSPÓŁPRACY I WDRAŻANIA

CZĘŚĆ V – RAMY INSTYTUCJONALNE

CZĘŚĆ VI – POSTANOWIENIA KOŃCOWE

PROTOKOŁY REGIONALNE:

PROTOKÓŁ REGIONALNY DOTYCZĄCY AFRYKI

CZĘŚĆ I – RAMY WSPÓŁPRACY

CZĘŚĆ II – KLUCZOWE OBSZARY WSPÓŁPRACY

TYTUŁ I – TRWAŁY WZROST I ROZWÓJ GOSPODARCZY SPRZYJAJĄCY WŁĄCZENIU SPOŁECZNEMU

TYTUŁ II – ROZWÓJ SPOŁECZNY

TYTUŁ III – ŚRODOWISKO, ZARZĄDZANIE ZASOBAMI NATURALNYMI I ZMIANA KLIMATU

TYTUŁ IV – POKÓJ I BEZPIECZEŃSTWO

TYTUŁ V – PRAWA CZŁOWIEKA, DEMOKRACJA I DOBRE RZĄDY

TYTUŁ VI – MIGRACJA I MOBILNOŚĆ

PROTOKÓŁ REGIONALNY DOTYCZĄCY REGIONU KARAIBÓW:

CZĘŚĆ I – RAMY WSPÓŁPRACY

CZĘŚĆ II – KLUCZOWE OBSZARY WSPÓŁPRACY

TYTUŁ I – TRWAŁY WZROST I ROZWÓJ GOSPODARCZY SPRZYJAJĄCY WŁĄCZENIU SPOŁECZNEMU

TYTUŁ II – ZRÓWNOWAŻONOŚĆ ŚRODOWISKOWA, ZMIANA KLIMATU I ZRÓWNOWAŻONE ZARZĄDZANIE ZASOBAMI NATURALNYMI

TYTUŁ III – PRAWA CZŁOWIEKA, DOBRE RZĄDY, POKÓJ I BEZPIECZEŃSTWO

TYTUŁ IV – ROZWÓJ SPOŁECZNY, SPÓJNOŚĆ SPOŁECZNA i MOBILNOŚĆ

PROTOKÓŁ REGIONALNY DOTYCZĄCY REGIONU PACYFIKU:

CZĘŚĆ I – RAMY WSPÓŁPRACY

CZĘŚĆ II – KLUCZOWE OBSZARY WSPÓŁPRACY

TYTUŁ I – ZRÓWNOWAŻONOŚĆ ŚRODOWISKOWA I ZMIANA KLIMATU

TYTUŁ II – TRWAŁY ROZWÓJ GOSPODARCZY SPRZYJAJĄCY WŁĄCZENIU SPOŁECZNEMU

TYTUŁ III – OCEANY, MORZA I RYBOŁÓWSTWO

TYTUŁ IV– BEZPIECZEŃSTWO, PRAWA CZŁOWIEKA, DEMOKRACJA I DOBRE RZĄDY

TYTUŁ V – ROZWÓJ SPOŁECZNY

ZAŁĄCZNIKI

ZAŁĄCZNIK I: PROCESY POWROTU I READMISJI

ZAŁĄCZNIK II: DZIAŁANIA EUROPEJSKIEGO BANKU INWESTYCYJNEGO

UNIA EUROPEJSKA, zwana dalej „UE”, z jednej strony, oraz

REPUBLIKA ANGOLI,

ANTIGUA I BARBUDA,

WSPÓLNOTA BAHAMÓW,

BARBADOS,

BELIZE,

REPUBLIKA BENINU,

REPUBLIKA BOTSWANY,

BURKINA FASO,

REPUBLIKA BURUNDI,

REPUBLIKA KAMERUNU,

REPUBLIKA ZIELONEGO PRZYLĄDKA,

REPUBLIKA ŚRODKOWOAFRYKAŃSKA,

REPUBLIKA CZADU,

ZWIĄZEK KOMORÓW,

REPUBLIKA KONGA,

WYSPY COOKA,

REPUBLIKA WYBRZEŻA KOŚCI SŁONIOWEJ,

REPUBLIKA KUBY,

DEMOKRATYCZNA REPUBLIKA KONGA,

REPUBLIKA DŻIBUTI,

WSPÓLNOTA DOMINIKI,

REPUBLIKA DOMINIKAŃSKA,

PAŃSTWO ERYTREA,

KRÓLESTWO ESWATINI,

FEDERALNA DEMOKRATYCZNA REPUBLIKA ETIOPII,

REPUBLIKA FIDŻI,

REPUBLIKA GABOŃSKA,

REPUBLIKA GAMBII,

REPUBLIKA GHANY,

GRENADA,

REPUBLIKA GWINEI,

REPUBLIKA GWINEI BISSAU,

REPUBLIKA GWINEI RÓWNIKOWEJ,

KOOPERACYJNA REPUBLIKA GUJANY,

REPUBLIKA HAITI,

JAMAJKA,

REPUBLIKA KENII,

REPUBLIKA KIRIBATI,

KRÓLESTWO LESOTHO,

REPUBLIKA LIBERII,

REPUBLIKA MADAGASKARU,

REPUBLIKA MALAWI,

REPUBLIKA MALI,

REPUBLIKA WYSP MARSHALLA,

ISLAMSKA REPUBLIKA MAURETAŃSKA,

REPUBLIKA MAURITIUSU,

SFEDEROWANE STANY MIKRONEZJI,

REPUBLIKA MOZAMBIKU,

REPUBLIKA NAMIBII,

REPUBLIKA NAURU,

REPUBLIKA NIGRU,

FEDERALNA REPUBLIKA NIGERII,

NIUE,

REPUBLIKA PALAU,

NIEZALEŻNE PAŃSTWO PAPUI-NOWEJ GWINEI,

REPUBLIKA RWANDY,

SAINT KITTS I NEVIS,

SAINT LUCIA,

SAINT VINCENT I GRENADYNY,

NIEZALEŻNE PAŃSTWO SAMOA,

DEMOKRATYCZNA REPUBLIKA WYSP ŚWIĘTEGO TOMASZA I KSIĄŻĘCEJ,

REPUBLIKA SENEGALU,

REPUBLIKA SESZELI,

REPUBLIKA SIERRA LEONE,

WYSPY SALOMONA,

FEDERALNA REPUBLIKA SOMALII,

REPUBLIKA POŁUDNIOWEJ AFRYKI,

REPUBLIKA SUDANU POŁUDNIOWEGO,

REPUBLIKA SUDANU,

REPUBLIKA SURINAMU,

ZJEDNOCZONA REPUBLIKA TANZANII,

DEMOKRATYCZNA REPUBLIKA TIMORU WSCHODNIEGO,

REPUBLIKA TOGIJSKA,

KRÓLESTWO TONGA,

REPUBLIKA TRYNIDADU I TOBAGO,

TUVALU,

REPUBLIKA UGANDY,

REPUBLIKA VANUATU,

REPUBLIKA ZAMBII,

REPUBLIKA ZIMBABWE,

zwane dalej członkami Organizacji Państw Afryki, Karaibów i Pacyfiku (OACPS), z drugiej strony,

UWZGLĘDNIAJĄC, z jednej strony, zmienione Porozumienie z Georgetown ustanawiające Organizację Państw Afryki, Karaibów i Pacyfiku, a z drugiej strony, Traktat o Unii Europejskiej oraz Traktat o funkcjonowaniu Unii Europejskiej;

UWZGLĘDNIAJĄC silne powiązania istniejące między Stronami oraz łączące je ścisłe więzi polityczne, gospodarcze i kulturowe;

POTWIERDZAJĄC swoje przywiązanie do międzynarodowego porządku opartego na zasadach, którego główną zasadą jest multilateralizm, a centralnym elementem – Organizacja Narodów Zjednoczonych;

POTWIERDZAJĄC swoje zaangażowanie na rzecz zrównoważonego rozwoju zgodnie z Agendą na rzecz zrównoważonego rozwoju 2030;

PODKREŚLAJĄC znaczenie regularnego dialogu w kwestiach będących przedmiotem wspólnego zainteresowania, na wszystkich odpowiednich szczeblach;

POTWIERDZAJĄC swoje zobowiązanie do wzmocnienia partnerstwa poprzez koordynację działań na forach międzynarodowych z uwzględnieniem wspólnych interesów, wspólnych wartości i wzajemnego szacunku oraz mając świadomość swoich zdolności do kształtowania rezultatów o wymiarze ogólnoświatowym w drodze wspólnych działań;

POTWIERDZAJĄC zobowiązanie do przestrzegania zasad demokracji i praw człowieka, określonych w Powszechnej deklaracji praw człowieka i innych istotnych międzynarodowych aktach prawnych dotyczących praw człowieka, jak również zasad praworządności i dobrych rządów;

ODWOŁUJĄC SIĘ do swojego zaangażowania na rzecz wspierania pokoju i bezpieczeństwa oraz do swoich zobowiązań międzynarodowych w zakresie nierozprzestrzeniania broni masowego rażenia, a także do swojej determinacji w zapobieganiu najpoważniejszym przestępstwom budzącym niepokój społeczności międzynarodowej i ich ściganiu;

POTWIERDZAJĄC swoje zobowiązanie do wspierania wielostronnej współpracy na rzecz osiągnięcia zrównoważonego rozwoju, z uwzględnieniem różnych ról odgrywanych przez poszczególne zainteresowane strony, przy jednoczesnym zapewnieniu, aby wszystkie działały zgodnie z zasadami praworządności;

PODKREŚLAJĄC pilną potrzebę stawienia czoła globalnym wyzwaniom środowiskowym, znaczenie porozumienia klimatycznego z Paryża, pilną potrzebę budowania stabilnych i zrównoważonych gospodarek niskoemisyjnych i społeczeństw odpornych na zmianę klimatu, a także dążenie do osiągnięcia wspólnych celów w zakresie ochrony środowiska, zmiany klimatu i energii odnawialnej;

UZNAJĄC znaczenie strukturalnej restrukturyzacji ekonomicznej dla osiągnięcia trwałego wzrostu i rozwoju gospodarczego sprzyjającego włączeniu społecznemu;

ODWOŁUJĄC SIĘ do zobowiązania do przestrzegania zasad i przepisów regulujących handel międzynarodowy, w szczególności tych uzgodnionych w ramach Światowej Organizacji Handlu;

ODWOŁUJĄC SIĘ do zobowiązania do poszanowania praw pracowniczych, uwzględniając zasady ustanowione w konwencjach Międzynarodowej Organizacji Pracy;

UZNAJĄC ważną rolę nauki, technologii, badań naukowych i innowacji w przyspieszaniu przejścia do społeczeństw opartych na wiedzy, ułatwionego dzięki wykorzystaniu narzędzi cyfrowych w dążeniu do zrównoważonego rozwoju;

ODWOŁUJĄC SIĘ do zobowiązania do wspierania rozwoju społecznego, eliminowania ubóstwa oraz zwalczania dyskryminacji i nierówności, bez pozostawiania kogokolwiek w tyle;

UZNAJĄC, że zmiany demograficzne w połączeniu ze zmianami gospodarczymi, społecznymi i środowiskowymi stwarzają możliwości i stanowią wyzwania dla zrównoważonego rozwoju;

POTWIERDZAJĄC, że równość płci i wzmocnienie pozycji kobiet i dziewcząt są niezbędne do osiągnięcia zrównoważonego rozwoju sprzyjającego włączeniu społecznemu;

UZNAJĄC znaczenie młodzieży dla kształtowania przyszłości i wkładu w zrównoważony rozwój;

POTWIERDZAJĄC zobowiązanie do wspierania partnerstwa ukierunkowanego na ludzi oraz zacieśniania kontaktów międzyludzkich, w tym przez współpracę i wymianę w dziedzinie nauki, technologii, innowacji, edukacji i kultury;

POTWIERDZAJĄC zobowiązanie do zacieśniania współpracy i dialogu w dziedzinie migracji i mobilności;

UZNAJĄC rosnące zagrożenia powodowane przez klęski żywiołowe, wstrząsy gospodarcze i inne wstrząsy zewnętrzne, w tym pandemie;

POTWIERDZAJĄC gotowość do współpracy na rzecz wspierania integracji regionalnej i kontynentalnej, w szczególności z myślą o osiągnięciu celów określonych w Agendzie 2063 Unii Afrykańskiej oraz w ramach integracji i współpracy regionów Karaibów i Pacyfiku;

ODWOŁUJĄC SIĘ do zasad spójności polityki na rzecz rozwoju i skuteczności pomocy, jak również do zasad planu działania z Addis Abeby;

UWZGLĘDNIAJĄC Umowę o partnerstwie między członkami grupy państw Afryki, Karaibów i Pacyfiku z jednej strony a Wspólnotą Europejską i jej państwami członkowskimi z drugiej strony, podpisaną w Kotonu dnia 23 czerwca 2000 r., zmienioną w Luksemburgu dnia 25 czerwca 2005 r. i w Wagadugu dnia 22 czerwca 2010 r.,

UZGADNIAJĄ, CO NASTĘPUJE:

CZĘŚĆ I

POSTANOWIENIA OGÓLNE

ARTYKUŁ 1

Cele

1. W niniejszej umowie ustanawia się wzmocnione partnerstwo polityczne między Stronami w celu osiągnięcia wzajemnie korzystnych rezultatów w zakresie wspólnych i powiązanych interesów oraz zgodnie z ich wspólnymi wartościami.

2. Niniejsza umowa przyczynia się do osiągnięcia celów zrównoważonego rozwoju, przy czym Agenda na rzecz zrównoważonego rozwoju 2030 oraz porozumienie klimatyczne z Paryża stanowią nadrzędne ramy, którymi to partnerstwo się kieruje.

3. Celem niniejszej umowy jest:

a) propagowanie, ochrona i realizowanie praw człowieka, zasad demokracji, praworządności i dobrych rządów, ze szczególnym uwzględnieniem kwestii równości płci;

b) budowanie pokojowych i odpornych państw i społeczeństw, przeciwdziałanie bieżącym i pojawiającym się zagrożeniom dla pokoju i bezpieczeństwa;

c) wspieranie rozwoju społecznego, a w szczególności eliminowanie ubóstwa i przeciwdziałanie nierównościom, oraz zapewnianie każdemu godnego życia i dbanie o to, by nikt nie pozostał w tyle, ze szczególnym uwzględnieniem kobiet i dziewcząt;

d) mobilizowanie inwestycji, wspieranie handlu i pobudzanie rozwoju sektora prywatnego w celu osiągnięcia trwałego wzrostu gospodarczego sprzyjającego włączeniu społecznemu i tworzenia godnych miejsc pracy dla wszystkich;

e) zwalczanie zmiany klimatu, ochrona środowiska i zapewnienie zrównoważonego zarządzania zasobami naturalnymi oraz

f) wdrażanie kompleksowego i wyważonego podejścia do migracji, tak aby czerpać korzyści z bezpiecznej, uporządkowanej i legalnej migracji i mobilności, powstrzymać migrację nieuregulowaną, eliminując jednocześnie jej pierwotne przyczyny, przy pełnym poszanowaniu prawa międzynarodowego i zgodnie z kompetencjami poszczególnych Stron.

4. Dialog oparty na partnerstwie i działania dostosowane do specyfiki Stron stanowią główne narzędzia do osiągnięcia celów niniejszej umowy.

5. Niniejsza umowa ułatwia zajmowanie przez Strony wspólnego stanowiska na arenie międzynarodowej, wzmacniając partnerstwo na rzecz propagowania multilateralizmu i międzynarodowego porządku opartego na zasadach, w celu przyspieszenia globalnych działań.

ARTYKUŁ 2

Zasady

1. Strony dążą do osiągnięcia celów niniejszej umowy w duchu współodpowiedzialności, solidarności, wzajemności, wzajemnego szacunku i rozliczalności.

2. Strony potwierdzają swoje zobowiązanie do rozwijania przyjaznych stosunków między narodami opartych na poszanowaniu zasady suwerennej równości wszystkich państw oraz do powstrzymania się od gróźb lub użycia siły przeciwko integralności terytorialnej lub niezależności politycznej jakiegokolwiek państwa lub w jakikolwiek inny sposób niezgodny z Kartą Narodów Zjednoczonych.

3. Strony postanawiają wdrażać każdy z protokołów regionalnych zgodnie z ogólnymi zasadami uzgodnionymi w części ogólnej, uwzględniając jednocześnie specyfikę regionów. Zgadzają się również dostosować działania do różnych potrzeb państw najsłabiej rozwiniętych, państw śródlądowych, małych rozwijających się państw wyspiarskich i nisko położonych państw nadbrzeżnych, biorąc pod uwagę różnorodne wyzwania, przed którymi państwa te stoją.

4. Strony podejmują decyzje i działania na właściwym szczeblu – wewnętrznym, regionalnym lub wielonarodowym.

5. Strony konsekwentnie propagują podejście uwzględniające problematykę płci i zapewniają włączanie kwestii równości płci do głównego nurtu wszystkich obszarów polityki.

6. Strony przyjmują zintegrowane podejście do współpracy obejmujące elementy polityczne, gospodarcze, społeczne, środowiskowe i kulturowe.

7. Strony intensyfikują działania na rzecz dalszej integracji i współpracy regionalnej w celu jak najlepszego rozwiązywania problemów w zakresie bezpieczeństwa, czerpania korzyści gospodarczych z globalizacji oraz, w stosownych przypadkach, sprostania transgranicznym wyzwaniom i możliwościom.

8. Strony propagują podejście uwzględniające udział wielu zainteresowanych stron, które umożliwia uczestnictwo wielu różnych podmiotów – w tym parlamentów, władz lokalnych, społeczeństwa obywatelskiego i sektora prywatnego – w procesach dialogu i współpracy w ramach partnerstwa.

9. Aby skuteczniej i wydajniej realizować cele partnerstwa, można prowadzić współpracę w ramach formalnych i doraźnych struktur regionalnych. Strony mogą również porozumieć się w zakresie postanowień i elastycznych procedur, które umożliwiają zainteresowanym stronom pogłębienie dialogu i współpracy w zakresie konkretnych zagadnień tematycznych i kwestii międzyregionalnych.

ARTYKUŁ 3

Dialog w ramach partnerstwa

1. Strony angażują się w regularny, wyważony, kompleksowy i rzeczowy dialog w ramach partnerstwa dotyczący wszystkich obszarów niniejszej umowy, prowadzący do podjęcia zobowiązań i, w stosownych przypadkach, działań po obu stronach w celu skutecznego wprowadzenia w życie niniejszej umowy.

2. Strony zgadzają się, że celem tego dialogu w ramach partnerstwa jest wymiana informacji, propagowanie wzajemnego zrozumienia oraz ułatwianie ustanawiania uzgodnionych priorytetów i wspólnych porządków na szczeblu krajowym, regionalnym i międzynarodowym. Strony współpracują i koordynują działania w kwestiach będących przedmiotem wspólnego zainteresowania i dotyczących nowych wyzwań w środowisku międzynarodowym.

3. Strony postanawiają o prowadzeniu dialogu w sposób elastyczny i dostosowany do potrzeb, w regularnych odstępach czasu, w odpowiedniej formie i na najwłaściwszym szczeblu wewnętrznym, regionalnym lub wielonarodowym, przy pełnym wykorzystaniu wszystkich możliwych kanałów, w tym w środowisku regionalnym i międzynarodowym. Strony postanawiają monitorować i oceniać skuteczność tego dialogu i w razie potrzeby dostosowywać jego zakres.

4. Strony postanawiają należycie informować parlamenty oraz, w stosownych przypadkach, przedstawicieli organizacji społeczeństwa obywatelskiego i sektora prywatnego, prowadzić konsultacje z nimi i zapewniać im możliwość wnoszenia wkładu w dialog w ramach partnerstwa. W stosownych przypadkach do dialogu włączane są organizacje regionalne i kontynentalne.

ARTYKUŁ 4

Spójność polityki

1. Strony opracowują spójne strategie polityczne na szczeblu krajowym, regionalnym i międzynarodowym, aby osiągnąć cele niniejszej umowy, stosując ukierunkowane, strategiczne i partnerskie podejście.

2. Strony indywidualnie i wspólnie wspierają synergię między swoimi strategiami politycznymi w celu uniknięcia lub zminimalizowania negatywnych skutków, jakie te strategie polityczne mogą mieć dla pozostałych Stron. Zobowiązują się również do informowania pozostałych Stron o inicjatywach i środkach, które mogą wywrzeć na nie istotny wpływ, oraz, w razie potrzeby, do konsultowania się ze sobą w tym zakresie.

3. Strony potwierdzają swoje zaangażowanie w zapewnienie spójności polityki na rzecz rozwoju jako jednego z kluczowych czynników osiągnięcia celów zrównoważonego rozwoju.

ARTYKUŁ 5

Podmioty

1. Strony przyznają, że rządy odgrywają główną rolę w określaniu i wdrażaniu priorytetów i strategii swoich państw. Strony uznają kluczową rolę parlamentów w kształtowaniu i przyjmowaniu prawodawstwa, uzgadnianiu budżetów i rozliczaniu rządów. Strony uznają rolę i wkład władz lokalnych w zwiększanie demokratycznej rozliczalności i uzupełnianie działań rządów.

2. Strony uznają ważną rolę organizacji subregionalnych, regionalnych, kontynentalnych i międzykontynentalnych w osiąganiu celów niniejszej umowy, w szczególności celów jej trzech protokołów regionalnych.

3. Strony uznają istotną rolę i wkład zainteresowanych stron, we wszystkich formach i z uwzględnieniem specyfiki krajowej, a mianowicie społeczeństwa obywatelskiego, partnerów gospodarczych i społecznych, w tym organizacji związków zawodowych, oraz sektora prywatnego, a także postanawiają wspierać i wzmacniać ich skuteczny udział w celu rozwijania bardziej integracyjnych procesów politycznych, opartych na porozumieniu zainteresowanych stron. W tym celu Strony zapewniają, aby w stosownych przypadkach, wszystkie te zainteresowane strony były informowane o strategiach i politykach sektorowych, aby prowadzono z nimi konsultacje w tych sprawach, aby wnosiły wkład w szeroko zakrojony proces dialogu, otrzymywały wsparcie w zakresie budowania zdolności w najważniejszych obszarach i uczestniczyły we wdrażaniu programów współpracy w dziedzinach, które ich dotyczą. Takie uczestnictwo w programach współpracy będzie uzależnione od tego, w jakim stopniu te zainteresowane strony zaspokajają potrzeby ludności, i od ich konkretnych kompetencji oraz od tego, czy posiadają rozliczalne i przejrzyste struktury zarządzania.

ARTYKUŁ 6

Struktura

1. Niniejsza umowa składa się z części ogólnej (części I, II, III, IV, V, VI, załączników i deklaracji) i trzech protokołów regionalnych.

2. Postanowienia części ogólnej i załączników do niej są prawnie wiążące dla wszystkich stron niniejszej umowy.

3. Postanowienia protokołów regionalnych są prawnie wiążące dla UE oraz dla Stron odpowiednio w Afryce, regionie Karaibów i regionie Pacyfiku. Żadne z postanowień protokołów regionalnych, ich interpretacja ani wdrażanie nie mogą wpływać na postanowienia zawarte w części ogólnej niniejszej umowy i w decyzjach Rady Ministrów OACPS–UE ani od nich odbiegać.

ARTYKUŁ 7

Zagadnienia przekrojowe

1. Strony postanawiają systematycznie uwzględniać następujące zagadnienia przekrojowe, podejmując decyzje o działaniach we wszystkich obszarach współpracy: prawa człowieka, demokracja, równość płci, pokój i bezpieczeństwo, ochrona środowiska, przeciwdziałanie zmianie klimatu, kultura i młodzież.

2. Strony współpracują na rzecz wspierania budowania zdolności, aby skutecznie sprostać wyzwaniom i osiągnąć cele określone w niniejszej umowie. Strony dążą do sprzyjania wzmocnieniu instytucji, propagowania wymiany najlepszych praktyk oraz ułatwiania transferu wiedzy i dzielenia się nią.

3. Strony wzmacniają odporność państw, społeczności i jednostek, w szczególności najsłabszych grup społecznych, w obliczu wyzwań związanych ze środowiskiem i zmianą klimatu, szoków gospodarczych, konfliktów i kryzysów politycznych, a także epidemii i pandemii.

CZĘŚĆ II

PRIORYTETY STRATEGICZNE

TYTUŁ I

PRAWA CZŁOWIEKA, DEMOKRACJA I DOBRE RZĄDY W SPOŁECZEŃSTWACH UKIERUNKOWANYCH NA LUDZI I OPARTYCH NA PRAWACH CZŁOWIEKA

ARTYKUŁ 8

Strony potwierdzają swoją determinację w dążeniu do ochrony, propagowania i realizowania praw człowieka, podstawowych wolności i zasad demokracji oraz wzmacniania praworządności i dobrych rządów, zgodnie z Kartą Narodów Zjednoczonych, Powszechną deklaracją praw człowieka i prawem międzynarodowym, w szczególności prawem międzynarodowym praw człowieka oraz, w stosownych przypadkach, międzynarodowym prawem humanitarnym. Strony propagują politykę ukierunkowaną na ludzi i opartą na prawach, obejmującą wszystkie prawa człowieka i zapewniającą równe szanse wszystkim członkom społeczeństwa, ukierunkowaną na trwały rozwój skoncentrowany na człowieku. Strony zgadzają się, że poszanowanie demokracji, praw człowieka, podstawowych wolności, praworządności i dobrych rządów stanowi integralną część trwałego rozwoju.

ARTYKUŁ 9

Prawa człowieka, demokracja i praworządność

1. Uznając, że prawa człowieka są powszechne, niepodzielne, współzależne i wzajemnie powiązane, Strony propagują, chronią i realizują wszystkie prawa człowieka: obywatelskie, polityczne, gospodarcze, społeczne i kulturowe. Strony chronią i zapewniają pełne i równe korzystanie ze wszystkich podstawowych wolności, takich jak wolność opinii i wypowiedzi, wolność zgromadzeń i stowarzyszania się, wolność myśli, religii i przekonań.

2. Strony zobowiązują się do propagowania powszechnego poszanowania i przestrzegania praw człowieka i podstawowych wolności wszystkich osób, bez dyskryminacji ze względu na płeć, pochodzenie etniczne lub społeczne, religię lub przekonania, poglądy polityczne lub wszelkie inne poglądy, niepełnosprawność, wiek lub inny status. Strony zobowiązują się do zwalczania wszelkich form rasizmu, dyskryminacji rasowej, ksenofobii i związanej z nimi nietolerancji oraz wszelkich form przemocy i dyskryminacji, w tym wszelkich przypadków nawoływania do nienawiści. Strony zobowiązują się do uznawania i wspierania praw ludności rdzennej, jak przewidziano w Deklaracji Organizacji Narodów Zjednoczonych o prawach ludności rdzennej.

3. Strony prowadzą w ramach partnerstwa dialog na szczeblu dwustronnym na temat kary śmierci. W przypadku gdy w ustawodawstwie krajowym przewidziano karę śmierci i jest ona nadal stosowana, Strony przestrzegają sprawiedliwości proceduralnej i minimalnych norm uzgodnionych na szczeblu międzynarodowym.

4. Strony potwierdzają, że uznawane powszechnie zasady demokracji, stanowiące podwaliny organizacji państwa, gwarantują usankcjonowanie władzy, legalność działań znajdującą odzwierciedlenie w systemie konstytucjonalnym i legislacyjnym oraz w regulacjach prawnych, jak również istnienie mechanizmów określających możliwości uczestniczenia we władzy. Przestrzegają tych zasad i wzmacniają ich stosowanie poprzez zapewnianie powszechnych, przejrzystych i wiarygodnych wyborów z należytym poszanowaniem suwerenności, jak również poprzez umożliwienie i wspieranie partycypacyjnych procesów decyzyjnych. Strony propagują przestrzeganie najlepszych praktyk wyborczych i wzajemną współpracę, w tym, w stosownych przypadkach, w zakresie obserwacji wyborów w UE i w państwach będących członkami OACPS.

5. Strony aktywnie wspierają wzmacnianie praworządności na szczeblu krajowym, regionalnym i międzynarodowym, dostrzegając jej kluczowe znaczenie dla ochrony praw człowieka i skutecznego funkcjonowania instytucji demokratycznych. Obejmuje to zapewnienie istnienia niezależnego, bezstronnego i dobrze funkcjonującego systemu sądowego, równości wobec prawa, prawa do rzetelnego procesu sądowego i sprawiedliwości proceduralnej oraz dostępu do skutecznych mechanizmów dochodzenia roszczeń na drodze prawnej.

6. Strony uznają prawo do rozwoju oparte na niepodzielności, współzależności, powszechności i niezbywalności wszystkich praw człowieka, na mocy którego każda istota ludzka i wszystkie ludy mają prawo do udziału w rozwoju gospodarczym, społecznym, kulturalnym i politycznym, w którym wszystkie prawa człowieka i podstawowe wolności mogą być w pełni realizowane, oraz do przyczyniania się do tego rozwoju i korzystania z niego. Strony wspierają środki służące wzmocnieniu prawa do rozwoju i zapewniają m.in. równość szans dla wszystkich w zakresie dostępu do podstawowych zasobów i niezbędnych usług, takich jak edukacja, świadczenia zdrowotne, żywność, mieszkalnictwo, zatrudnienie i sprawiedliwy podział dochodów, oraz do korzystania z tych zasobów i usług.

7. Strony zgadzają się, że poszanowanie praw człowieka, zasad demokracji oraz praworządności tworzy podwaliny ich polityki wewnętrznej i międzynarodowej oraz stanowi istotny element niniejszej umowy.

ARTYKUŁ 10

Równość płci

1. Strony potwierdzają swoje zdecydowane zaangażowanie na rzecz osiągnięcia równości płci, pełnego korzystania ze wszystkich praw człowieka przez wszystkich oraz wzmocnienia pozycji każdego człowieka jako czynnika napędzającego trwały rozwój. Strony włączają zasadę równości płci do swoich konstytucji krajowych lub innego właściwego prawodawstwa.

2. Strony przyznają, że różnice w traktowaniu kobiet i mężczyzn pozbawiają kobiety podstawowych praw człowieka i szans. Strony przyjmują i wzmacniają egzekwowalne prawodawstwo, ramy prawne i racjonalne polityki, programy i mechanizmy w celu zapewnienia dziewczętom i kobietom równego dostępu do wszystkich sfer życia, równych szans we wszystkich sferach życia, równej kontroli nad nimi oraz pełnego i równego uczestnictwa w nich, na równi z chłopcami i mężczyznami.

3. Strony skupiają się w szczególności na poprawie dostępu kobiet, a w stosownych przypadkach dziewcząt, do wszystkich zasobów potrzebnych im w ciągu całego życia do realizacji ich pełnego potencjału oraz pełnego korzystania z praw człowieka i podstawowych wolności, w tym w odniesieniu do wysokiej jakości edukacji, zdrowia, możliwości zatrudnienia, dostępu do zasobów gospodarczych i kontroli nad nimi, kształtowania polityki, struktur zarządzania i przedsiębiorstw prywatnych, ze szczególnym uwzględnieniem kobiet znajdujących się w trudnej sytuacji. Strony wspierają pełne i skuteczne uczestnictwo kobiet oraz ich równe szanse w zakresie przywództwa na wszystkich szczeblach podejmowania decyzji w życiu politycznym, gospodarczym i publicznym.

4. Strony zobowiązują się do zapobiegania wszelkim formom przemocy seksualnej oraz przemocy i dyskryminacji ze względu na płeć w sferze publicznej i prywatnej, w tym handlowi ludźmi, seksualnemu wykorzystywaniu i niegodziwemu traktowaniu w celach seksualnych, oraz do ich zwalczania i ścigania. Strony podejmują wszelkie działania niezbędne do zwalczania głęboko zakorzenionych uprzedzeń ze względu na płeć oraz eliminowania wszelkich szkodliwych praktyk, takich jak dziecięce, wczesne i przymusowe małżeństwo oraz okaleczanie żeńskich narządów płciowych.

ARTYKUŁ 11

Społeczeństwa integracyjne i pluralistyczne

1. Strony zobowiązują się do zapewnienia równych szans wszystkim członkom społeczeństwa we wszystkich sferach życia. Strony zapobiegają praktykom dyskryminacyjnym oraz zakazują ich i je eliminują oraz przyjmują skuteczne środki służące zapewnieniu pełnego i równego korzystania ze wszystkich praw człowieka.

2. Strony chronią i wspierają wolność wypowiedzi, wolność opinii, wolność zgromadzeń oraz niezależność i pluralizm mediów jako filary demokracji, uwzględniając, że są to nie tylko prawa człowieka, ale również warunki konieczne demokracji, rozwoju i dialogu.

3. Strony wspierają społeczeństwa integracyjne i pluralistyczne, w tym demokrację wielopartyjną. Strony propagują kluczową rolę skutecznych, przejrzystych i rozliczalnych zgromadzeń narodowych i lokalnych oraz partii politycznych. Propagują również aktywne i rzeczywiste uczestnictwo wszystkich zainteresowanych stron i obywateli, w tym kobiet i młodzieży, w elastycznych, integracyjnych, partycypacyjnych i reprezentatywnych procesach politycznych oraz w kształtowaniu polityki na wszystkich szczeblach.

4. Strony utrzymują i zwiększają przestrzeń sprzyjającą aktywnemu, zorganizowanemu i przejrzystemu społeczeństwu obywatelskiemu, dostrzegając jego rolę w propagowaniu i monitorowaniu demokracji, praw człowieka, podstawowych wolności, sprawiedliwości społecznej i włączenia społecznego oraz rolę obrońcy podmiotów praw i praworządności, zwiększając tym samym wewnętrzną przejrzystość i rozliczalność.

5. Mając na uwadze, że internet stanowi platformę wymiany wiedzy i pomysłów, Strony dążą do pełnego wykorzystania potencjału rozwiązań cyfrowych z myślą o propagowaniu równego publicznego dostępu do informacji na wszystkich szczeblach oraz partycypacyjnego podejmowania decyzji, a także podnoszenia kompetencji informatycznych, jednocześnie podejmując działania w odniesieniu do ryzyka nadużyć oraz propagując otwarte postawy wobec różnorodności i jej poszanowanie.

ARTYKUŁ 12

Dobre rządy

1. Strony potwierdzają, że podstawę dobrych rządów stanowią przejrzyste, odpowiedzialne, rozliczalne i partycypacyjne rządy oraz odpowiednie mechanizmy nadzoru. Strony zgadzają się, że dobre rządy mają zasadnicze znaczenie dla poszanowania wszystkich praw człowieka, zasad demokracji i praworządności. Strony zobowiązują się do zapewnienia powszechnego dostępu do usług publicznych bez jakiejkolwiek dyskryminacji. Ponadto zobowiązują się do zapewnienia przejrzystości i rozliczalności jako integralnych elementów dobrych rządów oraz rozwoju instytucjonalnego.

2. Strony zobowiązują się do przejrzystego i rozliczalnego zarządzania zasobami ludzkimi, naturalnymi, gospodarczymi i finansowymi na potrzeby zapewnienia sprawiedliwego podziału korzyści i trwałego rozwoju.

3. Strony zobowiązują się do stworzenia środowiska sprzyjającego przejrzystości i rozliczalności w administracji publicznej, w tym do zwiększenia uczciwości i niezależności instytucji zarządzających. Strony opracowują i wdrażają systemy należytego zarządzania finansami publicznymi, zgodne z podstawowymi zasadami skuteczności, przejrzystości i rozliczalności, w celu ochrony finansów publicznych i poprawy świadczenia usług publicznych poprzez wyeliminowanie wąskich gardeł w administracji i usunięcie luk regulacyjnych.

4. Strony zapewniają przejrzystość i rozliczalność w zakresie finansowania publicznego, w tym pomocy finansowej, oraz w zakresie świadczenia usług publicznych. Strony usprawniają pobór dochodów oraz zwalczają uchylanie się od opodatkowania i unikanie go oraz nielegalne przepływy finansowe. Strony zgadzają się współpracować w walce z praniem pieniędzy i finansowaniem terroryzmu oraz angażować się w odpowiednim czasie w partnerski dialog na szczeblu dwustronnym i międzynarodowym w sprawach związanych z przeciwdziałaniem praniu pieniędzy i finansowaniu terroryzmu.

5. Strony zwalczają korupcję na wszystkich szczeblach i we wszystkich jej formach, opracowując i wdrażając lub utrzymując skuteczną, skoordynowaną politykę antykorupcyjną, która odzwierciedla zasady praworządności, właściwego zarządzania sprawami publicznymi i własnością publiczną, uczciwości, przejrzystości i rozliczalności. Strony przyjmują środki prawodawcze i inne środki mające na celu zapobieganie przekupstwu i przywłaszczaniu, sprzeniewierzaniu lub innemu przekierowywaniu zasobów przez urzędników publicznych z bezpośrednią lub pośrednią korzyścią dla nich oraz odzyskiwanie i zwrot mienia uzyskanego w wyniku korupcji.

6. Strony uznają zasady dobrego zarządzania w kwestiach podatkowych, w tym globalne standardy dotyczące przejrzystości, wymiany informacji i uczciwego opodatkowania, oraz minimalne standardy przeciwdziałania erozji bazy podatkowej i przenoszeniu zysków (BEPS), a także zobowiązują się do wdrażania tych zasad i standardów. Strony propagują dobre zarządzanie w kwestiach podatkowych, usprawniają współpracę międzynarodową w kwestiach podatkowych i ułatwiają pobór dochodów podatkowych. Strony współpracują na rzecz zwiększenia zdolności do przestrzegania wspomnianych zasad i standardów oraz czerpania korzyści z dobrze prosperującego sektora finansowego opartego na zasadach. Strony zgadzają się angażować się w odpowiednim czasie w partnerski dialog na szczeblu dwustronnym i międzynarodowym w kwestiach podatkowych.

7. Strony zgadzają się, że dobre rządy tworzą podwaliny ich polityki wewnętrznej i międzynarodowej oraz stanowią podstawowy element niniejszej umowy. Ponadto postanawiają, że poważne przypadki korupcji, w tym akty przekupstwa prowadzące do takiej korupcji, stanowią naruszenie tego elementu.

ARTYKUŁ 13

Administracja publiczna

Uznając znaczenie dobrze wyposażonych, wydajnych i skutecznych systemów i procesów służby cywilnej z solidną bazą zasobów ludzkich, Strony zobowiązują się do wspierania współpracy w tej dziedzinie. Postanawiają również współpracować z myślą o modernizacji swoich administracji publicznych oraz rozwoju rozliczalnej, skutecznej, przejrzystej i profesjonalnej służby cywilnej. Działania w tym zakresie powinny być ukierunkowane m.in. na poprawę wydajności organizacyjnej, zwiększenie skuteczności instytucji w świadczeniu usług, przyspieszenie wdrażania e-rządzenia i usług cyfrowych oraz transformacji cyfrowej rejestrów publicznych, a także wzmocnienie procesów decentralizacji, zgodnie z odpowiednimi strategiami rozwoju gospodarczego i społecznego.

ARTYKUŁ 14

Statystyka

1. Uznając, że statystyka ma zasadnicze znaczenie dla osiągnięcia trwałego rozwoju, Strony rozwijają i wzmacniają swoje systemy statystyczne, w tym gromadzenie, przetwarzanie, kontrolę jakości i rozpowszechnianie danych statystycznych, aby przyczynić się do osiągnięcia długoterminowego celu, jakim są dostępne, aktualne i wiarygodne zdezagregowane dane wysokiej jakości, porównywalne na szczeblu międzynarodowym, ponieważ mają one kluczowe znaczenie przy podejmowaniu decyzji służących wspieraniu priorytetów poszczególnych Stron w zakresie rozwoju społecznego i gospodarczego, jak również dla wspierania i monitorowania postępu.

2. Strony zobowiązują się do zwiększenia umiejętności statystycznych i propagowania wykorzystywania danych przy podejmowaniu decyzji poprzez angażowanie użytkowników po stronie rządu i spoza niego oraz wykorzystywanie nowych technologii i źródeł danych. Strony współpracują w zakresie wykorzystywania technologii do gromadzenia i ochrony danych oraz wspierają rozpowszechnianie porównywalnych statystyk na szczeblu krajowym i regionalnym.

3. Strony zapewniają niezależność zawodową swoich urzędów statystycznych.

ARTYKUŁ 15

Dane osobowe

1. Strony dostrzegają swój wspólny interes w ochronie prawa każdej osoby do prywatności w odniesieniu do przetwarzania danych osobowych, jak również znaczenie utrzymania solidnych systemów ochrony danych i zapewnienia ich skutecznego egzekwowania. Dopilnowują między innymi, aby dane osobowe przetwarzano rzetelnie i w sposób przejrzysty oraz aby zbierano je w wyraźnie określonych, konkretnych i prawnie uzasadnionych celach i nie przetwarzano ich w sposób niezgodny z tymi celami.

Do celów niniejszego artykułu „przetwarzanie” oznacza operację lub zestaw operacji wykonywanych na danych osobowych lub zestawach danych osobowych w sposób zautomatyzowany lub niezautomatyzowany, taką jak zbieranie, utrwalanie, organizowanie, porządkowanie, przechowywanie, adaptowanie lub modyfikowanie, pobieranie, przeglądanie, wykorzystywanie, ujawnianie poprzez przesłanie, rozpowszechnianie lub innego rodzaju udostępnianie, układanie lub kompilowanie, ograniczanie, usuwanie lub niszczenie.

2. Strony zapewniają wysoki poziom ochrony danych osobowych każdej osoby zgodnie z istniejącymi normami wielostronnymi oraz międzynarodowymi instrumentami i praktykami prawnymi. W tym celu ustanawiają odpowiednie systemy prawne i regulacyjne oraz polityki, jak również odpowiednie zdolności administracyjne do ich wdrażania, w tym niezależne organy nadzorcze.

TYTUŁ II

POKÓJ I BEZPIECZEŃSTWO

ARTYKUŁ 16

Strony przyznają, że pokój, stabilność i bezpieczeństwo, w tym bezpieczeństwo ludzkie i odporność, mają zasadnicze znaczenie dla trwałego rozwoju i dobrobytu. Zapewnienie trwałego rozwoju bez zagwarantowania pokoju i bezpieczeństwa nie jest możliwe, a bez zagwarantowania rozwoju sprzyjającego włączeniu społecznemu nie można zapewnić trwałego pokoju i bezpieczeństwa. Strony stosują kompleksowe i zintegrowane podejście do konfliktów i kryzysów, w tym sytuacji niestabilności, przeciwdziałają rozprzestrzenianiu broni masowego rażenia oraz zajmują się wszystkimi poważnymi przestępstwami budzącymi niepokój społeczności międzynarodowej. Strony podejmują działania w odpowiedzi na nowe lub rosnące zagrożenia dla bezpieczeństwa obejmujące terroryzm i jego finansowanie, brutalny ekstremizm, przestępczość zorganizowaną, rozprzestrzenianie broni masowego rażenia, piractwo oraz handel ludźmi, nielegalny obrót środkami odurzającymi, bronią i innymi nielegalnymi towarami, a także cyberprzestępczość i zagrożenia dla cyberbezpieczeństwa.

ARTYKUŁ 17

Konflikty i kryzysy

1. Strony stosują zintegrowane podejście do konfliktów i kryzysów, w tym podejmują działania w zakresie zapobiegania, mediacji, rozwiązywania i pojednania, jak również zarządzania kryzysowego oraz utrzymywania i wspierania pokoju. Strony wspierają sprawiedliwość okresu przejściowego za pomocą dostosowanych do kontekstu środków propagujących prawdę, sprawiedliwość, zadośćuczynienie i gwarancje niepowtórzenia. Przyczyniają się do rozwoju instytucjonalnego i budowania państwowości oraz bezpieczeństwa ludzkiego, zwracając szczególną uwagę na sytuacje niestabilności.

2. Strony współpracują na rzecz całościowego zapobiegania pierwotnym przyczynom konfliktów i niestabilności oraz usuwania tych przyczyn. Szczególną uwagę zwracają na skuteczne zarządzanie zasobami naturalnymi, w szczególności w odniesieniu do surowców, tak aby przyniosło ono trwałe korzyści całemu społeczeństwu i aby nielegalne ich wykorzystywanie i nielegalny handel nimi nie przyczyniały się do powstawania i utrzymywania się konfliktów.

3. Strony dostrzegają znaczenie dialogu i konsultacji opartych na wzajemnym szacunku jako sposobu rozwiązywania konfliktów z udziałem władz i społeczności lokalnych, a także organizacji społeczeństwa obywatelskiego. W tym kontekście działają w ścisłej współpracy z organizacjami kontynentalnymi i regionalnymi.

4. Strony podejmują w sposób skoordynowany wszelkie stosowne działania w zakresie zapobiegania nasilaniu się przemocy, ograniczenia jej zasięgu terytorialnego oraz ułatwiania pokojowego rozstrzygania sporów. Szczególną uwagę zwracają na zapewnienie wykorzystania zasobów finansowych zgodnie z zasadami i celami niniejszej umowy oraz przeciwdziałanie sprzeniewierzeniu funduszy na cele zbrojne. Strony wdrażają również środki zapobiegające działalności najemników i służące rozwiązaniu problemu nieletnich żołnierzy oraz dążą do wyznaczenia odpowiedzialnych limitów wydatków wojskowych.

5. W sytuacjach pokonfliktowych Strony podejmują wszelkie stosowne działania mające na celu stabilizację w okresie przejściowym z myślą o przywróceniu pokojowej, stabilnej i demokratycznej sytuacji. Działania takie mogą obejmować wspieranie rozbrojenia i demobilizacji, jak również powrót i trwałą reintegrację społeczna byłych kombatantów. Strony zapewniają stworzenie niezbędnych powiązań między środkami nadzwyczajnymi, odbudową oraz bardziej długoterminowymi celami rozwoju.

6. Strony wspierają skuteczny udział wszystkich obywateli, w tym kobiet i młodzieży, w budowaniu pokoju, zapobieganiu konfliktom, mediacji, rozwiązywaniu konfliktów oraz działaniach humanitarnych, a także w zarządzaniu kryzysowym oraz utrzymywaniu i wspieraniu pokoju. Strony uznają za istotne zajęcie się sytuacją kobiet i dziewcząt będących ofiarami przemocy ze względu na płeć w trakcie konfliktów, a także odrębnym problemem przestępczości i przemocy wobec osób wymagających szczególnego traktowania i osób z niepełnosprawnościami.

ARTYKUŁ 18

Nierozprzestrzenianie broni masowego rażenia

1. Strony przyznają, że rozprzestrzenianie broni masowego rażenia i środków jej przenoszenia, zarówno do państw, jak i do podmiotów niepaństwowych, stanowi jedno z największych zagrożeń dla stabilności i bezpieczeństwa międzynarodowego. Strony zgodnie postanawiają zatem współpracować w walce z rozprzestrzenianiem broni masowego rażenia i środków jej przenoszenia oraz przyczyniać się do tej walki, w pełnym poszanowaniu zobowiązań wynikających z umów i układów międzynarodowych o rozbrojeniu i nierozprzestrzenianiu broni, jak również innych odpowiednich zobowiązań międzynarodowych, oraz wykonując je na poziomie wewnętrznym. Strony zgadzają się, że niniejsze postanowienie stanowi istotny element niniejszej umowy.

2. Ponadto Strony zgodnie postanawiają współpracować w walce z rozprzestrzenianiem broni masowego rażenia i środków jej przenoszenia: po pierwsze poprzez podejmowanie działań mających na celu, stosownie do przypadku, podpisanie lub ratyfikację wszystkich odpowiednich instrumentów międzynarodowych lub przystąpienie do nich oraz ich pełną realizację i pełne przestrzeganie; po drugie poprzez ustanowienie i utrzymanie skutecznego systemu kontroli wywozu, obejmującego zarówno kontrolę wywozu, jak i kontrolę tranzytu towarów związanych z bronią masowego rażenia, uwzględniającego również kontrolę końcowego przeznaczenia technologii podwójnego zastosowania pod kątem broni masowego rażenia oraz przewidującego skuteczne kary w przypadku naruszenia kontroli wywozu; a po trzecie poprzez współpracę na wielostronnych forach i w wielostronnych reżimach kontroli eksportu.

3. Strony postanawiają nawiązać stały partnerski dialog, który uzupełni i umocni ich współpracę w walce z rozprzestrzenianiem broni masowego rażenia i środków jej przenoszenia.

4. Uznając, że zagrożenia chemiczne, biologiczne, radiologiczne i jądrowe mogą mieć wysoce destrukcyjny wpływ na społeczeństwa oraz uznając, że mogą one wynikać z działalności przestępczej, w tym z nielegalnego rozprzestrzeniania, nielegalnego handlu, terroryzmu, wypadków lub zagrożeń naturalnych, takich jak pandemie, Strony współpracują na rzecz wzmocnienia zdolności instytucjonalnych do ograniczania tych zagrożeń.

ARTYKUŁ 19

Poważna przestępczość budząca niepokój społeczności międzynarodowej

1. Strony postanawiają współdziałać w celu zapobiegania ludobójstwu, zbrodniom przeciwko ludzkości i zbrodniom wojennym, wykorzystując odpowiednie ramy dwustronne i wielostronne, zgodnie z zasadą obowiązku ochrony.

2. Potwierdzając, że najpoważniejsze przestępstwa budzące niepokój całej społeczności międzynarodowej nie mogą pozostać bezkarne, Strony zapewniają sprawiedliwe i skuteczne dochodzenie i ściganie tych przestępstw, wdrażając w tym celu, stosownie do przypadku, środki na szczeblu krajowym, regionalnym lub międzynarodowym.

3. Strony uznają, że ustanowienie i skuteczne funkcjonowanie Międzynarodowego Trybunału Karnego stanowi ważne osiągnięcie na rzecz pokoju i sprawiedliwości na świecie. Strony ponawiają swoje zobowiązanie do pełnej współpracy z krajowymi, regionalnymi i międzynarodowymi mechanizmami wymiaru sprawiedliwości w sprawach karnych, w tym z Międzynarodowym Trybunałem Karnym, zgodnie z zasadą komplementarności. Zachęca się Strony do ratyfikacji i wdrożenia Rzymskiego Statutu Międzynarodowego Trybunału Karnego oraz powiązanych instrumentów, a także do dalszego zwiększania skuteczności Międzynarodowego Trybunału Karnego. Podjęte zostaną starania na rzecz wzmocnienia mechanizmów wymiaru sprawiedliwości w sprawach karnych na wszystkich szczeblach.

ARTYKUŁ 20

Terroryzm i brutalny ekstremizm

1. Strony ponownie kategorycznie potępiają wszelkie akty terroryzmu i brutalnego ekstremizmu oraz radykalizacji, zobowiązując się do zwalczania tych aktów w drodze współpracy międzynarodowej zgodnie z Kartą Narodów Zjednoczonych i prawem międzynarodowym oraz odpowiednimi konwencjami i instrumentami. Uznając, że walka z terroryzmem we wszystkich jego formach i przejawach stanowi wspólny priorytet, Strony współpracują na wszystkich szczeblach na rzecz zapobiegania terroryzmowi, brutalnemu ekstremizmowi i radykalizacji oraz ich zwalczania. Dostrzegając znaczenie zwalczania wszystkich czynników przyczyniających się do brutalnego ekstremizmu we wszystkich jego formach, w tym nietolerancji religijnej, nawoływania do nienawiści, ksenofobii, rasizmu, jak również innych form nietolerancji, Strony zobowiązują się do przeciwstawiania się brutalnemu ekstremizmowi oraz wspierania tolerancji religijnej i dialogu międzyreligijnego.

2. Strony zgadzają się, że walkę z terroryzmem należy prowadzić z pełnym poszanowaniem praworządności i w pełnej zgodności z prawem międzynarodowym, w tym z prawem międzynarodowym praw człowieka, międzynarodowym prawem uchodźczym i międzynarodowym prawem humanitarnym, zasadami Karty Narodów Zjednoczonych, odpowiednimi rezolucjami i oświadczeniami Rady Bezpieczeństwa Organizacji Narodów Zjednoczonych oraz odpowiednimi międzynarodowymi instrumentami związanymi ze zwalczaniem terroryzmu.

3. Strony współpracują w zakresie ochrony infrastruktury krytycznej, rozwiązywania problemów związanych z terroryzmem mających wpływ na granice, jak również wzmacniania ochrony lotnictwa cywilnego.

ARTYKUŁ 21

Przestępczość zorganizowana

1. Zgadzając się, że zorganizowana działalność przestępcza ma negatywne skutki polityczne, gospodarcze, kulturowe i społeczne, Strony zacieśniają współpracę w celu skuteczniejszego zapobiegania tej działalności i jej zwalczania. Strony współpracują w ramach zintegrowanego podejścia w celu usunięcia pierwotnych przyczyn przestępczości i zapewnienia alternatywnych sposobów jej zwalczania. W tym względzie podejmują działania mające na celu likwidację powiązań między przestępczością zorganizowaną a handlem ludźmi i przemytem migrantów, nielegalnego handlu bronią, materiałami niebezpiecznymi, środkami odurzającymi i ich prekursorami, dziką fauną i florą, drewnem i dobrami kultury oraz innej nielegalnej działalności gospodarczej i finansowej.

2. Strony zobowiązują się do zintensyfikowania działań na rzecz zapobiegania handlowi ludźmi, jego zwalczania i eliminowania oraz do zapewniania wsparcia w opracowywaniu i wdrażaniu odpowiednich ram i strategii legislacyjnych i instytucjonalnych, ze szczególnym uwzględnieniem osób znajdujących się w trudnej sytuacji, w tym kobiet, dzieci i małoletnich bez opieki, i ich szczególnych potrzeb. Strony zapewniają stałe przestrzeganie norm Konwencji Narodów Zjednoczonych przeciwko międzynarodowej przestępczości zorganizowanej oraz Protokołu o zapobieganiu, zwalczaniu oraz karaniu za handel ludźmi.

3. Strony zwiększają starania na rzecz odzyskania i zwrotu skradzionego mienia oraz zwalczania wszelkich form przestępczości zorganizowanej. W związku z tym wzmacniają ramy prawne i administracyjne w celu zwalczania prania pieniędzy i nielegalnych przepływów finansowych, w tym oszustw podatkowych i nadużyć w zakresie udzielania zamówień publicznych oraz korupcji czynnej i biernej zarówno w sektorze prywatnym, jak i publicznym, które mogą mieć szkodliwy wpływ na mobilizację zasobów wewnętrznych.

4. Strony wspierają bezpieczeństwo obywateli, ze szczególnym naciskiem na wzmocnienie instytucji i praworządności, ochronę praw człowieka oraz wspieranie reform wymiaru sprawiedliwości i sektora bezpieczeństwa. Strony propagują multidyscyplinarne programy ukierunkowane na słabsze grupy społeczne i służące wspieraniu ofiar przemocy, w tym przemocy z użyciem broni palnej, a także mediację i inne rozwiązania oparte na zapobieganiu i pojednaniu na poziomie społeczności lokalnych.

ARTYKUŁ 22

Ochrona na morzu

1. Strony zgadzają się na wzmocnienie ochrony na morzu, w szczególności w zakresie zwalczania różnych form przestępczości popełnianej na morzu i nielegalnego handlu, zwalczania piractwa i zbrojnych napaści na statki, ochrony krytycznych infrastruktur morskich oraz propagowania wolności żeglugi i praworządności na morzu, zgodnie z Konwencją Narodów Zjednoczonych o prawie morza (UNCLOS).

2. Strony postanawiają zwiększyć starania w dziedzinie egzekwowania prawa morskiego z myślą o zwalczaniu zagrożeń morskich w państwach najbardziej dotkniętych przestępstwami popełnianymi na morzu. Strony postanawiają wzmocnić procesy dochodzenia i ścigania jako sposób przeciwdziałania przestępstwom popełnianym na morzu. Postanawiają również wspierać wdrażanie modeli ścigania piractwa w ramach jurysdykcji krajowej jako regionalnej reakcji z zakresu wymiaru sprawiedliwości w sprawach karnych i mechanizmu odstraszającego w odniesieniu do przestępstw popełnianych na morzu, takich jak piractwo, zbrojna napaść, zanieczyszczenie morza i wody, przemyt migrantów, nielegalny obrót środkami odurzającymi i nielegalny handel bronią oraz transport odpadów jądrowych. Strony postanawiają wspierać inicjatywy regionalne w dziedzinie ochrony na morzu, zwalczania piractwa i ochrony przed zanieczyszczeniem morza.

ARTYKUŁ 23

Broń strzelecka i lekka oraz inna broń konwencjonalna

1. Strony przyznają, że rozprzestrzenianie nielegalnej broni strzeleckiej i lekkiej stanowi poważne zagrożenie dla międzynarodowego pokoju i bezpieczeństwa.

2. Strony postanawiają zintensyfikować walkę z nielegalnym handlem, nadmiernym gromadzeniem i niekontrolowanym rozprzestrzenianiem broni strzeleckiej i lekkiej oraz innej broni konwencjonalnej i amunicji do niej, w tym w wyniku nieodpowiednio zabezpieczonych i niewłaściwie zarządzanych zapasów i składów, zgodnie z Programem działania ONZ na rzecz zapobiegania nielegalnemu handlowi bronią strzelecką i lekką, zwalczania i eliminowania go we wszystkich aspektach. Strony postanawiają wspierać śledzenie sieci przemytniczych oparte na danych wywiadowczych, aby skuteczniej przeciwdziałać zagrożeniu, jakie wciąż stanowi masowy wypływ państwowych zapasów dla stabilności regionalnej. Strony pracują nad zwiększeniem krajowego potencjału właściwych jednostek ścigania i punktów kontaktowych w zakresie gromadzenia, zajmowania, śledzenia i analizowania nielegalnej broni palnej oraz powiązanych danych z zakresu wymiaru sprawiedliwości w sprawach karnych, lepszego zrozumienia i monitorowania przepływów nielegalnego handlu oraz wspierania wymiany informacji i współpracy międzynarodowej.

3. Strony dostrzegają znaczenie wprowadzenia kontroli międzynarodowego handlu bronią konwencjonalną, w tym jej przywozu i wywozu, zgodnie z obowiązującymi normami międzynarodowymi, w tym Traktatem o handlu bronią oraz odpowiednimi rezolucjami Organizacji Narodów Zjednoczonych. Strony dążą do stosowania takich kontroli w odpowiedzialny sposób, co przyczyni się do międzynarodowego i regionalnego pokoju, bezpieczeństwa i stabilności oraz ograniczenia cierpień ludzkich, jak również do zapobiegania przekierowywaniu broni konwencjonalnej do podmiotów nieupoważnionych. Strony dostrzegają również znaczenie wewnętrznej regulacji i kontroli legalnego nabywania i posiadania broni palnej w celu ograniczenia przemocy zbrojnej.

4. Strony współpracują na rzecz usuwania min i wybuchowych pozostałości wojennych, w tym improwizowanych urządzeń wybuchowych.

ARTYKUŁ 24

Niedozwolone środki odurzające

1. Strony dążą do zapewnienia kompleksowego, wyważonego, zintegrowanego i opartego na dowodach podejścia do zapobiegania i przeciwdziałania nielegalnemu handlowi środkami odurzającymi i nowymi substancjami psychoaktywnymi, jak również do propagowania ograniczania popytu na środki odurzające. W tym celu zajmują się czynnikami ryzyka mającymi wpływ na jednostki, społeczności i społeczeństwo, które mogą obejmować brak usług, potrzeby infrastrukturalne, przemoc związaną ze środkami odurzającymi, wykluczenie, marginalizację i dezintegrację społeczną, aby przyczynić się do upowszechniania pokojowych i integracyjnych społeczeństw.

2. Strony postanawiają, że polityki i działania w dziedzinie środków odurzających, uwzględniające zaangażowanie społeczeństwa obywatelskiego, społeczności naukowej i środowiska akademickiego, mają na celu wzmocnienie struktur zapobiegania problemom związanym z niedozwolonymi środkami odurzającymi oraz ich skutecznego rozwiązywania, ograniczania w wymierny sposób podaży niedozwolonych środków odurzających, nielegalnego obrotu nimi oraz popytu na nie.

3. Strony dążą do ograniczenia negatywnych skutków używania środków odurzających dla jednostek i społeczeństwa jako całości, jak również do skutecznego ograniczenia przekierowywania oraz nielegalnego handlu prekursorami sklasyfikowanymi i niesklasyfikowanymi, w tym „projektowanymi prekursorami narkotyków".

4. Strony ściśle współpracują ze sobą oraz z odpowiednimi organizacjami międzynarodowymi w celu utrzymania skoordynowanych starań i działań na rzecz zwalczania handlu niedozwolonymi środkami odurzającymi.

ARTYKUŁ 25

Cyberbezpieczeństwo i cyberprzestępczość

1. Strony dostrzegają znaczenie otwartego, bezpiecznego i stabilnego, dostępnego oraz pokojowego środowiska technologii informacyjno-komunikacyjnych (ICT), opartego na normach, przepisach i zasadach dotyczących odpowiedzialnego zachowania państw oraz na stosowaniu obowiązującego prawa międzynarodowego. W tym celu Strony zobowiązują się do zacieśnienia współpracy na rzecz wspierania cyberbezpieczeństwa, zapobiegania cyberprzestępczości i przestępczości elektronicznej wykorzystującej zaawansowaną technologię oraz nadużyciom w mediach społecznościowych, a także ich zwalczania oraz do poprawy bezpieczeństwa sieci w drodze wymiany najlepszych praktyk zwiększających cyberodporność, w tym w odniesieniu do ochrony infrastruktury krytycznej.

2. Strony uznają potrzebę zapobiegania cyberprzestępczości, w tym wykorzystywaniu seksualnemu dzieci i ich niegodziwemu traktowaniu w celach seksualnych w internecie, oraz zwalczania jej w drodze współpracy i wymiany najlepszych praktyk w zakresie zwalczania cyberprzestępstw, w oparciu o istniejące normy i standardy międzynarodowe, w tym te zawarte w budapeszteńskiej Konwencji o cyberprzestępczości oraz Konwencji Unii Afrykańskiej o cyberbezpieczeństwie i ochronie danych osobowych.

ARTYKUŁ 26

Współpraca w zakresie ścigania przestępstw

1. Strony ułatwiają współpracę między regionalnymi i międzynarodowymi organami, agencjami i służbami ścigania na rzecz przerwania i likwidacji przestępczości transgranicznej i wspólnych dla nich zagrożeń terrorystycznych. Współpraca taka przyczynia się do zapobiegania przestępczości i obejmuje między innymi wymianę opinii w sprawie ram legislacyjnych, jak również pomoc administracyjną i techniczną mającą na celu poprawę zdolności instytucjonalnych i operacyjnych organów ścigania oraz wymianę informacji i środków związanych z dochodzeniami.

2. Uznając znaczenie bezpiecznych granic, Strony dążą do sprostania istniejącym i przyszłym wyzwaniom związanym z granicami, stosując podejście oparte na zintegrowanym zarządzaniu granicami. Strony wspierają uzasadnione reakcje międzysektorowe mające na celu zapobieganie przestępczości transgranicznej i innym zagrożeniom, wykrywanie ich oraz, w stosownych przypadkach, zwalczanie.

TYTUŁ III

ROZWÓJ SPOŁECZNY

ARTYKUŁ 27

Strony potwierdzają swoją determinację do współpracy na rzecz trwałego rozwoju i eliminacji ubóstwa we wszystkich jego formach, do zwalczania nierówności i wspierania spójności społecznej. Postanawiają również współpracować w celu zapewnienia każdemu środków niezbędnych do godnego życia na odpowiednim poziomie, między innymi dzięki odpowiednim systemom ochrony socjalnej i usługom społecznym. Zwracają szczególną uwagę na kobiety i dziewczęta, młodzież, dzieci oraz osoby najsłabsze i znajdujące się w niekorzystnej sytuacji zgodnie z zasadami niepozostawiania nikogo w tyle i docierania w pierwszej kolejności do tych, którzy najbardziej tego potrzebują. Postanawiają również współpracować, by sprostać wyzwaniom związanym z szybkim wzrostem liczby ludności i wykorzystać wynikające z tego możliwości.

ROZDZIAŁ 1

DOSTĘP DO USŁUG SPOŁECZNYCH

ARTYKUŁ 28

Kształcenie

1. Strony wspierają włączające uczenie się przez całe życie i sprawiedliwą edukację wysokiej jakości na wszystkich poziomach. Pracują nad zapewnieniem, aby wszystkie dziewczęta i wszyscy chłopcy zdobyli bezpłatne i sprawiedliwe wykształcenie podstawowe i średnie wysokiej jakości oraz mieli dostęp do wysokiej jakości rozwoju we wczesnym dzieciństwie oraz opieki i edukacji przedszkolnej, z należytym uwzględnieniem różnic w traktowaniu kobiet i mężczyzn. Pracują nad zapewnieniem wszystkim kobietom i mężczyznom równego dostępu do przystępnego cenowo wysokiej jakości kształcenia technicznego i zawodowego oraz szkolnictwa wyższego, w tym uniwersytetów. Szczególną uwagę zwraca się na inwestowanie w nauki przyrodnicze, technologię, inżynierię i matematykę (STEM) oraz na propagowanie powszechnej edukacji cyfrowej i artystycznej.

2. Strony intensyfikują działania na rzecz zapewnienia, aby każdy posiadał wiedzę, umiejętności i zdolności pozwalające mu cieszyć się lepszą jakością życia, w pełni angażować się w życie społeczne, przyczyniać się do dobrostanu społecznego i dobrobytu gospodarczego swojej społeczności oraz aktywnie i sprawiedliwie uczestniczyć w życiu demokratycznym i kulturalnym.

3. Strony upowszechniają bezpieczne szkoły i sprawnie funkcjonujące systemy kształcenia, dysponujące odpowiednimi zasobami na potrzeby planowania oferty edukacyjnej i szkoleniowej, zarządzania nią oraz zapewniania jej skuteczności, w tym za pośrednictwem internetu i innych niekonwencjonalnych środków. Strony współpracują na rzecz ustanowienia i wzmocnienia systemów zapewniania jakości oraz wzajemnego uznawania kwalifikacji. Strony ułatwiają mobilność studentów, pracowników i nauczycieli akademickich wśród państw Afryki, Karaibów i Pacyfiku oraz pomiędzy nimi a Unią Europejską.

ARTYKUŁ 29

Opieka zdrowotna

1. Strony zgadzają się, że zdrowie ma zasadnicze znaczenie dla życia ludzi i jest kluczowym wskaźnikiem trwałego rozwoju. Strony potwierdzają swoje zobowiązanie do ochrony i upowszechniania najwyższego osiągalnego poziomu zdrowia fizycznego i psychicznego wszystkich osób.

2. Strony wzmacniają krajowe systemy opieki zdrowotnej za pomocą trwałych mechanizmów finansowania i zasobów opieki zdrowotnej, infrastruktury operacyjnej, wykwalifikowanych pracowników sektora zdrowia, w tym w odniesieniu do ich rekrutacji i zatrzymywania, oraz odpowiednich technologii, takich jak narzędzia cyfrowe, wspierających rozwój mobilnego zdrowia.

3. Strony propagują powszechne zabezpieczenie zdrowotne, sprawiedliwy i powszechny dostęp do kompleksowych usług medycznych wysokiej jakości oraz dostęp do bezpiecznych, skutecznych i przystępnych cenowo wysokiej jakości leków podstawowych i szczepionek.

4. Strony współpracują na rzecz zapobiegania chorobom zakaźnym oraz innym poważnym transgranicznym zagrożeniom dla zdrowia, takim jak oporność na środki przeciwdrobnoustrojowe, oraz reagowania na nie, a także na rzecz zmniejszenia obciążenia chorobami niezakaźnymi dzięki lepszej profilaktyce i zwalczaniu tych chorób. Strony współpracują na rzecz rozwiązywania światowych kryzysów zdrowotnych i zapobiegania ich nasilaniu się, między innymi wspierając systemy wczesnego ostrzegania na potrzeby szybkiej wymiany informacji, gotowości i wczesnego działania w zakresie ratującej życie pomocy humanitarnej oraz opracowując spójne i wielosektorowe plany zwiększania zdolności systemów opieki zdrowotnej. Strony wspierają badania i rozwój oraz wprowadzanie szczepionek, diagnostyki i leków.

5. Strony wspierają powszechny dostęp do produktów z zakresu zdrowia seksualnego i reprodukcyjnego oraz usług medycznych, w tym do celów planowania rodziny, informacji i edukacji, a także włączenie zdrowia reprodukcyjnego do krajowych strategii i programów.

ARTYKUŁ 30

Bezpieczeństwo żywnościowe i lepsze odżywianie

1. Strony zgadzają się, że osiągnięcie bezpieczeństwa żywnościowego i lepszego odżywiania stanowi jedno z głównych globalnych wyzwań w walce z ubóstwem i rosnącą nierównością, w związku z czym postanawiają zająć się strukturalnymi przyczynami tego zjawiska, do których należą konflikty, kryzysy, degradacja zasobów naturalnych i zmiana klimatu.

2. Strony upowszechniają odporne źródła utrzymania, bezpieczny dostęp do gruntów, wody i innych zasobów oraz wspierają trwały wzrost gospodarczy sprzyjający włączeniu społecznemu w produkcji rolnej i wydajność, a także wydajne łańcuchy wartości.

3. Strony wspierają działania w zakresie przystosowania się do zmiany i zmienności klimatu w ramach łańcuchów wartości produkcji żywności.

4. Strony dążą do zapewnienia wszystkim dostępu do wystarczającej ilości przystępnej cenowo, bezpiecznej i pożywnej żywności, do zwiększenia możliwości zróżnicowanej produkcji żywności oraz do opracowania polityki bezpieczeństwa żywnościowego i żywieniowej oraz mechanizmów ochrony socjalnej na rzecz bezpieczeństwa żywnościowego i lepszego odżywiania zwiększających odporność osób najsłabszych, w szczególności w krajach zmagających się z powtarzającymi się kryzysami.

5. Strony intensyfikują skoordynowane, przyspieszone międzysektorowe działania na rzecz wyeliminowania głodu, rozwiązania problemu wszystkich form niedożywienia oraz zapewnienia, aby w każdych okolicznościach uniknąć klęski głodu.

ARTYKUŁ 31

Woda, usługi sanitarne i mieszkalnictwo

1. Strony wspierają powszechny dostęp do odpowiedniej i bezpiecznej wody pitnej, między innymi poprzez zrównoważone i zintegrowane zarządzanie zasobami wodnymi i sieciami wodociągowymi, jak również poprzez wydajniejsze wykorzystanie wody i jej recykling.

2. Strony dążą do zapewnienia odpowiedniego i sprawiedliwego dostępu do usług sanitarnych, w tym gospodarowania odpadami i propagowania higieny dla wszystkich, zwracając szczególną uwagę na potrzeby kobiet i dziewcząt oraz osób znajdujących się w trudnej sytuacji.

3. Strony przyznają, że odpowiednie, bezpieczne i przystępne cenowo mieszkalnictwo wywiera transformacyjny wpływ na słabsze i zmarginalizowane społeczności oraz ma znaczący wpływ na zdrowie ludzi i rozwój społeczno-gospodarczy ich społeczności. Strony działają na rzecz zapewnienia wszystkim dostępu do odpowiedniego, bezpiecznego i przystępnego cenowo mieszkalnictwa, opracowując odpowiednie polityki, strategie, plany i kodeksy budowlane, oraz na rzecz modernizacji slumsów.

4. Strony wspierają dostęp do przystępnej cenowo, stabilnej, zrównoważonej i nowoczesnej energii dla wszystkich oraz dobrze ugruntowane systemy energetyczne służące m.in. wspieraniu sektorów gospodarki wodnej, usług sanitarnych i mieszkalnictwa.

ROZDZIAŁ 2

NIERÓWNOŚĆ I SPÓJNOŚĆ SPOŁECZNA

ARTYKUŁ 32

Spójność społeczna i ochrona socjalna

1. Strony dążą do wzmocnienia spójności społecznej poprzez stopniowe osiąganie większej równości i większego włączenia społecznego oraz poprzez zapewnienie, aby rozwój społeczny postępował równolegle z rozwojem gospodarczym, nie pozostawiając nikogo w tyle. Szczególną uwagę poświęcają osobom w niekorzystnej sytuacji, słabszym i marginalizowanym, w tym osobom starszym i sierotom, zgodnie z zasadami solidarności i niedyskryminacji. W szczególności wspierają:

a) polityki gospodarcze ukierunkowane na bardziej integracyjne społeczeństwo, pozwalające na lepszy rozkład dochodów i tworzonej wartości;

b) sprawiedliwe i rozważne polityki fiskalne i płacowe, umożliwiające lepszy podział dóbr, zapewniające odpowiedni poziom wydatków socjalnych i ograniczające gospodarkę nieformalną;

c) skuteczne polityki społeczne i sprawiedliwy dostęp do usług społecznych, pomocy społecznej i zabezpieczenia społecznego oraz wymiaru sprawiedliwości oraz

d) polityki zatrudnienia ukierunkowane na osiągnięcie pełnego i produktywnego zatrudnienia oraz godnej pracy dla wszystkich, w tym dla osób młodych i osób z niepełnosprawnościami, oraz osiągnięcie równości wynagrodzeń za taką samą pracę lub pracę o takiej samej wartości.

2. Strony wspierają rozwój i realizację polityk oraz systemów ochrony socjalnej i zabezpieczenia społecznego w celu eliminacji ubóstwa oraz zwiększenia spójności społecznej. Strony uznają rolę, jaką w transformacji społeczeństw odgrywają polityki i systemy ochrony socjalnej, które wspierają sprawiedliwość, włączenie społeczne i dialog z partnerami społecznymi oraz wzmacniają sprawiedliwy wzrost sprzyjający włączeniu społecznemu. Zobowiązują się do tworzenia coraz bardziej powszechnych, krajowych systemów ochrony socjalnej, w tym do przyjęcia minimum ochrony socjalnej.

3. Strony propagują prawa osób z niepełnosprawnościami w celu zapewnienia takim osobom pełnej integracji w społeczeństwie i równego udziału w rynku pracy, z uwzględnieniem ich szczególnych potrzeb. Strony podejmują konkretne działania na rzecz podpisania, ratyfikowania i pełnego wprowadzenia w życie Konwencji ONZ o prawach osób niepełnosprawnych.

ARTYKUŁ 33

Godna praca

1. Strony potwierdzają swoje zobowiązanie do osiągnięcia pełnego i produktywnego zatrudnienia oraz godnej pracy dla wszystkich kobiet i mężczyzn, w tym dla osób młodych i osób z niepełnosprawnościami. W tym celu wspierają program godnej pracy, określony w Deklaracji Międzynarodowej Organizacji Pracy (MOP) dotyczącej sprawiedliwości społecznej na rzecz uczciwej globalizacji z 2008 r.

2. Strony potwierdzają swoje zobowiązania wynikające z członkostwa w MOP oraz te podjęte na mocy Deklaracji Międzynarodowej Organizacji Pracy dotyczącej podstawowych zasad i praw w pracy oraz działań następczych w związku z nią. Strony potwierdzają swoje zaangażowanie w dialog społeczny oraz upowszechnianie i skuteczne wdrażanie uznanych na szczeblu międzynarodowym podstawowych norm pracy, określonych w odpowiednich konwencjach i protokołach MOP dotyczących wolności zrzeszania się i prawa do rokowań zbiorowych, zniesienia pracy przymusowej oraz położenia kresu współczesnemu niewolnictwu i handlowi ludźmi, eliminacji pracy dzieci, ze szczególnym naciskiem na jej najgorsze formy, najniższego wieku dopuszczania do pracy, równego wynagrodzenia i niedyskryminacji w zakresie zatrudnienia. Strony podejmują stałe i nieprzerwane starania na rzecz, odpowiednio, ratyfikacji tych konwencji i protokołów lub przystąpienia do nich, jeżeli jeszcze tego nie uczyniły.

3. Strony upowszechniają bezpieczne i pewne środowisko pracy dla wszystkich pracowników. Przyjmują i wdrażają środki i polityki dotyczące bezpieczeństwa i higieny pracy, zarówno w gospodarce formalnej, jak i nieformalnej, oraz dążą do ustanowienia i utrzymania skutecznego systemu inspekcji pracy, zgodnego z międzynarodowymi normami pracy określonymi przez MOP.

ROZDZIAŁ 3

LUDNOŚĆ I ROZWÓJ

ARTYKUŁ 34

Demografia

1. Strony przyznają, że wzrost demograficzny i zmiany demograficzne mogą mieć duży wpływ na korzyści wynikające z rozwoju i na postępy gospodarcze, i współpracują na rzecz zintegrowanego podejścia, które minimalizuje wyzwania oraz maksymalizuje korzyści wynikające z dywidendy demograficznej. W tym celu dążą do ustanowienia, wspierania, utrzymania i podtrzymywania reform strukturalnych i przekształceń systemów gospodarczych i społecznych, aby stworzyć godne możliwości edukacji, zatrudnienia i utrzymania dla wschodzącej młodej ludności.

2. Strony wspierają procesy pluralistycznego dialogu merytorycznego oraz uwzględniają tendencje i prognozy demograficzne we wszystkich obszarach polityki, aby wzmocnić pozycję dzieci i osób młodych oraz wspierać ich pełny i aktywny udział w życiu społecznym, jak również wzmocnić pozycję osób starszych i zagwarantować spełnienie ich potrzeb oraz umożliwić im aktywne zaangażowanie.

3. Strony wspierają urbanizację, która sprzyja włączeniu społecznemu i jest zrównoważona, poprzez skuteczne zarządzanie i planowanie przestrzeni miejskiej z myślą o zminimalizowaniu wszelkiego negatywnego wpływu na środowisko oraz zajęciu się wszelkimi innymi negatywnymi skutkami społecznymi i gospodarczymi spowodowanymi szybkim wzrostem liczby ludności na obszarach miejskich. Strony pracują nad skutecznym sprostaniem wyzwaniom i wykorzystaniem możliwości, jakie niesie szybka urbanizacja, między innymi poprzez krajowe polityki miejskie, zintegrowane partycypacyjne planowanie przestrzeni miejskiej, świadczenie usług komunalnych, w tym gospodarowanie odpadami, oraz finansowanie rozwoju obszarów miejskich i infrastruktury, w celu stworzenia odpornych i nadających się do życia miast i miejscowości.

ARTYKUŁ 35

Młodzież

1. Strony postanawiają wspierać aktywny udział osób młodych w społeczeństwie, w tym w opracowywaniu i wdrażaniu dotyczących ich polityk oraz w działaniach następczych. Obejmuje to:

a) wsparcie w zdobywaniu wiedzy, umiejętności i zdolności do pełnego zaangażowania w życie społeczne, w tym umiejętności istotnych dla rynku pracy, poprzez kształcenie, szkolenie zawodowe i techniczne oraz dostęp do technologii cyfrowych;

b) tworzenie możliwości godnego zatrudnienia, między innymi poprzez wspieranie przedsiębiorczości młodzieży oraz

c) wspieranie upodmiotowienia młodzieży i odpowiedzialnego obywatelstwa poprzez otwieranie przestrzeni dla aktywnego udziału młodzieży w życiu politycznym i kulturalnym oraz w budowaniu i utrzymywaniu pokoju, w tym z myślą o przeciwdziałaniu radykalizacji i brutalnemu ekstremizmowi.

2. Strony zgadzają się, że zapewnienie dzieciom bezpiecznego i opiekuńczego otoczenia jest istotnym elementem wspierania zdrowej młodej ludności, zdolnej do osiągnięcia swojego pełnego potencjału, w tym w wymiarze fizycznym, psychologicznym, społecznym i gospodarczym. Strony działają na rzecz uznawania i realizacji praw i potrzeb dziewcząt i chłopców od urodzenia i wczesnego dzieciństwa do wieku młodzieńczego i w okresie wchodzenia w dorosłość. Działają także na rzecz poprawy ochrony dzieci i udziału dzieci w podejmowaniu decyzji ich dotyczących.

ARTYKUŁ 36

Równość płci i wzmocnienie pozycji kobiet i dziewcząt

1. Strony przyznają, że równość płci i upodmiotowienie ekonomiczne kobiet są niezbędne do osiągnięcia sprawiedliwego i trwałego rozwoju i wzrostu sprzyjającego włączeniu społecznemu. Strony podejmują reformy, między innymi poprzez tworzenie i wzmocnienie ram prawnych, w celu przyznania kobietom równych praw do zasobów gospodarczych i finansowych, jak również dostępu do ziemi i zasobów naturalnych oraz kontroli nad nimi, dziedziczenia i innych form własności. Podejmują działania mające na celu zwiększenie pełnego i skutecznego uczestnictwa kobiet w życiu politycznym.

Oprócz równego dostępu do zatrudnienia i godnych warunków pracy Strony wspierają uznanie nieodpłatnej opieki i pracy w gospodarstwie domowym poprzez świadczenie usług publicznych, infrastrukturę i polityki ochrony socjalnej oraz propagowanie podziału obowiązków w gospodarstwie domowym i w rodzinie jako całości.

2. Strony zobowiązują się do pełnego i skutecznego wprowadzenia w życie deklaracji pekińskiej i pekińskiej platformy działania oraz programu działań Międzynarodowej Konferencji na temat Ludności i Rozwoju, a także wyników ich konferencji przeglądowych oraz opowiadają się za prawami i zdrowiem reprodukcyjnym i seksualnym w tym kontekście.

3. Strony zgadzają się, że utrzymanie higieny menstruacyjnej jest ważne dla zdrowia kobiet i dziewcząt, jak również dla ich godności, mobilności i dobrego samopoczucia, dlatego postanawiają upowszechniać odpowiednie i właściwe środki wspierające.

ROZDZIAŁ 4

KULTURA

ARTYKUŁ 37

Kultura a trwały rozwój

1. Strony potwierdzają, że kultura jest kluczowym elementem trwałego rozwoju i integralną częścią jego wymiaru społecznego, gospodarczego i środowiskowego. Zobowiązują się do włączenia perspektywy kulturowej do swoich polityk i strategii rozwoju poprzez uwzględnienie specyfiki kulturowej oraz systemów wiedzy lokalnej i tubylczej.

2. Strony zwiększają wkład podmiotów kultury w trwały rozwój, zapewniając ich udział w pogłębionym dialogu, sieciach zawodowych i partnerstwach z wieloma zainteresowanymi stronami.

ARTYKUŁ 38

Różnorodność kulturowa i wzajemne zrozumienie

1. Strony zgadzają się, że wszystkie istoty ludzkie mają prawo do swobodnego uczestnictwa w życiu kulturalnym danej społeczności, zgodnie z Powszechną deklaracją praw człowieka, i zobowiązują się do ochrony i zachowania praw kulturalnych i wolności ekspresji artystycznej.

2. Strony postanawiają propagować wizję rozwoju społecznego, która uwzględnia dialog między kulturami i uznanie różnorodności kulturowej za wspólne dziedzictwo ludzkości. Strony zobowiązują się do pogłębiania wzajemnego zrozumienia i wiedzy o swoich kulturach, z należytym poszanowaniem różnorodności, uniwersalnych wartości i praw człowieka, poprzez wspieranie wymiaru kulturowego w edukacji, jak również wymian kulturalnych i wspólnych inicjatyw służących zachęcaniu do dialogu międzykulturowego.

3. Strony uznają rolę, jaką odgrywa kultura w utrzymaniu pokoju i spójności narodowej. Potwierdzają, że poszanowanie różnorodności kulturowej, tolerancja, dialog i współpraca w atmosferze wzajemnego zaufania i zrozumienia mają kluczowe znaczenie dla zapewnienia oraz utrzymania pokoju i bezpieczeństwa oraz dla procesów pojednania, jak również dla przywrócenia pamięci zbiorowej i więzi społecznych między społecznościami. Strony umacniają rolę kultury we wzmacnianiu odporności, a także w osiągnięciu trwałej odbudowy i naprawy po kryzysie, zwłaszcza w rozwoju obszarów miejskich.

ARTYKUŁ 39

Dziedzictwo kulturowe i sektory kreatywne

1. Strony propagują uznanie dziedzictwa za czynnik jednoczący, który może odzwierciedlać różne tożsamości i spuścizny, a jednocześnie sprzyjać tworzeniu wspólnych wartości. Strony pracują nad ochroną, zachowaniem, konserwacją i rozwojem zarówno materialnego, jak i niematerialnego dziedzictwa kulturowego, zgodnie z normami i konwencjami międzynarodowymi, jako narzędzia spójności społecznej, kreatywności i innowacji.

2. Strony zgadzają się, że sektor kultury i sektor kreatywny, w tym sztuka współczesna, mają zasadnicze znaczenie dla wzrostu gospodarczego sprzyjającego włączeniu społecznemu, dywersyfikacji i tworzenia miejsc pracy. W związku z tym wspierają przedsiębiorczość kulturalną oraz długoterminowy rozwój sektora kultury i sektora kreatywnego.

3. Zgodnie z obowiązującym prawem międzynarodowym Strony wdrażają środki mające na celu zapobieganie nielegalnemu przywozowi, wywozowi i przenoszeniu własności dóbr kultury oraz zwalczanie tych zjawisk. Strony propagują ochronę, budowanie zdolności oraz współpracę między specjalistami zajmującymi się dziedzictwem kulturowym, społecznościami źródłowymi i instytucjami kultury, a także dążą do współpracy międzynarodowej i stałego dialogu w celu wspierania dostępu do dziedzictwa kulturowego.

TYTUŁ IV

TRWAŁY WZROST I ROZWÓJ GOSPODARCZY SPRZYJAJĄCY WŁĄCZENIU SPOŁECZNEMU

ARTYKUŁ 40

1. Strony dostrzegają znaczenie wzmocnienia swoich stosunków gospodarczych we wspólnym interesie i z obopólną korzyścią, z myślą o osiągnięciu strukturalnej transformacji gospodarczej poprzez trwały wzrost i rozwój gospodarczy sprzyjający włączeniu społecznemu zgodny z celami zrównoważonego rozwoju, uwzględniając poziomy rozwoju poszczególnych Stron. Strony realizują zintegrowane strategie obejmujące gospodarczy, społeczny i środowiskowy wymiar trwałego rozwoju. Strony wdrażają właściwe środki służące tworzeniu godnych miejsc pracy dla wszystkich i wspieraniu przejścia na gospodarkę niskoemisyjną i zasobooszczędną. Strony wspierają upodmiotowienie społeczne i ekonomiczne grup zmarginalizowanych, kobiet i młodzieży.

2. Strony wspierają rozwój sektora prywatnego oraz przyciągają i zatrzymują inwestycje wewnętrzne i zagraniczne, w tym inwestycje ze strony własnej diaspory. Strony pobudzają handel i współpracują w zakresie nauki, technologii, innowacji i badań naukowych w celu stworzenia silnych, konkurencyjnych i zróżnicowanych gospodarek, pogłębienia integracji regionalnej oraz wspierania włączania gospodarek członków OACPS do regionalnych i globalnych łańcuchów wartości. Strony pracują nad poprawą stabilności makroekonomicznej i finansowej w celu zwiększenia inwestycji i wzmocnienia trwałego wzrostu gospodarczego. Strony postanawiają zwiększyć zdolność produkcyjną i regulacyjną, wzmocnić przedsiębiorczość oraz wspierać produkcję i uprzemysłowienie, koncentrując się na innowacji i tworzeniu wartości dodanej w sektorach produkcji i usług. Strony współpracują na rzecz wzmocnienia zdolności, aby ułatwić strukturalną transformację gospodarczą i wzmocnić zrównoważony handel.

3. Strony wspierają dialog publiczno-prywatny poświęcony kwestiom, które mają pozytywny wpływ na ich działania w zakresie transformacji gospodarczej i trwałego wzrostu gospodarczego, a także angażują się we współpracę ze wszystkimi zainteresowanymi stronami oraz zapewniają poszanowanie i ochronę praw człowieka i podstawowych norm pracy.

ROZDZIAŁ 1

INWESTYCJE

ARTYKUŁ 41

Mobilizacja zrównoważonych odpowiedzialnych inwestycji

1. Strony zobowiązują się do mobilizowania zrównoważonych odpowiedzialnych inwestycji w celu wzmocnienia trwałego wzrostu i rozwoju gospodarczego sprzyjającego włączeniu społecznemu. W tym celu wprowadzają klimat sprzyjający inwestycjom, który przyciąga inwestycje wewnętrzne i zagraniczne, w tym inwestycje ich własnej diaspory, oraz utrzymuje prawo do wprowadzania regulacji poprzez przejrzyste, przewidywalne i skuteczne ramy regulacyjne, ramy administracyjne i ramy polityki.

2. Strony postanawiają wspierać niezbędne reformy i polityki gospodarcze i instytucjonalne, które opierają się na ogólnej strategii rozwoju danego państwa oraz są spójne i synergiczne na szczeblu krajowym, regionalnym i międzynarodowym, w celu stworzenia środowiska sprzyjającego zrównoważonym inwestycjom oraz ułatwienia rozwoju dynamicznego, rentownego i konkurencyjnego sektora prywatnego.

3. Strony współpracują na rzecz ustanowienia solidnych systemów finansowych, aby zmobilizować inwestycje na rzecz zrównoważonych projektów. Strony wdrażają środki służące wspieraniu inwestycji, zwiększając dostęp do finansowania za pośrednictwem pomocy technicznej, dotacji, gwarancji i innowacyjnych instrumentów finansowych w celu zmniejszenia ryzyka, zwiększenia zaufania inwestorów oraz wykorzystania prywatnych i publicznych źródeł finansowania. W działaniach tych uwzględniają również potrzebę zaradzenia niedoskonałościom rynku lub nieoptymalnym sytuacjom inwestycyjnym, zapewniając jednocześnie dodatkowość inwestycji, które nie miałyby miejsca bez wspomnianych środków wspierających. Szczególną uwagę zwracają na sektory priorytetowe określone w art. 44 ust. 6.

4. Strony postanawiają poprawić otoczenie regulacyjne, jak również jakość, dostępność i przystępność usług finansowych i niefinansowych, w celu wspierania rozwoju mikroprzedsiębiorstw oraz małych i średnich przedsiębiorstw (MMŚP) w kontekście mobilizacji inwestycji wewnętrznych.

5. Strony rozumieją i dostrzegają znaczenie odpowiedzialnego inwestowania przez właściwe podmioty jako środka do osiągnięcia długoterminowej i trwałej wartości gospodarczej, społecznej i środowiskowej. W tym celu propagują zatem praktyki w zakresie społecznej odpowiedzialności przedsiębiorstw oraz odpowiedzialnego prowadzenia działalności gospodarczej, w tym uznane na szczeblu międzynarodowym wytyczne dotyczące wdrażania, normy i mające zastosowanie instrumenty, które zapewniają inwestorom, rządom i innym podmiotom wytyczne dotyczące wdrażania społecznej odpowiedzialności przedsiębiorstw i odpowiedzialnego prowadzenia działalności gospodarczej jako uzupełnienie przepisów krajowych i innego mającego zastosowanie prawodawstwa.

ARTYKUŁ 42

Ułatwienie i ochrona inwestycji

1. Strony postanawiają ułatwiać inwestycje za pomocą prawodawstwa, przepisów i polityk mających na celu zmniejszenie barier regulacyjnych i administracyjnych, zwiększenie przejrzystości i unikanie szkodliwej konkurencji dla inwestycji. Strony postanawiają, że środki takie opracowuje się w przejrzysty sposób i udostępnia publicznie w celu zachęcenia do dialogu publiczno-prywatnego i zapewnienia możliwości udziału wszystkim zainteresowanym stronom.

2. Strony współpracują na rzecz wspierania skutecznego wykorzystania narzędzi cyfrowych do ułatwiania inwestycji.

3. Zgodnie ze swoimi własnymi strategiami Strony zgadzają się co do znaczenia zapewnienia pewności prawa i odpowiedniej ochrony ugruntowanym inwestycjom, które muszą być traktowane w sposób niedyskryminacyjny i muszą mieć zapewnione skuteczne mechanizmy zapobiegania sporom i ich rozwiązywania. W tym względzie potwierdzają znaczenie zawierania międzynarodowych umów inwestycyjnych, które w pełni zachowują ich suwerenne prawo do regulowania inwestycji dla uzasadnionych celów polityki publicznej.

4. Strony wzmacniają zdolność odpowiednich instytucji publicznych i prywatnych do skutecznego wspierania i ułatwiania inwestycji oraz do zapobiegania sporom związanym z inwestycjami i ich rozstrzygania.

ROZDZIAŁ 2

WZROST GOSPODARCZY, DYWERSYFIKACJA I UPRZEMYSŁOWIENIE

ARTYKUŁ 43

Trwały wzrost gospodarczy sprzyjający włączeniu społecznemu

1. Strony zgadzają się co do znaczenia transformacji gospodarczej, rozwoju sektora prywatnego i postępu przemysłowego dla trwałego wzrostu gospodarczego sprzyjającego włączeniu społecznemu. Strony wspierają pełne i produktywne zatrudnienie oraz godną pracę dla wszystkich ludzi poprzez zwiększoną konkurencyjność, dywersyfikację, transformację cyfrową, innowacje, dostęp do finansowania, wartość dodaną w przemyśle wytwórczym i sektorze usług oraz powiązania między sektorami i gałęziami przemysłu. Szczególną uwagę zwracają na lokalne mikroprzedsiębiorstwa oraz małe i średnie przedsiębiorstwa oraz na formalizację nieformalnej działalności gospodarczej.

2. Strony wspierają przejście na gospodarkę niskoemisyjną i zasobooszczędną. Wspierają zrównoważone podejście do konsumpcji i produkcji, racjonalne ekologicznie gospodarowanie odpadami i chemikaliami oraz środki ograniczające wszelkie formy zanieczyszczenia. Strony zgadzają się, że dobre zarządzanie urbanizacją stanowi kluczowy element postępu trwałego rozwoju gospodarczego. Współpracują zatem w celu skutecznego sprostania wyzwaniom i wykorzystania możliwości w zakresie szybkiej urbanizacji, a także wspierają rozwój obszarów miejskich i infrastruktury oraz skuteczne powiązania między obszarami wiejskimi a miejskimi.

3. Strony postanawiają współpracować w obszarze zatrudnienia i spraw społecznych, w szczególności z myślą o wspieraniu włączenia gospodarczego i społecznego oraz wzmocnieniu pozycji kobiet, młodzieży oraz osób najuboższych i najsłabszych. Ponadto postanawiają zapewnić poszanowanie norm pracy i standardów społecznych zawartych w konwencjach i protokołach Międzynarodowej Organizacji Pracy oraz zapewnić dostęp do wymiaru sprawiedliwości zgodnie z zasadą sprawiedliwości proceduralnej, w tym do odpowiednich i skutecznych środków odwoławczych.

ARTYKUŁ 44

Transformacja gospodarcza i uprzemysłowienie

1. Strony zacieśniają współpracę w obszarze transformacji gospodarczej, w tym uprzemysłowienia. Strony wspierają przejście od zależności od towarów do zróżnicowanych gospodarek, a także wykorzystanie zasobów naturalnych, dodawanie wartości oraz włączanie w regionalne i globalne łańcuchy wartości. Strony zgadzają się co do istotnej roli, jaką odgrywa sektor usług w transformacji gospodarczej i uprzemysłowieniu.

2. Strony współpracują na rzecz wspierania rozwoju zdolności produkcyjnych, poprawy wydajności, dywersyfikacji i konkurencyjności. Strony dążą do przezwyciężenia ograniczeń po stronie podaży między innymi poprzez wspieranie innowacji technologicznych, ich rozwoju i rozpowszechniania, poprawę klimatu biznesowego i inwestycyjnego, wzmocnienie zdolności regulacyjnych, stabilność makroekonomiczną, jak również rozwój wydajnych rynków kapitałowych i solidnych systemów finansowych w celu poprawy dostępu do finansowania, w szczególności dla sektora prywatnego. W związku z tym potwierdzają znaczenie transformacji cyfrowej gospodarki dla przyspieszenia rozwoju zdolności produkcyjnych. Należy położyć nacisk na sektory i gałęzie przemysłu o wysokiej wartości dodanej i dużym potencjale tworzenia godnych miejsc pracy.

3. Strony zobowiązują się do poprawy stabilności makroekonomicznej i finansowej poprzez prowadzenie rozsądnej i przejrzystej polityki fiskalnej i pieniężnej oraz do wspierania reform gospodarczych i strukturalnych, tak aby stworzyć środowisko sprzyjające zwiększonym inwestycjom i wspierać rozwój sektora prywatnego. Strony dostrzegają ponadto znaczenie niezależności banków centralnych w określaniu celów ich polityki oraz w prowadzeniu polityki pieniężnej. Oprócz tego postanawiają utrzymywać dialog i wymianę informacji między swoimi organami, stosownie do przypadku, aby poprawić zrozumienie podstaw gospodarek poszczególnych Stron.

4. Strony intensyfikują działania w zakresie kształcenia i szkolenia technicznego i zawodowego oraz badań naukowych i innowacji, a także skuteczniej łączą takie środki z możliwościami i zapotrzebowaniem na umiejętności na rynku pracy. Strony współpracują na rzecz wzajemnego wykorzystywania swoich doświadczeń, w tym w zakresie rozwoju zdolności produkcyjnych poprzez rozwój umiejętności i upowszechnianie transferu technologii, oraz wspierają powiązania między przedsiębiorstwami w państwach będących członkami OACPS i w UE, z naciskiem na mikroprzedsiębiorstwa oraz małe i średnie przedsiębiorstwa.

5. Strony potwierdzają istotną rolę infrastruktury w rozwiązywaniu problemów związanych z ograniczeniami po stronie podaży oraz w rozwoju konkurencyjnych regionalnych i subregionalnych łańcuchów wartości poprzez ułatwianie skutecznego przepływu towarów, usług i kapitału. Strony współpracują na rzecz rozwoju wydajnej i zrównoważonej infrastruktury, w tym transportu lotniczego, lądowego i morskiego, energii, wody i łączności cyfrowej, z należytym uwzględnieniem różnorodnych potrzeb gospodarek najsłabiej rozwiniętych, śródlądowych i wyspiarskich. W związku z tym współpracują na rzecz mobilizacji zasobów publicznych i prywatnych, między innymi za pomocą inwestycji w rozwój infrastruktury.

6. Zobowiązując się do dążenia do wspólnego wzrostu gospodarczego, Strony postanawiają współpracować między innymi w następujących obszarach, które uznaje się za sektory priorytetowe: rolnictwo i agrobiznes, zwierzęta gospodarskie i skóra, niebieska gospodarka, rybołówstwo, górnictwo i przemysł wydobywczy, sektor kultury i kreatywny, zrównoważona turystyka, zrównoważona energia, technologie informacyjno-komunikacyjne i transport. Strony podkreślają istotną rolę tych sektorów w tworzeniu wartości dodanej, tworzeniu godnych miejsc pracy, zwiększaniu zdolności produkcyjnych oraz w ogólnych staraniach podejmowanych na rzecz transformacji gospodarczej. W związku z tym współpracują przy określaniu czynników wzrostu dla każdego sektora, mobilizowaniu inwestycji i rozwiązywaniu problemów związanych z ograniczeniami, które utrudniają tworzenie powiązań retrospektywnych i perspektywicznych.

7. Strony zachęcają do dialogu, stymulują transfer umiejętności i technologii, działają na rzecz poprawy łańcuchów wartości oraz zacieśniają współpracę w celu wzajemnej wymiany doświadczeń i rozpowszechniania najlepszych praktyk w sektorze rolnictwa. Współpracują również na rzecz wspierania mechanizmów i ram służących zwiększeniu zrównoważonej produkcji rolnej wysokiej jakości.

ARTYKUŁ 45

Rozwój sektora prywatnego

1. Dostrzegając znaczenie rozwoju sektora prywatnego dla transformacji gospodarczej i tworzenia miejsc pracy, Strony dążą do wspierania przedsiębiorczości oraz rozwoju i poprawy konkurencyjności przedsiębiorstw. Szczególną uwagę poświęca się MMŚP, w tym przedsiębiorstwom typu start-up, zwłaszcza poprzez propagowanie sprzyjających ram prawnych, administracyjnych i instytucjonalnych, w celu ich skutecznego włączenia do zrównoważonych łańcuchów dostaw i wartości. Zwraca się również uwagę na sektor nieformalny oraz na przekształcanie nieformalnych działalności gospodarczych w formalne, a także na zachęcanie do włączania celów związanych ze zrównoważonym rozwojem do modeli biznesowych. Strony postanawiają ponadto wspierać rozwój przedsiębiorczości wśród kobiet i młodzieży w kontekście ich upodmiotowienia ekonomicznego i wspierania rozwoju sprzyjającego włączeniu społecznemu. Strony potwierdzają znaczenie budowania zdolności regionalnych i krajowych z myślą o poprawie konkurencyjności w sektorze średnio zaawansowanej i zaawansowanej technologicznie produkcji.

2. Strony wspierają dialog i współpracę między sektorem publicznym a prywatnym, między innymi poprzez fora biznesowe sektora prywatnego. Strony umacniają współpracę w zakresie wzajemnej wymiany doświadczeń i rozpowszechniania najlepszych praktyk służących wspieraniu przedsiębiorczości, wspierają dialog i kontakty między przedsiębiorstwami oraz stymulują transfer umiejętności i technologii.

3. Strony zgadzają się co do potrzeby ustanowienia strategii i opracowania lepszych polityk dotyczących włączenia finansowego oraz odpowiedniego prawodawstwa oraz co do potrzeby poprawy dostępu do finansowania i do usług finansowych i niefinansowych, między innymi poprzez innowacyjne mechanizmy finansowania, ze szczególnym uwzględnieniem zapewniania przystępnych cenowo kredytów dla rolników prowadzących gospodarstwa rodzinne, małych gospodarstw rolnych, MMŚP oraz kobiet i osób młodych prowadzących działalność gospodarczą.

4. Strony przyznają, że zarówno publiczne, jak i prywatne źródła finansowania odgrywają kluczową rolę we wspieraniu rozwoju sektora prywatnego, w szczególności poprzez narzędzia i mechanizmy takie jak partnerstwa publiczno-prywatne (PPP) i finansowanie mieszane, oraz w stymulowaniu inwestycji w różnych odpowiednich sektorach, w tym w dziedzinie rozwoju infrastruktury. W związku z tym współpracują na rzecz opracowania przejrzystych i przewidywalnych ram i strategii w zakresie wykorzystywania PPP, w tym wzmocnienia zdolności instytucjonalnych w zakresie negocjowania, wdrażania i monitorowania projektów w ramach PPP.

ROZDZIAŁ 3

NAUKA, TECHNOLOGIA, INNOWACJE I BADANIA NAUKOWE

ARTYKUŁ 46

Nauka, technologia i innowacje

1. Strony uznają rolę nauki, technologii i innowacji w poszerzaniu granic wiedzy, przyspieszaniu przemian i przeskoków w kierunku trwałego rozwoju poprzez transformację gospodarczą, tworzenie łańcucha wartości i powiązań między przedsiębiorstwami, w ułatwianiu rozwoju wiedzy i wzmacnianiu pozycji ludności, w szczególności kobiet i młodzieży, oraz we wspieraniu decydentów i osób odpowiedzialnych za wyznaczanie kierunków polityki w dążeniu do trwałego rozwoju.

2. Strony dążą do rozwoju społeczeństw opartych na wiedzy. Postanawiają inwestować w kapitał ludzki, wspierać przyjęcie spójnej i kompleksowej polityki oraz ram regulacyjnych, a także rozwijać konektywność infrastruktury i narzędzia cyfrowe.

3. Strony zacieśniają współpracę na podstawie obopólnych korzyści, wykorzystując istniejące mechanizmy, a jednocześnie badając nowe sposoby finansowania nauki, technologii i innowacji, z zastrzeżeniem odpowiedniej i skutecznej ochrony praw własności intelektualnej. Strony propagują wiedzę tubylczą, tradycyjną i lokalną jako narzędzie służące do wypełniania luk w wiedzy i technologii w odpowiednich sektorach.

4. Strony wspierają inwestycje w tworzenie, rozpowszechnianie i transfer nowych technologii, ze szczególnym uwzględnieniem czystych i innowacyjnych technologii chroniących środowisko. Strony upowszechniają energię ze źródeł odnawialnych i współpracują w zakresie rozwoju zdolności produkcyjnych i regulacyjnych.

5. Strony zajmują się potencjalnym wpływem technologii na społeczeństwo, rozwiązują kwestie związane z cyberbezpieczeństwem i zapewniają ochronę danych osobowych, a także rozważają skutki technologii przełomowej, w tym sztucznej inteligencji i robotyki.

6. Strony dostrzegają rolę przestrzeni kosmicznej jako czynnika umożliwiającego osiągnięcie korzyści społecznych i gospodarczych, między innymi w obszarach środowiska, zmiany klimatu, zarządzania oceanami, transportu, energii, rolnictwa, górnictwa i leśnictwa. Strony współpracują w kwestiach będących przedmiotem wspólnego zainteresowania w obszarze cywilnych działań w przestrzeni kosmicznej, takich jak badania kosmiczne, zastosowania i usługi globalnego systemu nawigacji satelitarnej, rozwój systemów wspomagających opartych na wyposażeniu satelitarnym, wykorzystanie zastosowań i usług obserwacji Ziemi oraz nauk o Ziemi.

ARTYKUŁ 47

Badania i rozwój

1. Strony zgadzają się, że badania i rozwój mają kluczowe znaczenie dla tworzenia dobrobytu gospodarczego i możliwości godnej pracy i mogą w zasadniczy sposób przyczynić się do osiągnięcia celów niniejszej umowy.

2. Strony wspierają tworzenie i rozpowszechnianie nowej wiedzy, biorąc pod uwagę jej potencjalny wpływ, w tym szkodliwe skutki, na środowisko i społeczeństwo. Strony wspierają podnoszenie kwalifikacji z myślą o dotrzymaniu kroku postępowi technologicznemu i innowacjom technologicznym, a także wspierają mobilność i szkolenia naukowców. Strony propagują partnerstwa między przemysłem, środowiskiem akademickim i sektorem publicznym, jak również działania sektora prywatnego mające na celu gromadzenie wiedzy i wypróbowywanie pomysłów w celu stworzenia nowych produktów o rzeczywistym potencjale handlowym, ze szczególnym uwzględnieniem kobiet i młodzieży jako innowatorów.

3. Strony wspierają inwestycje w badania i rozwój, zwłaszcza w segmentach łańcuchów wartości o wysokiej wartości dodanej, oraz dążą do sprostania wyzwaniom społecznym, zwłaszcza w dziedzinie środowiska, zmiany klimatu, energii, bezpieczeństwa żywności i zapewnienia dostępu do niej oraz zdrowia.

ARTYKUŁ 48

ICT i gospodarka cyfrowa

1. Strony współpracują na rzecz zmniejszenia przepaści cyfrowej poprzez wspieranie współpracy w zakresie rozwoju społeczeństwa cyfrowego z korzyścią dla obywateli i przedsiębiorstw dzięki dostępności technologii cyfrowych, w tym technologii informacyjno-komunikacyjnych (ICT) dostosowanych do lokalnych warunków. Strony wspierają środki umożliwiające łatwy dostęp do ICT, między innymi poprzez wykorzystanie przystępnych cenowo i odnawialnych źródeł energii oraz rozwój i ponowne rozmieszczenie tanich sieci bezprzewodowych. Działają również na rzecz zapewnienia większej komplementarności i harmonizacji systemów komunikacyjnych oraz dostosowania ich do nowych technologii.

2. Strony zgadzają się, że gospodarka cyfrowa odgrywa kluczową rolę jako czynnik wzmacniający i przyspieszający zmiany, który może przyczynić się do znacznej dywersyfikacji gospodarczej, stworzyć miejsca pracy i umożliwić skokowe przyspieszenie wzrostu. Strony postanawiają przyspieszyć transformację cyfrową w celu zmniejszenia kosztów transakcji i asymetrii informacji, z myślą o nadrzędnym celu, jakim jest poprawa wydajności i trwałości.

3. Strony propagują i wspierają przedsiębiorczość cyfrową, w szczególności wśród kobiet i młodzieży, oraz transformację cyfrową mikroprzedsiębiorstw oraz małych i średnich przedsiębiorstw. Strony zachęcają do rozwoju handlu elektronicznego w celu reorganizacji łańcuchów dostaw i rozszerzenia rynków oraz zachęcają do rozpowszechniania elektronicznych usług bankowych, między innymi w celu zmniejszenia kosztów przekazów pieniężnych, a także do wdrażania rozwiązań w zakresie e-rządzenia.

4. Strony współpracują w zakresie opracowywania polityki prywatności i ochrony danych oraz zarządzania nią, upowszechniają środki ułatwiające przepływ danych oraz wspierają ramy regulacyjne służące upowszechnianiu produkcji, sprzedaży i dostarczania produktów cyfrowych.

ROZDZIAŁ 4

WSPÓŁPRACA HANDLOWA

ARTYKUŁ 49

Handel a trwały rozwój

1. Strony zgadzają się, że rozwój społeczny i gospodarczy oraz ochrona środowiska są współzależne i wzajemnie się wzmacniają. Potwierdzają swoje zobowiązanie, przy należytym uwzględnieniu swoich poziomów rozwoju, do większego uwzględnienia kwestii trwałego rozwoju, na który składa się rozwój gospodarczy, rozwój społeczny i ochrona środowiska, we wszystkich aspektach ich stosunków handlowych, w celu wspierania trwałego wzrostu gospodarczego. W tym celu Strony wspierają w swoich stosunkach handlowych wysoki poziom ochrony środowiska, ochrony socjalnej i ochrony pracy, w szczególności zobowiązania określone w art. 54 i tytule V rozdział 1–3 oraz w tytule III rozdział 2 niniejszej części II, aby osiągnąć założenia uzgodnionych globalnych celów zrównoważonego rozwoju w ramach Agendy na rzecz zrównoważonego rozwoju 2030. Strony postanawiają ponadto, że środki w zakresie ochrony środowiska i środki społeczne nie powinny być wykorzystywane do celów protekcjonistycznych.

2. Strony zgadzają się, że nie należy zachęcać do wymiany handlowej ani inwestycji przez obniżenie lub oferowanie obniżenia poziomu ochrony przewidzianego w przepisach wewnętrznych dotyczących środowiska lub pracy lub poziomu egzekwowania tych przepisów.

3. Strony wzajemnie uznają swoje prawa do określania celów i priorytetów polityki trwałego rozwoju oraz ustanawiania własnych poziomów ochrony wewnętrznej, jakie uznają za stosowne, w obszarach społecznych, pracowniczych i środowiskowych, w tym w zakresie zmiany klimatu, pod warunkiem że przyjęte przepisy i polityki nie są niezgodne z ich zobowiązaniami w zakresie uznanych na szczeblu międzynarodowym norm ochrony i odpowiednich umów.

4. Strony wspierają handel produktami uzyskanymi w drodze zrównoważonego zarządzania zasobami naturalnymi, ich ochrony i efektywnego wykorzystania. Strony współpracują również na rzecz wspierania handlu towarami i usługami mającymi szczególne znaczenie dla łagodzenia zmiany klimatu oraz inwestycji w takie towary i usługi, w tym w wytwarzane i regenerowane produkty niskoemisyjne, energię ze źródeł odnawialnych oraz produkty i usługi energooszczędne, zgodnie ze swoimi zobowiązaniami międzynarodowymi.

5. Strony współpracują na rzecz propagowania spójności i wzajemnego wsparcia między polityką handlową, polityką w dziedzinie pracy i polityką ochrony środowiska oraz wzmacniają dialog i wymianę informacji i najlepszych praktyk w zakresie aspektów trwałego rozwoju związanych z handlem, w tym z udziałem odpowiednich zainteresowanych stron. W tym kontekście postanawiają również współpracować na rzecz propagowania praktyk w zakresie społecznej odpowiedzialności przedsiębiorstw oraz odpowiedzialnego prowadzenia działalności gospodarczej, w tym uznanych na szczeblu międzynarodowym wytycznych, norm i mających zastosowanie instrumentów, poprzez włączenie tych praktyk do handlu i działalności gospodarczej. Ponadto celem współpracy jest sprostanie wyzwaniom i wykorzystanie możliwości, jakie stwarzają związane z handlem aspekty prywatnych i publicznych dobrowolnych systemów zapewniania zgodności ze zrównoważonym rozwojem, powiązanych między innymi z pracą, środowiskiem, ochroną różnorodności biologicznej, zrównoważonym wykorzystywaniem zasobów leśnych i zarządzaniem nimi oraz zrównoważonymi praktykami połowowymi i handlem produktami rybołówstwa, którymi gospodaruje się w sposób zrównoważony.

6. Strony postanawiają utrzymać lub ustanowić, w stosownych przypadkach, systemy wspierania i monitorowania skutecznego wdrażania uznanych na szczeblu międzynarodowym standardów społecznych, norm pracy i norm środowiskowych oraz odpowiednich umów w kontekście ich stosunków handlowych, między innymi poprzez wzmocnienie zdolności instytucjonalnych w zakresie przyjmowania i egzekwowania odpowiedniego prawodawstwa.

ARTYKUŁ 50

Ustalenia dotyczące handlu

1. Strony dostrzegają znaczenie korzystania z osiągnięć umowy z Kotonu w kontekście stosunków handlowych Stron. Strony podkreślają znaczenie handlu w całokształcie swoich stosunków i zobowiązują się do propagowania intensyfikacji i dywersyfikacji przepływów handlowych z obopólną korzyścią, w szczególności w celu włączenia gospodarek członków OACPS do regionalnych i globalnych łańcuchów wartości.

2. Strony postanawiają, że współpracę handlową należy prowadzić zgodnie z wielostronnym systemem handlowym opartym na zasadach, z myślą o wzmocnieniu wolnego, sprawiedliwego i otwartego handlu na rzecz osiągnięcia trwałego wzrostu gospodarczego i rozwoju, w szczególności członków OACPS. W związku z tym współpraca powinna być zgodna ze zobowiązaniami przyjętymi przez obie Strony w ramach Światowej Organizacji Handlu (WTO), w tym z postanowieniami o specjalnym i zróżnicowanym traktowaniu (SDT).

3. Strony dostrzegają znaczenie dokonywania ustaleń dotyczących handlu w celu osiągnięcia większych możliwości handlowych i wspierania ich skutecznej integracji z gospodarką światową. Strony wzajemnie uznają swoje prawo do dokonywana regionalnych lub wielostronnych ustaleń w celu ograniczenia lub zniesienia środków pozataryfowych wpływających na handel towarami i usługami. Strony dążą ponadto do ograniczenia ewentualnego negatywnego wpływu swoich odpowiednich ustaleń dotyczących handlu z osobami trzecimi na pozycję konkurencyjną, jaką zajmuje każda ze Stron na rynkach krajowych pozostałych Stron.

4. Mając na uwadze potrzebę rozwijania istniejących uzgodnień preferencyjnych oraz umów o partnerstwie gospodarczym (UPG) jako instrumentów współpracy handlowej, Strony zgadzają się, że współpracę należy przede wszystkim wzmocnić z myślą o wspieraniu konkretnego wdrażania tych istniejących instrumentów.

5. Strony zgadzają się ponadto, że ramy UPG mają inkluzywny charakter i uwzględniają różnorodność sytuacji w państwach będących członkami i regionach OACPS na różnych etapach procesu UPG oraz poziom rozwoju członków OACPS. Sygnatariusze UPG potwierdzają swoje zobowiązania do wdrożenia wszelkich środków niezbędnych do zapewnienia ich pełnej realizacji, co powinno sprzyjać ich wzrostowi i rozwojowi gospodarczemu, przyczyniając się jednocześnie do pogłębienia procesów integracji regionalnej w Afryce, regionie Karaibów i regionie Pacyfiku (AKP). Strony dostrzegają znaczenie rozszerzenia zakresu UPG oraz popierają przystępowanie do nich nowych państw. Strony postanawiają utrzymać, na właściwych szczeblach, ustalenia AKP–UE na rzecz monitorowania wdrażania UPG lub dokonać takich ustaleń, jak również ocenić ich wpływ na rozwój gospodarek członków OACPS w regionach AKP oraz na ich procesy integracji regionalnej.

6. Strony poszczególnych umów o partnerstwie gospodarczym zgadzają się, że zawarte w nich odesłania do postanowień umowy z Kotonu dotyczących właściwych środków rozumie się jako odesłania do odpowiadających im postanowień niniejszej umowy.

7. Ponadto Strony postanawiają, że ich współpraca powinna przyczyniać się do intensyfikacji działań i procesów integracji regionalnej w Afryce, regionie Karaibów i regionie Pacyfiku oraz do dalszego wspierania regionalnej wymiany handlowej wewnątrz AKP.

8. Strony podkreślają znaczenie ich aktywnego udziału w WTO oraz innych właściwych organizacjach międzynarodowych poprzez przystępowanie do tych organizacji oraz postępowanie ściśle zgodnie z ich programami i działaniami. Strony postanawiają ściśle współpracować w zakresie definiowania i wspierania wspólnych interesów w dziedzinie międzynarodowej współpracy gospodarczej i handlowej, w szczególności w WTO. W tym kontekście szczególną uwagę należy zwrócić na poprawę dostępu produktów i usług pochodzących z państw będących członkami OACPS do rynku Unii Europejskiej oraz innych rynków.

9. Strony są zgodne co do znaczenia elastyczności zasad WTO w uwzględnianiu poszczególnych poziomów rozwoju państw i regionów AKP, a także trudności napotykanych przy realizacji ich zobowiązań. Postanawiają zatem współpracować w celu rozwinięcia niezbędnego i właściwego potencjału, aby skutecznie realizować swoje zobowiązania w ramach WTO. Strony uznają również innowacyjne podejście do specjalnego i zróżnicowanego traktowania właściwego dla porozumienia WTO o ułatwieniach w handlu, które umożliwia krajom najsłabiej rozwiniętym i krajom rozwijającym się pełną realizację ich zobowiązań pod warunkiem zapewnienia wymaganego wsparcia handlowego zgodnie ze zgłoszeniami w ramach realizacji Porozumienia o ułatwieniach w handlu.

10. Strony dostrzegają znaczenie wzmacniania dialogu na rzecz rozwiązywania kwestii dotyczących handlu i powiązanych kwestii będących przedmiotem wspólnego zainteresowania. Strony postanawiają wspierać zaangażowanie społeczeństwa obywatelskiego i sektora prywatnego w te dialogi.

ARTYKUŁ 51

Handel usługami

1. Strony zgadzają się, że handel usługami jest potężnym motorem wzrostu i rozwoju ich gospodarek, a ponadto potwierdzają swoje prawa i obowiązki wynikające z Układu ogólnego w sprawie handlu usługami (GATS).

2. Strony zobowiązują się do współpracy i zwiększania handlu usługami, w szczególności w zakresie sposobów świadczenia usług będących przedmiotem ich zainteresowania eksportowego, w tym przepływu osób fizycznych w celach biznesowych, oraz w sektorach, które uznają za priorytetowe, w tym w sektorze technologii informacyjno-komunikacyjnych (ICT), turystyki, transportu, usług ekosystemowych, usług finansowych i usług sportowych oraz odpowiednio w innych sektorach priorytetowych.

3. Uwzględniając art. 39 ust. 2, Strony współpracują na rzecz wzmocnienia potencjału w zakresie świadczenia usług związanych z sektorem kultury i kreatywnym.

4. Strony współpracują na rzecz usunięcia barier w handlu usługami, aby ułatwić dostęp do rynków i zwiększyć handel. Ponadto postanawiają zacieśnić współpracę na rzecz wspierania rozwoju wewnętrznych ram regulacyjnych i zdolności, poprawy zdolności usługodawców do przestrzegania przepisów i norm UE i członków OACPS na szczeblu kontynentalnym, regionalnym, krajowym i niższym niż krajowy oraz zachęcania do zawierania, w stosownych przypadkach, umów o wzajemnym uznawaniu w określonych sektorach usług będących przedmiotem wspólnego zainteresowania, o których mowa w ust. 2.

5. Strony dostrzegają znaczenie opłacalnych i wydajnych usług transportu morskiego głównego jako głównego środka transportu ułatwiającego handel. Strony zwiększają konkurencyjność usług transportu morskiego poprzez poprawę konektywności, aby zapewnić bezpieczniejszy przepływ towarów i osób w sektorze transportu morskiego. W tym celu współpracują na odpowiednich forach na rzecz liberalizacji transportu morskiego jako głównego środka transportu ułatwiającego handel. Strony umożliwiają dostęp do międzynarodowych rynków transportu morskiego oraz do portów i usług w portach na niedyskryminacyjnych i komercyjnych zasadach. Strony współpracują w ramach działań mających na celu rozwój i wspieranie opłacalnych i wydajnych usług transportu morskiego w państwach będących członkami OACPS w celu zwiększenia udziału podmiotów gospodarczych z państw będących członkami OACPS w międzynarodowych usługach transportu morskiego.

ARTYKUŁ 52

Obszary związane z handlem

1. Strony dostrzegają rosnące znaczenie środków pozataryfowych w handlu w miarę eliminacji barier taryfowych. Dostrzegają zatem potrzebę współpracy w celu monitorowania i usuwania niepotrzebnych przeszkód w handlu, a tym samym zwiększania i ułatwiania handlu między UE a członkami OACPS oraz między samymi członkami OACPS. W tym względzie Strony postanawiają utrzymać, w stosownych przypadkach, ustalenia dotyczące środków pozataryfowych, które mogą mieć negatywny wpływ na wywóz na rynek drugiej Strony, lub dokonać takich ustaleń.

2. Strony postanawiają zacieśnić współpracę w dziedzinie normalizacji i certyfikacji towarów w celu zapobiegania zbędnym barierom technicznym w handlu, określania ich i eliminowania w ramach Porozumienia w sprawie barier technicznych w handlu WTO („porozumienie TBT”) oraz dążą do rozwijania tej współpracy poprzez zwiększanie i wzmacnianie przejrzystości. Oprócz tego Strony postanawiają współpracować w celu ustanowienia i zwiększenia zdolności technicznych oraz infrastruktury instytucjonalnej w kwestiach dotyczących barier technicznych w handlu.

3. Strony potwierdzają prawa każdej ze Stron do przyjmowania lub egzekwowania środków sanitarnych i fitosanitarnych w celu ochrony życia lub zdrowia ludzi, zwierząt lub roślin na swoim terytorium, przy jednoczesnym zapewnieniu, aby takie środki sanitarne i fitosanitarne przyjęte przez każdą ze Stron nie tworzyły niepotrzebnych przeszkód w handlu zgodnie z Porozumieniem w sprawie stosowania środków sanitarnych i fitosanitarnych WTO („porozumienie SPS"). W tym celu Strony postanawiają wzmocnić współpracę na rzecz skutecznego wprowadzenia w życie zasad i reguł porozumienia SPS, uwzględniając przy tym swoje poziomy rozwoju. W tym kontekście Strony współpracują na rzecz rozwiązania kwestii sanitarnych i fitosanitarnych, w tym kwestii oporności na środki przeciwdrobnoustrojowe, oraz kwestii dobrostanu zwierząt, w celu wzmocnienia zdolności Stron i poprawy dostępu do rynków drugiej Strony, przy jednoczesnym zapewnieniu odpowiedniego poziomu ochrony ludzi, zwierząt i roślin.

4. Strony uznają, że system własności intelektualnej ma na celu wspieranie postępu gospodarczego, społecznego i kulturalnego poprzez stymulowanie kreatywności i innowacji technologicznych, szczególnie pomiędzy UE a regionami AKP, a jednocześnie przyczynia się do tworzenia bardziej trwałej i inkluzywnej gospodarki. W tym kontekście Strony potwierdzają znaczenie ochrony i egzekwowania praw własności intelektualnej, jak określono w art. 7 Porozumienia w sprawie handlowych aspektów praw własności intelektualnej („porozumienie TRIPS"), które powinny przyczynić się do wspierania innowacji technologicznych oraz do transferu i upowszechniania technologii, z wzajemną korzyścią dla producentów i użytkowników wiedzy technicznej, w sposób sprzyjający osiągnięciu dobrobytu społecznego i gospodarczego oraz równowadze praw i obowiązków. Strony uznają potrzebę ochrony praw własności intelektualnej, w tym praw autorskich i pokrewnych, znaków towarowych, oznaczeń geograficznych, wzorów przemysłowych, topografii układów scalonych, praw do ochrony odmian roślin oraz patentów. Ochrona ta obejmuje także ochronę przed nieuczciwą konkurencją oraz ochronę informacji niejawnych. Strony podkreślają w tym kontekście znaczenie przestrzegania porozumienia TRIPS WTO, Konwencji o różnorodności biologicznej (CBD) oraz konwencji, o których mowa w części I porozumienia TRIPS, stosownie do poziomu rozwoju poszczególnych państw. Strony podkreślają ponadto znaczenie współpracy i pomocy technicznej w dziedzinie własności intelektualnej dla środków, procedur i środków odwoławczych niezbędnych do zapewnienia egzekwowania tych praw własności intelektualnej w celu osiągnięcia skutecznego poziomu ochrony, w szczególności w państwach będących członkami OACPS.

5. Strony potwierdzają, że wprowadzenie i wdrożenie skutecznych i prawidłowych polityk oraz zasad konkurencji ma zasadnicze znaczenie dla poprawy i zabezpieczenia klimatu przyjaznego inwestycjom, trwałego procesu uprzemysłowienia oraz przejrzystości w dostępie do rynków. Zobowiązują się zatem do wdrożenia krajowych lub regionalnych przepisów i polityk w celu skutecznego zwalczenia antykonkurencyjnych praktyk handlowych, w tym dotacji związanych z działalnością gospodarczą przyznawanych przez Strony, które mogą zakłócać prawidłowe funkcjonowanie rynków i negatywnie wpływać na interesy handlowe pozostałych Stron. Strony zobowiązują się do zapewnienia równych szans publicznym i prywatnym uczestnikom rynku. Postanawiają również zacieśnić współpracę w tej dziedzinie z właściwymi krajowymi i regionalnymi władzami w celu sformułowania i wspierania skutecznej polityki konkurencji, która zapewni stopniowe i skuteczne egzekwowanie reguł konkurencji. W tym kontekście Strony postanawiają współpracować na rzecz rozwinięcia odpowiednich zdolności w celu stworzenia właściwych ram prawnych dla ochrony konkurencji i jej egzekwowania poprzez odpowiednie agencje ochrony konkurencji, w szczególności na terytorium członków OACPS.

6. Strony postanawiają zacieśnić współpracę na rzecz zapewnienia lepszego funkcjonowania międzynarodowych rynków towarowych oraz przejrzystości rynku.

7. Strony dostrzegają znaczenie przejrzystego udzielania zamówień publicznych we wspieraniu rozwoju gospodarczego i uprzemysłowienia. Strony są zgodne co do znaczenia współpracy w zwiększaniu wzajemnego zrozumienia w zakresie systemów udzielania zamówień publicznych. Strony zobowiązują się do przestrzegania zasad przejrzystości, konkurencyjności i przewidywalności systemów udzielania zamówień publicznych oraz do współpracy w tym zakresie.

ARTYKUŁ 53

Ułatwienia w handlu

Strony dostrzegają znaczenie obniżenia kosztów handlu dla osiągnięcia trwałego wzrostu gospodarczego sprzyjającego włączeniu społecznemu w swoich gospodarkach. W związku z tym współpracują na rzecz uproszczenia procedur przywozu, wywozu, tranzytu i innych procedur celnych, w tym transformacji cyfrowej procedur celnych i odprawy celnej, jak również w celu zwiększenia przejrzystości przepisów celnych i handlowych oraz ułatwienia legalnego handlu, na podstawie swoich odpowiednich zobowiązań w ramach porozumienia WTO o ułatwieniach w handlu („porozumienie TFA"). Zgodnie z postanowieniami porozumienia TFA członkowie OACPS potrzebują odpowiedniej i przewidywalnej pomocy technicznej na rzecz budowania zdolności do pełnego wprowadzenia w życie niniejszej umowy. Strony zobowiązują się ponadto do zapewnienia tej pomocy w zależności od potrzeb członków OACPS w zakresie wdrażania zgłoszonych w ramach porozumienia TFA.

TYTUŁ V

ZRÓWNOWAŻONOŚĆ ŚRODOWISKOWA I ZMIANA KLIMATU

ARTYKUŁ 54

1. Strony zgadzają się, że degradacja środowiska, niezrównoważone wykorzystywanie zasobów naturalnych i zmiana klimatu stanowią poważne zagrożenie dla osiągnięcia trwałego rozwoju oraz dla życia, jakości życia i źródeł utrzymania obecnych i przyszłych pokoleń. W związku z tym Strony potwierdzają potrzebę zapewnienia wysokiego poziomu ochrony środowiska oraz skutecznej ochrony zasobów naturalnych, w tym różnorodności biologicznej, i zrównoważonego gospodarowania nimi. Potwierdzają również potrzebę uzgodnienia ambitnych działań na rzecz zarządzania negatywnymi skutkami zmiany klimatu i ograniczania tych skutków oraz skierowania swoich gospodarek na zrównoważone i odporne ścieżki niskoemisyjnego wzrostu, a jednocześnie przyczynienia się do tworzenia godnych miejsc pracy dla wszystkich.

2. Strony uwzględniają zrównoważoność środowiskową, walkę ze zmianą klimatu oraz dążenie do ekologicznego wzrostu gospodarczego we wszystkich obszarach polityki, planach i inwestycjach. Strony dążą do budowania skutecznych sojuszy dotyczących odpowiednich kwestii na arenie międzynarodowej w celu stymulowania globalnych działań i zapewnienia konstruktywnego zaangażowania władz lokalnych, społeczeństwa obywatelskiego i sektora prywatnego. Strony skutecznie wprowadzają w życie wielostronne umowy środowiskowe, których są stronami.

3. Strony dążą do budowania i wzmacniania odporności, w szczególności najsłabszych grup społecznych, w obliczu wyzwań związanych ze środowiskiem i zmianą klimatu oraz klęsk żywiołowych i katastrof spowodowanych przez człowieka.

4. Wspierając zrównoważoność środowiskową oraz przeciwdziałając zmianie klimatu i klęskom żywiołowym, Strony biorą pod uwagę: (i) wrażliwość małych rozwijających się państw wyspiarskich, krajów najsłabiej rozwiniętych, rozwijających się państw śródlądowych oraz ludności nadmorskiej, w tym ich działania na rzecz przystosowania się, zwłaszcza do zagrożenia, jakie stanowią zmiana klimatu i wyczerpywanie się zasobów naturalnych; (ii) narażenie i wrażliwość państw na nasilanie się problemów związanych z suszami, powodziami, erozją obszarów przybrzeżnych, niedoborem wody, degradacją gleby i lasów, utratą różnorodności biologicznej, wylesianiem i pustynnieniem; (iii) potrzebę minimalizowania strat i szkód związanych z negatywnymi skutkami zmiany klimatu, w tym ze zjawiskami rozwijającymi się stopniowo, takimi jak podnoszenie się poziomu mórz i oceanów, oraz zapobiegania im i radzenia sobie z nimi; (iv) powiązania między strategiami dotyczącymi zmiany klimatu a zmniejszaniem ryzyka związanego z klęskami żywiołowymi, odpornością i bezpieczeństwem żywnościowym; (v) kluczową rolę ekosystemów naturalnych w zapewnianiu bezpieczeństwa żywnościowego i żywienia oraz w przeciwdziałaniu zmianie klimatu; (vi) związek między degradacją środowiska i zmianą klimatu a przymusowym wysiedleniem i migracją oraz (vii) negatywny wpływ zmiany klimatu i degradacji środowiska na pokój i bezpieczeństwo.

ROZDZIAŁ 1

ZRÓWNOWAŻONOŚĆ ŚRODOWISKOWA

ARTYKUŁ 55

Środowisko i zasoby naturalne

1. Strony dążą do zachowania, ochrony, poprawy i rekultywacji środowiska. W tym celu wspierają wprowadzanie środków na szczeblu krajowym, regionalnym i globalnym, w tym w obszarach wysokiej wartości różnorodności biologicznej i ochrony ekosystemów naturalnych, jakości powietrza, jakości wody, niedoboru wody i susz, gospodarowania odpadami, zanieczyszczenia przemysłowego i zagrożeń przemysłowych oraz gospodarowania chemikaliami.

2. Strony wspierają ochronę zasobów naturalnych, w tym gruntów, wody, lasów, różnorodności biologicznej i ekosystemów, oraz zrównoważone zarządzanie nimi i ich wykorzystywanie. Strony propagują działania mające na celu położenie kresu nielegalnemu handlowi gatunkami chronionymi flory i fauny oraz likwidację popytu na nielegalne produkty z dzikiej fauny i flory oraz ich podaży. Strony propagują zrównoważone zarządzanie prawem własności gruntów, łowisk i lasów.

3. Strony upowszechniają instrumenty prawne, zintegrowane strategie w zakresie środowiska i rozwoju oraz dobre rządy na potrzeby uwzględnienia kwestii różnorodności biologicznej we wszystkich odnośnych sektorach w celu powstrzymania utraty różnorodności biologicznej i w celu zapewnienia dalszej realizacji usług ekosystemowych. Strony propagują podejścia ekosystemowe i rozwiązania oparte na zasobach przyrody w dążeniu do celów środowiskowych. Strony dostrzegają znaczenie ekosystemów i różnorodności biologicznej dla przeciwdziałania zmianie klimatu oraz dla ochrony i odbudowy wszystkich ekosystemów, w tym wodnych i lądowych. Strony ustanawiają również obszary chronione, zarządzają nimi i usprawniają gospodarowanie nimi.

4. Strony zgadzają się, że ekosystemy naturalne, a w szczególności lasy, stanowią siedliska zwierząt i roślin oraz odgrywają istotną rolę w łagodzeniu zmiany klimatu i przystosowywaniu się do niej, w ochronie różnorodności biologicznej oraz w zapobieganiu pustynnieniu i degradacji gruntów oraz zwalczaniu tych zjawisk. Strony zgadzają się również, że lasy, tereny podmokłe i sawanny zapewniają ochronę wody i gleby oraz ochronę przed zagrożeniami naturalnymi, jak również inne usługi ekosystemowe. W związku z powyższym Strony wspierają ochronę i odbudowę wszystkich ekosystemów, w tym lasów.

5. Strony kontynuują walkę z pustynnieniem, degradacją gruntów i suszą oraz dążą do przywrócenia i rekultywacji terenów zdegradowanych i zdegradowanej gleby, aby zapewnić zrównoważone zarządzanie gruntami i osiągnąć środowisko neutralne pod względem degradacji gruntów. Strony ograniczają utratę różnorodności biologicznej, tworzą możliwości zatrudnienia i przyczyniają się do poprawy zapewniania usług ekosystemowych i funkcji ekosystemu, między innymi poprzez zwiększenie gotowości i odporności na ryzyko suszy, jak również dalsze ograniczanie ryzyka i wpływu burz piaskowych i pyłowych.

6. Strony propagują sprawiedliwy i równy dostęp i podział korzyści wynikających z wykorzystania zasobów genetycznych oraz odpowiedni dostęp do tych zasobów, zgodnie z ustaleniami międzynarodowymi.

7. Strony wspierają upowszechnianie podejść opartych na gospodarce o obiegu zamkniętym oraz zrównoważonych praktyk konsumpcyjnych i produkcyjnych, a także starają się wykorzystywać możliwości inwestycyjne oferowane przez najlepsze dostępne czyste technologie.

ROZDZIAŁ 2

OCEANY, MORZA I ZASOBY MORSKIE

ARTYKUŁ 56

Zarządzanie oceanami

1. Strony dostrzegają rosnącą presję wywieraną przez człowieka na morza i oceany oraz jej skumulowane skutki dla mórz i oceanów, a także uznają, że morza i oceany mają charakter wzajemnie powiązanego wspólnego dobra, którego zachowanie, ochrona i zarządzanie którym są wspólnym obowiązkiem wymagającym zbiorowych i skoordynowanych działań zainteresowanych stron. Strony potwierdzają uniwersalny i jednolity charakter Konwencji Narodów Zjednoczonych o prawie morza jako podstawy krajowych, regionalnych i globalnych działań i współpracy w sektorach morskich.

2. Strony wzmacniają zarządzanie oceanami i skutecznie reagują na rosnącą presję wywieraną na morza i oceany, która zagraża odporności ekosystemów morskich i ich wkładowi w łagodzenie zmiany klimatu i przystosowywanie się do niej.

3. Strony wspierają i usprawniają ochronę i odbudowę ekosystemów morskich oraz ochronę zasobów morskich i zrównoważone zarządzanie nimi, w tym na obszarach znajdujących się poza ich odpowiednią jurysdykcją, w celu osiągnięcia zdrowych i wydajnych oceanów. Strony wspierają zrównoważone zarządzanie rybołówstwem na szczeblu krajowym, regionalnym i globalnym, współpracując z właściwymi regionalnymi organizacjami ds. zarządzania rybołówstwem oraz zwalczając nielegalne, nieraportowane i nieuregulowane połowy (połowy NNN). Strony propagują ochronę zagrożonych gatunków wodnych oraz działania mające na celu kontrolę zanieczyszczeń i odpadów morskich, jak również przeciwdziałanie skutkom zmiany klimatu, w tym zakwaszeniu oceanów.

4. Strony wspierają trwały rozwój niebieskiej gospodarki w celu zapewnienia wkładu oceanów w bezpieczeństwo żywnościowe i żywieniowe oraz w celu poprawy źródeł utrzymania, tworzenia możliwości zatrudnienia i zapewnienia sprawiedliwości społecznej i dobrobytu kulturowego obecnym i przyszłym pokoleniom.

5. Strony wspierają wdrażanie polityk i strategii na rzecz niebieskiego wzrostu w celu propagowania zintegrowanego zarządzania oceanami służącego odbudowie, ochronie i utrzymaniu różnorodności, produktywności, odporności, podstawowych funkcji i wartości ekosystemów morskich samych w sobie.

6. Strony zachęcają do dialogu i współpracy we wszystkich aspektach zarządzania oceanami, w tym w kwestiach związanych ze zmianą klimatu, podnoszeniem się poziomu mórz i oceanów oraz jego możliwymi skutkami i następstwami, górnictwem podmorskim, rybołówstwem, zanieczyszczeniem morza oraz badaniami i rozwojem.

ROZDZIAŁ 3

ZMIANA KLIMATU

ARTYKUŁ 57

Zobowiązania klimatyczne

1. Strony przyznają, że niekorzystne skutki zmiany klimatu i zmienności klimatu stanowią zagrożenie dla życia i źródeł utrzymania ludności. Potwierdzają swoje zobowiązanie do podjęcia pilnych działań na rzecz zapobiegania zmianie klimatu, przeciwdziałania jej skutkom oraz pilnej i skoordynowanej współpracy na szczeblu międzynarodowym, regionalnym, międzyregionalnym i krajowym w celu wzmocnienia globalnej reakcji na zmianę klimatu.

2. Strony skutecznie wprowadzają w życie Ramową konwencję Narodów Zjednoczonych w sprawie zmian klimatu (UNFCCC) oraz przyjęte na podstawie tej konwencji porozumienie paryskie.

3. Strony są zdeterminowane, by osiągnąć ogólny cel, jakim jest utrzymanie średniej temperatury globalnej na poziomie znacznie niższym niż 2 stopnie Celsjusza powyżej poziomu przedindustrialnego oraz podejmowanie działań mających na celu ograniczenie wzrostu temperatury do 1,5 stopnia Celsjusza powyżej poziomu przedindustrialnego, zwiększenie zdolności do adaptacji, zmniejszenie podatności i wzmocnienie odporności oraz zapewnienie zgodności wszystkich inwestycji i przepływów finansowych z porozumieniem paryskim.

ARTYKUŁ 58

Działania w dziedzinie klimatu

1. Strony postanawiają podjąć działania w dziedzinie klimatu z myślą o przystosowaniu się do zmiany klimatu i o jej łagodzeniu, jak również o sposobach wdrażania, oraz skoncentrować się na krajach najbardziej podatnych na zagrożenia, w tym na małych rozwijających się państwach wyspiarskich, nisko położonych państwach nadbrzeżnych, krajach najsłabiej rozwiniętych i rozwijających się państwach śródlądowych.

2. Strony postanawiają wdrażać swoje ustalone na poziomie krajowym wkłady i śledzić postępy w ich realizacji oraz dążyć do sformułowania i przekazania informacji na temat długoterminowych strategii rozwoju niskoemisyjnego do połowy stulecia, z myślą o osiągnięciu celu dotyczącego temperatury uzgodnionego w porozumieniu paryskim, przy jednoczesnym uwzględnieniu wspólnej, lecz zróżnicowanej odpowiedzialności i różnych zdolności w świetle różnych uwarunkowań krajowych. Strony zobowiązują się do wzmocnienia powiązań między ustalonymi na poziomie krajowym wkładami, Agendą 2030 i swoimi strategiami krajowymi.

3. Strony postanawiają zaangażować się w planowanie i realizację adaptacji oraz monitorowanie postępów we wdrażaniu krajowych planów adaptacji i innych strategii. W tym celu zobowiązują się do utworzenia i wzmocnienia skutecznych struktur zarządzania. Strony uznają potrzebę dalszych postępów w uwzględnianiu krajowych planów adaptacji i innych strategii adaptacji w krajowych strategiach i procesach w celu osiągnięcia trwałego rozwoju odpornego na zmianę klimatu.

ARTYKUŁ 59

Zmiana klimatu i bezpieczeństwo

Strony podejmują działania w odpowiedzi na zagrożenie dla bezpieczeństwa wynikające ze zmiany klimatu i degradacji środowiska, w szczególności w sytuacjach niestabilności i w odniesieniu do krajów najbardziej podatnych na zagrożenia. Strony opracowują strategie w zakresie odporności, uwzględniając wspomniane zagrożenie dla bezpieczeństwa.

ROZDZIAŁ 4

KLĘSKI ŻYWIOŁOWE

ARTYKUŁ 60

Zmniejszanie ryzyka związanego z klęskami żywiołowymi i zarządzanie nim

1. Strony dostrzegają negatywny wpływ, jaki na trwały rozwój mają klęski żywiołowe, w tym tsunami, trzęsienia ziemi i erupcje wulkaniczne, jak również rosnąca częstotliwość i intensywność zjawisk związanych z klimatem, takich jak cyklony i huragany, powodzie i susze.

2. Strony propagują spójne polityki i strategie na wszystkich szczeblach w celu określenia słabych punktów i innych czynników ryzyka. Strony współpracują na rzecz zwiększenia odporności na klęski żywiołowe w odniesieniu do krótko- i długoterminowych skutków klęsk żywiołowych i zwracają szczególną uwagę na koordynację, komplementarność i synergie między strategiami zmniejszania ryzyka związanego z klęskami żywiołowymi a strategiami przystosowania się do zmiany klimatu. Strony podejmują działania w zakresie wczesnego ostrzegania i działania zapobiegawcze oraz usprawniają zmniejszanie ryzyka i poprawiają gotowość, wzmacniając oddolną komunikację i zarządzanie ryzykiem oraz skuteczne włączając zmniejszanie ryzyka związanego z klęskami żywiołowymi do strategii rozwoju.

3. Strony systematycznie włączają kompleksową ocenę ryzyka, zarządzanie ryzykiem i odporność do swoich działań, zapewniając w ten sposób jednostkom, społecznościom, instytucjom i państwom możliwość lepszego przygotowania się na wstrząsy i wstrząsy wtórne, opierania się im, przystosowania się do nich i szybkiego ich przezwyciężenia, również wówczas, gdy skutki przeważają nad najlepszymi staraniami na rzecz przystosowania się, bez szkody dla długoterminowych perspektyw rozwoju.

4. Strony eliminują ryzyko związane z klęskami żywiołowymi, stosując zintegrowane podejście uwzględniające wiele zagrożeń, obejmujące zrozumienie ryzyka związanego z klęskami żywiołowymi, wzmocnienie zarządzania nim oraz budowanie zdolności instytucjonalnych w celu skutecznej realizacji inwestycji o rozpoznanym poziomie ryzyka. Strony zapewniają inkluzywne i sprawiedliwe wyniki służące budowaniu odporności osób najsłabszych.

5. Strony opracowują strategie służące wzmocnieniu odporności obszarów miejskich i wiejskich, aby poprawić zarządzanie ryzykiem związanym z klęskami żywiołowymi, ze szczególnym uwzględnieniem nieplanowanych osiedli.

ARTYKUŁ 61

Reagowanie na klęski żywiołowe i odbudowa

1. Strony zgadzają się, że wczesne i skoordynowane reagowanie na klęski żywiołowe ma zasadnicze znaczenie dla rehabilitacji i odbudowy po klęsce żywiołowej. Strony są zgodne co do znaczenia skoordynowanej oceny potrzeb, zwiększonej gotowości na wypadek klęsk żywiołowych oraz zdolności do lokalnych, wczesnych i skutecznych reakcji, które zaspokajają potrzeby osób dotkniętych kryzysem, między innymi w drodze skutecznych strategii komunikacji.

2. Strony zgadzają się, że w perspektywie krótkoterminowej w ramach działań w zakresie reagowania na klęski żywiołowe i odbudowy należy traktować priorytetowo pomoc nadzwyczajną i rehabilitację, w tym wsparcie dla wczesnej odbudowy. Strony zgadzają się, że pomoc pokryzysowa ma na celu powiązanie pomocy doraźnej z długofalowym rozwojem poprzez proces trwałej odbudowy, lepsze odbudowywanie, w tym działania na rzecz odbudowy i rehabilitacji struktury socjoekonomicznej i kulturowej. Wiąże się to ze wzmocnioną koordynacją, od samego początku kryzysu, działań zainteresowanych stron zajmujących się pomocą humanitarną i tych zajmujących się rozwojem, w celu odpowiedniego budowania odporności ludności dotkniętej kryzysem.

TYTUŁ VI

MIGRACJA I MOBILNOŚĆ

ARTYKUŁ 62

Strony potwierdzają swoje zobowiązanie do zacieśnienia współpracy w zakresie migracji i mobilności, kierując się zasadami solidarności, partnerstwa i współodpowiedzialności. Strony przyjmują kompleksowe, spójne, pragmatyczne i wyważone podejście, przy pełnym poszanowaniu prawa międzynarodowego, w tym prawa międzynarodowego praw człowieka oraz, w stosownych przypadkach, międzynarodowego prawa uchodźczego i międzynarodowego prawa humanitarnego, a także zasady suwerenności, z uwzględnieniem swoich własnych kompetencji. Strony zgadzają się, że migracja i mobilność mogą mieć pozytywny wpływ na trwały rozwój, jeżeli właściwie się nimi zarządza, i potwierdzają potrzebę przeciwdziałania negatywnym skutkom, jakie może mieć migracja nieuregulowana dla krajów pochodzenia, krajów tranzytu i krajów docelowych. Strony postanawiają dążyć do zwiększenia zdolności skutecznego i efektywnego zarządzania migracją we wszystkich jej aspektach. Ponawiają swoje zobowiązanie do zapewnienia poszanowania godności wszystkich uchodźców i migrantów oraz ochrony ich praw człowieka. Strony poruszają wszystkie istotne aspekty migracji i mobilności, o których mowa w niniejszym tytule, w ramach regularnego dialogu partnerskiego.

ROZDZIAŁ 1

LEGALNA MIGRACJA I MOBILNOŚĆ

ARTYKUŁ 63

Legalna migracja i mobilność

1. Strony dążą do czerpania korzyści z bezpiecznej, uporządkowanej i legalnej migracji i mobilności przy pełnym poszanowaniu prawa międzynarodowego i zgodnie ze swoimi własnymi kompetencjami. W tym względzie dążą do rozwinięcia i wykorzystywania legalnych ścieżek migracji, w tym migracji pracowników i innych programów mobilności, z uwzględnieniem priorytetów krajowych i potrzeb rynku pracy.

2. Strony pracują nad wdrożeniem przejrzystych i skutecznych wymogów dotyczących przyjmowania i pobytu do celów pracy, badań, nauki, szkolenia i wolontariatu, aby ułatwić migrację i mobilność cyrkulacyjną. Strony zwiększają przejrzystość informacji dostępnych dla obywateli państw trzecich w zakresie obowiązujących przepisów migracyjnych.

3. Strony uznają migrację cyrkulacyjną za środek wspierający wzrost i rozwój w krajach pochodzenia i krajach docelowych. W tym celu rozważają programy migracji cyrkulacyjnej oraz wdrażają i ulepszają, stosownie do przypadku, ramy prawne ułatwiające procedury ponownego wjazdu legalnie przebywających obywateli państw trzecich oraz rozważają aspekty ich reintegracji w krajach pochodzenia, aby zagwarantować, by zdobyte przez nich doświadczenie lub kwalifikacje mogły przynieść korzyści lokalnemu rynkowi pracy i lokalnej społeczności.

4. Strony prowadzą dialog w sprawie procedur dotyczących legalnej migracji, w tym łączenia rodzin oraz, w stosownych przypadkach, możliwości przenoszenia uprawnień emerytalnych. Strony kontynuują otwartą wymianę w kwestiach wizowych oraz w zakresie ułatwiania mobilności i kontaktów międzyludzkich, między innymi w takich dziedzinach jak turystyka, kultura, sport, edukacja, badania i biznes, z myślą o wspieraniu wzajemnego zrozumienia oraz propagowaniu wspólnych wartości.

5. Strony upowszechniają współpracę między odpowiednimi agencjami i instytucjami, władzami lokalnymi, społeczeństwem obywatelskim i partnerami społecznymi na rzecz wspierania wspólnych projektów badawczych, określania niedoborów kwalifikacji, a także możliwości inwestycyjnych i możliwości zatrudnienia oraz oceny polityk i strategii w zakresie migracji pracowników.

6. Strony współpracują na rzecz poprawy przejrzystości i porównywalności wszystkich kwalifikacji, aby ułatwić ich uznawanie na potrzeby dostępu do dalszego kształcenia, jak również ich akceptację na rynku pracy.

7. Strony współpracują na rzecz usprawnienia i zmodernizowania systemów rejestrów stanu cywilnego, aby zwiększyć bezpieczeństwo i poprawić skuteczność wydawania dowodów tożsamości i paszportów.

ARTYKUŁ 64

Integracja i niedyskryminacja

1. Strony podejmują starania zmierzające do przyjęcia skutecznych polityk integracyjnych w odniesieniu do osób, które legalnie zamieszkują na ich terytorium, w celu przyznania im praw i nałożenia na nie obowiązków porównywalnych z prawami i obowiązkami ich własnych obywateli oraz starania na rzecz propagowania spójności społecznej. W tym kontekście Strony wspierają opracowywanie i wdrażanie strategii na rzecz integracji legalnie zamieszkujących na ich terytorium obywateli państw trzecich na rynkach pracy i w społeczeństwach przyjmujących, wspierając i zacieśniając współpracę i koordynację różnych podmiotów działających na rzecz integracji na szczeblu krajowym, regionalnym i lokalnym, w tym władz lokalnych i społeczeństwa obywatelskiego.

2. Strony postanawiają zapewnić równe traktowanie obywateli państw trzecich, którzy legalnie zamieszkują na terytorium państw członkowskich Unii Europejskiej lub członków OACPS, propagować niedyskryminację w życiu gospodarczym, społecznym i kulturalnym, a także opracować środki zwalczania rasizmu i ksenofobii.

3. Strony zgadzają się, że traktowanie obywateli państw trzecich legalnie zamieszkujących na ich terytorium musi być pozbawione wszelkiej dyskryminacji ze względu na przynależność państwową w zakresie warunków pracy, wynagrodzenia i zwalniania w porównaniu z własnymi obywatelami poszczególnych państw członkowskich Unii Europejskiej i poszczególnych członków OACPS. W tym celu Strony współpracują na rzecz zapewnienia, by przepisy migracyjne oraz mechanizmy rekrutacji były oparte na uczciwych i etycznych zasadach, które gwarantują, że wszyscy obywatele państw trzecich zamieszkujący legalnie na terytorium państw przyjmujących są w nich traktowani uczciwie i z godnością, a także są chronieni przed wykorzystywaniem.

ROZDZIAŁ 2

MIGRACJA A ROZWÓJ

ARTYKUŁ 65

Migracja a rozwój

Strony zgadzają się, że odpowiednio zarządzana migracja może być źródłem dobrobytu, innowacji i trwałego rozwoju, a ponadto postanawiają współpracować i wspierać kraje pochodzenia, między innymi poprzez zwiększanie możliwości wzrostu gospodarczego i zatrudnienia, wspieranie inwestycji, rozwoju sektora prywatnego, handlu i innowacji, edukacji i szkolenia zawodowego, zdrowia, ochrony socjalnej i bezpieczeństwa, w szczególności w odniesieniu do młodzieży i kobiet. Strony współpracują, aby stworzyć warunki ograniczające negatywny wpływ utraty umiejętności na rozwój krajów pochodzenia.

ARTYKUŁ 66

Diaspora a rozwój

Strony dostrzegają istotną rolę diaspory oraz różne formy wkładu, jaki jej członkowie wnoszą w rozwój swoich krajów pochodzenia, między innymi w formie finansów, inwestycji, transferu wiedzy, wiedzy specjalistycznej i technologii, powiązań kulturowych, sieci i mechanizmów, jak również ich wkładu w krajowe procesy pojednania.

ARTYKUŁ 67

Przekazy pieniężne

1. Strony podejmują starania mające na celu propagowanie tańszych, bezpieczniejszych, szybszych i zgodnych z prawem przekazów pieniężnych, aby ułatwić wewnętrzne inwestycje produkcyjne, między innymi poprzez stosowanie nowych technologii i innowacyjnych instrumentów.

2. Strony współpracują na rzecz ograniczenia kosztów transakcji przekazów pieniężnych do poziomu poniżej 3 % oraz wyeliminowania kanałów przekazów o kosztach przekraczających 5 % zgodnie z celami uzgodnionymi na szczeblu międzynarodowym, a także na rzecz poprawy ram regulacyjnych służących zwiększeniu zaangażowania podmiotów nietradycyjnych.

ARTYKUŁ 68

Migracja Południe–Południe

1. Strony dostrzegają znaczenie migracji Południe–Południe zarówno w kontekście wyzwań, jak i możliwości, w tym potencjalnych korzyści z odpowiednio zarządzanej migracji Południe–Południe dla trwałego rozwoju krajów pochodzenia, krajów tranzytu i krajów docelowych. W tym celu Strony wspierają polityki i działania służące wspieraniu rozwoju gospodarczego i społecznego w krajach pochodzenia, krajach tranzytu i krajach docelowych.

2. Strony wymieniają się doświadczeniami i najlepszymi praktykami w zakresie ograniczania społecznego i gospodarczego wpływu przepływów migracji Południe–Południe na kraje pochodzenia, kraje tranzytu i kraje docelowe, a także zacieśniają współpracę na szczeblu krajowym i regionalnym.

ARTYKUŁ 69

Klęski żywiołowe, zmiana klimatu i degradacja środowiska

1. Strony uwzględniają związek między migracją, w tym przymusowym wysiedleniem, a klęskami żywiołowymi, zmianą klimatu i degradacją środowiska.

2. Strony podejmują działania mające na celu zaspokojenie potrzeb wysiedleńców poprzez przyjęcie strategii na rzecz łagodzenia skutków klęsk żywiołowych, negatywnych skutków zmiany klimatu i degradacji środowiska oraz dostosowania się do tych zjawisk i budowania na nie odporności na wszystkich właściwych szczeblach, w tym na szczeblu międzyregionalnym.

ROZDZIAŁ 3

MIGRACJA NIEUREGULOWANA

ARTYKUŁ 70

PIERWOTNE PRZYCZYNY MIGRACJI NIEUREGULOWANEJ

1. Strony potwierdzają wspólne polityczne zobowiązanie do wyeliminowania pierwotnych przyczyn migracji nieuregulowanej i przymusowych wysiedleń oraz do opracowania odpowiednich działań.

2. Strony potwierdzają swoją determinację do powstrzymywania przepływów migracji nieuregulowanej przy pełnym poszanowaniu prawa międzynarodowego i praw człowieka. W tym kontekście uznają negatywny wpływ migracji nieuregulowanej na kraje pochodzenia, kraje tranzytu i kraje docelowe, w tym związane z tym wyzwania humanitarne i wyzwania dotyczące bezpieczeństwa. Strony przyznają, że migranci są w większym stopniu narażeni na naruszenia praw człowieka oraz na stanie się ofiarami handlu ludźmi i wykorzystywania, i postanawiają wdrożyć środki służące ochronie tych migrantów przed wszelkimi formami wyzysku i wykorzystywania.

ARTYKUŁ 71

Przemyt migrantów

1. Strony zwiększają wspólne starania na rzecz zapobiegania przestępczości transgranicznej i przemytowi migrantów i wspólnie intensyfikują starania zmierzające do położenia kresu bezkarności organizacji przestępczych poprzez skuteczne dochodzenie i ściganie.

2. Strony zapewniają wdrożenie odpowiednich ram ustawodawczych i instytucjonalnych zgodnie z przepisami Konwencji Narodów Zjednoczonych przeciwko międzynarodowej przestępczości zorganizowanej, w szczególności jej Protokołu przeciwko przemytowi migrantów drogą lądową, morską i powietrzną. Zobowiązują się również do usprawnienia wymiany informacji oraz do wspierania współpracy operacyjnej, policyjnej i sądowej.

ARTYKUŁ 72

Handel ludźmi

Strony zwalczają handel ludźmi zgodnie z Konwencją Narodów Zjednoczonych przeciwko międzynarodowej przestępczości zorganizowanej oraz Protokołem o zapobieganiu, zwalczaniu oraz karaniu za handel ludźmi, w szczególności kobietami i dziećmi. Strony wzmacniają również działania zapobiegawcze, między innymi przeciwdziałając bezkarności wszystkich sprawców, oraz zapewniają wszystkim ofiarom dostęp do przysługujących im praw, uwzględniając w szczególności bezbronność kobiet i dzieci.

ARTYKUŁ 73

Zintegrowane zarządzanie granicami

Strony propagują i wspierają zintegrowane zarządzanie granicami, w tym kontrolę graniczną, gromadzenie i wymianę informacji i danych wywiadowczych, uniemożliwianie produkcji fałszywych dokumentów i posługiwania się nimi oraz współpracę operacyjną, policyjną i sądową w zakresie prowadzenia dochodzeń i ścigania przestępstw.

ROZDZIAŁ 4

POWROTY, READMISJA I REINTEGRACJA

ARTYKUŁ 74

Powroty i readmisja

1. Strony potwierdzają swoje prawo do zawrócenia nielegalnie przebywających obywateli państwa trzeciego i potwierdzają zobowiązanie prawne każdego państwa członkowskiego Unii Europejskiej i każdego członka OACPS do readmisji własnych obywateli nielegalnie przebywających na terytorium innego państwa członkowskiego Unii Europejskiej lub członka OACPS bezwarunkowo i bez żadnych dodatkowych formalności innych niż weryfikacja, o której mowa w ust. 3. W tym celu Strony współpracują w zakresie powrotów i readmisji, a także zapewniają pełną ochronę i poszanowanie praw i godności migrantów, w tym w ramach każdej procedury wszczynanej w celu zawrócenia nielegalnie przebywających migrantów do ich krajów pochodzenia.

2. Na wniosek członka OACPS i bez żadnych dodatkowych formalności innych niż weryfikacja przewidziana w ust. 3 w odniesieniu do osób nieposiadających ważnego dokumentu podróży każde państwo członkowskie Unii Europejskiej akceptuje powrót i readmisję swoich obywateli nielegalnie przebywających na terytorium tego członka OACPS.

Na wniosek państwa członkowskiego Unii Europejskiej i bez żadnych dodatkowych formalności innych niż weryfikacja przewidziana w ust. 3 w odniesieniu do osób nieposiadających ważnego dokumentu podróży każdy członek OACPS akceptuje powrót i readmisję swoich obywateli nielegalnie przebywających na terytorium tego państwa członkowskiego Unii Europejskiej.

W przypadku państw członkowskich Unii Europejskiej zobowiązania ujęte w niniejszym ustępie stosuje się wyłącznie w odniesieniu do osób posiadających obywatelstwo państwa członkowskiego zgodnie z definicją przyjętą do celów unijnych. W odniesieniu do członków OACPS zobowiązania ujęte w niniejszym ustępie stosuje się wyłącznie w odniesieniu do osób, które zgodnie z systemami prawnymi poszczególnych państw uznaje się za obywateli tych państw.

3. Państwa członkowskie Unii Europejskiej i członkowie OACPS sprawnie rozpatrują wzajemne wnioski o readmisję, realizując procesy weryfikacji przy użyciu najbardziej odpowiednich i najbardziej skutecznych procedur identyfikacji w celu potwierdzenia obywatelstwa danej osoby, oraz wydają odpowiednie dokumenty podróży do celów powrotu, jak określono w załączniku I. Postanowienia tego załącznika nie uniemożliwiają zorganizowania powrotu danej osoby na mocy innych formalnych lub nieformalnych uzgodnień między państwem rozpatrującym wniosek a państwem składającym wniosek.

4. Niezależnie od procedur przewidzianych w art. 101 ust. 5 części ogólnej niniejszej umowy, jeżeli jedna Strona uzna, że inna Strona nie dopełniła terminu, o którym mowa w załączniku I, zgodnie z treścią rozdziału 5.26 załącznika 9 do Konwencji o międzynarodowym lotnictwie cywilnym, Strona ta odpowiednio zawiadamia o tym drugą Stronę. Jeżeli druga Strona nadal nie wywiąże się z tych zobowiązań, po upływie 30 dni od daty zawiadomienia Strona zawiadamiająca może zastosować proporcjonalne środki.

5. Strony postanawiają monitorować realizację tych zobowiązań w ramach regularnego dialogu partnerskiego między Stronami.

ARTYKUŁ 75

Reintegracja

Strony analizują sposoby współpracy w celu propagowania dobrowolnego powrotu oraz ułatwienia zrównoważonej reintegracji osób powracających, w tym, w stosownych przypadkach, poprzez programy trwałej reintegracji. Szczególną uwagę zwraca się na potrzeby osób powracających znajdujących się w trudnej sytuacji, takich jak dzieci, osoby starsze, osoby z niepełnosprawnościami i ofiary handlu ludźmi.

ROZDZIAŁ 5

OCHRONA I AZYL

ARTYKUŁ 76

Uchodźcy i inni wysiedleńcy

1. Strony zobowiązują się do wzmocnienia ochrony i poszanowania godności uchodźców i innych wysiedleńców zgodnie z prawem międzynarodowym i prawem międzynarodowym praw człowieka, w tym z zasadą non-refoulement oraz, w stosownych przypadkach, z międzynarodowym prawem uchodźczym i międzynarodowym prawem humanitarnym.

2. Strony wspierają integrację uchodźców i innych wysiedleńców, stosownie do przypadku, w państwach przyjmujących oraz zwiększają zdolności krajów pierwszego azylu, krajów tranzytu i krajów docelowych. Strony współpracują na rzecz zapewnienia uchodźcom i wysiedleńcom w krajach tranzytu i krajach przyjmujących bezpieczeństwa w obozach uchodźców, a także dostępu do wymiaru sprawiedliwości, pomocy prawnej, ochrony świadków oraz wsparcia medycznego i społeczno-psychologicznego.

3. Strony poświęcają szczególną uwagę osobom znajdującym się w trudnej sytuacji i ich szczególnym potrzebom, w tym kobietom, dzieciom i małoletnim bez opieki, uwzględniając zasady najlepszego interesu dziecka.

CZĘŚĆ III

ŚWIATOWE SOJUSZE I WSPÓŁPRACA MIĘDZYNARODOWA

ARTYKUŁ 77

Strony potwierdzają znaczenie współpracy na szczeblu międzynarodowym w celu propagowania i obrony ich wspólnych interesów oraz zachowania i rozwijania multilateralizmu. Strony zobowiązują się do połączenia sił na rzecz bardziej pokojowego, kooperatywnego i sprawiedliwego świata, mocno zakorzenionego we wspólnych wartościach: pokoju, demokracji, prawach człowieka, praworządności, równości płci, trwałym rozwoju, ochronie środowiska i przeciwdziałaniu zmianie klimatu. Strony są zgodne co do znaczenia budowania i umacniania światowych sojuszy dla osiągnięcia skutecznego systemu wielostronnego przynoszącego rezultaty w stawianiu czoła wyzwaniom o wymiarze światowym w celu zapewnienia bezpieczniejszego i lepszego świata dla wszystkich.

ARTYKUŁ 78

Multilateralizm a globalne rządzenie

1. Strony zobowiązują się do przestrzegania międzynarodowego porządku opartego na zasadach, którego główną zasadą jest multilateralizm, a centralnym elementem – Organizacja Narodów Zjednoczonych. Strony propagują międzynarodowy dialog i poszukują wielostronnych rozwiązań służących przyspieszeniu globalnych działań.

2. Strony podejmują niezbędne działania na rzecz, odpowiednio, ratyfikacji stosownych umów i konwencji międzynarodowych lub przystąpienia do nich oraz na rzecz ich wdrożenia i wprowadzenia do prawa wewnętrznego.

3. Strony dążą do wzmocnienia globalnego rządzenia oraz wspierania niezbędnych reform i modernizacji instytucji wielostronnych, aby stały się one bardziej reprezentatywne, elastyczne, skuteczne, efektywne, włączające, przejrzyste, demokratyczne i rozliczalne.

4. Strony pogłębiają swoje podejście do multilateralizmu uwzględniające udział wielu zainteresowanych stron, skuteczniej angażując społeczeństwo obywatelskie, sektor prywatny i partnerów społecznych w opracowywanie reakcji na globalne wyzwania.

ARTYKUŁ 79

Współpraca w ramach organizacji i forów międzynarodowych

1. Strony dążą do przyjęcia wspólnych rezolucji, deklaracji i oświadczeń, koordynowania stanowisk i, w stosownych przypadkach, głosowania oraz do podejmowania wspólnych działań w oparciu o wspólne interesy, wzajemny szacunek i równość, aby zapewnić większą obecność i silniejszy głos w organizacjach i na forach międzynarodowych i regionalnych.

2. Strony wprowadzają odpowiednie sposoby działania zapewniające skuteczną współpracę i koordynację na szczeblu międzynarodowym, między innymi poprzez zwoływanie posiedzeń ministrów na szczeblu OACPS–UE. Strony dokładają starań, aby regularnie określać, na poziomie politycznym i operacyjnym, wspólne stanowiska w zakresie szeregu strategicznych zagadnień i łączyć siły w kwestiach leżących we wspólnym i światowym interesie w celu przyspieszenia globalnych działań.

3. Strony mogą aktywnie dążyć do ścisłej współpracy i budować strategiczne sojusze z państwami trzecimi i ugrupowaniami, które podzielają ich wartości i interesy, aby w miarę możliwości zmaksymalizować oparte na współpracy rozwiązania wspólnych wyzwań.

ARTYKUŁ 80

Obszary działań międzynarodowych

1. Strony postanawiają współpracować i podejmować wspólne działania w kwestiach związanych z priorytetami strategicznymi określonymi w części II niniejszej umowy oraz w innych obszarach problemowych, zgodnie z tym, co uznają za konieczne.

2. Strony zacieśniają współpracę i dialog w celu zapewnienia międzynarodowego pokoju i bezpieczeństwa. Strony przyjmują włączające i zintegrowane podejście do zapobiegania konfliktom i kryzysom oraz ich rozwiązywania, oparte na szerokich, głębokich i trwałych partnerstwach regionalnych i międzynarodowych. Strony prowadzą działania na szczeblu krajowym, regionalnym i międzynarodowym w celu zwiększenia skuteczności wielostronnego zaangażowania na rzecz trwałego pokoju i bezpieczeństwa poprzez wzmocnione partnerstwa z Organizacją Narodów Zjednoczonych oraz podmiotami regionalnymi i subregionalnymi. Strony zwalczają poważne przestępstwa budzące niepokój społeczności międzynarodowej oraz międzynarodowe zagrożenia dla bezpieczeństwa, takie jak przestępczość zorganizowana, terroryzm i brutalny ekstremizm, a także współpracują na rzecz rozwijania i zwiększania skuteczności międzynarodowej struktury kontroli zbrojeń, nieproliferacji i rozbrojenia, jak również poprawy cyberbezpieczeństwa i zwalczania cyberprzestępstw.

3. Strony angażują się na forach międzynarodowych na rzecz przestrzegania międzynarodowych norm i porozumień, aby propagować i chronić prawa człowieka, osiągnąć równość płci oraz wzmocnić demokrację i praworządność. Strony współpracują z organami i mechanizmami ONZ, które zajmują się prawami człowieka, i w pełni wspierają działanie Rady Praw Człowieka. W stosownych przypadkach zawiązują międzyregionalne sojusze służące wspólnym wartościom i interesom.

4. Strony współpracują, aby przyspieszyć osiągnięcie celów zrównoważonego rozwoju oraz innych uzgodnionych na szczeblu międzynarodowym planów działania na rzecz propagowania rozwoju społecznego. Ściśle współpracują na szczeblu międzynarodowym, aby: (i) wyeliminować skrajne ubóstwo i głód; (ii) zająć się problemem braku bezpieczeństwa żywnościowego i reagować na niego; (iii) propagować powszechny dostęp do wysokiej jakości przystępnych cenowo usług społecznych, takich jak edukacja, zdrowie, woda, infrastruktura sanitarna i mieszkalnictwo; (iv) wzmacniać pozycję kobiet i młodzieży oraz (v) chronić osoby najsłabsze w społeczeństwie i ułatwiać ich włączenie w życie gospodarcze, społeczne i polityczne oraz ich uczestnictwo w nim, nie pozostawiając nikogo w tyle. Strony współpracują na rzecz zwiększenia spójności i zgodności międzynarodowego systemu finansowego i walutowego w celu zapewnienia lepszego dostępu do finansowania rozwoju, aby wspierać trwały rozwój.

5. Strony współpracują na szczeblu międzynarodowym, aby osiągnąć trwały wzrost i rozwój gospodarczy sprzyjający włączeniu społecznemu za pomocą środków mających na celu strukturalną transformację gospodarczą, tworzenie godziwych miejsc pracy dla wszystkich oraz integrację członków OACPS z gospodarką światową, między innymi w drodze integracji regionalnej i kontynentalnej. Strony zachowują i wzmacniają wielostronny system handlowy oparty na zasadach, którego centralnym elementem jest WTO, we wszystkich jego funkcjach, aby zapewnić, że może on skutecznie sprostać wyzwaniom związanym z handlem światowym i wykorzystać potencjał rozwojowy handlu.

6. Strony zacieśniają współpracę, aby propagować silne i zdecydowane zbiorowe działania na rzecz zrównoważoności środowiskowej i zmiany klimatu, zwiększając globalne ambicje i torując drogę do realizacji długoterminowych celów porozumienia paryskiego. Strony respektują międzynarodowe normy i umowy, które zapewniają globalne dobra publiczne i chronią przyszłe pokolenia, w tym starania na rzecz usprawnienia międzynarodowego zarządzania oceanami.

7. Strony współpracują z partnerami z całego świata w celu wypracowania kompleksowego i całościowego podejścia do wszystkich aspektów związanych z migracją i mobilnością, opartego na zasadach solidarności, współodpowiedzialności i partnerstwa.

CZĘŚĆ IV

ŚRODKI WSPÓŁPRACY I WDRAŻANIA

ARTYKUŁ 81

Skuteczne i zróżnicowane środki współpracy

1. Strony postanawiają zmobilizować zasoby zarówno finansowe, jak i niefinansowe, aby osiągnąć cele określone w niniejszej umowie z uwzględnieniem wspólnych interesów, w duchu rzeczywistego partnerstwa i zgodnie z zasadą „niepozostawiania nikogo w tyle". Strony podkreślają znaczenie finansowania rozwoju jako elementu kluczowego dla realizacji Agendy na rzecz zrównoważonego rozwoju 2030 i porozumienia paryskiego.

2. Strony zgadzają się, że środki współpracy muszą być zróżnicowane i obejmować szereg polityk i instrumentów ze wszystkich dostępnych źródeł i od wszystkich podmiotów. Zgadzają się również, że środki współpracy muszą być zaplanowane tak, aby odzwierciedlały cele, strategie i priorytety różnych krajów i regionów ustanowione na szczeblu krajowym, regionalnym, kontynentalnym i międzyregionalnym, oraz że muszą być wdrażane na podstawie tych celów, strategii i priorytetów.

3. Strony potwierdzają swoje zobowiązanie do przestrzegania zasad skuteczności pomocy rozwojowej, a mianowicie odpowiedzialności krajów partnerskich za priorytety rozwojowe, inkluzywnych partnerstw, ukierunkowania na wyniki, przejrzystości i wzajemnej rozliczalności.

ARTYKUŁ 82

Międzynarodowa współpraca na rzecz rozwoju

1. UE potwierdza swoje zobowiązanie polityczne do wzmocnienia zasobów współpracy na rzecz rozwoju w celu osiągnięcia trwałego rozwoju, szczególnie poprzez eliminację ubóstwa oraz walkę z degradacją środowiska i ze zmianą klimatu. UE zobowiązuje się do udostępnienia odpowiedniego poziomu zasobów finansowych zgodnie ze swoimi regulacjami i procedurami wewnętrznymi.

2. Strony zgadzają się, że przy podziale zasobów należy traktować priorytetowo kraje najbardziej potrzebujące, w przypadku których zasoby te mogą mieć największy wpływ, w szczególności kraje najsłabiej rozwinięte, kraje o niskim dochodzie, kraje znajdujące się w sytuacji kryzysu lub konfliktu, kraje znajdujące się w sytuacji niestabilnej lub podatne na zagrożenia po kryzysie lub konflikcie, w tym małe rozwijające się państwa wyspiarskie oraz rozwijające się państwa śródlądowe. Należytą uwagę poświęca się również szczególnym wyzwaniom stojącym przed krajami o średnim dochodzie, w szczególności w odniesieniu do nierówności, wykluczenia społecznego i dostępu do zasobów.

3. UE mobilizuje zasoby, aby wspierać programy w państwach Afryki, Karaibów i Pacyfiku, a także wnosi wkład we współpracę i inicjatywy międzyregionalne i międzykontynentalne mające na celu zacieśnienie współpracy między Stronami w kwestiach będących przedmiotem wspólnego zainteresowania i wspólnej troski.

4. Strony zgadzają się, że współpraca może przybierać różne formy, takie jak programy wsparcia polityki sektorowej, środki współpracy administracyjnej i technicznej, budowanie zdolności, uzgodnienia trójstronne, a także że można ją realizować za pomocą różnych form finansowania i procedur, między innymi wsparcia budżetowego, gwarancji budżetowych oraz działań łączonych.

5. UE i bardziej zaawansowani członkowie OACPS zobowiązują się do rozwijania nowych form zaangażowania, takich jak innowacyjne instrumenty finansowe i współfinansowanie.

6. Strony współpracują na rzecz wspierania mobilizacji zasobów wewnętrznych, zapewniania pomocy humanitarnej i pomocy w sytuacjach kryzysowych, stawiania czoła nieprzewidzianym okolicznościom, nowym potrzebom lub pojawiającym się wyzwaniom, ułatwiania handlu i propagowania międzynarodowych inicjatyw lub priorytetów oraz propagują wykorzystywanie zasobów finansowych na te cele.

7. Strony zgodnie postanawiają, że każda decyzja o udzieleniu wsparcia budżetowego zapada na podstawie przejrzystego zestawu kryteriów kwalifikowalności oraz uważnej oceny zagrożeń i korzyści; musi uwzględniać odpowiedzialność państwa, wzajemną rozliczalność i wspólne zobowiązanie do przestrzegania uniwersalnych wartości i zasad; musi obejmować bardziej intensywny dialog merytoryczny, lepsze zarządzanie, dodatkowe starania na rzecz realizacji podejścia „pobieraj więcej, wydawaj lepiej” oraz musi być zróżnicowana w taki sposób, aby lepiej odpowiadała sytuacji politycznej, gospodarczej i społecznej państwa korzystającego ze wsparcia.

8. Strony postanawiają wspierać przewidywalność i bezpieczeństwo przepływów zasobów oraz zintensyfikować starania ukierunkowane na dalszą poprawę sposobu, w jaki zarządzają współpracą na rzecz rozwoju i ją realizują, w szczególności poprzez większą koordynację i spójność i z uwzględnieniem przewagi komparatywnej każdej ze stron, w tym doświadczeń z okresu transformacji.

9. Strony zgadzają się, że programowanie musi opierać się na wczesnym, stałym i pluralistycznym dialogu między UE a członkami OACPS, w tym między władzami krajowymi i lokalnymi, organizacjami regionalnymi, kontynentalnymi i międzynarodowymi oraz przy udziale parlamentów, społeczeństwa obywatelskiego, sektora prywatnego i innych zainteresowanych stron w celu zwiększenia demokratycznej odpowiedzialności za ten proces i zachęcania do wspierania strategii krajowych i regionalnych. Strony zgadzają się, że, w stosownych przypadkach, programowanie należy zsynchronizować z cyklami strategicznymi beneficjentów i zobowiązują się wykorzystać w tym celu swoje instytucje, systemy i procedury. Strony zgadzają się również, że w ramach programowania należy zapewnić szczególne, dostosowane do potrzeb, wieloletnie ramy współpracy, w tym zróżnicowane środki współpracy.

10. Strony zgadzają się, że należy wspierać współpracę z państwami trzecimi i innymi podmiotami, w tym współpracę Południe–Południe i współpracę trójstronną, w przypadku wyraźnej wartości dodanej i udowodnionej przewagi komparatywnej.

11. Strony mogą podjąć decyzję o przeprowadzeniu, we wspólnie uzgodnionym terminie, przeglądu zarządzania zasobami finansowymi i ich wpływu, aby zwiększyć skuteczność programowania i przyznawania pomocy.

12. Strony rozwijają dialog i współpracę w zakresie należytego wykorzystywania zasobów finansowych, w tym, w stosownych przypadkach, poprzez współpracę z Europejskim Urzędem ds. Zwalczania Nadużyć Finansowych.

ARTYKUŁ 83

Wewnętrzne zasoby publiczne

1. Członkowie OACPS będący Stronami niniejszej umowy potwierdzają swoje zobowiązanie do zwiększenia mobilizacji dochodów krajowych. Wspierają środowiska zwiększające wewnętrzne przepływy środków prywatnych i pobudzają handel jako siłę napędową rozwoju.

2. Członkowie OACPS będący Stronami niniejszej umowy dążą do usprawnienia poboru dochodów za pomocą zmodernizowanych systemów podatkowych, lepszej polityki podatkowej, skuteczniejszego poboru podatków oraz wzmocnionej i zreformowanej administracji podatkowej. Współpracują na rzecz zwiększenia sprawiedliwości, przejrzystości, efektywności i skuteczności swoich systemów podatkowych, między innymi poprzez rozszerzenie podstawy opodatkowania oraz kontynuowanie starań zmierzających do włączenia sektora nieformalnego do gospodarki formalnej zgodnie z warunkami panującymi w danym państwie. Wzmacniają legitymizację budżetu, zwiększając skuteczność i efektywność swoich wydatków publicznych.

3. Strony postanawiają zwiększyć starania na rzecz zwalczania nielegalnych przepływów finansowych w celu ich wyeliminowania, współpracować w zakresie odzyskiwania utraconych aktywów i kapitału oraz wzmacniać stosowanie dobrych praktyk w zakresie zwrotu aktywów w celu wspierania trwałego rozwoju. Strony propagują środki przeciwdziałania korupcji, zwalczania nadużyć finansowych i przeciwdziałania praniu pieniędzy, a także wdrażają środki mające na celu zwalczanie unikania opodatkowania, uchylania się od opodatkowania oraz innych szkodliwych praktyk podatkowych poprzez zacieśnioną współpracę międzynarodową, lepsze uregulowania wewnętrzne oraz zwiększone zdolności i skuteczniejszą wymianę informacji.

4. Strony udoskonalają dobre zarządzanie w kwestiach finansowych i podatkowych, przejrzystość i rozliczalność oraz współpracują w tym zakresie. Strony zobowiązują się do zintensyfikowania międzynarodowej współpracy podatkowej w sposób włączający, uczciwy i przejrzysty i w związku z tym postanawiają współpracować w kwestiach podatkowych na forach międzynarodowych.

ARTYKUŁ 84

Wewnętrzne i międzynarodowe zasoby prywatne

1. Strony przyznają, że przepływy kapitału prywatnego stanowią istotne uzupełnienie krajowych działań na rzecz rozwoju. Strony opracowują polityki i w razie potrzeby usprawniają ramy i instrumenty regulacyjne w celu lepszego dopasowania zachęt dla sektora prywatnego do celów publicznych. Strony współpracują na rzecz mobilizowania zrównoważonych odpowiedzialnych inwestycji, zachęcania sektora prywatnego do angażowania się jako partner w proces rozwoju oraz inwestowania w obszary o zasadniczym znaczeniu dla trwałego rozwoju.

2. Strony dążą do stosowania mieszanki dotacji i pożyczek oraz gwarancji jako mechanizmów służących pozyskaniu finansowania prywatnego i pozwalających zaradzić niedoskonałościom rynku przy jednoczesnym ograniczeniu zakłóceń na rynku.

3. Strony dostrzegają znaczenie przekazów pieniężnych jako kluczowego prywatnego źródła finansowania trwałego rozwoju. Strony wdrażają odpowiednie prawodawstwo i ramy regulacyjne, aby stworzyć konkurencyjny i przejrzysty rynek dla tańszych, szybszych i bezpieczniejszych przekazów pieniężnych za pośrednictwem legalnych i oficjalnych kanałów zarówno w państwach źródła, jak i w państwach odbierających, oraz ustanowić innowacyjne i przystępne cenowo rozwiązania w zakresie przekazów pieniężnych. Strony zachęcają do tworzenia innowacyjnych produktów finansowych i tworzą zachęty w celu zwiększenia wkładu swojej diaspory w rozwój. Strony zachęcają do dialogu między wszystkimi odpowiednimi zainteresowanymi podmiotami publicznymi i prywatnymi w celu ułatwienia przepływu przekazów pieniężnych, z myślą o zwiększeniu ich wpływu na rozwój.

ARTYKUŁ 85

Dług i zdolność obsługi zadłużenia

1. Strony zobowiązują się do zapewnienia długoterminowej stabilności zadłużenia za pomocą skoordynowanej polityki ukierunkowanej, stosownie do przypadku, na finansowanie długu, łagodzenie skutków zadłużenia, restrukturyzację długu lub zarządzanie nim. Strony postanawiają wspierać kraje w budowaniu zdolności do zarządzania długiem oraz w opracowywaniu średnio- i długoterminowych strategii zarządzania długiem.

2. Strony podkreślają znaczenie współpracy dłużników i wierzycieli na rzecz zapobiegania kryzysom zadłużeniowym i ich rozwiązywania. Strony zgadzają się co do potrzeby intensyfikacji dialogu, wymiany informacji i przejrzystości, aby oceny i analizy długookresowej zdolności do obsługi zadłużenia były oparte na kompleksowych, obiektywnych i wiarygodnych danych.

3. Dostrzegając powiązania między zadłużeniem a wzrostem gospodarczym, Strony zobowiązują się do podjęcia dialogu i współpracy w kontekście międzynarodowych debat na temat ogólnego problemu zadłużenia, bez uszczerbku dla debat o charakterze szczególnym prowadzonych na poszczególnych forach.

4. Strony postanawiają w razie potrzeby wnieść wkład w inicjatywy na rzecz ulg w spłacie zadłużenia zatwierdzone na szczeblu międzynarodowym w celu zmniejszenia obciążenia związanego z obsługą zadłużenia członków OACPS.

CZĘŚĆ V

RAMY INSTYTUCJONALNE

ARTYKUŁ 86

Wspólne instytucje

1. Strony niniejszym ustanawiają następujące wspólne instytucje na szczeblu członków OACPS i UE: Radę Ministrów OACPS–UE, Komitet Wysokich Urzędników na szczeblu Ambasadorów (ALSOC) oraz Wspólne Zgromadzenie Parlamentarne OACPS–UE. Strony niniejszym ustanawiają, jako wspólne instytucje dla każdego z trzech protokołów regionalnych, Radę Ministrów, Wspólny Komitet oraz Zgromadzenie Parlamentarne.

2. Strony dążą do zapewnienia koordynacji i komplementarności między wspólnymi instytucjami niniejszej umowy i wspólnymi instytucjami innych ram lub umów, których są stronami, w tym umów o partnerstwie gospodarczym, bez uszczerbku dla odpowiednich postanowień tych umów.

ARTYKUŁ 87

Szczyt szefów państw lub rządów

Strony mogą zwoływać posiedzenia na szczeblu szefów państw lub rządów, po dokonaniu wspólnych uzgodnień, w odpowiedniej formie, na podstawie wspólnie ustalonego harmonogramu i programu.

ARTYKUŁ 88

Rada Ministrów OACPS–UE

1. W skład Rady Ministrów OACPS–UE wchodzi, z jednej strony, przedstawiciel każdego członka OACPS na szczeblu ministerialnym oraz, z drugiej strony, przedstawiciele UE na szczeblu ministerialnym. Radzie współprzewodniczą, z jednej strony, przewodniczący wyznaczony przez członków OACPS oraz, z drugiej strony, przewodniczący wyznaczony przez UE.

2. Rada Ministrów OACPS–UE zbiera się zasadniczo co 3 lata oraz w każdym przypadku, gdy z inicjatywy współprzewodniczących zostanie to uznane za konieczne, w formie i składzie dostosowanym do kwestii, którymi ma się zająć. W stosownych przypadkach w posiedzeniach mogą uczestniczyć obserwatorzy.

3. Rada Ministrów OACPS–UE może ustanawiać komisje i grupy robocze, aby skuteczniej i efektywniej zajmować się konkretnymi kwestiami, takimi jak handel i finansowanie rozwoju. Może również przekazać uprawnienia Komitetowi Wysokich Urzędników na szczeblu Ambasadorów OACPS–UE.

4. Do obowiązków Rady Ministrów OACPS–UE należy:

a) zapewnienie strategicznego kierownictwa politycznego;

b) nadzorowanie skutecznego i spójnego wdrażania niniejszej umowy;

c) przyjmowanie wytycznych politycznych i podejmowanie decyzji w celu nadania skuteczności konkretnym aspektom niezbędnym do wykonania postanowień niniejszej umowy oraz

d) przyjmowanie wspólnych stanowisk i uzgadnianie wspólnych działań w zakresie współpracy międzynarodowej oraz ułatwianie koordynacji w ramach organizacji i forów międzynarodowych.

5. Rada Ministrów OACPS–UE przyjmuje decyzje, które są wiążące dla wszystkich Stron, chyba że określono inaczej, lub wydaje zalecenia dotyczące obowiązków wymienionych w ust. 4 w drodze porozumienia Stron. Posiedzenia Rady Ministrów są ważne wyłącznie wtedy, gdy obecni są przedstawiciele UE oraz dwie trzecie członków reprezentujących rządy członków OACPS. Każdy członek Rady Ministrów OACPS–UE, który nie może uczestniczyć w posiedzeniu, może powołać swojego przedstawiciela. Przedstawiciel ma wszystkie uprawnienia reprezentowanego członka. Rada Ministrów OACPS–UE przedstawia Wspólnemu Zgromadzeniu Parlamentarnemu sprawozdanie z wykonania niniejszej umowy. Rada bada i bierze pod uwagę uchwały i zalecenia przyjęte przez Wspólne Zgromadzenie Parlamentarne.

6. Rada Ministrów OACPS–UE może podejmować decyzje lub wydawać zalecenia w drodze procedury pisemnej. Zastosowanie procedury pisemnej może zaproponować każda ze Stron, a wszczyna się ją za zgodą współprzewodniczących. Zasady określone w ust. 5 stosuje się odpowiednio do procedury pisemnej.

7. Rada Ministrów OACPS–UE przyjmuje swój regulamin na pierwszym posiedzeniu, ale nie później niż 6 miesięcy od wejścia w życie niniejszej umowy.

ARTYKUŁ 89

Komitet Wysokich Urzędników na szczeblu Ambasadorów OACPS–UE (ALSOC)

1. W skład Komitetu Wysokich Urzędników na szczeblu Ambasadorów OACPS–UE (ALSOC) wchodzi, z jednej strony, przedstawiciel każdego członka OACPS na szczeblu ambasadora lub urzędnika wyższego szczebla oraz Sekretarz Generalny OACPS z urzędu oraz, z drugiej strony, przedstawiciele UE na szczeblu ambasadora lub urzędnika wyższego szczebla. ALSOC OACPS–UE spotyka się corocznie oraz na sesjach specjalnych organizowanych na wniosek współprzewodniczących, w szczególności w celu przygotowania wspólnych sesji Rady. Współprzewodniczą mu te same Strony, które współprzewodniczą Radzie Ministrów OACPS–UE. Komitet podejmuje decyzje i wydaje zalecenia w drodze porozumienia Stron. W stosownych przypadkach w posiedzeniach mogą uczestniczyć obserwatorzy.

2. ALSOC OACPS–UE przygotowuje sesje Rady Ministrów OACPS–UE i wspiera ją w wykonywaniu jej zadań, a także wykonuje wszelkie zadania przez nią powierzone.

3. ALSOC OACPS–UE przyjmuje swój regulamin na pierwszym posiedzeniu, ale nie później niż 6 miesięcy od wejścia w życie niniejszej umowy.

ARTYKUŁ 90

Wspólne Zgromadzenie Parlamentarne OACPS–UE

1. Każdy członek każdego z trzech Regionalnych Zgromadzeń Parlamentarnych jest członkiem Wspólnego Zgromadzenia Parlamentarnego OACPS–UE. Wspólne Zgromadzenie Parlamentarne OACPS–UE zbiera się raz do roku, jak określono szczegółowo w regulaminie, o którym mowa w ust. 3. Jego obradom współprzewodniczy poseł do Parlamentu Europejskiego oraz członek parlamentu członka OACPS, wyznaczeni zgodnie z procedurami poszczególnych Stron.

2. Obowiązki Wspólnego Zgromadzenia Parlamentarnego OACPS–UE jako organu doradczego są następujące:

(i) przyjmowanie uchwał i wydawanie zaleceń na potrzeby osiągnięcia celów niniejszej umowy oraz

(ii) wspieranie procesów demokratycznych, rozwijanie współpracy między parlamentami oraz ułatwianie lepszego zrozumienia między obywatelami członków OACPS a obywatelami Unii Europejskiej.

3. Wspólne Zgromadzenie Parlamentarne przyjmuje swój regulamin w terminie 6 miesięcy od wejścia w życie niniejszej umowy.

ARTYKUŁ 91

Szczyt regionalny

Strony każdego z protokołów regionalnych mogą podjąć decyzję o zwołaniu posiedzenia na szczeblu szefów państw lub rządów, z częstotliwością uzgodnioną przez odpowiednie Strony na podstawie wspólnie ustalonego harmonogramu i programu.

ARTYKUŁ 92

Regionalna Rada Ministrów

1. Strony niniejszym ustanawiają Radę Ministrów dla każdego z trzech protokołów regionalnych:

a) w skład Rady Ministrów Afryka–UE wchodzą, z jednej strony, przedstawiciel każdego państwa-Strony w Afryce na szczeblu ministerialnym oraz, z drugiej strony, przedstawiciele UE na szczeblu ministerialnym;

b) w skład Rady Ministrów Karaiby–UE wchodzą, z jednej strony, przedstawiciel każdego państwa-Strony w regionie Karaibów na szczeblu ministerialnym oraz, z drugiej strony, przedstawiciele UE na szczeblu ministerialnym oraz

c) w skład Rady Ministrów Pacyfik–UE wchodzą, z jednej strony, przedstawiciel każdego państwa-Strony w regionie Pacyfiku na szczeblu ministerialnym oraz, z drugiej strony, przedstawiciele UE na szczeblu ministerialnym.

Każdej Radzie Ministrów współprzewodniczy, z jednej strony, przewodniczący wyznaczony odpowiednio przez państwa-Strony z Afryki, regionu Karaibów lub regionu Pacyfiku oraz, z drugiej strony, przewodniczący wyznaczony przez UE, zgodnie z własnymi procedurami Stron.

Każda Rada Ministrów zbiera się z częstotliwością, która zostanie uzgodniona przez odpowiednie Strony, w składzie dostosowanym do kwestii, którymi należy się zająć, oraz z inicjatywy współprzewodniczących, i podejmuje decyzje w drodze porozumienia odpowiednich Stron.

2. Do obowiązków każdej Regionalnej Rady Ministrów należy:

a) określanie priorytetów i, w stosownych przypadkach, opracowywanie planów działania w odniesieniu do celów swojego odpowiedniego protokołu regionalnego;

b) przyjmowanie decyzji i wydawanie zaleceń w celu wprowadzenia w życie konkretnych aspektów odpowiedniego protokołu regionalnego, w tym decyzji dotyczących jego przeglądu lub zmiany, zgodnie z art. 99 ust. 5. Decyzje są wiążące dla wszystkich Stron odpowiedniego protokołu regionalnego, chyba że określono inaczej oraz

c) prowadzenie dialogu i wymiana poglądów na temat wszelkich kwestii będących przedmiotem wspólnego zainteresowania.

3. Każda Regionalna Rada Ministrów przyjmuje decyzje lub wydaje zalecenia w drodze porozumienia odpowiednich Stron. Jej posiedzenia są ważne wyłącznie wtedy, gdy obecni są przedstawiciele UE oraz co najmniej dwie trzecie członków reprezentujących odpowiednio region Afryki, Karaibów lub Pacyfiku. Każdy członek Regionalnej Rady Ministrów, który nie może uczestniczyć w posiedzeniu, może powołać swojego przedstawiciela. Przedstawiciel ma wszystkie uprawnienia reprezentowanego członka.

4. Każda Regionalna Rada Ministrów:

(i) może przyjmować decyzje lub wydawać zalecenia w drodze procedury pisemnej. Zasady określone w ust. 88 stosuje się odpowiednio do procedury pisemnej Regionalnej Rady Ministrów;

(ii) może ustanawiać podkomisje i grupy robocze, aby skuteczniej i efektywniej zajmować się konkretnymi kwestiami, a także może przekazywać uprawnienia odpowiedniemu Wspólnemu Komitetowi Regionalnemu;

(iii) przedstawia Radzie Ministrów OACPS–UE sprawozdanie z wykonania odpowiednich protokołów oraz

(iv) przyjmuje swój regulamin w terminie 6 miesięcy od wejścia w życie niniejszej umowy.

ARTYKUŁ 93

Wspólne Komitety Regionalne

1. Strony niniejszym ustanawiają Wspólny Komitet dla każdego z trzech protokołów regionalnych. W skład każdego Wspólnego Komitetu wchodzi, z jednej strony, przedstawiciel każdego państwa-Strony w Afryce dla protokołu dotyczącego partnerstwa Afryka–UE, każdego państwa-Strony w regionie Karaibów dla protokołu dotyczącego partnerstwa Karaiby–UE oraz każdego państwa-Strony w regionie Pacyfiku dla protokołu dotyczącego partnerstwa Pacyfik–UE na szczeblu ambasadora lub urzędnika wyższego szczebla oraz, z drugiej strony, przedstawiciele UE na szczeblu ambasadora lub urzędnika wyższego szczebla.

2. Każdemu Wspólnemu Komitetowi Regionalnemu współprzewodniczą te same Strony, które współprzewodniczą odpowiedniej Radzie Ministrów. W stosownych przypadkach komitet może podjąć decyzję o zaproszeniu obserwatorów na wniosek którejkolwiek ze Stron, po uzyskaniu zgody współprzewodniczących.

3. Każdy Wspólny Komitet Regionalny przygotowuje sesje swojej odpowiedniej Rady Ministrów i wspiera ją w wykonywaniu jej zadań, a także wykonuje wszelkie zadania przez nią powierzone.

4. Każdy Wspólny Komitet Regionalny przyjmuje swój regulamin na pierwszym posiedzeniu, ale nie później niż 6 miesięcy od wejścia w życie niniejszej umowy.

ARTYKUŁ 94

Regionalne Zgromadzenie Parlamentarne

1. Strony niniejszym ustanawiają dla każdego z trzech protokołów regionalnych Regionalne Zgromadzenie Parlamentarne, którego współprzewodniczącym jest, z jednej strony, poseł do Parlamentu Europejskiego oraz, z drugiej strony, członek parlamentu państwa z Afryki, regionu Karaibów lub regionu Pacyfiku wyznaczony na przewodniczącego zgodnie z własnymi procedurami tych Stron:

a) W skład Zgromadzenia Parlamentarnego Afryka–UE wchodzą, z jednej strony, posłowie do Parlamentu Europejskiego oraz, z drugiej strony, członkowie parlamentu każdego państwa-Strony w Afryce, w równej liczbie.

b) W skład Zgromadzenia Parlamentarnego Karaiby–UE wchodzą, z jednej strony, posłowie do Parlamentu Europejskiego oraz, z drugiej strony, członkowie parlamentu każdego państwa-Strony w regionie Karaibów, w równej liczbie.

c) W skład Zgromadzenia Parlamentarnego Pacyfik–UE wchodzą, z jednej strony, posłowie do Parlamentu Europejskiego oraz, z drugiej strony, członkowie parlamentu każdego państwa-Strony w regionie Pacyfiku, w równej liczbie.

2. Każde Zgromadzenie Parlamentarne, jako organ doradczy, zbiera się w szczególności przed posiedzeniami właściwej Rady Ministrów. W związku z tym każde Zgromadzenie Parlamentarne otrzymuje w odpowiednim czasie program prac właściwej Rady Ministrów, na podstawie którego może formułować dla niej zalecenia, a także jest informowane o jej decyzjach i zaleceniach.

3. Każde Zgromadzenie Parlamentarne:

(i) może przyjmować uchwały i omawiać wszelkie kwestie dotyczące odpowiedniego protokołu regionalnego;

(ii) może wspierać procesy demokratyczne poprzez dialog i konsultacje, a także ułatwiać lepsze zrozumienie między obywatelami Unii Europejskiej a obywatelami Afryki, regionu Karaibów i regionu Pacyfiku;

(iii) współpracuje ze Wspólnym Zgromadzeniem Parlamentarnym OACPS–UE w kwestiach dotyczących niniejszej umowy w celu zapewnienia koordynacji i spójności oraz

(iv) przyjmuje swój regulamin w terminie 6 miesięcy od wejścia w życie niniejszej umowy.

ARTYKUŁ 95

Współpraca z zainteresowanymi stronami

1. Strony zgadzają się, że współpraca z zainteresowanymi stronami, w szczególności z władzami lokalnymi, społeczeństwem obywatelskim i przedstawicielami sektora prywatnego, odgrywa kluczową rolę w świadomym procesie decyzyjnym oraz w realizacji celów partnerstwa.

2. Zainteresowane strony są informowane w odpowiednim czasie i mogą wnosić wkład w szeroki proces dialogu, w szczególności w związku z posiedzeniami odpowiednich Rad Ministrów.

3. Aby wspierać takie zaangażowanie, w stosownych przypadkach ustanawia się otwarte i przejrzyste mechanizmy ustrukturyzowanych konsultacji z zainteresowanymi stronami.

4. Wyniki konsultacji z zainteresowanymi stronami przekazuje się, stosownie do przypadku, właściwej Radzie Ministrów, właściwemu Wspólnemu Komitetowi lub właściwemu Zgromadzeniu Parlamentarnemu.

CZĘŚĆ VI

POSTANOWIENIA KOŃCOWE

ARTYKUŁ 96

Terytorialny zakres stosowania

Niniejsza umowa ma zastosowanie, z jednej strony, do terytoriów, do których stosuje się Traktat o Unii Europejskiej i Traktat o funkcjonowaniu Unii Europejskiej, i na warunkach określonych w tych traktatach oraz, z drugiej strony, do terytoriów członków OACPS.

ARTYKUŁ 97

Inne umowy lub ustalenia

Żaden traktat, konwencja, umowa ani porozumienie zawarte między jednym państwem członkowskim Unii Europejskiej lub większą ich liczbą a jednym członkiem OACPS lub większą ich liczbą nie może utrudniać wykonania niniejszej umowy.

ARTYKUŁ 98

Zgoda na związanie się postanowieniami umowy, jej wejście w życie i tymczasowe stosowanie

1. Strony wyrażają zgodę na związanie się postanowieniami niniejszej umowy zgodnie ze swoimi właściwymi przepisami i procedurami.

2. Niniejsza umowa wchodzi w życie pierwszego dnia drugiego miesiąca po dniu, w którym UE i co najmniej dwie trzecie członków OACPS zakończyły swoje właściwe procedury wewnętrzne w tym zakresie i złożyły dokumenty, w których wyraziły zgodę na związanie się postanowieniami niniejszej umowy, depozytariuszowi UE, który przesyła uwierzytelniony odpis dokumentów do Sekretariatu OACPS.

3. Członek OACPS, który do dnia wejścia w życie niniejszej umowy zgodnie z ust. 2 nie dopełnił procedur określonych w ust. 2, może to uczynić wyłącznie w terminie 12 miesięcy od tego dnia. W przypadku takich państw niniejszą umowę stosuje się od pierwszego dnia drugiego miesiąca po dniu złożenia przez nie dokumentów, w których wyraziły zgodę na związanie się postanowieniami niniejszej umowy, depozytariuszowi UE, który przesyła uwierzytelniony odpis dokumentów do Sekretariatu OACPS. Takie państwa uznają zasadność wszelkich środków przyjętych w celu wykonania niniejszej umowy po dniu jej wejścia w życie zgodnie z ust. 2.

4. Niezależnie od postanowień ust. 2 i 3 UE i członkowie OACPS mogą stosować niniejszą umowę tymczasowo w całości lub w części do czasu jej wejścia w życie i zgodnie z właściwymi procedurami wewnętrznymi. Tymczasowe stosowanie rozpoczyna się w pierwszym dniu drugiego miesiąca po dniu, w którym UE i członkowie OACPS powiadomili depozytariusza UE o zakończeniu ich odpowiednich procedur wewnętrznych niezbędnych do takiego tymczasowego stosowania. W swoim zawiadomieniu UE wskazuje części niniejszej umowy, które są stosowane tymczasowo.

ARTYKUŁ 99

Okres obowiązywania i przegląd umowy

1. Niniejsza umowa zostaje zawarta na początkowy okres 20 lat, [rozpoczynający się dnia .. 2021 r.]. Trzy lata przed upływem tego początkowego okresu Strony podejmują dialog w celu ponownego przeanalizowania postanowień, które będą regulować ich stosunki w przyszłości. Niniejsza umowa zostaje automatycznie jednorazowo przedłużona na okres kolejnych 5 lat, chyba że wszystkie Strony podejmą decyzję o jej rozwiązaniu lub przedłużeniu przed upływem początkowego okresu 20 lat.

2. Strony mogą przedstawić propozycje zmian niniejszej umowy Radzie Ministrów OACPS–UE nie później niż na 6 miesięcy przed posiedzeniem Rady Ministrów OACPS–UE. Wszelkie zmiany są zatwierdzane przez Radę Ministrów OACPS–UE i są objęte procedurą określoną w odniesieniu do wejścia w życie i tymczasowego stosowania niniejszej umowy.

3. W ciągu 6 miesięcy od wygaśnięcia Agendy na rzecz zrównoważonego rozwoju 2030 Strony podejmują negocjacje w celu dokonania przeglądu i rewizji priorytetów strategicznych niniejszej umowy, w tym protokołu regionalnego dotyczącego Afryki, protokołu regionalnego dotyczącego regionu Karaibów i protokołu regionalnego dotyczącego regionu Pacyfiku, oraz wprowadzenia wszelkich innych niezbędnych zmian. Zmieniona umowa wchodzi w życie zgodnie z procedurami określonymi w odniesieniu do wejścia w życie i tymczasowego stosowania niniejszej umowy.

4. Strony mogą przedstawiać propozycje zmian załączników do niniejszej umowy Radzie Ministrów OACPS–UE nie później niż na 6 miesięcy przed posiedzeniem Rady Ministrów OACPS–UE. Wszelkie zmiany zatwierdza Rada Ministrów OACPS–UE.

5. Odpowiednie Strony przedstawiają wszelkie propozycje zmian protokołów regionalnych właściwej Regionalnej Radzie Ministrów oraz Radzie Ministrów OACPS–UE nie później niż na 120 dni przed posiedzeniem swojej właściwej Regionalnej Rady Ministrów. Wszelkie zmiany są przyjmowane przez właściwą Regionalną Radę Ministrów i niezwłocznie zawiadamia o nich Radę Ministrów OACPS–UE, która może udzielić zgody w terminie 120 dni od dnia zawiadomienia, w tym w drodze procedury pisemnej lub przekazania uprawnień Komitetowi Wysokich Urzędników na szczeblu Ambasadorów. Rada Ministrów OACPS–UE może odmówić udzielenia zgody na zmianę, którą uzna za niezgodną z niniejszą umową, a uzasadnienie odmowy przekazuje właściwej Regionalnej Radzie Ministrów. Uznaje się, że brak odmowy udzielenia zgody w terminie 120 dni od daty zawiadomienia oznacza zgodę. Zmieniony protokół regionalny wchodzi w życie pierwszego dnia drugiego miesiąca po udzieleniu zgody.

6. Rada Ministrów OACPS–UE może zastosować wszelkie środki przejściowe niezbędne w przypadku, gdy Strony przewidują zawarcie nowej umowy i do czasu jej wejścia w życie lub rozpoczęcia jej tymczasowego stosowania.

ARTYKUŁ 100

Wypowiedzenie

UE może wypowiedzieć niniejszą umowę w stosunku do każdego członka OACPS, a każdy członek OACPS może ją wypowiedzieć w stosunku do UE. Wypowiedzenie staje się skuteczne 6 miesięcy po otrzymaniu przez depozytariusza UE pisemnego zawiadomienia o nim, którego uwierzytelniony odpis depozytariusz przesyła do Sekretariatu OACPS.

ARTYKUŁ 101

Rozstrzyganie sporów i wypełnianie zobowiązań

1. Strony podejmują wszelkie działania ogólne i szczegółowe niezbędne do wykonywania zobowiązań w ramach niniejszej umowy. Strony rozstrzygają rozbieżności i spory dotyczące stosowania niniejszej umowy między sobą, a kwestie interpretacyjne z nią związane rozstrzygają zgodnie z niniejszym artykułem.

2. Bez uszczerbku dla procedur, o których mowa w ust. 3–9 niniejszego artykułu oraz w art. 74 ust. 4, wszelkie kwestie dotyczące interpretacji niniejszej umowy mogą być rozstrzygane w drodze konsultacji w ramach Rady Ministrów OACPS–UE lub, za zgodą Stron, w ramach specjalnej podkomisji lub jakiegokolwiek innego stosownego mechanizmu podlegającego Radzie Ministrów OACPS–UE. Strony przedstawiają właściwe informacje niezbędne do dokładnego zbadania sprawy w celu jej rozwiązania w odpowiednim czasie i w sposób polubowny.

3. Do celów ust. 4–9 termin „Strona” odnosi się, z jednej strony, do UE oraz, z drugiej strony, do każdego członka OACPS.

4. Strony rozstrzygają występujące między nimi rozbieżności w drodze dialogu partnerskiego w celu uniknięcia sytuacji, w których jedna ze stron mogłaby uznać za konieczne zastosowanie procedury konsultacyjnej przewidzianej w ust. 5 i 6 niniejszego artykułu.

5. Jeżeli którakolwiek ze Stron uznaje, że druga Strona nie wypełnia zobowiązań wynikających z niniejszej umowy, zawiadamia o tym tę drugą Stronę i przedstawia jej wszystkie istotne informacje niezbędne do dokładnego zbadania sytuacji w celu znalezienia wzajemnie akceptowalnego rozwiązania w ciągu 90 dni od daty zawiadomienia. Jeśli zostanie to uznane za niewystarczające, Strony przeprowadzają zorganizowane i systematyczne konsultacje.
W przypadku gdy Strony nie są w stanie osiągnąć akceptowalnego dla obu Stron rozwiązania w ciągu 120 dni od rozpoczęcia konsultacji, Strona zawiadamiająca może zastosować środki proporcjonalne do niewypełnienia konkretnego zobowiązania.

6. Niezależnie od ust. 5, jeżeli którakolwiek ze Stron uzna, że druga Strona narusza którykolwiek z istotnych elementów określonych w art. 9 i 18, z wyjątkiem szczególnie nagłych przypadków, lub w poważnych przypadkach korupcji określonych w art. 12, zawiadamia o tym drugą Stronę, przedstawiając jej wszystkie istotne informacje niezbędne do dokładnego zbadania sytuacji w celu znalezienia akceptowalnego dla obu Stron rozwiązania w ciągu 60 dni od daty zawiadomienia. Jeśli zostanie to uznane za niewystarczające, Strony przeprowadzają zorganizowane i systematyczne konsultacje. Z zachowaniem dwustronnego charakteru konsultacji i za zgodą zainteresowanych Stron w etapie zorganizowanych i systematycznych konsultacji uczestniczy specjalny wspólny komitet. Taki specjalny wspólny komitet, składający się w równej liczbie z przedstawicieli UE i członków OACPS, przestrzegając zasad rzeczywistego partnerstwa i wzajemnej rozliczalności, stosownie do przypadku doradza w kwestii wypełniania zobowiązań i udziela pomocy, tak aby Strona naruszająca podjęła działania niezbędne do wypełnienia zobowiązań wynikających z niniejszej umowy. Strona naruszająca ponosi wyłączną odpowiedzialność za wypełnienie swoich zobowiązań wynikających z niniejszej umowy. W przypadku gdy Strony nie są w stanie dojść do akceptowalnego dla nich obu rozwiązania w ciągu 90 dni od rozpoczęcia konsultacji, Strona zawiadamiająca może zastosować właściwe środki.

7. Jeśli jedna ze Stron uzna, że naruszenie któregokolwiek z istotnych elementów stanowi szczególnie nagły przypadek, może zastosować właściwe środki ze skutkiem natychmiastowym, bez uprzednich konsultacji. Szczególnie nagłe przypadki oznaczają wyjątkowe przypadki szczególnie poważnego i rażącego naruszenia jednego z istotnych elementów określonych w art. 9 i 18.

8. „Właściwe środki”, o których mowa w ust. 6 i 7, są przyjmowane z pełnym poszanowaniem prawa międzynarodowego i adekwatnie do niewykonania zobowiązań wynikających z niniejszej umowy. W pierwszej kolejności stosuje się środki w najmniejszym stopniu zakłócające funkcjonowanie niniejszej umowy. Właściwe środki mogą obejmować zawieszenie niniejszej umowy w całości lub w części. Po zastosowaniu właściwych środków, na wniosek jednej ze Stron, mogą zostać zwołane konsultacje w celu dokładnego zbadania sytuacji i znalezienia rozwiązań pozwalających na wycofanie właściwych środków.

9. Strony postanawiają, że konsultacje są prowadzone na szczeblu i w formie, które uznaje się za najbardziej sprzyjające znalezieniu akceptowalnego dla obu Stron rozwiązania. Strony zgadzają się, że z zachowaniem dwustronnego charakteru konsultacji, za zgodą zainteresowanych Stron, w proces konsultacji mogą zostać zaangażowane odpowiednie podmioty regionalne i międzynarodowe.

ARTYKUŁ 102

Przystąpienie

1. Wszelkie wnioski o przystąpienie do niniejszej umowy złożone przez niepodległe państwo będące członkiem Organizacji Państw Afryki, Karaibów i Pacyfiku lub jakiekolwiek inne niepodległe państwo, którego cechy strukturalne oraz sytuacja gospodarcza i społeczna są porównywalne z cechami i sytuacją członków Organizacji Państw Afryki, Karaibów i Pacyfiku, są przekazywane Radzie Ministrów OACPS–UE. Jeśli Rada Ministrów OACPS–UE zatwierdzi wniosek, zainteresowane państwo przystępuje do niniejszej umowy, składając akt przystąpienia u depozytariusza UE, który przesyła uwierzytelniony odpis aktu do Sekretariatu OACPS.

2. Strony dokonują przeglądu skutków przystąpienia do niniejszej umowy nowych państw członkowskich.

3. Rada Ministrów OACPS–UE może zdecydować o przyjęciu wszelkich niezbędnych środków przejściowych lub środków wprowadzających zmiany.

ARTYKUŁ 103

Status obserwatora

Dążąc do realizacji celów niniejszej umowy, podmioty trzecie, w tym organizacje regionalne i kontynentalne, mogą uzyskać status obserwatora w instytucjach ustanowionych na mocy części V niniejszej umowy decyzją odpowiedniej wspólnej instytucji.

ARTYKUŁ 104

Teksty autentyczne

Niniejszą umowę sporządza się w dwóch egzemplarzach w językach: angielskim, bułgarskim, chorwackim, czeskim, duńskim, estońskim, fińskim, francuskim, greckim, hiszpańskim, litewskim, łotewskim, maltańskim, niderlandzkim, niemieckim, polskim, portugalskim, rumuńskim, słowackim, słoweńskim, szwedzkim, węgierskim i włoskim, a każdy tekst jest jednakowo autentyczny.

PROTOKOŁY REGIONALNE

PROTOKÓŁ REGIONALNY DOTYCZĄCY AFRYKI

CZĘŚĆ I

RAMY WSPÓŁPRACY

ROZDZIAŁ 1

CHARAKTER I ZAKRES

ARTYKUŁ 1

Rzeczywiste partnerstwo

1. Do celów niniejszego protokołu „Strony” oznaczają odpowiednie Strony związane niniejszym protokołem zgodnie z art. 6 części ogólnej niniejszej umowy.

2. Stosunki między Stronami regulują postanowienia zawarte w części ogólnej niniejszej umowy oraz priorytety strategiczne określone w niniejszym protokole, które wzajemnie się uzupełniają i wzmacniają, zgodnie z art. 88 ust. 5 części ogólnej niniejszej umowy.

3. Strony wdrażają niniejszy protokół w duchu współodpowiedzialności, wzajemności, wzajemnej rozliczalności i przejrzystości, przy zachowaniu komplementarności obowiązków na szczeblu krajowym, regionalnym i międzynarodowym.

ARTYKUŁ 2

Priorytety strategiczne

1. Strony podejmują szczególne działania w następujących kluczowych obszarach zaangażowania określonych w części II niniejszego protokołu:

a) trwały wzrost i rozwój gospodarczy sprzyjający włączeniu społecznemu;

b) rozwój społeczny;

c) środowisko, zarządzanie zasobami naturalnymi i zmiana klimatu;

d) pokój i bezpieczeństwo;

e) prawa człowieka, demokracja i dobre rządy;

f) migracja i mobilność.

2. Strony mogą uzgodnić inne obszary zaangażowania i współpracy za obopólną zgodą.

ARTYKUŁ 3

Integracja i współpraca regionalna i kontynentalna

1. Strony pielęgnują wzajemne połączenia i powiązania strategiczne między Afryką a Unią Europejską (UE).

2. Strony wspierają integrację regionalną i kontynentalną w Afryce jako skuteczny sposób na osiągnięcie pokoju i dobrobytu, a także na realizację priorytetów niniejszego protokołu, uwzględniając cele Agendy 2063 Unii Afrykańskiej (UA) i innych odpowiednich ram regionalnych.

3. Strony wspierają regionalną integrację gospodarczą w Afryce, między innymi poprzez tworzenie większych rynków, wzmocnienie wzajemnych połączeń oraz swobodny przepływ osób, towarów, usług, kapitału, pracowników i technologii w kontekście wdrażania traktatów o utworzeniu Afrykańskiej Wspólnoty Gospodarczej oraz Afrykańskiej Kontynentalnej Strefy Wolnego Handlu.

4. Strony wspierają UA i organizacje regionalne w propagowaniu pokoju, bezpieczeństwa, demokracji i dobrych rządów w kontekście mechanizmów regionalnych i kontynentalnych, takich jak afrykańska architektura pokoju i bezpieczeństwa oraz afrykańska architektura dobrych rządów.

5. Strony postanawiają zapewnić spójność i komplementarność między niniejszym protokołem a partnerstwem międzykontynentalnym, jak określono na kolejnych szczytach UA–UE i w powiązanych z nimi dokumentach końcowych. Dążąc do osiągnięcia priorytetów kontynentalnych określonych w Agendzie 2063, Strony uznają rolę UA oraz regionalnych wspólnot gospodarczych w kwestiach kontynentalnych i międzyregionalnych. W tym kontekście mogą podejmować dialog i współpracę w kwestiach międzyregionalnych i kontynentalnych z tymi krajami afrykańskimi, które nie są stronami niniejszej umowy.

6. Strony postanawiają nawiązać i zacieśnić współpracę z regionalnymi wspólnotami gospodarczymi (REC), uznając ich rolę jako elementów składowych w ramach programu integracji afrykańskiej. Postanawiają również współpracować z innymi właściwymi podmiotami regionalnymi i kontynentalnymi, które chcą i mogą wspierać realizację wspólnych celów.

7. Strony wspierają współpracę regionalną z krajami i terytoriami zamorskimi stowarzyszonymi z UE oraz z regionami najbardziej oddalonymi UE w obszarach będących przedmiotem wspólnego zainteresowania.

ROZDZIAŁ 2

PODMIOTY I PROCESY

ARTYKUŁ 4

Postanowienia instytucjonalne

1. W niniejszym protokole przewidziano następujące instytucje, których skład i funkcje określono w części ogólnej niniejszej umowy:

a) Rada Ministrów Afryka–UE;

b) Wspólny Komitet Afryka–UE;

c) Zgromadzenie Parlamentarne Afryka–UE.

2. W ramach współpracy i wdrażania niniejszego protokołu Strony uwzględniają strategiczne i polityczne wytyczne szczytów UA–UE.

ARTYKUŁ 5

Konsultacje z zainteresowanymi stronami

Strony ustanawiają mechanizmy otwartych i przejrzystych konsultacji ze wszystkimi właściwymi zainteresowanymi stronami, w tym z władzami lokalnymi oraz przedstawicielami społeczeństwa obywatelskiego i sektora prywatnego, aby informować je na bieżąco o procesach politycznych i wdrażaniu niniejszego protokołu oraz zbierać informacje na ten temat, zgodnie z art. 5 ust. 3 części ogólnej niniejszej umowy.

ARTYKUŁ 6

Wprowadzanie w życie i monitorowanie

1. Strony propagują skuteczne ustalenia dotyczące współpracy w odniesieniu do każdego obszaru zaangażowania i prowadzą powiązane działania na najbardziej odpowiednim szczeblu: wewnętrznym, regionalnym, wielonarodowym lub kontynentalnym. W tym celu uznają rolę organizacji regionalnych i kontynentalnych we wdrażaniu niniejszego protokołu i dążą do wzmocnienia zaangażowania właściwych zainteresowanych stron.

2. Strony monitorują wdrażanie niniejszego protokołu, między innymi poprzez stosowanie podejścia uwzględniającego udział wielu zainteresowanych stron. Mogą dokonywać jego regularnego przeglądu oraz, w stosownych przypadkach, zmieniać i rozszerzać jego zakres w istniejących i nowych obszarach zaangażowania, zgodnie z procedurą określoną w art. 99 ust. 5 części ogólnej niniejszej umowy.

CZĘŚĆ II

KLUCZOWE OBSZARY WSPÓŁPRACY

TYTUŁ I

TRWAŁY WZROST I ROZWÓJ GOSPODARCZY SPRZYJAJĄCY WŁĄCZENIU SPOŁECZNEMU

ARTYKUŁ 7

Strony wspierają trwały wzrost i rozwój gospodarczy sprzyjający włączeniu społecznemu we wspólnym interesie i dla wspólnych korzyści, wspierając strukturalną restrukturyzację ekonomiczną i dywersyfikację, tworząc wysokiej jakości miejsca pracy oferujące godne warunki pracy oraz zapewniając postępy w regionalnej integracji gospodarczej. Strony inwestują w kapitał ludzki i umiejętności, wspierają solidne ramy makroekonomiczne i tworzą otoczenie biznesowe sprzyjające większym przepływom inwestycji i rozwojowi sektora prywatnego. Strony podejmują działania i współpracują na rzecz wzmocnienia zdolności w celu złagodzenia zmiany klimatu i zminimalizowania innego ryzyka środowiskowego, wspierając zmianę paradygmatu w produkcji i konsumpcji oraz infrastrukturę odporną na zmianę klimatu, energię ze źródeł odnawialnych i czyste technologie, prawidłowe gospodarowanie odpadami i chemikaliami oraz zintegrowaną gospodarkę wodną, mając na celu uniezależnienie wzrostu gospodarczego od degradacji środowiska oraz umożliwienie stopniowego przejścia do gospodarek o obiegu zamkniętym. Strony wykorzystują kluczowe sektory, które charakteryzują się wysokim wzrostem i dużym potencjałem tworzenia godnych miejsc pracy, prowadząc do włączenia w regionalne i globalne łańcuchy dużej wartości. Strony dokładają starań, aby wszyscy korzystali z odblokowanych możliwości rynkowych, zwracając szczególną uwagę na kobiety i młodzież, oraz aby propagowano i wdrażano podstawowe normy pracy, między innymi w drodze skutecznego dialogu społecznego.

ROZDZIAŁ 1

TRANSFORMACJA GOSPODARCZA

ARTYKUŁ 8

Zarządzanie gospodarką

1. Strony poprawiają stabilność makroekonomiczną i wspierają reformy strukturalne oraz odpowiednią politykę gospodarczą, fiskalną i pieniężną, które tworzą niezbędną przestrzeń dla ekspansji inwestycji, tworzenia miejsc pracy i rozwoju sektora prywatnego oraz zwiększają odporność na wstrząsy gospodarcze. Strony ułatwiają proces reform gospodarczych poprzez dążenie do lepszego wspólnego zrozumienia podstawowych zasad rządzących ich systemami gospodarczymi oraz formułowania i realizacji polityki gospodarczej oraz wymiany informacji na te tematy.

2. Strony postanawiają wspierać zasady dobrego zarządzania gospodarczego, przyjąć środki mające na celu poprawę zarządzania finansami publicznymi, dążyć do długookresowej zdolności do obsługi długu publicznego, wzmocnić krajowe i regionalne systemy statystyczne oraz regionalne wielostronne mechanizmy nadzoru, a także wspierać przejrzyste wykonanie budżetu z publicznym dostępem do dokumentów, skuteczne systemy kontroli oraz konkurencyjny, przejrzysty i rozliczalny system zamówień publicznych.

ARTYKUŁ 9

Kapitał ludzki i umiejętności

1. Strony wzmacniają kapitał ludzki poprzez inwestycje w obszary edukacji, podnoszenia kwalifikacji i budowania zdolności w celu sprostania wymaganiom rynku pracy i zwiększenia wydajności pracy, zwracając szczególną uwagę na zasady równości płci i niedyskryminacji. Strony zapewniają, aby krajowe systemy kształcenia i programy nauczania były ukierunkowane na przyszłe wymogi w zakresie zatrudnienia i zaspokajały krajowe potrzeby w zakresie zdolności.

2. Strony wspierają systemy kształcenia i szkolenia technicznego i zawodowego (TVET) kierowane popytem oraz dostosowane do potrzeb i możliwości lokalnych i regionalnych rynków pracy, w szczególności na obszarach wiejskich i w regionach oddalonych, między innymi poprzez angażowanie się w partnerstwa z sektorem prywatnym.

3. Strony współpracują nad opracowaniem i wdrożeniem polityk, których celem jest poprawa umiejętności cyfrowych i kultury informatycznej oraz włączenie ich do systemu edukacji.

ARTYKUŁ 10

Otoczenie biznesowe i klimat inwestycyjny

1. Strony ulepszają krajowe i regionalne ramy regulacyjne oraz upraszczają przepisy i procesy dotyczące działalności gospodarczej, ograniczają i usprawniają formalności administracyjne, wzmacniają współpracę i budują zdolności w celu wdrożenia skutecznej polityki konkurencji. Strony przyjmują otwarte, przejrzyste i jasne ramy regulacyjne dla przedsiębiorstw i inwestycji, obejmujące ochronę praw własności, praw do ziemi oraz praw własności intelektualnej. Strony zapewniają skuteczne, przejrzyste i przewidywalne systemy podatkowe oraz zwiększają rolę organów celnych w ułatwianiu handlu przy jednoczesnym egzekwowaniu przepisów wprowadzonych w celu zwalczania nadużyć i innych naruszeń. Strony wspierają polityki, które zwiększają znaczenie, wydajność i skuteczność instytucji rynku pracy, zachowując właściwą równowagę między elastycznością a ochroną pracowników.

2. Strony wspierają reformy sektora finansowego, wprowadzając środki wspierające poprawę dostępu do finansowania i usług finansowych, w szczególności dla mikroprzedsiębiorstw oraz małych i średnich przedsiębiorstw (MMŚP), rozwój i wzajemne powiązania rynków finansowych oraz integrację rynków kapitałowych w celu zapewnienia skutecznego przeznaczenia oszczędności na inwestycje produkcyjne i sektor prywatny. Strony dążą do wspierania konkurencji między dostawcami usług finansowych, rozwoju rentownych bankowych i pozabankowych sektorów finansowych oraz wzmocnienia mobilnych i cyfrowych usług finansowych w celu zwiększenia dostępu do finansowania, w szczególności dla MMŚP. Strony dążą również do zacieśnienia współpracy we wdrażaniu norm międzynarodowych oraz do zapewnienia otwartych rynków, ochrony konsumentów i innych użytkowników oraz zwiększonego dostępu do usług mobilnych.

3. Strony dokładają starań, aby przedstawiać przedsiębiorcom i inwestorom odpowiednie i łatwo dostępne informacje na temat możliwości rynkowych oraz sposobów zakładania nowych przedsiębiorstw w Afryce i w UE. Strony wspierają zorganizowany dialog publiczno-prywatny, tworzenie sieci kontaktów między podmiotami gospodarczymi i rozwój partnerstw biznesowych, aby zapewnić uwzględnienie punktów widzenia sektora prywatnego w działaniach na rzecz zmniejszenia ryzyka inwestycyjnego i usuwania przeszkód dla zrównoważonych inwestycji przy jednoczesnym stawianiu na pierwszym miejscu programów reform klimatu inwestycyjnego.

4. Strony wspierają budowanie zdolności organów publicznych do udoskonalania polityki i realizacji reform regulacyjnych w zakresie otoczenia biznesowego i klimatu inwestycyjnego, między innymi w drodze szkoleń oraz transferu wiedzy i wiedzy fachowej.

5. Strony postanawiają odpowiednio uwzględniać kwestie związane z otoczeniem biznesowym i klimatem inwestycyjnym w prowadzonym przez nie dialogu.

ARTYKUŁ 11

Infrastruktura

1. Strony wspierają zrównoważony i odporny rozwój kluczowych elementów infrastruktury, takich jak energia, transport, technologie informacyjno-komunikacyjne (ICT) i łączność cyfrowa, aby ułatwić transformację swoich gospodarek, uwzględniając Program rozwoju infrastruktury w Afryce.

2. Strony współpracują w zakresie określania, wspierania i wspólnego finansowania projektów, które mają ułatwić transformację ich gospodarek. Strony współpracują na rzecz budowy i utrzymania dobrze ukierunkowanej infrastruktury, w tym kompleksów przemysłowych i stref przetwórstwa eksportowego, w celu wspierania konkurencyjnych gałęzi przemysłu i sektorów powiązanych z rynkami światowymi.

3. Strony usprawniają zarządzanie sektorem infrastruktury. Strony mobilizują inwestycje, zwiększają mobilizację zasobów wewnętrznych, zachęcają do tworzenia partnerstw publiczno-prywatnych oraz wykorzystują umiejętności i innowacje sektora prywatnego w zakresie zapewniania infrastruktury i powiązanych usług.

4. Strony postanawiają ułatwić rozwój i utrzymanie zrównoważonej i odpornej infrastruktury poprzez zwiększone wsparcie finansowe, technologiczne i techniczne, ze szczególnym uwzględnieniem krajów najsłabiej rozwiniętych, rozwijających się państw śródlądowych i małych rozwijających się państw wyspiarskich.

ARTYKUŁ 12

Własność intelektualna

1. Strony zacieśniają współpracę w zakresie praw własności intelektualnej, między innymi przy formułowaniu ram regulacyjnych dotyczących ich upowszechniania, ochrony i egzekwowania, uwzględniając leżące u ich podstaw cele polityki.

2. Strony współpracują na rzecz wzmocnienia zdolności do upowszechniania, ochrony i egzekwowania praw własności intelektualnej na poziomie wewnętrznym, regionalnym i kontynentalnym.

3. Strony zapewniają, by w ich prawie dostępne były procedury egzekwowania, aby umożliwić posiadaczom praw podjęcie skutecznych działań przeciwko wszelkim aktom naruszenia praw własności intelektualnej.

4. Strony rozwijają zdolności w zakresie upowszechniania rejestracji i ochrony oznaczeń geograficznych zarówno afrykańskich, jak i europejskich produktów rolnych i spożywczych. Strony podejmują działania wspierające realizację strategii kontynentalnej Unii Afrykańskiej na rzecz oznaczeń geograficznych w Afryce, a także wspierające lokalne społeczności w czerpaniu pełnych korzyści z oznaczeń geograficznych i osiągnięciu wyższego poziomu w regionalnych i globalnych łańcuchach wartości.

ARTYKUŁ 13

Inwestycje

1. Strony zobowiązują się do współpracy w celu odblokowania zrównoważonego odpowiedzialnego inwestowania ze źródeł wewnętrznych i zagranicznych, publicznych i prywatnych. Szczególną uwagę poświęcają sektorom, które są niezbędne do rozwoju gospodarczego, mają duży potencjał tworzenia trwałych miejsc pracy, szczególnie w sektorach wnoszących wartość dodaną, oraz sprzyjają zrównoważoności środowiskowej.

2. Strony postanawiają ułatwiać inwestycje za pomocą prawodawstwa, przepisów wykonawczych i polityk, które postanawiają opracowywać w sposób przejrzysty, zachęcając do dialogu publiczno-prywatnego i zapewniając możliwość udziału wszystkim zainteresowanym stronom.

3. Strony zwiększają starania na rzecz poprawy klimatu inwestycyjnego i otoczenia biznesowego. Strony wspierają środki, które wypełniają lukę w wiedzy inwestorów zagranicznych na temat lokalnych warunków inwestycyjnych. Strony wspierają kontakty handlowe i sieci informacyjne oraz ułatwiają wspólne inwestycje i wspólne przedsięwzięcia.

4. Strony wspierają skuteczne i bardziej strategiczne wykorzystanie inwestycji publicznych do przyciągnięcia inwestycji z sektora prywatnego, stosując finansowanie mieszane, gwarancje i inne innowacyjne instrumenty finansowe w celu pozyskania dodatkowych środków z rynków kapitałowych, zmniejszenia ryzyka związanego z inwestycjami i ułatwienia dostępu do finansowania. Strony uwzględniają inne inicjatywy, które przyczyniają się do finansowania i upowszechniania inwestycji sektora prywatnego w Afryce, w celu zapewnienia spójności.

5. Strony propagują społeczną odpowiedzialność przedsiębiorstw i odpowiedzialne prowadzenie działalności gospodarczej w całym łańcuchu wartości, zapewniając wspomagające ramy polityczne, które zachęcają przedsiębiorstwa do stosowania odpowiednich praktyk, oraz wspierając przestrzeganie, wdrażanie, monitorowanie i rozpowszechnianie odpowiednich norm międzynarodowych, takich jak Wytyczne ONZ dotyczące biznesu i praw człowieka, Wytyczne OECD dla przedsiębiorstw wielonarodowych oraz Trójstronna deklaracja zasad dotyczących przedsiębiorstw wielonarodowych i polityki społecznej Międzynarodowej Organizacji Pracy. Strony uznają wkład innych dobrowolnych inicjatyw, w tym samoregulacji poszczególnych sektorów przemysłu, w zrównoważoność i społeczną odpowiedzialność przedsiębiorstw.

ARTYKUŁ 14

Uprzemysłowienie

1. Strony wspierają zrównoważone uprzemysłowienie sprzyjające włączeniu społecznemu w Afryce poprzez innowacje i rozwój technologiczny, koncentrując się na sektorach tworzących wysoką wartość dodaną oraz sprzyjających tworzeniu miejsc pracy.

2. Strony wspierają transformację gospodarek afrykańskich i ich przejście od zależności od towarów do zróżnicowanych gospodarek poprzez obróbkę i przetwarzanie surowców na miejscu, wytwórstwo zapewniające wartość dodaną i włączanie się w regionalne i globalne łańcuchy wartości, między innymi z uwzględnieniem strategii na rzecz przyspieszenia rozwoju przemysłowego Afryki.

3. Strony dążą do usunięcia wąskich gardeł, które hamują rozwój przemysłu. Strony zajmują się ograniczeniami w zakresie podaży, wspierają zwiększanie wydajności, zachęcają do stosowania zaawansowanych technologii informacyjno-komunikacyjnych i sztucznej inteligencji oraz wspierają transformację cyfrową, z uwzględnieniem technologii SMAC: social (technologie społecznościowe), mobile (urządzenia mobilne), analytics (analityka danych), cloud (chmura obliczeniowa). Strony wspierają praktyki przyjazne klimatowi i środowisku oraz wykorzystanie czystej i przystępnej cenowo energii.

4. Strony podejmują starania mające na celu stworzenie powiązań z przemysłem poprzez większą wartość dodaną, między innymi dla rolnictwa i krajów bogatych w zasoby. Strony pielęgnują stosunki między mniejszymi a większymi gałęziami przemysłu w Afryce. Strony rozwijają sektor usług, aby zapewnić jego skuteczny wkład w uprzemysłowienie.

5. Strony ułatwiają rozwój MMŚP w Afryce, między innymi rozwijając powiązania wewnętrzne w Afryce, a także synergie z przedsiębiorstwami z UE. Strony wspierają polityki na rzecz rozwoju przedsiębiorczości wśród młodzieży i kobiet w kontekście ich upodmiotowienia ekonomicznego i wspierania rozwoju sprzyjającego włączeniu społecznemu.

ARTYKUŁ 15

Rozwój sektora prywatnego

1. Strony wspierają i wzmacniają rolę sektora prywatnego jako skutecznego czynnika trwałego rozwoju opartego na społecznej odpowiedzialności przedsiębiorstw i odpowiedzialnym prowadzeniu działalności gospodarczej. Strony zapewniają otoczenie sprzyjające uwolnieniu potencjału przedsiębiorczości wynikającego z dostępnych możliwości oraz lepszemu wykorzystaniu bazy przedsiębiorczości w Afryce, łącząc zestaw narzędzi takich jak finansowanie, usługi i szkolenia, kulturę biznesu i ramy regulacyjne, innowacje i stosowanie nowoczesnych technologii. Szczególną uwagę zwracają na sektor nieformalny oraz formalizację nieformalnej działalności gospodarczej.

2. Strony ustanawiają właściwe ramy prowadzenia działalności gospodarczej i wspierają MMŚP oraz przedsiębiorstwa typu start-up w celu wykorzystania możliwości wzrostu, między innymi poprzez wspieranie inicjatyw na rzecz ich umiędzynarodowienia. Strony wzmacniają usługi wspierające MMŚP, skupiając się na środkach towarzyszących, dostępie do rynku, budowaniu zdolności i unowocześnianiu prowadzenia działalności. Strony upowszechniają i wspierają innowacje i przedsiębiorczość, w szczególności wśród młodzieży i kobiet.

3. Strony wspierają zorganizowany dialog między sektorami prywatnymi Afryki i UE oraz współpracę między MŚP z Afryki i UE, aby pomóc w stworzeniu lepszego otoczenia biznesowego umożliwiającego wzrost we wszystkich sektorach gospodarki.

4. Strony wspierają zaangażowanie i działania sektora prywatnego w zakresie rozwoju ekologicznych przedsiębiorstw i gospodarki o obiegu zamkniętym, między innymi poprzez rozwój przedsiębiorczości społecznej i ułatwianie dostępu do zrównoważonego finansowania.

5. Strony wspierają i ułatwiają stosowanie na szerszą skalę własnych walut w transakcjach międzynarodowych.

ARTYKUŁ 16

Współpraca handlowa

1. Dostrzegając znaczenie handlu jako głównego czynnika przyczyniającego się do wzrostu i rozwoju gospodarczego, Strony zwiększają możliwości handlowe dla swoich wzajemnych korzyści. Strony współpracują na rzecz budowania potencjału handlowego oraz stworzenia warunków ramowych i polityk ułatwiających zwiększenie przepływów handlowych między nimi.

2. Strony zgadzają się, że współpraca handlowa musi być realizowana w pełnej zgodności z przepisami Światowej Organizacji Handlu (WTO), w tym tymi dotyczącymi specjalnego i zróżnicowanego traktowania.

3. Strony zgadzają się, że współpraca handlowa opiera się przede wszystkim na istniejących uzgodnieniach preferencyjnych oraz umowach o partnerstwie gospodarczym (UPG).

4. Sygnatariusze UPG wspierają ich wdrażanie, w tym możliwość rozszerzenia ich zakresu oraz, w stosownych przypadkach, przystąpienia nowych członków.

5. Strony współpracują na rzecz wspierania, przy pomocy swoich odpowiednich środków, wdrażania Afrykańskiej Kontynentalnej Strefy Wolnego Handlu.

6. Strony zgadzają się, że wdrażanie UPG, Afrykańskiej Kontynentalnej Strefy Wolnego Handlu i innych mających zastosowanie ustaleń dotyczących handlu wzajemnie się uzupełnia i wspiera, a także przyczynia się do pogłębienia procesu integracji regionalnej i kontynentalnej w ramach programu działań Unii Afrykańskiej na rzecz handlu i przemian strukturalnych.

7. Strony postanawiają utrzymać, na właściwych szczeblach, wspólne ustalenia na rzecz monitorowania wdrażania UPG lub dokonać takich ustaleń, oraz omówić inne mające zastosowanie ustalenia dotyczące handlu, jak również ocenić ich wpływ na rozwój afrykańskich gospodarek oraz na ich procesy integracji regionalnej i kontynentalnej.

8. Strony wspierają procesy regionalnej integracji gospodarczej, między innymi poprzez wprowadzanie ułatwień w handlu i harmonizację przepisów, oraz wspierają wymianę handlową na kontynencie afrykańskim i włączanie państw afrykańskich do regionalnych i globalnych łańcuchów wartości. Zgadzają się również ułatwiać i stymulować tworzenie i konsolidację regionalnych rynków towarów i usług.

9. Strony wspierają inicjatywy, które zmniejszają i eliminują zbędne bariery techniczne w handlu na podstawie zawartego w ramach WTO Porozumienia w sprawie barier technicznych w handlu (porozumienie TBT). Strony współpracują na rzecz wzmocnienia przepisów i praktyk sanitarnych i fitosanitarnych zgodnie z Porozumieniem WTO w sprawie środków sanitarnych i fitosanitarnych (SPS). Strony współpracują w szczególności na rzecz opracowania norm międzynarodowych, które wspierają odpowiednie ramy polityki Stron. Strony współpracują na rzecz zwiększenia przejrzystości przy opracowywaniu środków regulacyjnych i wdrażaniu norm, przepisów technicznych i procedur oceny zgodności (testowanie, certyfikacja, kalibracja). Strony uwzględniają między innymi kwestie metrologii i akredytacji laboratoriów i innych jednostek oceniających zgodność w połączeniu z odpowiednią infrastrukturą nadzoru rynku.

10. Strony współpracują w dziedzinie ułatwień w handlu, rozwijając swoje odpowiednie zobowiązania w ramach porozumienia WTO o ułatwieniach w handlu. Strony przyjmują środki służące wprowadzeniu w życie porozumień TBT, SPS i o ułatwieniach w handlu zawartych w ramach WTO, między innymi środki pomocy technicznej, oraz wspierają zapewnianie zgodności z normami międzynarodowymi poprzez odpowiednie budowanie zdolności.

11. Strony stymulują rozwój rynku poprzez powiązania infrastrukturalne i traktują priorytetowo usuwanie zbędnych barier i ograniczeń w eksporcie w handlu między Afryką a Unią Europejską.

12. W zależności od swojego własnego poziomu rozwoju i priorytetów Strony zobowiązują się do zwiększenia dostępu towarów do rynków Afryki i UE w celu maksymalizacji korzyści wynikających z obowiązujących umów handlowych.

ROZDZIAŁ 2

KLUCZOWE SEKTORY

ARTYKUŁ 17

Rolnictwo

1. Strony współpracują na rzecz zwiększenia wysokiej jakości zrównoważonej produkcji rolnej, wydajności i przetwarzania w celu zwiększenia bezpieczeństwa żywnościowego i żywieniowego, poprawy źródeł utrzymania, tworzenia godnych miejsc pracy, poprawy łańcuchów wartości i zwiększenia dochodów. Strony wzmacniają praktyki odporne na zmianę klimatu, upowszechniają zrównoważone zarządzanie zasobami naturalnymi i usługami ekosystemowymi oraz ich zrównoważone wykorzystanie, eliminują zachęty powodujące powstawanie niezrównoważonych modeli produkcji oraz wykorzystują najbardziej zrównoważone, efektywne energetycznie i niskoemisyjne technologie. Strony zapewniają przejście na zrównoważone systemy żywnościowe, zwracając uwagę na wszystkie wymiary zrównoważoności, oraz wzmacniają odporność swoich systemów rolno-spożywczych na ryzyko związane z klimatem i ryzyko środowiskowe oraz wstrząsy zewnętrzne.

2. Strony współpracują na rzecz pobudzenia inwestycji publicznych i prywatnych, lepszego powiązania przedsiębiorstw sektora rolno-spożywczego z Afryki i UE, wymiany najlepszych praktyk oraz połączenia unijnej i afrykańskiej wiedzy fachowej w zakresie rozwoju rolnictwa. Strony wspierają wdrażanie Kompleksowego programu rozwoju rolnictwa w Afryce.

3. Strony pobudzają inwestycje, wprowadzając przyjazne dla inwestorów przepisy ustawowe i wykonawcze w celu wspierania odpowiedzialnych inwestycji prywatnych i umożliwienia im pomyślnego rozwoju w sektorze rolno-spożywczym. Strony wspierają rozwój zrównoważonych rolno-spożywczych łańcuchów wartości, między innymi poprzez poprawę infrastruktury obszarów wiejskich, intensyfikację szkolenia i kształcenia zawodowego, badania i technologie w dziedzinie rolnictwa oraz ułatwiony dostęp do finansowania i rynków.

4. Strony współpracują na rzecz poprawy możliwości dostępu producentów rolnych, przetwórców i eksporterów do rynków na poziomie krajowym, regionalnym i międzynarodowym. Strony wspierają budowanie zdolności w dziedzinie norm sanitarnych i fitosanitarnych, systemów sprawiedliwego handlu w zakresie przetwórstwa rolnego, dostępu do usług, doradztwa rolniczego i odpowiednich technologii, ze szczególnym uwzględnieniem zdolności młodych rolników, kobiet, małych gospodarstw rolnych i rolników prowadzących gospodarstwo rodzinne. Strony budują zdolności organizacji rolnictwa rodzinnego i MMŚP w zakresie technik produkcji i przetwarzania, ustanawiając strategie uprzedmiatawiania, szczególnie osób młodych i kobiet.

5. Strony współpracują w zakresie zarządzania sektorem rolnictwa, w szczególności poprzez stosowanie środków wsparcia dla systemów informowania i wczesnego ostrzegania w celu zapobiegania kryzysom, poprzez inkluzywne kształtowanie polityki oraz budowanie zdolności organizacji zawodowych na poziomie krajowym, regionalnym i kontynentalnym. Strony ułatwiają dostęp do gruntów rolnych i praw do spadku, między innymi rolnikom prowadzącym gospodarstwa rodzinne, osobom młodym i kobietom.

ARTYKUŁ 18

Zwierzęta gospodarskie i skóry

1. Strony współpracują na rzecz poprawy zrównoważonej produkcji zwierzęcej, pasterstwa i transgranicznego sezonowego pasterstwa wędrownego, rozwoju łańcuchów wartości zwierząt gospodarskich, między innymi poprzez zwiększanie zdolności organizacji zawodowych, oraz wspierania przetwarzania, przechowywania i rozwoju produktów pochodzenia zwierzęcego i handlu produktami pochodzenia zwierzęcego, takimi jak skóra, mleko i mięso, z uwzględnieniem zrównoważoności środowiskowej, odporności na zmianę klimatu, rozwoju społeczno-gospodarczego i wzrostu sprzyjającego włączeniu społecznemu. Strony współpracują również na rzecz modernizacji infrastruktury przetwarzania i wprowadzania do obrotu zwierząt gospodarskich i produktów zwierzęcych w celu ułatwienia dostępu do rynków i wzmocnienia rynków międzyregionalnych w Afryce.

2. Strony współpracują na rzecz rozwoju i modernizacji sektora produkcji zwierzęcej zgodnie z celami Kompleksowego programu rozwoju rolnictwa w Afryce, uwzględniając strategię rozwoju zwierząt gospodarskich w Afryce.

3. Strony współpracują na rzecz poprawy zdrowia zwierząt, usprawnienia usług weterynaryjnych oraz zapewnienia zrównoważonego zarządzania zasobami rolno-pastwiskowymi. Strony zachęcają do ustanowienia odpowiednich krajowych i regionalnych ram regulacyjnych oraz do wzmocnienia zdolności badawczych w dziedzinie weterynarii. Strony współpracują na rzecz przeciwdziałania ryzyku wynikającemu z transgranicznych chorób zwierząt, wzmacniając mechanizmy monitorowania i transgranicznej współpracy epidemiologicznej.

ARTYKUŁ 19

„Niebieska gospodarka” i rybołówstwo

1. Strony wspierają „niebieską gospodarkę”, godząc trwały wzrost gospodarczy z poprawą źródeł utrzymania, sprawiedliwością społeczną, ochroną ekosystemów morskich i śródlądowych oraz ich różnorodności biologicznej, a także odpornością na zmianę klimatu, oraz zwiększając bezpieczeństwo żywnościowe i przejrzyste, niezawodne i bezpieczne systemy żywnościowe.

2. Strony postanawiają wspierać zrównoważone odpowiedzialne inwestowanie w niebieską gospodarkę oraz wspierać ukierunkowane interwencje, których celem jest pobudzenie większych inwestycji sektora prywatnego. Strony wspierają zintegrowane zarządzanie zlewniami oraz planowanie przestrzenne obszarów morskich w celu pogodzenia wymagań dotyczących wielokrotnego użytkowania z ochroną środowiska. Ponadto wspierają rozwój i transfer technologii oraz wymianę wiedzy, innowacji, najlepszych praktyk i wniosków w zakresie zrównoważonej niebieskiej gospodarki.

3. Strony wspierają zrównoważone rybołówstwo morskie i śródlądowe na potrzeby tworzenia miejsc pracy i dochodów, walki z ubóstwem oraz zwiększenia bezpieczeństwa żywnościowego i poprawy odżywiania. Strony ułatwiają prowadzenie wspólnych przedsięwzięć, wspierają dodawanie wartości i zajmują się problemem pozbiorczych strat, stosując właściwe środki, oraz wspierają poprawę dostępu do rynków. Strony zwiększają korzyści społeczne i gospodarcze wynikające z rybołówstwa łodziowego, w tym rybołówstwa rzemieślniczego, tworząc zrównoważone łańcuchy wartości w sektorze rybołówstwa oraz wzmacniając inwestycje i zdolności lokalne, zwracając jednocześnie uwagę na udział osób słabszych i zmarginalizowanych.

4. Strony zapewniają ochronę zasobów rybnych wód morskich i śródlądowych oraz zrównoważone zarządzanie tymi zasobami i ich zrównoważoną eksploatację w celu utrzymania stad ryb na zrównoważonych poziomach, uniknięcia przełowienia, wsparcia realizacji polityk przyjaznych klimatowi oraz zminimalizowania negatywnego wpływu rybołówstwa na środowisko naturalne. Strony wspierają współpracę regionalną i pielęgnują najlepsze praktyki w zakresie zarządzania rybołówstwem, między innymi upowszechnianie gromadzenia i przekazywania danych i statystyk dotyczących rybołówstwa.

5. Strony współpracują na rzecz rozwoju zrównoważonej marikultury i akwakultury słodkowodnej poprzez skuteczne planowanie przestrzenne, podejście ekosystemowe, zapewnienie lepszego dostępu do finansowania i bardziej wyrównanych warunków działania dla inwestorów, jednocześnie zapewniając, aby akwakultura spełniała oczekiwania społeczności lokalnych.

6. Strony wspierają zrównoważony rozwój turystyki przybrzeżnej i morskiej, która przynosi dochody i tworzy miejsca pracy, z należytym uwzględnieniem wymiaru środowiskowego i społecznego.

7. Strony badają potencjał innowacyjnej, nowej i pojawiającej się zrównoważonej działalności morskiej, w tym energii pływów. Strony ustanawiają niezbędne ramy regulacyjne i polityczne dla przyszłego rozwoju, wspierając badania i ograniczając techniczne wąskie gardła w celu ułatwienia dostępu inwestorom, jednocześnie unikając zagrożeń dla środowiska morskiego.

8. Strony wspierają wdrażanie strategii i planów działania w zakresie niebieskiej gospodarki. Strony ułatwiają angażowanie się sektora prywatnego i innych zainteresowanych stron w rozwój i wdrażanie zrównoważonej niebieskiej gospodarki. Strony zwracają należytą uwagę na rozwój małych rozwijających się państw wyspiarskich, uznając ich zależność od oceanu.

ARTYKUŁ 20

Przemysł wydobywczy i przetwórstwo

1. Strony wspierają sektor przemysłu wydobywczego w celu osiągnięcia trwałego wzrostu i rozwoju gospodarczego sprzyjającego włączeniu społecznemu oraz transformacji gospodarek afrykańskich. Strony wspierają inwestycje w przemysł wydobywczy i przetwórczy, biorąc pod uwagę zasadę suwerenności państw nad zasobami naturalnymi. Strony propagują większą integrację między łańcuchami wartości Afryki i UE.

2. Strony wspierają sprawiedliwy, odpowiedzialny i niezakłócony dostęp do zasobów wydobywczych, w pełni szanując suwerenność państw nad zasobami naturalnymi, a także wspierają zrównoważony handel między podmiotami gospodarczymi z Afryki i UE oraz przestrzegają praw dotkniętych społeczności. Strony wspierają rozwój, harmonizację i wdrażanie spójnych polityk oraz solidnych ram regulacyjnych i prawnych w zakresie poszukiwania, eksploatacji, przeładunku, koncesjonowania, zamawiania, opodatkowywania, przetwarzania i wywozu zasobów wydobywczych. Strony wspierają udział lokalnych MMŚP w sektorze przemysłu wydobywczego, ułatwiając transfer umiejętności i technologii, aby przyczynić się do zwiększenia ich konkurencyjności, z myślą o tym, by stały się one pełnoprawnymi uczestnikami łańcuchów wartości.

3. Strony upowszechniają dobre rządy w sektorze wydobywczym na rzecz rozwoju społeczno-gospodarczego. Strony poprawiają ustawodawstwo wewnętrzne w celu zapewnienia zgodności z zasadami i wytycznymi uznanymi na szczeblu międzynarodowym, uwzględniając, w stosownych przypadkach, strategie regionalne. Strony zwalczają oszustwa podatkowe i uchylanie się od opodatkowania oraz zapewniają, aby wszystkie podmioty gospodarcze uiszczały podatki, opłaty i należności licencyjne należne państwom przyjmującym. Strony wykorzystują krajowe, regionalne i międzynarodowe środki prawne do zwalczania nielegalnej eksploatacji surowców mineralnych i handlu tymi surowcami.

4. Strony wspierają krajowe, regionalne i międzynarodowe inicjatywy mające na celu osiągnięcie większej przejrzystości i rozliczalności w korzystaniu z zasobów wydobywczych i zarządzaniu nimi, między innymi upowszechniając proces Kimberley i Inicjatywę przejrzystości w branżach wydobywczych i inne odpowiednie inicjatywy na rzecz odpowiedzialnego i zrównoważonego wydobycia i pozyskiwania minerałów, takie jak Wytyczne OECD dotyczące należytej staranności dla odpowiedzialnych łańcuchów dostaw minerałów z obszarów dotkniętych konfliktami i obszarów wysokiego ryzyka.

5. Strony wspierają opracowywanie odpowiednich przepisów i mechanizmów, uwzględniając potrzeby górników prowadzących wydobycie rzemieślnicze i na małą skalę, społeczności lokalnych i społeczeństwa obywatelskiego oraz wspierając ich zaangażowanie, w celu zapewnienia zrównoważonej eksploatacji zasobów wydobywczych sprzyjającej włączeniu społecznemu. Strony upowszechniają zrównoważoność środowiskową, praktyki przyjazne klimatowi, godne warunki pracy, zdrowie i bezpieczeństwo społeczności lokalnych oraz poszanowanie praw człowieka zgodnie z międzynarodowymi obowiązkami i zobowiązaniami. Strony współpracują na rzecz budowania zdolności produkcyjnych lokalnych przedsiębiorców w łańcuchach wartości przemysłu wydobywczego oraz górników prowadzących wydobycie rzemieślnicze i na małą skalę, a także wspierają partnerstwa społeczne między przedsiębiorstwami górniczymi, społecznościami lokalnymi i innymi odpowiednimi zainteresowanymi stronami. Strony wspierają krajowe i regionalne działania związane z mapowaniem i poszukiwaniem w celu poprawy jakości systemów zarządzania informacjami geologicznymi i danymi geoprzestrzennymi w Afryce.

ARTYKUŁ 21

Produkcja

1. Strony współpracują na rzecz wspierania zrównoważonej produkcji w Afryce, opracowując dostosowane do potrzeb strategie mające na celu zmniejszenie zależności od podstawowej produkcji wyrobów o niskiej jakości oraz tworzenie wartości dodanej na poziomie lokalnym i regionalnym.

2. Strony opracowują polityki, których celem jest przyciągnięcie do przemysłu wytwórczego większej liczby bezpośrednich inwestycji wewnętrznych i zagranicznych. Strony współpracują na rzecz wspierania zdolności MMŚP. Strony wspierają klastry, sieci i partnerstwa na rzecz innowacji i zaawansowanej produkcji.

3. Strony dokładają starań, aby zwiększyć udział produkcji sprzyjającej tworzeniu miejsc pracy. Strony współpracują na rzecz przyswajania nowych i powstających technologii z myślą o przekształcaniu łańcuchów dostaw i modernizacji produkcji.

4. Strony wspierają działania na rzecz zwiększenia handlu wyrobami gotowymi poprzez powiązania z rynkami, ułatwienia w handlu, między innymi w celu podwyższenia norm jakości i rozbudowy infrastruktury. Strony wzmacniają integrację regionalną w celu uwolnienia potencjału produkcyjnego Afryki i poprawy jej konkurencyjności na rynkach światowych.

ARTYKUŁ 22

Usługi

1. Strony wdrażają środki wspierające rozwój dynamicznego i solidnego sektora usług, aby utorować drogę zwiększeniu handlu usługami, ich eksportu i inwestycji oraz wzmocnieniu integracji regionalnej i współpracy międzyregionalnej.

2. Strony opracowują polityki i środki sektorowe służące usunięciu przeszkód regulacyjnych, poprawie ram instytucjonalnych i regulacyjnych oraz wzmocnieniu zdolności w zakresie świadczenia usług. Strony wspierają wdrażanie zawartego w ramach WTO Układu ogólnego w sprawie handlu usługami (GATS), pogłębiają współpracę regionalną, zmniejszają rozdrobnienie rynków usług w Afryce, wzmacniają generowanie i analizę danych dotyczących handlu usługami oraz wspierają monitorowanie integracji usług i wpływu reform na obniżanie kosztów handlu.

3. Strony współpracują na rzecz zwiększenia handlu usługami, w tym przepływu osób fizycznych w celach biznesowych między Afryką a UE, ze szczególnym uwzględnieniem sektorów kluczowych dla ich wzrostu i rozwoju gospodarczego, takich jak ICT, zdrowie, usługi finansowe, dystrybucja, turystyka, budownictwo i powiązane usługi inżynieryjne, zgodnie z obowiązującymi umowami międzynarodowymi.

4. Strony współpracują na rzecz wzmocnienia potencjału w zakresie świadczenia usług związanych z sektorem kultury i sektorem kreatywnym.

ARTYKUŁ 23

Transport

1. Strony współpracują na rzecz osiągnięcia nowoczesnych, bezpiecznych, pewnych i zrównoważonych systemów transportu, poprawiających wzajemne połączenia w Afryce oraz między Afryką a UE.

2. Strony poprawiają ogólne zarządzanie sektorem transportu, opracowując i wdrażając skuteczne przepisy, które umożliwiają uczciwą konkurencję w ramach poszczególnych rodzajów transportu i pomiędzy nimi. Strony dążą do zmniejszenia wpływu poszczególnych rodzajów transportu na środowisko, upowszechniając czystą energię poprzez wprowadzanie ulepszonych norm paliwowych i technologii efektywnych energetycznie.

3. Strony pobudzają inwestycje w celu wspierania dalszego rozwoju infrastruktury i sieci transportowych (tj. drogowych, powietrznych, wodnych i kolejowych), zwracając szczególną uwagę na brakujące ogniwa infrastruktury i ich utrzymanie, z uwzględnieniem Programu rozwoju infrastruktury w Afryce (PIDA). Strony poprawiają dostęp społeczności wiejskich i mieszkających w regionach oddalonych do podstawowej infrastruktury w celu wzmocnienia ich rozwoju społeczno-gospodarczego. Strony dążą do wzmocnienia zrównoważonej infrastruktury portowej i urządzeń portowych oraz badają możliwość stworzenia ekologicznych portów.

4. Strony współpracują w sektorze lotnictwa, między innymi poprzez wspieranie tworzenia i wzmacniania wspólnego afrykańskiego rynku transportu powietrznego. Strony pobudzają inwestycje, rozszerzają i pogłębiają współpracę regulacyjną oraz zwiększają bezpieczeństwo i ochronę oraz nadzór przestrzeni powietrznej, w tym swoją zdolność do reagowania na związane z tym zagrożenia i ryzyko.

ARTYKUŁ 24

Zrównoważona energia

1. Strony dokładają starań, aby przyspieszyć dostęp do przystępnej cenowo zrównoważonej energii, rozwijać odporną infrastrukturę energetyczną, w szczególności na obszarach wiejskich, oraz wspierać rozwój energii ze źródeł odnawialnych i efektywność energetyczną. Strony upowszechniają stosowanie najbardziej efektywnych technologii energetycznych i niskoemisyjnych we wszystkich sektorach, w szczególności w rolnictwie, przemyśle wytwórczym, przemyśle wydobywczym i turystyce.

2. Strony wspierają bezpieczeństwo energetyczne oraz ustanawiają i umacniają skuteczne połączenia międzysystemowe w Afryce oraz między Afryką a UE w celu zapewnienia niezawodnych dostaw energii po przystępnej cenie. Strony podejmują działania w odpowiedzi na wyzwania regulacyjne, gospodarcze i społeczne oraz inne wyzwania związane z rozwojem strategicznych korytarzy zrównoważonej energii.

3. Strony ułatwiają funkcjonowanie otwartych, przejrzystych, konkurencyjnych i sprawnych rynków energii, przyjmując ramy prawne i regulacyjne sprzyjające inwestycjom w zrównoważoną energię, magazynowanie energii i efektywność energetyczną. Stopniowo wycofują szkodliwe dla środowiska dopłaty do paliw kopalnych. Strony zobowiązują się do wzmocnienia partnerstwa między sektorami prywatnymi Afryki i UE oraz zaangażowania ich sektora publicznego i prywatnego w celu zwiększenia inwestycji w zrównoważone wytwarzanie energii, efektywność energetyczną i dostęp do energii. Strony mobilizują inwestycje w zróżnicowany i czysty koszyk energetyczny dla energii elektrycznej, wspierając źródła odnawialne. Strony wspierają wdrażanie odpowiednich krajowych i regionalnych inicjatyw na rzecz energii w Afryce, między innymi przyczyniając się do realizacji celów Afrykańskiej Inicjatywy na rzecz Energii Odnawialnej (AREI).

4. Strony wspierają efektywność energetyczną i oszczędność energii na wszystkich etapach łańcucha energetycznego, od produkcji po zużycie. Strony zobowiązują się dążyć do zwiększenia zdolności w zakresie produkcji i magazynowania zrównoważonej energii oraz do poprawy infrastruktury przesyłowej i dystrybucyjnej poprzez upowszechnianie rozwiązań, które są bezpieczne, zrównoważone, zasobooszczędne i przyjazne klimatowi i które skuteczniej przyczyniają się do eliminacji ubóstwa.

5. Strony wspierają rozwój i wykorzystanie czystych, zróżnicowanych, opłacalnych i zrównoważonych technologii energetycznych, ze szczególnym uwzględnieniem technologii energii odnawialnej i niskoemisyjnych technologii energetycznych oraz środków służących efektywności energetycznej i oszczędności energii, zwiększając zdolności i wspierając partnerstwa, powiązania i wspólne przedsięwzięcia podmiotów gospodarczych z Afryki i UE. Strony wspierają wspólne sieci badań naukowych i innowacji w zakresie energii ze źródeł odnawialnych i efektywności energetycznej.

6. Strony wspierają reformy sektorowe oraz rozwój odpowiednich ram regulacyjnych i ram polityki w celu zapewnienia regionalnych połączeń międzysystemowych i współpracy regionalnej w dziedzinie energii. Strony wzmacniają regionalne rynki ofertowe jako narzędzie zintegrowanych transgranicznych rynków energii i handlu energią.

ARTYKUŁ 25

Technologie informacyjno-komunikacyjne i gospodarka cyfrowa

1. Strony zwiększają dostęp do otwartych, przystępnych cenowo i bezpiecznych technologii informacyjno-komunikacyjnych (ICT), między innymi wspierając inwestycje prywatne i publiczne. Strony dążą do ustanowienia niezbędnych instytucji regulacyjnych udzielających licencji usługodawcom, wspierających zachowania konkurencyjne oraz zapewniających sprawiedliwe traktowanie konsumentów oraz ochronę danych i konsumentów.

2. Strony poprawiają dostęp do technologii i usług cyfrowych oraz zapewniają przystępną cenowo łączność cyfrową, między innymi poprzez sprzyjające ramy polityczne i regulacyjne. Strony poprawiają otoczenie biznesowe i ułatwiają dostęp do finansowania i usług w zakresie wsparcia przedsiębiorstw, aby wspierać przedsiębiorczość opartą na technologiach cyfrowych i włączyć cyfryzację do głównego nurtu polityki, tak aby zwiększyć skuteczność i wydajność interwencji we wszystkich sektorach gospodarki w celu osiągnięcia wzrostu gospodarczego i transformacji sprzyjających włączeniu społecznemu.

3. Strony współpracują na rzecz stworzenia sprzyjającego środowiska, w szczególności poprzez ustanowienie i dostosowanie odpowiednich ram prawnych i instytucjonalnych, aby uwolnić potencjał gospodarki cyfrowej, w tym handlu elektronicznego, w zakresie tworzenia miejsc pracy i rozwoju gospodarczego, ze szczególnym uwzględnieniem kobiet i młodzieży.

4. Strony wspierają przejście do gospodarek opartych na wiedzy.

ARTYKUŁ 26

Turystyka

1. Strony współpracują na rzecz stworzenia środowiska sprzyjającego harmonijnemu i zrównoważonemu rozwojowi turystyki, który sprzyja rozwojowi gospodarczemu, tworzy miejsca pracy i wspiera integrację aspektów środowiskowych, kulturowych i społecznych, między innymi poprzez podejmowanie działań w odpowiedzi na wyzwania charakterystyczne dla przemysłu turystycznego.

2. Strony pobudzają inwestycje w upowszechnianie i rozwój produktów turystycznych z należytym uwzględnieniem konkurencyjnej pozycji MMŚP. Strony wzmacniają powiązania między sektorem turystycznym a innymi właściwymi sektorami gospodarki, takimi jak rolnictwo, leśnictwo, transport, niebieska gospodarka, sektor kultury i dziedzictwo kulturowe, w celu optymalizacji korzyści społeczno-gospodarczych płynących z turystyki.

3. Strony zwiększają ochronę i upowszechnianie dziedzictwa kulturowego i zasobów naturalnych, zwracając szczególną uwagę na ochronę środowiska i dzikiej fauny i flory. Strony szanują integralność i interesy społeczności lokalnych oraz maksymalizują ich zaangażowanie w proces rozwoju turystyki, w szczególności turystyki wiejskiej i wspólnotowej oraz ekoturystyki.

4. Strony opracowują inicjatywy wspierające zrównoważoną turystykę i podnoszące standardy usług. Strony wspierają szkolenia oraz wymianę doświadczeń, informacji i danych statystycznych będących przedmiotem wspólnego zainteresowania w sektorze turystyki.

ROZDZIAŁ 3

NAUKA, ROZWÓJ TECHNOLOGII, BADANIA NAUKOWE I INNOWACJE

ARTYKUŁ 27

Rozwój nauki i technologii

Strony z obopólną korzyścią zacieśniają współpracę w dziedzinach nauki i technologii w celu wspierania rozwoju społecznego i gospodarczego, sprostania globalnym wyzwaniom społecznym oraz poprawy konkurencyjności regionalnej.

ARTYKUŁ 28

Badania naukowe i innowacje

1. Strony postanawiają zmobilizować zasoby w celu wspierania działań w zakresie badań naukowych i innowacji, których celem jest wspieranie wzrostu i rozwoju gospodarczego sprzyjającego włączeniu społecznemu oraz przejście do społeczeństw i gospodarek opartych na wiedzy.

2. Strony wspierają rozwój infrastruktury i obiektów badawczych. Wspierają badania podstawowe i stosowane, w tym w dziedzinie inżynierii i sztucznej inteligencji, oraz zachęcają do korzystania z otwartych danych w dążeniu do osiągnięcia doskonałości naukowej przynoszącej korzyści obu stronom. Strony wspierają badania naukowe prowadzone na uniwersytetach, w instytutach i ośrodkach badań naukowych w Afryce, zwracając szczególną uwagę na budowanie zdolności oraz transfer technologii i wiedzy fachowej. Strony zwiększają udział w światowych badaniach oraz rozwoju i transferze technologii, innowacjach i tworzeniu wiedzy.

3. Strony upowszechniają i wspierają innowacyjne programy mobilności i szkoleń dla studentów, kadry akademickiej i naukowców oraz budują zdolność instytucji szkolnictwa wyższego do skutecznego tworzenia sieci badań naukowych i innowacji. Strony zachęcają do dialogu, wymiany wiedzy i współpracy między środowiskiem akademickim, naukowcami i innowatorami oraz sektorem prywatnym w celu zwiększenia wydajności i konkurencyjności oraz wzmocnienia ekosystemów przedsiębiorczości.

ARTYKUŁ 29

Technologia kosmiczna i geoprzestrzenna

1. Strony wykorzystują potencjalne korzyści płynące z nauki o przestrzeni kosmicznej, technologii, innowacji i zastosowań w kwestiach będących przedmiotem wspólnego zainteresowania w obszarze cywilnych działań w przestrzeni kosmicznej, takich jak badania kosmiczne, zastosowanie i usługi globalnego systemu nawigacji satelitarnej, rozwój systemów wspomagających opartych na wyposażeniu satelitarnym, obserwacja Ziemi i nauka o Ziemi, w szczególności w zakresie wykorzystywania wczesnego ostrzegania i nadzoru. Strony współpracują na rzecz rozwijania odpowiedzialnego i zrównoważonego rynku i przemysłu kosmicznego, który wspiera potrzeby Afryki i UE i reaguje na nie.

2. Strony współpracują w prowadzeniu działań wykorzystujących technologie kosmiczne i ich zastosowania na rzecz trwałego rozwoju i poprawy dobrobytu ludzi oraz działań stanowiących odpowiedź na możliwości i wyzwania społeczno-gospodarcze Afryki, uwzględniając afrykańską strategię polityki kosmicznej. Strony poprawiają dostęp do danych, informacji, usług i produktów pozyskiwanych w przestrzeni kosmicznej.

TYTUŁ II

ROZWÓJ SPOŁECZNY

ARTYKUŁ 30

Strony dążą do wyeliminowania ubóstwa we wszystkich jego formach do 2030 r., do zwalczania nierówności, osiągnięcia równości płci oraz stworzenia warunków umożliwiających wszystkim godne życie, uczestnictwo w życiu demokratycznym i aktywny wkład w trwały wzrost gospodarczy. Strony wspierają ochronę socjalną w celu wyeliminowania ubóstwa i zwalczania nierówności oraz jako sposób stworzenia samonapędzającego się mechanizmu pozwalającego osiągnąć sprawiedliwy i trwały rozwój sprzyjający włączeniu społecznemu. Strony inwestują w kapitał ludzki jako integralną część rozwoju społecznego, a także sposób na zwiększenie szans zatrudnienia osób młodych w celu zwiększenia wydajności i przedsiębiorczości.

ROZDZIAŁ 1

ROZWÓJ SPOŁECZNY

ARTYKUŁ 31

Kształcenie

1. Strony dążą do osiągnięcia powszechnego, inkluzywnego i sprawiedliwego dostępu do edukacji o wysokiej jakości na wszystkich poziomach, od edukacji przedszkolnej do szkolnictwa wyższego, w tym do poprawy współczynnika skolaryzacji i wskaźnika kontynuacji nauki w szkole. Strony podnoszą jakość kształcenia formalnego i uczenia się pozaformalnego, współpracują przy opracowywaniu programów nauczania oraz poprawiają infrastrukturę i wyposażenie ośrodków edukacyjnych. Szczególną uwagę zwracają na szczególne potrzeby kobiet i dziewcząt, a także grup w najtrudniejszej sytuacji i zmarginalizowanych, w tym osób z niepełnosprawnościami, oraz osób znajdujących się w sytuacjach nadzwyczajnych i sytuacjach niestabilności.

2. Strony wspierają upowszechnianie i stosowanie na szerszą skalę nauk przyrodniczych, technologii, inżynierii i matematyki (STEM) oraz sztuki, dla wszystkich ludzi. Strony propagują wykorzystywanie dostępnych i przystępnych cenowo technologii cyfrowych oraz powszechne rozwijanie umiejętności cyfrowych i kultury informatycznej.

3. Strony dokładają starań, aby zwiększyć liczbę osób rozpoczynających naukę na poziomie szkolnictwa wyższego, rozpoczynających szkolenie techniczne i zawodowe oraz uczenie się w miejscu pracy i podejmujących kształcenie dorosłych, a także podnieść jakość takiego kształcenia i szkolenia, by stworzyć masę krytyczną wykwalifikowanych pracowników w zakresie innowacji i osób z wyższym wykształceniem oraz aby skutecznie reagować na konkretne potrzeby gospodarcze.

4. Strony współpracują w zachęcaniu do uznawania kwalifikacji i zapewniania ich przejrzystości oraz do poprawy zapewniania jakości kwalifikacji i zwiększania ich znaczenia. Strony zwiększają wsparcie dla konkretnych inicjatyw, których celem jest ułatwienie mobilności studentów, pracowników, kadry akademickiej i naukowców między Afryką a UE. Strony pielęgnują współpracę partnerską między instytucjami oraz wspierają rozwój i transfer wiedzy.

ARTYKUŁ 32

Opieka zdrowotna

1. Strony dążą do osiągnięcia powszechnego zabezpieczenia zdrowotnego i sprawiedliwego dostępu do wysokiej jakości podstawowych świadczeń zdrowotnych, między innymi poprzez wzmocnienie krajowych systemów opieki zdrowotnej i zapewnienie funkcjonujących nowoczesnych zakładów opieki zdrowotnej.

2. Strony współpracują na rzecz wyeliminowania możliwej do uniknięcia umieralności i zachorowalności matek, dzieci i noworodków. Strony dążą do zapewnienia powszechnego dostępu do świadczeń zdrowotnych w zakresie zdrowia seksualnego i reprodukcyjnego. Strony współpracują na rzecz zwalczania wzrostu zachorowalności na choroby niezakaźne i obciążenia nimi.

3. Strony współpracują na rzecz zwalczania chorób zakaźnych i chorób wektorowych, w tym zaniedbanych chorób tropikalnych. Strony współpracują na rzecz zwalczania pandemii chorób takich jak HIV/AIDS, gruźlica i malaria oraz znacznego zmniejszenia wskaźnika umieralności spowodowanej tymi chorobami. Strony wspierają dostęp do bezpiecznych i przystępnych cenowo leków podstawowych, szczepionek i diagnostyki, w tym powszechny dostęp do leczenia antyretrowirusowego dla nosicieli wirusa HIV i osób chorych na AIDS.

4. Strony wzmacniają zdolności w zakresie gotowości na wypadek sytuacji wyjątkowej oraz reagowania w celu wykrywania ognisk epidemicznych i innych zagrożeń dla zdrowia, takich jak oporność na środki przeciwdrobnoustrojowe, oraz w celu zapobiegania im i reagowania na nie, stosując podejście „Jedno zdrowie”. Strony zgadzają się zwiększyć wsparcie dla krajowych i regionalnych systemów profilaktyki zdrowotnej, nadzoru i monitorowania zdrowia.

5. Strony współpracują przy propagowaniu wiedzy tubylczej i uregulowań dotyczących medycyny tradycyjnej w działaniach z zakresu zdrowia publicznego.

ARTYKUŁ 33

Woda, infrastruktura sanitarna i mieszkalnictwo

1. Strony dążą do zapewnienia, aby każdy miał dostęp do nowoczesnych i nadających się do zamieszkania mieszkań oferujących wysokiej jakości usługi podstawowe.

2. Strony wspierają powszechny dostęp do przystępnego cenowo i godnego mieszkalnictwa na trwałych osiedlach ludzkich, uwzględniając przy wprowadzaniu w życie polityki mieszkaniowej skuteczne planowanie terytorialne i prawo własności gruntu, a także systemy użytkowania i zarządzania. Strony dążą do zmniejszenia odsetka osób mieszkających w slumsach i współpracują na rzecz modernizacji slumsów i nieformalnych osiedli.

3. Strony wspierają powszechny dostęp do wystarczającej ilości bezpiecznej, fizycznie dostępnej i przystępnej cenowo wody pitnej do użytku osobistego i domowego, między innymi poprzez zrównoważone i zintegrowane zarządzanie zasobami wodnymi i sieciami wodociągowymi, jak również wydajniejsze wykorzystanie wody i jej recykling.

4. Strony zwiększają powszechny fizyczny, przystępny cenowo i zadowalający dostęp do bezpiecznej, higienicznej, pewnej oraz akceptowalnej społecznie i kulturowo infrastruktury sanitarnej zapewniającej prywatność i poszanowanie godności, we wszystkich sferach życia.

5. Strony zwiększają powszechny dostęp do zrównoważonych usług energetycznych i wspierają wydajność wykorzystania energii przez gospodarstwa domowe.

ARTYKUŁ 34

Bezpieczeństwo żywnościowe i lepsze odżywianie

1. Strony zwiększają dostęp do bezpiecznej i pożywnej żywności, aby osiągnąć cel „Zero głodu" i wyeliminować klęski głodu i inne formy kryzysów żywnościowych. Strony wspierają tworzenie odpowiednich systemów zaopatrzenia w żywność i jej przechowywania.

2. Strony zwalczają wszelkie formy niedożywienia, między innymi poprzez poprawę produkcji i dystrybucji żywności oraz zapewnienie lepszych warunków sanitarnych i środowiskowych. Strony wspierają zrównoważoną produkcję rolną i wydajność, w tym na poziomie rybołówstwa łodziowego, aby uwolnić ich pełny potencjał jako kluczowych źródeł bezpieczeństwa żywnościowego i żywieniowego, między innymi zapewniając lepszy dostęp do finansowania dla drobnych producentów oraz rozwiniętą infrastrukturę nawadniającą, magazynową i transportową, aby ułatwić dostęp do rynku i zagwarantować bezpieczeństwo i jakość produktów żywnościowych.

3. Strony zwiększają odporność najsłabszych grup społecznych na wstrząsy związane z żywnością poprzez wzmocnione siatki bezpieczeństwa socjalnego. Strony wzmacniają koordynację między rozwojem i działaniami humanitarnymi, tak aby lepiej przewidywać klęski głodu i inne rodzaje kryzysów żywnościowych, zapobiegać im i przygotowywać się na nie, oraz zapewniają podejmowanie w terminowych działań w celu dostarczenia żywności na poziomie lokalnym.

ROZDZIAŁ 2

NIERÓWNOŚĆ I SPÓJNOŚĆ SPOŁECZNA

ARTYKUŁ 35

Nierówność i ochrona socjalna

1. Strony wspierają rozwój i realizację polityk oraz systemów ochrony socjalnej i zabezpieczenia społecznego w celu eliminacji ubóstwa, zwalczania nierówności oraz zwiększenia spójności społecznej.

2. Strony wspierają rolę, jaką w transformacji odgrywają polityki i systemy ochrony socjalnej wspierające sprawiedliwość, włączenie społeczne i dialog z partnerami społecznymi oraz wzmacniające sprawiedliwy i trwały wzrost gospodarczy sprzyjający włączeniu społecznemu. Strony dążą do tworzenia coraz bardziej powszechnych państwowych systemów ochrony socjalnej, między innymi przez przyjmowanie minimum ochrony socjalnej, ze szczególnym uwzględnieniem osób znajdujących się w trudnej sytuacji.

3. Strony współpracują we wspieraniu uzyskania i utrzymania wzrostu dochodu przez 40 % najbiedniejszej części ludności na poziomie wyższym niż średnia krajowa.

4. Strony dokładają starań, aby zapewnić zabezpieczenie społeczne wszystkim osobom pracującym w gospodarce formalnej. Dążą również do zwiększenia liczby osób mających dostęp do zabezpieczenia społecznego w sektorze nieformalnym i gospodarce wiejskiej, aby stopniowo osiągnąć jego powszechność.

5. Strony opracowują inicjatywy, których celem jest wspieranie przejścia z sektora nieformalnego do gospodarki formalnej, między innymi w zakresie dostępu do kredytów i mikrofinansowania oraz skuteczniejszych działań w zakresie ochrony socjalnej.

6. Strony wspierają i ułatwiają dialog między organizacjami pracodawców i pracowników w gospodarce formalnej i nieformalnej oraz organizacjami społeczeństwa obywatelskiego, między innymi w drodze budowania zdolności.

ARTYKUŁ 36

Godna praca

1. Strony wspierają rozwój i wdrażanie polityki makroekonomicznej, polityki zatrudnienia i polityki społecznej, które koncentrują się na tworzeniu pełnego i produktywnego zatrudnienia oraz godnej pracy dla wszystkich, w szczególności dla młodzieży, kobiet, a także osób i grup znajdujących się w trudnej sytuacji.

2. Strony rozwijają i utrzymują dobrze funkcjonujące rynki pracy sprzyjające włączeniu społecznemu oraz przyjmują środki odnoszące się do gospodarki nieformalnej i zapobiegające nieuczciwym praktykom na rynku pracy.

3. Strony wspierają środki, które zapewniają równe szanse zatrudnienia i jednakowe wynagrodzenie za pracę jednakowej wartości oraz gwarantują odpowiedni płatny urlop rodzicielski, zarówno w sektorze publicznym, jak i prywatnym. Strony przyjmują środki zapobiegawcze i ochronne przeciwko wszelkim formom dyskryminacji w miejscu zatrudnienia, zapewniają poszanowanie praw podstawowych w pracy oraz poprawiają warunki dotyczące zdrowia i bezpieczeństwa pracowników.

4. Strony dążą do wyeliminowania pracy dzieci, ze szczególnym naciskiem na jej najgorsze formy.

ARTYKUŁ 37

Osoby z niepełnosprawnościami

1. Strony propagują, chronią i zapewniają pełne i równe korzystanie ze wszystkich praw człowieka przez wszystkie osoby z niepełnosprawnościami w celu skutecznego wprowadzenia w życie Konwencji o prawach osób niepełnosprawnych.

2. Strony wprowadzają środki służące zapewnieniu pełnego włączenia społecznego osób z niepełnosprawnościami i ich udziału we wszystkich sferach życia publicznego i prywatnego, w tym w sprawach demokratycznych i politycznych oraz w procesach decyzyjnych. Strony zapobiegają wszelkim szkodliwym praktykom i formom wykorzystywania, przemocy i nadużyć lub dyskryminacji wobec osób z niepełnosprawnościami oraz zwalczają i eliminują takie praktyki i działania, a także chronią członków rodziny, opiekunów lub pośredników przed dyskryminacją ze względu na ich związek z osobami z niepełnosprawnościami.

3. Strony wspierają równy i pozbawiony barier dostęp osób z niepełnosprawnościami do usług społecznych, transportu i innej infrastruktury fizycznej, a także do działalności rekreacyjnej i kulturalnej oraz, w stosownych przypadkach, wspierają alternatywne metody komunikacji, aby umożliwić im pełną integrację w społeczeństwie.

4. Strony wspierają równy dostęp do rynków pracy, zakazując wszelkiej dyskryminacji ze względu na niepełnosprawność w odniesieniu do wszystkich form i warunków zatrudnienia. Strony wspierają zatrudnienie osób z niepełnosprawnościami w sektorze publicznym i prywatnym, wdrażając ukierunkowane polityki i środki zachęcające, między innymi w zakresie samozatrudnienia i przedsiębiorczości.

ARTYKUŁ 38

Kultura, sport i kontakty międzyludzkie

1. Strony wspierają kulturę jako siłę napędową zrównoważonego rozwoju gospodarczego. Strony tworzą środowisko sprzyjające innowacjom, różnorodności i rozwojowi w dziedzinie kultury, jak również tworzeniu, ochronie, produkcji i dystrybucji dzieł kultury. Strony zachęcają do korzystania z nowych technologii informacyjno-komunikacyjnych w celu promowania swojej kultury.

2. Strony zwiększają ochronę i promocję materialnego i niematerialnego dziedzictwa kulturowego oraz różnorodność form wyrazu kulturowego w celu pogłębienia wzajemnego zrozumienia i wspierania wyważonej wymiany kulturalnej.

3. Strony dążą do upowszechniania mobilności osób zawodowo związanych z kulturą i obiegu dzieł sztuki oraz do realizowania wspólnych inicjatyw w różnych sektorach kultury i sektorach kreatywnych. Strony wspierają wymianę międzykulturową i dialog między organizacjami młodzieżowymi i organizacjami społeczeństwa obywatelskiego z Afryki i UE.

4. Strony wspierają rozwój sektorów kreatywnych. Dążą do wprowadzenia środków wsparcia mających na celu stymulowanie twórczości artystycznej i ułatwianie wymiany ekspresji artystycznej.

5. Strony promują sport jako czynnik napędzający trwały rozwój, włączenie społeczne, niedyskryminację i postępy w dziedzinie praw człowieka. Strony dążą do tworzenia odpowiedniej infrastruktury i zachęcania ludności do udziału w zajęciach sportowych i innych zajęciach wychowania fizycznego. Ponadto wspierają sport jako sposób prowadzenia dialogu międzykulturowego i współpracy między narodami, zapobiegania konfliktom i przemocy oraz pojednania pokonfliktowego.

ROZDZIAŁ 3

LUDNOŚĆ I ROZWÓJ

ARTYKUŁ 39

Demografia

1. Strony uznają potrzebę zarządzania możliwościami i wyzwaniami związanymi ze zmianami demograficznymi w celu lepszego spełnienia oczekiwań i nadziei przyszłych pokoleń mieszkańców Afryki i UE.

2. Strony zapewniają systematyczne gromadzenie, analizę, przechowywanie i rozpowszechnianie danych statystycznych i informacji dotyczących całej ludności zgodnie z normami etycznymi i normami dotyczącymi poufności i prywatności oraz uwzględniają dane i tendencje w swoich planach rozwoju.

3. Strony inwestują w kobiety i młodzież i wzmacniają ich pozycję, doceniając ich kluczową rolę w procesach demograficznych. Strony propagują prawa człowieka w odniesieniu do kobiet i młodzieży oraz zapewniają kobietom i młodzieży niezbędną edukację i umiejętności. Strony mobilizują inwestycje i otwierają możliwości gospodarcze, tak aby wykorzystać potencjał dużych populacji młodzieży.

ARTYKUŁ 40

Równość płci i wzmocnienie pozycji kobiet

1. Strony wzmacniają współpracę mającą na celu poprawę i rozszerzenie powszechnego, równego uczestnictwa i równych szans we wszystkich sektorach życia politycznego, gospodarczego, społecznego i kulturalnego. Strony zapewniają konsekwentne włączanie perspektywy płci do głównego nurtu wszystkich obszarów polityki i programów.

2. Strony współpracują na rzecz wspierania rozwoju społecznego kobiet i dziewcząt. Strony dążą do usunięcia wszystkich barier w dziedzinie zdrowia i edukacji w celu wyeliminowania różnic w traktowaniu kobiet i mężczyzn. Strony działają na rzecz powszechnego i równego dostępu do kształcenia formalnego i szkolenia zawodowego w celu rozwinięcia pełnego potencjału kobiet i dziewcząt oraz wsparcia ich w realizacji ich aspiracji. Strony zapewniają dostosowanie materiałów dydaktycznych i metod nauczania, tak aby uwzględniały one aspekt płci, oraz zachęcają kobiety i dziewczęta do podejmowania studiów w dziedzinach STEM.

3. Strony ułatwiają kobietom równy dostęp do możliwości gospodarczych, zatrudnienia oraz usług kredytowych i finansowych, a także kontrolę nad gruntami i innymi aktywami produkcyjnymi oraz ich użytkowanie. Strony wspierają kobiety prowadzące działalność gospodarczą, eliminują zróżnicowanie wynagrodzenia ze względu na płeć oraz usuwają dyskryminujące przepisy i praktyki. Strony wprowadzają skuteczne środki służące identyfikowaniu przejawów seksizmu i podejmowaniu działań przeciwko nim oraz eliminowaniu pierwotnych przyczyn dyskryminacji ze względu na płeć, takich jak negatywne normy społeczne i stereotypy płci, między innymi w środkach masowego przekazu.

4. Strony wzmacniają wagę opinii kobiet i dziewcząt oraz ich udział w życiu politycznym poprzez środki mające na celu osiągnięcie parytetu płci w procesach wyborczych i politycznych i w zarządzaniu oraz na wysokich stanowiskach rządowych, w tym w organach konstytucyjnych i przedsiębiorstwach państwowych, a także wspierają odgrywanie przez kobiety i dziewczęta aktywnej roli w działaniach na rzecz budowania pokoju i pojednania.

5. Strony przyjmują i egzekwują przepisy chroniące kobiety i dziewczęta przed wszelkimi formami przemocy, w tym przed przemocą seksualną i przemocą ze względu na płeć, seksualnym wykorzystywaniem i niegodziwym traktowaniem w celach seksualnych oraz handlem ludźmi.

6. Strony zobowiązują się do pełnego i skutecznego wprowadzenia w życie deklaracji pekińskiej i pekińskiej platformy działania oraz programu działań Międzynarodowej Konferencji na temat Ludności i Rozwoju, a także wyników ich konferencji przeglądowych. Ponadto podkreślają potrzebę zapewnienia powszechnego dostępu do przystępnych cenowo rzetelnych i wszechstronnych informacji i edukacji na temat zdrowia seksualnego i reprodukcyjnego, uwzględniając opracowane przez UNESCO międzynarodowe wytyczne techniczne dotyczące edukacji seksualnej, a także potrzebę świadczenia odpowiednich usług opieki zdrowotnej. Strony wspierają ratyfikację i skuteczne wdrażanie Protokołu do Afrykańskiej karty praw człowieka i ludów o prawach kobiet w Afryce i zachęcają do prowadzenia działań w tym zakresie oraz w razie potrzeby wspierają skuteczne wprowadzanie w życie Planu działania z Maputo na lata 2016–2030.

ARTYKUŁ 41

Młodzież

1. Strony wspierają przedsiębiorczość młodzieży i zobowiązują się do zapewnienia osobom młodym godnego zatrudnienia, między innymi pomagając im w zdobywaniu umiejętności istotnych z punktu widzenia rynku pracy poprzez kształcenie, szkolenie zawodowe i techniczne oraz lepszy dostęp do technologii cyfrowych, a także do ułatwienia im dostępu do gruntów i kredytów. Strony tworzą służby zatrudnienia przyjazne młodzieży, aby skojarzyć osoby młode z możliwościami zatrudnienia.

2. Strony współpracują na rzecz wzmocnienia pozycji osób młodych i działają na rzecz otwarcia przestrzeni dla ich aktywnego włączenia w procesy decyzyjne oraz ich udziału w życiu demokratycznym i politycznym, jak również w działaniach na rzecz budowania pokoju i pojednania. Strony wspierają polityki i programy dotyczące młodzieży zmarginalizowanej, w tym programy rzecznictwa młodzieży, aby dać jej możliwość i motywację do ponownej integracji społecznej.

3. Strony wspierają inicjatywy mające na celu zapewnienie wszystkim dzieciom dostępu do podstawowych usług wysokiej jakości, zapobieganie rekrutacji i wykorzystywaniu dzieci w sytuacjach konfliktu oraz położenie kresu wszystkim formom przemocy i szkodliwym praktykom stosowanym wobec dzieci, w tym dziecięcemu, wczesnemu i przymusowemu małżeństwu, pracy dzieci, znęcaniu się nad dziećmi i karom cielesnym, ze szczególnym uwzględnieniem dzieci znajdujących się w trudnej sytuacji.

ARTYKUŁ 42

Zrównoważona urbanizacja i rozwój obszarów wiejskich

1. Strony zwiększają potencjał miast jako ośrodków zrównoważonego wzrostu gospodarczego sprzyjającego włączeniu społecznemu oraz innowacji.

2. Strony wspierają zrównoważone gospodarowanie gruntami i sprawiedliwe zarządzanie rynkami gruntów, ze szczególnym uwzględnieniem przejrzystych i uregulowanych praw dotyczących nabywania i własności gruntów. Wspierają również zrównoważoną mobilność miejską oraz inteligentne i bezpieczne miasta, w których wykorzystuje się możliwości wynikające z transformacji cyfrowej i technologii. Strony integrują rozwiązania z zakresu zrównoważonej produkcji energii i efektywności energetycznej, zachęcają do produktywnego wykorzystania energii, poprawiają gospodarowanie odpadami i przeciwdziałają wszelkim formom zanieczyszczenia. Strony wspierają rozwiązania w zakresie mobilności miejskiej i zapewniają, aby usługi i przepisy dotyczące infrastruktury były skonstruowane w sposób przyjazny dla klimatu i środowiska, a zasoby były wykorzystywane efektywnie. Strony budują odporność miast na wstrząsy i wykorzystują szanse dla niskoemisyjnej gospodarki odpornej na zmianę klimatu.

3. Strony propagują zrównoważony rozwój terytorialny gospodarek i społeczności wiejskich, ze szczególnym naciskiem na tworzenie miejsc pracy i generowanie dochodów. Strony przyspieszają dywersyfikację wsi poprzez tworzenie wartości dodanej lokalnych produktów oraz wykorzystywanie zasobów naturalnych i kulturowych. Strony propagują wyważone i zintegrowane polityki terytorialne i miejskie sprzyjające włączeniu społecznemu, a także wielopoziomową koordynację rządową angażującą w aktywny sposób organy i społeczności lokalne oraz tworzenie ściślejszych więzi między obszarami miejskimi i wiejskimi.

TYTUŁ III

ŚRODOWISKO, ZARZĄDZANIE ZASOBAMI NATURALNYMI I ZMIANA KLIMATU

ARTYKUŁ 43

Strony podejmują ambitne działania na rzecz łagodzenia zmiany klimatu i przystosowania się do niej, ochrony i poprawy jakości środowiska oraz zrównoważonego zarządzania zasobami naturalnymi, aby zatrzymać zmianę klimatu i degradację środowiska i odwrócić ich skutki oraz osiągnąć trwały rozwój. Strony przyjmują konkretne środki w celu ograniczenia utraty różnorodności biologicznej i zapobiegania jej, utrzymania i odbudowy ekosystemów, ochrony dzikiej fauny i flory oraz zwalczania nielegalnego handlu dziką fauną i florą, wspierania zrównoważonego zarządzania zasobami wodnymi, gruntowymi i innymi zasobami naturalnymi, wzmocnienia zarządzania oceanami, zwalczania wszelkich form zanieczyszczenia, wspierania rozważnego gospodarowania odpadami oraz budowania odporności na klęski żywiołowe. Strony współpracują na rzecz zapobiegania dalszemu nasilaniu się skutków zmiany klimatu i degradacji środowiska jako czynnika zwielokrotniającego zagrożenie, który ma poważne konsekwencje dla pokoju i bezpieczeństwa. Strony przyspieszają przejście na bardziej ekologiczne ścieżki rozwoju w kluczowych sektorach gospodarki, wspierają gospodarkę o obiegu zamkniętym i efektywne gospodarowanie zasobami oraz wspierają czystą i zrównoważoną energię i technologie niskoemisyjne, zapewniając, aby wzrost gospodarczy szedł w parze z przechodzeniem na gospodarkę niskoemisyjną i ze zrównoważonością środowiskową. Strony dążą do budowania skutecznych sojuszy na arenie międzynarodowej w celu stymulowania globalnych działań. Strony budują zdolność do wprowadzania w życie wielostronnych umów środowiskowych, których są stronami, i uwzględniają zrównoważoność środowiskową, cele dotyczące zmiany klimatu oraz dążenie do ekologicznego wzrostu gospodarczego w krajowych i lokalnych politykach, planach i inwestycjach. Strony wspierają konstruktywne zaangażowanie władz lokalnych, społeczeństwa obywatelskiego i sektora prywatnego oraz poszanowanie praw wszystkich osób, w tym ludności rdzennej, jak przewidziano w Deklaracji Organizacji Narodów Zjednoczonych o prawach ludności rdzennej (UNDRIP), oraz społeczności lokalnych.

ROZDZIAŁ 1

ZRÓWNOWAŻONOŚĆ ŚRODOWISKOWA I ZARZĄDZANIE ZASOBAMI NATURALNYMI

ARTYKUŁ 44

Różnorodność biologiczna i ekosystemy

1. Strony współpracują na rzecz zapewnienia zachowania, ochrony i odtworzenia różnorodności biologicznej i ekosystemów, tak aby zapewniane przez nie istotne usługi gospodarcze, społeczne i kulturalne nadal wspierały dobrostan człowieka i wzrost gospodarczy. Strony opracowują i wdrażają krajowe strategie i plany działań na rzecz różnorodności biologicznej zgodnie z Konwencją o różnorodności biologicznej i jej protokołami.

2. Strony wprowadzają przepisy i przyjmują zintegrowane strategie na rzecz uwzględniania kwestii różnorodności biologicznej we wszystkich odpowiednich sektorach. Strony wspierają innowacyjne możliwości, takie jak rozwiązania oparte na zasobach przyrody lub agroekologia, jak również wycenę usług ekosystemowych w celu jak największego włączenia różnorodności biologicznej do głównego nurtu polityki.

3. Strony przyjmują inkluzywne podejście w celu przeciwdziałania kluczowym czynnikom powodującym utratę siedlisk, takim jak zmiana sposobu użytkowania gruntów, rozwój produkcji rolnej na własne potrzeby oraz rozwój rolnictwa komercyjnego, obszarów miejskich i infrastruktury energetycznej. Strony wprowadzają środki mające na celu kontrolę eksploatacji lasów, karczowania gruntów pod uprawę, pożarów, wypasu zwierząt i gatunków inwazyjnych. Strony chronią i zachowują lasy, tereny zalesione, tereny wypasu, tereny podmokłe i inne obszary pokryte roślinnością oraz propagują ich zrównoważone użytkowanie i rekultywację. Strony utrzymują i zwiększają różnorodność gatunkową i genetyczną roślin i zwierząt lądowych, słodkowodnych lub morskich.

4. Strony zwiększają starania na rzecz tworzenia obszarów chronionych do celów zachowania różnorodności biologicznej oraz skutecznego zarządzania i poprawy gospodarowania tymi obszarami.

5. Strony wzmacniają zaangażowanie społeczności lokalnych i ludności rdzennej, jak przewidziano w Deklaracji Organizacji Narodów Zjednoczonych o prawach ludności rdzennej (UNDRIP), w ochronę ekosystemów, między innymi wspierając ekoturystykę i turystykę zrównoważoną oraz tworząc miejsca pracy i inne możliwości gospodarcze.

ARTYKUŁ 45

Gospodarka o obiegu zamkniętym

1. Strony zapobiegają wytwarzaniu odpadów u źródła lub je minimalizują. Strony poprawiają możliwość wielokrotnego użytkowania produktów, zdolność do recyklingu i efektywne użytkowanie zasobów w celu dostosowania produkcji i konsumpcji do osiągnięcia gospodarki o obiegu zamkniętym, między innymi dzięki odpowiednim usługom zbierania i sortowania odpadów oraz racjonalnym ekologicznie inicjatywom w zakresie recyklingu i zakładom recyklingu. Strony zobowiązują się przyjąć polityki w zakresie gospodarki o obiegu zamkniętym w celu ochrony środowiska i zdrowia ludzi, uczynienia produktów bardziej energooszczędnymi i zasobooszczędnymi, poszerzenia wyboru dla konsumentów oraz poprawy gospodarowania odpadami.

2. Strony ustanawiają niezbędne wewnętrzne ramy regulacyjne i mechanizmy egzekwowania prawa w celu racjonalnego ekologicznie zarządzania chemikaliami i gospodarowania odpadami oraz w celu wprowadzenia w życie odpowiednich umów wielostronnych. Strony wprowadzają środki niezbędne do zwalczania dumpingu i nielegalnego handlu odpadami niebezpiecznymi, w tym materiałami promieniotwórczymi, odpadami chemicznymi i organicznymi, zgodnie z postanowieniami Konwencji bazylejskiej o kontroli transgranicznego przemieszczania i usuwania odpadów niebezpiecznych oraz biorąc pod uwagę postanowienia Konwencji z Bamako w sprawie zakazu przywozu do Afryki odpadów niebezpiecznych oraz kontroli transgranicznego przemieszczania takich odpadów i gospodarowania nimi w Afryce. Strony zapobiegają obecności substancji niebezpiecznych lub minimalizują obecność tych substancji w cyklach materiałowych oraz zarządzają chemikaliami w produktach w całym cyklu ich życia. Strony wspierają świadome podejmowanie decyzji w sprawie właściwych środków ochrony środowiska i zdrowia ludzi, między innymi przed zanieczyszczeniem wynikającym z niewłaściwego gospodarowania odpadami, oraz naprawiania związanych z tym szkód w środowisku.

3. Strony skutecznie przeciwdziałają wszelkim formom zanieczyszczenia. Strony wprowadzają środki mające na celu wykrywanie i zgłaszanie zanieczyszczeń oraz zapobieganie im. Strony zwiększają starania na rzecz zapobiegania zanieczyszczeniu tworzywami sztucznymi oraz usuwania tworzyw sztucznych i mikrodrobin plastiku ze środowiska. Strony badają możliwości zacieśnienia współpracy w zakresie zwalczania zanieczyszczenia powietrza. Strony zwiększają świadomość zagrożeń dla zdrowia publicznego i środowiska wynikających z zanieczyszczeń oraz świadomość wielorakich korzyści płynących z poprawy jakości powietrza, między innymi prowadząc publiczne kampanie informacyjne.

ARTYKUŁ 46

Zarządzanie oceanami

1. Strony wzmacniają zarządzanie oceanami zgodnie z Konwencją Narodów Zjednoczonych o prawie morza w celu zapewnienia bezpiecznego, pewnego, czystego i zrównoważonego zarządzania oceanami, zmniejszenia presji na morza i oceany, wspierania trwałego rozwoju niebieskiej gospodarki i pogłębienia wiedzy o oceanach.

2. Strony zapewniają ochronę żywych zasobów morza, zrównoważone zarządzanie nimi oraz ich zrównoważone wykorzystanie na szczeblu dwustronnym, subregionalnym, regionalnym i wielostronnym, w szczególności w kontekście umów o partnerstwie w sprawie zrównoważonych połowów i regionalnych organizacji ds. zarządzania rybołówstwem (RFMO).

3. Strony utrzymują lub przyjmują inicjatywy mające na celu zwalczanie nielegalnych, nieraportowanych i nieuregulowanych połowów (połowów NNN), w tym, w stosownych przypadkach, wdrażanie polityk oraz środków służących wykluczeniu produktów pochodzących z połowów NNN z przepływów handlowych. Strony wspierają oraz skutecznie wdrażają i egzekwują środki w zakresie monitorowania, kontroli i nadzoru, takie jak programy obecności obserwatorów, satelitarne systemy monitorowania statków, licencje połowowe i upoważnienia do połowów, rejestrowanie i raportowanie połowów, kontrola przeładunków, inspekcje, kontrola przeprowadzana przez państwo portu, a także środki powiązane mające na celu zapewnienie przestrzegania przepisów, w tym sankcje na podstawie przepisów wewnętrznych, służące ochronie zasobów rybnych i zapobieganiu przełowieniu.

4. Strony postanawiają, że podejmą niezbędne działania na rzecz zakazania określonych form dotacji dla rybołówstwa, które przyczyniają się do nadmiernej zdolności połowowej i przełowienia, wyeliminują dotacje, które przyczyniają się do nielegalnych, nieraportowanych i nieuregulowanych połowów oraz powstrzymają się od wprowadzania nowych dotacji tego rodzaju, uznając, że odpowiednie i skuteczne specjalne i zróżnicowane traktowanie afrykańskich krajów rozwijających się i najsłabiej rozwiniętych powinno stanowić integralną część negocjacji w ramach Światowej Organizacji Handlu w sprawie dotacji dla rybołówstwa.

5. Strony zmniejszają presję na oceany poprzez ochronę, zachowanie i odbudowę ekosystemów przybrzeżnych i morskich, waloryzację morskiego i przybrzeżnego kapitału naturalnego oraz walkę z zanieczyszczeniem morza, w tym z wyciekami ropy naftowej, niszczeniem dna morskiego, zanieczyszczeniem hałasem i odpadami morskimi, w tym tworzywami sztucznymi i mikrodrobinami plastiku ze źródeł lądowych i morskich. Strony popierają uregulowanie kwestii redukcji emisji gazów cieplarnianych ze statków i dążą do takiego uregulowania oraz aktywnie wspierają pilne wdrożenie Wstępnej strategii Międzynarodowej Organizacji Morskiej w sprawie redukcji emisji gazów cieplarnianych ze statków. Strony intensyfikują działania związane ze sprzątaniem oceanu i wybrzeży, zwracając szczególną uwagę na strefy gromadzenia się odpadów w wirach oceanicznych.

6. Strony podejmują działania związane z oceanami, które przyczyniają się do łagodzenia zmiany klimatu i przystosowywania się do niej.

7. Strony opracowują środki związane z ochroną i zrównoważonym użytkowaniem różnorodności biologicznej mórz na podstawie najlepszych dostępnych informacji naukowych.

8. Strony uznają ogólne obawy dotyczące wpływu górnictwa podmorskiego na środowisko morskie i jego różnorodność biologiczną. Strony wykorzystują najlepsze dostępne dane naukowe, stosują zasadę ostrożności i podejście ekosystemowe, wspierają badania i dzielą się najlepszymi praktykami w dziedzinach będących przedmiotem wspólnego zainteresowania związanych z surowcami mineralnymi dna morskiego, aby zapewnić rozważne zarządzanie środowiskowe działaniami na rzecz ochrony i zachowania środowiska morskiego i jego różnorodności biologicznej.

ARTYKUŁ 47

Gospodarowanie gruntami i degradacja gruntów

1. Strony współpracują na rzecz zapobiegania degradacji gruntów oraz opracowania długoterminowych zintegrowanych strategii ochrony gruntów i zrównoważonego gospodarowania nimi.

2. Strony upowszechniają zintegrowane podejścia i przyjmują środki mające na celu ochronę i polepszenie gleby. Strony zwalczają erozję i degradację gleby oraz pogarszanie się jej właściwości fizycznych, chemicznych i biologicznych. Strony przeciwdziałają zanieczyszczeniom powodowanym konkretnie przez działalność rolniczą, w tym akwakulturę i hodowlę zwierząt. Strony zapewniają zrównoważone i sprawiedliwe prawa do ziemi i dzierżawy gruntu oraz zrównoważone zarządzanie zasobami gruntowymi, wodnymi i leśnymi, a także stwarzają zrównoważone możliwości gospodarcze dla ludności mieszkającej na obszarach wiejskich. Strony zapewniają, aby nierolnicze formy użytkowania gruntów, w tym między innymi publiczne roboty budowlane, górnictwo i unieszkodliwianie odpadów, nie powodowały erozji, zanieczyszczenia ani żadnej innej formy degradacji gruntów.

3. Strony wprowadzają środki na rzecz skutecznego gospodarowania gruntami i infrastruktury, które zwiększają odporność w państwach podatnych na zagrożenia, a jednocześnie poprawiają zdolność reagowania na klęski żywiołowe i katastrofy. Strony planują i wdrażają środki łagodzące i rekultywacyjne oparte na najlepszych praktykach i najlepszej wiedzy naukowej oraz na lokalnej wiedzy i doświadczeniu na obszarach dotkniętych degradacją gruntów.

ARTYKUŁ 48

Lasy

1. Strony spierają zrównoważoną gospodarkę leśną i zrównoważone wykorzystywanie zasobów leśnych. Strony powstrzymują wylesianie i degradację lasów oraz zwalczają nielegalne pozyskiwanie drewna i związany z nim handel.

2. Strony wspierają inicjatywy na rzecz odtwarzania ekosystemów leśnych w celu odwrócenia wylesiania, tworzą rezerwaty leśne, odtwarzają zdegradowane ekosystemy leśne, w razie potrzeby realizują programy zalesiania oraz ograniczają wypas w lasach do okresów i intensywności umożliwiających regenerację lasów.

3. Strony wspierają zrównoważone łańcuchy wartości towarów rolnych i leśnych, na pierwszym miejscu stawiając tworzenie miejsc pracy i inne możliwości gospodarcze w zakresie ochrony ekosystemów.

4. Strony wspierają wdrażanie unijnego planu działania na rzecz egzekwowania prawa, zarządzania i handlu w dziedzinie leśnictwa (FLEGT), między innymi zawierając i wdrażając umowy o dobrowolnym partnerstwie. Strony wzmacniają spójność i pozytywne interakcje na szczeblu krajowym między egzekwowaniem prawa, zarządzaniem i handlem w dziedzinie leśnictwa oraz programem ONZ na rzecz redukcji emisji spowodowanych wylesianiem i degradacją lasów (REDD+).

5. Strony wzmacniają zaangażowanie lokalnych władz i społeczności w ochronę lasów. Strony zwiększają świadomość społeczną w zakresie wylesiania na wszystkich szczeblach i zachęcają do konsumpcji produktów zasobooszczędnych i energooszczędnych z lasów zarządzanych w sposób zrównoważony. Strony upowszechniają i wspierają wykorzystywanie przez ludność lokalną alternatywnych i zrównoważonych paliw do gotowania.

ARTYKUŁ 49

Dzika fauna i flora

1. Strony wspierają ochronę *in situ* krajobrazów Afryki kluczowych dla ochrony różnorodności biologicznej, w szczególności transgranicznych obszarów chronionych, które są siedliskami kluczowych gatunków dzikiej fauny i flory, oraz zapewniają odpowiednią łączność ekologiczną, aby umożliwić migrację dzikiej przyrody oraz przystosowanie się zasięgu występowania gatunków do zmiany klimatu. Strony wzmacniają również agencje odpowiedzialne za obszary chronione i wspierają zaangażowanie społeczności wiejskich w zrównoważone gospodarowanie dziką fauną i florą oraz terenami zalesionymi.

2. Strony zwalczają nielegalny handel dziką fauną i florą, wspierając opracowywanie i egzekwowanie polityk i przepisów prawnych mających na celu uznanie go za poważne przestępstwo, wzmacniając działania na rzecz zwalczania kłusownictwa oraz monitorowanie ścigania przestępstw, a także wspierając międzynarodową koordynację w kontekście Międzynarodowego Konsorcjum ds. Zwalczania Przestępstw przeciwko Dzikiej Faunie i Florze, w tym Konwencji o międzynarodowym handlu dzikimi zwierzętami i roślinami gatunków zagrożonych wyginięciem (CITES) oraz innych odpowiednich ram międzynarodowych. Strony zwiększają świadomość społeczną, edukując konsumentów i wywierając na nich wpływ, niszcząc zapasy oraz propagując dyplomację i rzecznictwo na wysokim szczeblu.

3. Strony wspierają działania na rzecz upowszechniania zrównoważonego spożycia mięsa z buszu, a jednocześnie rozwijania przystępnych cenowo alternatywnych źródeł białka oraz tworzenia trwałych źródeł utrzymania.

ARTYKUŁ 50

Gospodarka wodna i gospodarowanie wodą słodką

1. Strony gospodarują swoimi zasobami wodnymi w sposób zrównoważony w celu utrzymania wysokich poziomów pod względem ilości i jakości. Strony wspierają zintegrowane gospodarowanie zasobami wodnymi i wdrażają polityki w zakresie planowania, ochrony, wykorzystania i rozwoju wód podziemnych i powierzchniowych oraz zarządzania nimi, jak również zbierania i wykorzystywania wody deszczowej. Strony chronią i odtwarzają źródła wody i ekosystemy wodne, zapobiegają zanieczyszczeniu wody, zbierają i oczyszczają ścieki oraz umożliwiają racjonalny ekologicznie rozwój obszarów miejskich. Strony optymalizują wkład sektora gospodarki wodnej, aby łagodzić zmianę klimatu i przystosować się do niej.

2. Strony propagują współpracę na rzecz transgranicznego gospodarowania zasobami wodnymi w celu osiągnięcia zrównoważonego charakteru zaopatrzenia w wodę słodką, zapobiegania degradacji gruntów i pustynnieniu, wzmacniania odporności na zagrożenia związane z wodą, np. powodzie, susze i zanieczyszczenia, między innymi poprzez systemy gromadzenia i przechowywania wody, oraz zapobiegania ryzyku wystąpienia konfliktów.

3. Strony wspierają zrównoważoną gospodarkę wodną i dobre zarządzanie zasobami wodnymi na wszystkich szczeblach. Strony wzmacniają dialog między organami publicznymi, sektorem prywatnym i społeczeństwem obywatelskim oraz zachęcają do tworzenia partnerstw między nimi.

4. Strony wspierają zrównoważoną eksploatację i zrównoważone zarządzanie w dziedzinie rybołówstwa słodkowodnego w celu utrzymania zdrowych stad ryb i zminimalizowania wszelkich negatywnych skutków dla środowiska naturalnego. Strony zwalczają nielegalne, nieraportowane i nieuregulowane połowy naruszające przepisy wewnętrzne. Strony wzmacniają zdolności, wspierają współpracę regionalną i przyjmują środki służące poprawie gospodarowania i zarządzania w dziedzinie rybołówstwa słodkowodnego na szczeblu krajowym i regionalnym. Strony uwzględniają w głównym nurcie rybołówstwa słodkowodnego i akwakultury problematykę łagodzenia zmiany klimatu i przystosowywania się do niej, wspierają odtwarzanie i ochronę ekosystemów wodnych i ich różnorodności biologicznej oraz zwalczają wszelkie formy zanieczyszczenia mające wpływ na jeziora i rzeki.

ROZDZIAŁ 2

ZMIANA KLIMATU A KLĘSKI ŻYWIOŁOWE

ARTYKUŁ 51

Działania w dziedzinie klimatu

1. Strony dążą do osiągnięcia celów Ramowej konwencji Narodów Zjednoczonych w sprawie zmian klimatu i kierują się jej zasadami. Strony wprowadzają w życie kompleksowe i sprzyjające włączeniu społecznemu wewnętrzne polityki i programy klimatyczne, aby przyspieszyć wdrożenie porozumienia paryskiego.

2. Strony formułują, ogłaszają i utrzymują kolejne ambitne wkłady ustalone na poziomie krajowym, opracowują i wdrażają odpowiednie ambitne krajowe plany adaptacji, opracowują długoterminowe wizje niskoemisyjnego rozwoju odpornego na zmianę klimatu oraz inwestują w zdolności w zakresie łagodzenia zmiany klimatu i przystosowywania się do niej. Strony opracowują mechanizmy monitorowania, sprawozdawczości i weryfikacji oraz systemy oceny, aby śledzić postępy w działaniach w dziedzinie klimatu.

3. Strony opracowują długoterminowe strategie mające na celu redukcję emisji pochodzących z sektora transportu (drogowego, lotniczego i morskiego). Strony propagują inteligentną mobilność miejską oraz wspierają wdrażanie podejść politycznych i pozytywnych zachęt do redukcji emisji pochodzących z niezrównoważonego gospodarowania gruntami, wylesiania i degradacji lasów. Strony angażują się w propagowanie energii ze źródeł odnawialnych i efektywności energetycznej oraz zachęcają państwa do transformacji energetycznej. Strony stopniowo wycofują nieefektywne dopłaty do paliw kopalnych, które zachęcają do rozrzutnej konsumpcji, i minimalizują ewentualne niekorzystne skutki dla swojego rozwoju w sposób chroniący osoby ubogie i społeczności, na które wycofanie tych dopłat ma wpływ. Strony zacieśniają współpracę międzynarodową w celu zachowania i zwiększenia, stosownie do przypadku, pochłaniaczy i rezerwuarów gazów cieplarnianych.

4. Strony propagują ambitny cel dotyczący ograniczenia stosowania wodorofluorowęglowodorów na mocy Protokołu montrealskiego w sprawie substancji zubożających warstwę ozonową w drodze współpracy na rzecz wspierania ratyfikacji poprawki z Kigali do tego protokołu oraz działają na rzecz zapewnienia szybkiego wprowadzenia tej poprawki w życie, aby osiągnąć ambitny cel dotyczący globalnego ograniczenia produkcji i konsumpcji wodorofluorowęglowodorów.

5. Strony uznają zagrożenie dla pokoju i bezpieczeństwa wynikające ze zmiany klimatu i degradacji środowiska, w szczególności w sytuacjach niestabilności i w odniesieniu do państw najbardziej podatnych na zagrożenia, oraz podejmują działania w odpowiedzi na to zagrożenie. Strony wprowadzają środki i współdziałają na rzecz wzmocnienia działań w zakresie przystosowania się do zmiany klimatu i zwiększania odporności, aby zapewnić zapobieganie konfliktom poprzez systemy wczesnego ostrzegania, uwzględniając zagrożenia bezpieczeństwa związane z negatywnymi skutkami zmiany klimatu i czynnikami ryzyka środowiskowego, oraz wzmacniają powiązanie między wczesnym ostrzeganiem a wczesnym działaniem w różnych obszarach polityki, między innymi poprzez oceny ryzyka i skutków.

6. Strony dążą do unikania, ograniczania i usuwania strat i szkód związanych z negatywnymi skutkami zmiany klimatu, w tym ekstremalnymi zdarzeniami meteorologicznymi i zjawiskami rozwijającymi się stopniowo, w ramach swoich działań wewnętrznych i międzynarodowych oraz uznają w tym kontekście istotną rolę trwałego rozwoju w zmniejszaniu ryzyka strat i szkód.

7. Strony podejmują działania w celu dostosowania przepływów finansowych do ścieżki prowadzącej do niskiego poziomu emisji gazów cieplarnianych i rozwoju odpornego na zmianę klimatu.

8. Strony dążą do zwiększenia wiedzy i zdolności w zakresie wariantów strategicznych i instrumentów oraz najlepszych praktyk, aby poprawić zasobooszczędność w trakcie całego cyklu życia zasobów i produktów naturalnych. Strony współpracują na rzecz wzmocnienia naukowej i technicznej zdolności osób i instytucji do działań w dziedzinie klimatu oraz zarządzania środowiskowego i monitorowania środowiska na wszystkich właściwych szczeblach, ze szczególnym uwzględnieniem państw najbardziej podatnych na zagrożenia. Strony propagują wykorzystywanie technologii kosmicznych i systemów informacyjnych.

9. Strony poprawiają koordynację na wszystkich szczeblach rządzenia, aby zachęcać władze lokalne do podejmowania i realizacji ambitnych zobowiązań w zakresie energii i klimatu oraz umożliwiać im działania w tym zakresie. Strony wspierają synergie między administracją publiczną, organizacjami społeczeństwa obywatelskiego i przedsiębiorstwami prywatnymi oraz wspierają udział sektora prywatnego w przechodzeniu na gospodarkę niskoemisyjną i odporną na zmianę klimatu, między innymi poprzez wspólne badania. Strony propagują istniejące inicjatywy, takie jak Światowe Porozumienie Burmistrzów w sprawie Klimatu i Energii, oraz wspierają realizację ich planów działania.

ARTYKUŁ 52

Susza i pustynnienie

1. Strony zwalczają pustynnienie poprzez poprawę gospodarki gruntami, ograniczenie degradacji gruntów oraz zrównoważone gospodarowanie gruntami i wodą. Strony przyspieszają postępy w zakresie wdrażania krajowych planów działania dotyczących konwencji Narodów Zjednoczonych w sprawie zwalczania pustynnienia, jej celów w zakresie neutralności degradacji gruntów oraz innych odpowiednich inicjatyw międzynarodowych i regionalnych, w tym inicjatywy Wielki Zielony Mur.

2. Strony współpracują w celu przygotowania się na wypadek sytuacji wyjątkowych spowodowanych suszą i reagowania na nie oraz działają na rzecz zwiększenia odporności na degradację środowiska, pustynnienie, związane z nimi zagrożenia dla zdrowia i kryzysy humanitarne poprzez eliminowanie czynników powodujących podatność na zagrożenia.

ARTYKUŁ 53

Odporność na klęski żywiołowe

1. Strony współpracują na rzecz zwiększenia odporności ludności, społeczeństw i infrastruktury na klęski żywiołowe, uwzględniając wpływ zmiany klimatu. Strony wspierają wymianę informacji i dobrych praktyk w zakresie wdrażania i monitorowania ram z Sendai dotyczących ograniczania ryzyka klęsk żywiołowych w latach 2015–2030 poprzez zintegrowane strategie krajowe i lokalne.

2. Strony propagują zarządzanie ryzykiem związanym z klęskami żywiołowymi, w tym kompleksową ocenę ryzyka, wdrażanie planów ograniczania ryzyka na wszystkich szczeblach, wzmacnianie powiązań między zmniejszaniem ryzyka związanego z klęskami żywiołowymi a przystosowaniem się do zmiany klimatu oraz gromadzenie i wykorzystywanie statystyk dotyczących klęsk żywiołowych i danych dotyczących strat spowodowanych klęskami żywiołowymi. Strony wspierają rozwój kultury zapobiegania ryzyku i ochrony finansowej, między innymi poprzez odpowiednie i innowacyjne narzędzia, takie jak mechanizmy przeniesienia ryzyka.

3. Strony przygotowują się na wypadek sytuacji wyjątkowych spowodowanych ekstremalnymi zdarzeniami meteorologicznymi i klęskami żywiołowymi, takimi jak powodzie i podnoszący się poziom mórz i oceanów, erozja obszarów przybrzeżnych i zamulenie, oraz reagują na nie. Strony współpracują na rzecz oceny i łagodzenia skutków ekstremalnych zdarzeń meteorologicznych i klęsk żywiołowych.

4. Strony wzmacniają regionalną zdolność do reagowania na klęski żywiołowe i sytuacje wyjątkowe, w tym mechanizmy ochrony ludności, oraz zdolności społeczności i instytucji lokalnych, koncentrując się na najbardziej podatnych na zagrożenia i zmarginalizowanych gospodarstwach domowych i grupach.

5. Strony wspierają wykorzystywanie technologii kosmicznych i systemów informacyjnych do poprawy środków zapobiegania, gotowości i reagowania oraz środków naprawczych.

TYTUŁ IV

POKÓJ I BEZPIECZEŃSTWO

ARTYKUŁ 54

Strony wspierają współpracę i koordynację na szczeblu regionalnym, międzyregionalnym, kontynentalnym i globalnym w zakresie propagowania i utrzymywania pokoju i bezpieczeństwa w Afryce i Europie. Strony wspierają wspólne działania i mechanizmy mające na celu zapewnienie pokoju, zapobieganie terroryzmowi i brutalnemu ekstremizmowi oraz ich zwalczanie, przeciwdziałanie wszelkim formom przestępczości zorganizowanej i zagrożeniom dla bezpieczeństwa oraz wzmocnienie ochrony na morzu, uwzględniając złożoność wszystkich tych wyzwań i potrzebę wyeliminowania ich pierwotnych przyczyn. Strony współpracują na rzecz zapewnienia zrównoważonego finansowania na potrzeby wszystkich działań w dziedzinie pokoju i bezpieczeństwa.

ARTYKUŁ 55

Współpraca regionalna i wielostronna

1. Strony rozwijają dialog i współpracę instytucjonalną w celu sprostania wyzwaniom związanym z pokojem i bezpieczeństwem. Strony zwiększają wsparcie na rzecz skuteczniejszego uruchomienia afrykańskiej architektury pokoju i bezpieczeństwa (APSA), jak przewidziano w Agendzie 2063 Unii Afrykańskiej (UA). Strony wspierają synergię pomiędzy APSA a afrykańską architekturą dobrych rządów zgodnie z programem reform UA.

2. Strony wspierają działania UA i regionalnych wspólnot gospodarczych oraz mechanizmy regionalne i inne ustalenia dotyczące współpracy regionalnej w zakresie bezpieczeństwa na rzecz osiągnięcia pokojowych, integracyjnych i odpornych społeczeństw. Strony wzmacniają współpracę między UA, UE i ONZ oraz współpracę wielostronną z innymi odpowiednimi organizacjami międzynarodowymi i państwami trzecimi, stosownie do przypadku.

3. Strony propagują odpowiedzialność lokalną, inkluzywność, odporność i zrównoważoność wszystkich działań, współpracując z władzami krajowymi i lokalnymi, społecznościami i społeczeństwem obywatelskim.

ARTYKUŁ 56

Konflikty i kryzysy

1. Strony dążą do zapewnienia pokojowego rozwiązania wszystkich konfliktów międzypaństwowych i wewnątrzpaństwowych w Afryce. Strony wdrażają zintegrowane podejście do konfliktów i kryzysów zgodne z prawem międzynarodowym praw człowieka oraz międzynarodowym prawem humanitarnym, pogłębiając współpracę strategiczną i wzmacniając wspólne działania na wszystkich etapach cyklu konfliktu, począwszy od zapobiegania i wczesnego ostrzegania aż po trwałe budowanie pokoju dzięki mediacjom, zarządzaniu kryzysowemu i stabilizacji, jak również reformie sektora bezpieczeństwa.

2. Strony wspierają inicjatywy i mechanizmy mające na celu zapobieganie konfliktom oraz unikanie zagrożeń dla pokoju i bezpieczeństwa. Strony podejmują skoordynowane działania w celu wyeliminowania pierwotnych przyczyn konfliktów i kryzysów, przeciwdziałania zagrożeniom wynikającym z powstających i nasilających się konfliktów siłowych oraz zwiększenia wsparcia na rzecz inicjatyw dyplomatycznych, działań mediacyjnych i dialogu wielostronnego w celu rozwiązywania sporów i konfliktów za pomocą środków pokojowych. W tym celu wspierają pełne uruchomienie kontynentalnego systemu wczesnego ostrzegania.

3. Strony współpracują w obszarach zarządzania kryzysowego i pokojowego rozwiązywania konfliktów, między innymi poprzez współpracę między operacjami wspierania pokoju prowadzonymi przez stronę afrykańską, operacjami zarządzania kryzysowego prowadzonymi przez UE i operacjami utrzymywania pokoju ONZ, gdy operacje takie odbywają się w tej samej strefie.

4. Strony współpracują w zakresie stabilizacji sytuacji po zakończeniu konfliktów, wzmacniają i wspierają wdrażanie procesów rozwiązywania kryzysów, towarzyszą procesom konstytucyjnym i wyborczym oraz propagują sprawiedliwość okresu przejściowego, procesy pojednawcze i środki reintegracji ofiar konfliktów zbrojnych i wojen. Strony wspierają rekultywację i odbudowę obszarów zniszczonych przez wojnę.

5. Strony wspierają programy działań na rzecz kobiet, pokoju i bezpieczeństwa oraz na rzecz młodzieży, pokoju i bezpieczeństwa, a także wzmacniają aktywną rolę kobiet i młodzieży w działaniach na rzecz pokoju i bezpieczeństwa, od wczesnego ostrzegania, mediacji i rozwiązywania konfliktów po budowanie i utrzymywanie pokoju, zgodnie z odpowiednimi rezolucjami Rady Bezpieczeństwa ONZ (RB ONZ), w szczególności rezolucjami RB ONZ nr 1325 (2000) i 2250 (2015), jak również z polityką i decyzjami UA i UE.

ARTYKUŁ 57

Terroryzm, brutalny ekstremizm i radykalizacja

1. Strony zapobiegają wszelkim formom terroryzmu i zwalczają je, eliminując – między innymi poprzez wspieranie tolerancji religijnej i dialogu międzywyznaniowego – czynniki, które mogą tworzyć otoczenie sprzyjające brutalnemu ekstremizmowi i radykalizacji postaw, oraz reagując na wyzwania wynikające z powiązań między terroryzmem a transgraniczną przestępczością zorganizowaną, przy pełnym poszanowaniu praworządności i prawa międzynarodowego, w tym praw człowieka, prawa uchodźczego i międzynarodowego prawa humanitarnego.

2. Strony zacieśniają współpracę, aby umożliwić jednostkom i społecznościom zapobieganie aktom terroryzmu, brutalnego ekstremizmu i radykalizacji oraz zwiększenie odporności na te zjawiska. Strony dokładają starań, aby zaangażować wszystkie odpowiednie zainteresowane strony, w tym młodzież, przywódców religijnych i społeczeństwo obywatelskie, we współpracę na rzecz upowszechniania wzajemnego zrozumienia, różnorodności i dialogu międzyreligijnego, określenia interwencji dostosowanych do potrzeb oraz przeciwdziałania rekrutacji, radykalizacji i nawoływaniu do popełniania aktów terrorystycznych w internecie i poza nim. Strony współpracują nad zwiększeniem wsparcia dla ofiar terroryzmu.

3. Strony współpracują na rzecz wdrożenia wszystkich stosownych rezolucji Rady Bezpieczeństwa ONZ, w tym rezolucji RB ONZ nr 2396 (2017) i RB ONZ nr 2462 (2019), oraz Zgromadzenia Ogólnego ONZ, konwencji i instrumentów międzynarodowych, w tym globalnej strategii zwalczania terroryzmu ONZ oraz Planu działań ONZ w kwestii zapobiegania brutalnemu ekstremizmowi.

4. Strony intensyfikują działania na rzecz wymiany informacji i wiedzy specjalistycznej w zakresie grup terrorystycznych i ich siatek wsparcia, z pełnym poszanowaniem praworządności i prawa międzynarodowego praw człowieka. Strony wspierają inicjatywy na rzecz współpracy w zakresie ścigania przestępstw oraz wzmacniają zdolność do zwalczania terroryzmu w sposób zapewniający poszanowanie praw człowieka, między innymi poprzez szkolenia i profesjonalizację sił bezpieczeństwa. Strony współpracują na rzecz przeciwdziałania finansowaniu terroryzmu poprzez identyfikację, wykrywanie, konfiskatę i zabezpieczanie lub zajmowanie wszelkich środków finansowych i innych aktywów wykorzystywanych lub przeznaczonych do popełnienia aktu terrorystycznego.

5. Strony zapobiegają nabywaniu broni masowego rażenia przez sprawców aktów terroryzmu, brutalnego ekstremizmu i radykalizacji.

ARTYKUŁ 58

Przestępczość zorganizowana

1. Strony zwalczają wszelkie formy przestępczości zorganizowanej, w szczególności handel ludźmi oraz nielegalny handel bronią strzelecką i lekką, niedozwolonymi środkami odurzającymi, materiałami niebezpiecznymi, dobrami kultury oraz dziką fauną i florą, jak również przestępstwa przeciwko środowisku poprzez ulepszone zarządzanie kontrolą graniczną, gromadzenie i udostępnianie informacji i danych oraz wymianę wiedzy specjalistycznej i pomocy technicznej. Strony przyjmują środki ustawodawcze i inne zgodnie z Konwencją Narodów Zjednoczonych przeciwko międzynarodowej przestępczości zorganizowanej i protokołami ją uzupełniającymi.

2. Strony w odpowiedni sposób zwalczają handel ludźmi zgodnie ze standardami określonymi w Konwencji Narodów Zjednoczonych przeciwko międzynarodowej przestępczości zorganizowanej oraz Protokole o zapobieganiu, zwalczaniu oraz karaniu za handel ludźmi, w szczególności kobietami i dziećmi. Strony zapobiegają handlowi ludźmi poprzez wzmocnienie współpracy w zakresie ścigania przestępstw i współpracy sądowej, aby przeciwdziałać bezkarności wszystkich sprawców zaangażowanych w łańcuch handlu ludźmi oraz poprzez ograniczanie popytu na wszelkie formy wyzysku. Strony zapewniają odpowiednią ochronę ofiar, uwzględniając specyfikę tego przestępstwa związaną z płcią z uwagi na fakt, że proceder ten jest w nieproporcjonalnie dużym stopniu ukierunkowany na kobiety i dziewczęta, głównie w celu seksualnego wykorzystywania.

3. Strony przyjmują środki ustawodawcze i inne mające na celu zapobieganie przemytowi migrantów i zwalczanie go poprzez wzmocnienie współpracy organów ścigania i współpracy sądowej w dochodzeniach i w ściganiu przemytu migrantów i powiązanych przestępstw zgodnie z Konwencją Narodów Zjednoczonych przeciwko międzynarodowej przestępczości zorganizowanej i protokołami ją uzupełniającymi, w tym Protokołem przeciwko przemytowi migrantów drogą lądową, morską i powietrzną.

4. Strony wzmacniają współpracę na rzecz zapobiegania wykorzystywaniu ich instytucji finansowych oraz określonych niefinansowych przedsiębiorstw i zawodów do finansowania terroryzmu i prania pieniędzy z działalności przestępczej, w tym do celów korupcji, oraz na rzecz zwalczania takiego wykorzystywania. Strony wymieniają informacje i wprowadzają odpowiednie środki w celu zwalczania prania pieniędzy i finansowania terroryzmu, aby zapewnić pełne i skuteczne wdrożenie zaleceń Grupy Specjalnej ds. Przeciwdziałania Praniu Pieniędzy. Strony wspierają ustanowienie prawodawstwa krajowego w zakresie odzyskiwania mienia i krajowych organów ds. odzyskiwania mienia, jak również konfiskatę mienia pochodzącego z działalności przestępczej i wykorzystanie go na cele pożytku publicznego, rozszerzenie odpowiedzialności karnej sprawców przestępstw i pośredników oraz zapewnienie przerwania nielegalnych przepływów finansowych, a tym samym pozbawienie przestępców zysków.

5. Strony uchwalają przepisy i opracowują inicjatywy mające na celu zwalczanie przestępczości, w tym przestępczości i przemocy w miastach. Strony propagują kontrolę broni palnej, aby zapobiegać negatywnemu wpływowi, jaki przemoc zbrojna wywiera na społeczeństwo ogółem i każdego człowieka z osobna, oraz aby ograniczać ten wpływ, a także tworzyć bezpieczne środowisko dla trwałego rozwoju. Strony zwalczają wszelkie formy przemocy i wspierają ofiary przemocy.

ARTYKUŁ 59

Broń strzelecka i lekka

1. Strony wspierają skuteczne wprowadzanie w życie Traktatu o handlu bronią oraz protokołu ONZ przeciwko nielegalnemu wytwarzaniu i obrotowi bronią palną, jej częściami i komponentami oraz amunicją. Strony popierają plan działania na rzecz wdrażania strategii Unii Afrykańskiej w sprawie kontroli nielegalnego rozprzestrzeniania, obrotu i handlu bronią strzelecką i lekką oraz Program działania ONZ na rzecz zapobiegania nielegalnemu handlowi bronią strzelecką i lekką, zwalczania i eliminowania go we wszystkich aspektach.

2. Strony współpracują na rzecz zwalczania nielegalnego rozprzestrzeniania broni strzeleckiej i lekkiej, która jest wykorzystywana do podtrzymywania konfliktów zbrojnych i terroryzmu oraz stanowi pożywkę dla przestępstw z użyciem broni, takich jak kradzieże bydła i kłusownictwo, oraz nielegalnego handlu nią, między innymi w drodze lepszego zarządzania zapasami, niszczenia nadwyżek broni i amunicji, oznakowania, rejestracji i śledzenia broni oraz kontroli wywozu i przywozu.

ARTYKUŁ 60

Cyberbezpieczeństwo i cyberprzestępczość

1. Strony dążą do opracowania i wdrożenia przepisów i środków mających na celu utrzymanie otwartego, wolnego, bezpiecznego, stabilnego, dostępnego i pokojowego środowiska technologii informacyjno-komunikacyjnych. Strony pracują na rzecz wspierania rozwoju i wdrażania, w ramach ONZ, uznanych na szczeblu międzynarodowym norm odpowiedzialnego zachowania w cyberprzestrzeni w pełnej zgodzie z międzynarodowymi zobowiązaniami w zakresie praw człowieka.

2. Strony współpracują na rzecz zapobiegania cyberprzestępczości i dystrybucji nielegalnych treści w internecie oraz zwalczania tych zjawisk. Strony wymieniają się informacjami na temat kształcenia i szkolenia osób prowadzących postępowania w sprawie cyberprzestępstw, na temat prowadzenia takich postępowań oraz w dziedzinie kryminalistyki cyfrowej, zapewniając jednocześnie wysoki poziom ochrony danych. Strony propagują kulturę cyberbezpieczeństwa i współpracują na rzecz zapobiegania cyberprzestępczości i jej zwalczania, wykorzystując istniejące normy i standardy międzynarodowe, w tym te zawarte w budapeszteńskiej Konwencji o cyberprzestępczości oraz Konwencji Unii Afrykańskiej o cyberbezpieczeństwie i ochronie danych osobowych.

ARTYKUŁ 61

Niedozwolone środki odurzające

1. Strony wzmacniają wyważone, zintegrowane i oparte na dowodach podejście do swoich polityk w dziedzinie narkotyków. Dokładają starań, aby zapobiegać uprawie i produkcji niedozwolonych środków odurzających i substancji psychoaktywnych oraz handlowi nimi, a także zwalczać te działania, między innymi poprzez przyjęcie skuteczniejszych środków zapobiegania przestępstwom związanym z narkotykami i ścigania przestępstw zgodnie z mającymi zastosowanie międzynarodowymi zobowiązaniami w zakresie praw człowieka.

2. Strony intensyfikują i przyspieszają działania na rzecz zmniejszenia popytu, angażują się w programy prewencyjne i edukacyjne oraz wprowadzają środki niezbędne do eliminowania zdrowotnych i społecznych skutków stosowania środków odurzających. Strony wspierają dialog z odpowiednimi zainteresowanymi stronami, w tym ze społeczeństwem obywatelskim, społecznością naukową i środowiskiem akademickim, w celu skutecznego rozwiązywania problemów związanych z używaniem niedozwolonych środków odurzających.

ARTYKUŁ 62

Ochrona na morzu

1. Strony podejmują na szczeblu krajowym, regionalnym i kontynentalnym inicjatywy, które przyczyniają się do poprawy ochrony na morzu, w szczególności na Morzu Czerwonym, w Rogu Afryki, na Oceanie Indyjskim i w Zatoce Gwinejskiej. Strony rozwijają współpracę między UA, UE i ONZ oraz z organizacjami regionalnymi i subregionalnymi, a także zachęcają do dążenia do komplementarności ich działań.

2. Strony współpracują na rzecz zwalczania wszelkiego rodzaju transgranicznej przestępczości zorganizowanej na morzu, w tym handlu ludźmi, nielegalnego handlu bronią strzelecką i lekką, niedozwolonymi środkami odurzającymi i dziką fauną i florą oraz przemytu migrantów. Strony powstrzymują i zwalczają akty piractwa i zbrojne napaści na statki, w tym kradzieże ropy naftowej i gazu, oraz zapobiegają im w celu zapewnienia bezpiecznych i otwartych szlaków handlowych.

3. Strony intensyfikują wielostronne starania na rzecz skutecznego reagowania na przestępstwa popełniane na pełnym morzu. Strony opracowują środki mające na celu zwiększenie zdolności ścigania przestępstw oraz odpowiedzialności państw nadbrzeżnych i organizacji regionalnych, a także wspierają regionalną koordynację i wymianę informacji w celu zwalczania zagrożeń na morzu i przeciwdziałania różnym formom przestępczości na morzu.

4. Strony opracowują i ulepszają międzyregionalne mechanizmy wymiany informacji, a także propagują nadzór morski i morską orientację sytuacyjną oraz współpracę między strażami przybrzeżnymi i marynarkami wojennymi państw nadbrzeżnych.

5. Strony propagują i szanują wolność morza pełnego, wolność żeglugi oraz inne zasady, prawa i obowiązki określone w prawie międzynarodowym, propagując jednocześnie powszechne stosowanie Konwencji Narodów Zjednoczonych o prawie morza (UNCLOS), jak również innych odpowiednich instrumentów międzynarodowych.

ARTYKUŁ 63

Współpraca w zakresie ścigania przestępstw

1. Strony rozwijają dialog i współpracę w zakresie ścigania przestępstw, między innymi poprzez współpracę strategiczną między organami UA takimi jak AFRIPOL a organami UE takimi jak Europol, w celu ułatwiania zapobiegania działalności transgranicznych zorganizowanych siatek przestępczych i terrorystycznych w regionie Afryki i w UE, wykrywania takiej działalności, prowadzenia dochodzeń w jej sprawie i ścigania jej sprawców.

2. Strony współpracują w obszarze usług poszukiwawczo-ratowniczych, jak również w innych sytuacjach nadzwyczajnych, oraz zachęcają państwa do zawierania w tym kontekście umów dwustronnych.

3. Strony wzmacniają współpracę w zakresie zintegrowanego zarządzania granicami oraz usprawniają gromadzenie i udostępnianie informacji i danych.

4. Strony postanawiają dążyć do zwiększenia zdolności policji, między innymi poprzez ukierunkowane programy szkoleń dla funkcjonariuszy policji na poziomie strategicznym, operacyjnym i taktycznym, dostosowane do realiów afrykańskich.

TYTUŁ V

PRAWA CZŁOWIEKA, DEMOKRACJA I DOBRE RZĄDY

ARTYKUŁ 64

Strony wspierają odporne, zrównoważone społeczeństwa integracyjne oparte na rozliczalnych, skutecznych i przejrzystych instytucjach i procesach decyzyjnych na wszystkich szczeblach, w których prawa człowieka, podstawowe wolności, praworządność i zasady demokracji są przestrzegane, propagowane i realizowane. Strony pracują na rzecz przyspieszenia postępów w osiąganiu równości płci. Strony zapewniają jednostkom i społeczeństwu obywatelskiemu otwartą przestrzeń sprzyjającą im i umożliwiającą im wyrażanie własnych aspiracji, obaw i opinii lub wnoszenie wkładu we wszystkie kwestie polityczne, gospodarcze, społeczne i kulturalne, przyczyniając się do zwiększania zaufania do instytucji publicznych.

ARTYKUŁ 65

Prawa człowieka

1. Strony uchwalają i wdrażają przepisy, które przyczyniają się do ochrony, propagowania i realizacji praw człowieka, niezależnie od tego, czy są to prawa obywatelskie, polityczne, gospodarcze, społeczne czy kulturowe. Strony wspierają ratyfikację, wprowadzenie do prawa wewnętrznego i wdrożenie Afrykańskiej karty praw człowieka i ludów, jak również instrumentów afrykańskiej architektury dobrych rządów.

2. Strony w pełni stosują zasadę niedyskryminacji z jakiejkolwiek przyczyny, w tym ze względu na płeć, pochodzenie etniczne lub społeczne, religię lub przekonania, poglądy polityczne lub wszelkie inne poglądy, niepełnosprawność, wiek lub inny status, traktując priorytetowo przyjęcie kompleksowych przepisów prawnych dotyczących równości i niedyskryminacji. Strony podejmują działania na rzecz zapewnienia pełnego korzystania ze wszystkich praw człowieka przez kobiety i dziewczęta oraz wzmocnienia ich pozycji, między innymi poprzez zachęcanie do podpisania i ratyfikacji – tam, gdzie jest to nadal potrzebne – oraz wdrożenia Protokołu do Afrykańskiej karty praw człowieka i ludów o prawach kobiet w Afryce. Strony podejmują wszelkie starania na rzecz propagowania i ochrony praw dziecka, między innymi poprzez zachęcanie do podpisania i ratyfikacji – tam, gdzie jest to nadal potrzebne – oraz wdrożenia Afrykańskiej Karty Praw i Dobra Dziecka. Strony przyjmują środki mające na celu wspieranie pełnego korzystania z praw człowieka przez osoby należące do mniejszości, osoby z niepełnosprawnościami i osoby z albinizmem, jak również ludność rdzenną, jak przewidziano w Deklaracji Organizacji Narodów Zjednoczonych o prawach ludności rdzennej (UNDRIP).

3. Strony skutecznie zwalczają bezkarność, zapewniając praworządność oraz niezależne, bezstronne i skuteczne funkcjonowanie systemu wymiaru sprawiedliwości. Strony gwarantują ofiarom i ocalałym prawa do odpowiedniego, skutecznego i szybkiego zadośćuczynienia.

4. Strony wspierają afrykański system ochrony praw człowieka, w szczególności Afrykańską Komisję Praw Człowieka i Ludów oraz Afrykański Trybunał Praw Człowieka i Ludów, w udzielaniu państwom afrykańskim pomocy w wypełnianiu zobowiązań wynikających z prawa międzynarodowego praw człowieka. Strony przestrzegają integralności i niezależności tych organów i chronią tę integralność i niezależność oraz dopilnowują, aby wszystkie państwa Afryki respektowały orzeczenia Afrykańskiego Trybunału Praw Człowieka i Ludów.

5. Strony wzmacniają zdolności społeczeństwa obywatelskiego i chronią obrońców praw człowieka działających na szczeblu krajowym, regionalnym i kontynentalnym. Strony współpracują na rzecz podnoszenia świadomości w zakresie praw człowieka, między innymi poprzez współpracę z krajowymi instytucjami praw człowieka, systemami edukacji i mediami.

ARTYKUŁ 66

Równość płci

1. Strony zapewniają równość wobec prawa oraz równy i powszechny dostęp do wymiaru sprawiedliwości, ochrony i korzyści wynikających z prawa. Strony wprowadzają środki mające na celu zapewnienie, poprawę i rozszerzenie równego uczestnictwa i równych szans we wszystkich sferach życia politycznego, gospodarczego, społecznego i kulturalnego. Strony zapewniają konsekwentne włączanie perspektywy płci do głównego nurtu wszystkich obszarów polityki i programów.

2. Strony współpracują na rzecz zapobiegania wszelkim formom przemocy seksualnej i przemocy ze względu na płeć, dyskryminacji i molestowania, jak również przemocy domowej i zwalczają je, a także zwalczają handel ludźmi. Strony wprowadzają wszelkie środki niezbędne do zorganizowania skoordynowanych działań na rzecz położenia kresu dziecięcym, wczesnym i przymusowym małżeństwom, okaleczaniu żeńskich narządów płciowych oraz innym szkodliwym praktykom dyskryminującym kobiety i dziewczęta. Strony zapewniają wsparcie ofiarom i ocalałym z wszelkich form przemocy. Strony zobowiązują się do pełnego, skutecznego i niedyskryminującego wprowadzenia w życie Konwencji w sprawie likwidacji wszelkich form dyskryminacji kobiet oraz jej protokołu fakultatywnego.

3. Strony zapewniają przestrzeganie i upowszechnianie praw socjalnych dziewcząt i kobiet, w szczególności poprzez usunięcie wszelkich barier w obszarze edukacji o wysokiej jakości i zdrowia oraz wyeliminowanie różnic w traktowaniu kobiet i mężczyzn. Strony wzmacniają prawa gospodarcze kobiet i dziewcząt.

4. Strony zapewniają, aby w obowiązujących przepisach przewidziane było prawo dziewcząt i kobiet do pełnego uczestnictwa we wszystkich dziedzinach życia publicznego oraz aby przepisy te tworzyły warunki i możliwości zajmowania przez kobiety równorzędnych stanowisk, w tym w zakresie przywództwa politycznego i podejmowania decyzji. Strony wzmacniają rolę kobiet i zwiększają ich udział na wszystkich szczeblach w obszarach pokoju i bezpieczeństwa, a także zapobiegania konfliktom, przemocy i ekstremizmowi oraz rozwiązywania tych problemów.

ARTYKUŁ 67

Demokracja

1. Strony propagują i wzmacniają uniwersalne wartości i zasady demokracji. Strony chronią podział władzy, wspierają pluralizm polityczny oraz wzmacniają przejrzystość procesów demokratycznych, uczestnictwo w nich i zaufanie do nich, jak również zaufanie między przywódcami politycznymi a społeczeństwami, między innymi poprzez wspieranie ratyfikacji i wdrożenia Afrykańskiej karty na rzecz demokracji, wyborów i dobrych rządów.

2. Strony zapewniają uczciwość procesów wyborczych poprzez zagwarantowanie pluralistycznych, przejrzystych i wiarygodnych wyborów zgodnie z ustalonymi cyklami wyborczymi i postanowieniami konstytucyjnymi, przy należytym poszanowaniu suwerenności. Strony propagują międzynarodowe i regionalne standardy i najlepsze praktyki w zakresie organizacji wyborów, jak również wzmacniają niezależne i bezstronne komisje wyborcze, zapewniając równe szanse wszystkim partiom politycznym i kandydatom. Usprawniają współpracę w zakresie obserwacji wyborów, w tym, w stosownych przypadkach, działania następcze w związku z zaleceniami dotyczącymi obserwacji wyborów, a także wzmacniają współpracę z UA i regionalnymi wspólnotami gospodarczymi. Wzmacniają krajowe mechanizmy szybkiego rozstrzygania sporów związanych z wyborami.

3. Strony wzmacniają zdolności wybranych parlamentów do pełnienia funkcji ustawodawczych, budżetowych i nadzorczych z poszanowaniem prerogatyw wszystkich członków.

4. Strony uchwalają wewnętrzne przepisy ustawowe i wykonawcze przewidujące różne szczeble instytucji rządowych posiadające mandat do wykonywania swoich kompetencji zgodnie z przekazanymi uprawnieniami. Strony wzmacniają administrację lokalną i decentralizują władzę na rzecz demokratycznie wybranych władz lokalnych zgodnie z przepisami prawa krajowego.

5. Strony wspierają integracyjne i pluralistyczne społeczeństwa. Usuwają wszelkie ograniczenia wolności zrzeszania się, wolności wypowiedzi i wolności pokojowego zgromadzania się. Zachowują i poszerzają przestrzeń sprzyjająca społeczeństwu obywatelskiemu w zakresie rzecznictwa i kształtowania polityki, a także zapewniania wolnych i niezależnych mediów, aby umożliwić domaganie się od rządów najwyższego poziomu przejrzystości i rozliczalności w zarządzaniu sprawami publicznymi. Strony wspierają konstruktywne relacje państwo–obywatel oraz podnoszą świadomość w zakresie zasad demokracji i praw człowieka, między innymi za pośrednictwem systemów edukacji i mediów.

ARTYKUŁ 68

Praworządność i wymiar sprawiedliwości

1. Strony współpracują w zakresie umacniania praworządności oraz wzmacniania instytucji na wszystkich szczeblach sprawowania wymiaru sprawiedliwości. Strony stoją na straży niezależności sądów i dążą do zapewnienia niezależnego, bezstronnego i skutecznego funkcjonowania systemu wymiaru sprawiedliwości oraz do poprawy skutecznego i sprawiedliwego dostępu obywateli do wymiaru sprawiedliwości i pomocy prawnej.

2. Strony zapobiegają wszelkim formom tortur i innego okrutnego, nieludzkiego lub poniżającego traktowania lub karania przez podmioty państwowe i niepaństwowe we wszystkich kontekstach, w tym w kontekście terroryzmu, zarządzania kryzysowego i migracji, oraz potępiają i eliminują je, wspierając ratyfikację i skuteczne wprowadzenie w życie Konwencji w sprawie zakazu stosowania tortur oraz innego okrutnego, nieludzkiego lub poniżającego traktowania albo karania oraz jej protokołu fakultatywnego.

3. Strony zapewniają, aby naruszenia i nadużycia prawa międzynarodowego praw człowieka oraz naruszenia międzynarodowego prawa humanitarnego, w tym zbrodnie wojenne, zbrodnie przeciw ludzkości i ludobójstwo, jak również rekrutacja dzieci-żołnierzy oraz przemoc seksualna i przemoc ze względu na płeć oraz ze względu na tożsamość, były należycie badane w ramach dochodzenia i ścigane. Wzmacniają wewnętrzne przepisy i systemy sądowe, między innymi w drodze skutecznej współpracy międzypaństwowej i wzajemnej pomocy prawnej dla państw, które chcą wewnętrznie ścigać najpoważniejsze zbrodnie międzynarodowe.

4. Strony ułatwiają reformy wymiaru sprawiedliwości, zapewniając unowocześnione, przejrzyste i skuteczne systemy i procedury sądowe, oferując odpowiednie szkolenia i poprawiając dostęp do prawodawstwa, orzecznictwa i innych informacji prawnych, modernizując systemy penitencjarne i maksymalizując ich rolę resocjalizacyjną oraz przeciwdziałając naruszeniom praw człowieka przez siły bezpieczeństwa.

ARTYKUŁ 69

Dobre rządy

1. Strony wspierają działania zmierzające do umocnienia dobrych rządów poprzez propagowanie kultury demokratycznej i praktyk demokratycznych, tworzenie i wzmacnianie rozliczalnych, przejrzystych i reagujących instytucji rządowych na wszystkich szczeblach oraz propagowanie pluralizmu politycznego, przejrzystości i tolerancji. Strony wspierają pełne wdrożenie instrumentów afrykańskiej architektury dobrych rządów oraz zachęcają do skutecznej koordynacji i harmonizacji polityk publicznych państw afrykańskich.

2. Strony wzmacniają zdolności rządów na wszystkich szczeblach do świadczenia wysokiej jakości usług publicznych, zapewniania skutecznej, przejrzystej, rozliczalnej i sprzyjającej włączeniu społecznemu administracji publicznej, propagowania bezstronności i skuteczności organów ścigania oraz wspierania aktywności obywatelskiej i dostępu do informacji publicznych.

3. Strony wspierają wykorzystywanie technologii cyfrowych i przyspieszają wdrożenie przyjaznych dla użytkownika i uproszczonych rozwiązań w zakresie e-rządzenia jako środka poprawiającego dostęp do informacji publicznych i usług publicznych oraz ich dostępność, a także zwiększającego przejrzystość i rozliczalność, jednocześnie zapobiegającego nadużyciom oraz wspierającego i chroniącego prawa człowieka i podstawowe wolności.

ARTYKUŁ 70

Administracja publiczna, statystyki i dane osobowe

1. Strony rozbudowują zdolności w zakresie opracowywania i wdrażania polityki, rozwijają profesjonalną i sprawną służbę cywilną, poprawiają mechanizmy legislacyjne i mechanizmy zarządzania oraz wzmacniają zdolność rządów do świadczenia wysokiej jakości usług publicznych.

2. Strony zapewniają bezstronność, sprawiedliwość, sprawiedliwość proceduralną i ciągłość świadczenia usług publicznych oraz wspierają instytucje, które są rozliczalne, inkluzywne i przejrzyste w odniesieniu do świadczenia skutecznych i efektywnych usług publicznych, między innymi poprzez propagowanie Afrykańskiej karty wartości i zasad w służbie cywilnej i administracji.

3. Strony wspierają tworzenie i przechowywanie danych i informacji statystycznych oraz zarządzanie nimi i rozpowszechnianie ich na szczeblu krajowym, regionalnym i kontynentalnym, między innymi poprzez propagowanie Afrykańskiej karty w sprawie statystyk jako ram polityki rozwoju statystyki w Afryce. Strony opracowują solidne, bezpieczne i inkluzywne systemy identyfikacji w celu zapewnienia każdemu obywatelowi tożsamości prawnej, między innymi poprzez wzmocnienie systemu ewidencji i ruchu naturalnego ludności.

4. Strony zapewniają wysoki poziom ochrony prawa każdej osoby do prywatności w odniesieniu do przetwarzania danych osobowych zgodnie z istniejącymi normami wielostronnymi oraz międzynarodowymi instrumentami i praktykami prawnymi. Strony dążą do utrzymania silnych systemów ochrony danych oraz do zapewnienia ich skutecznego egzekwowania dzięki działalności niezależnych organów nadzorczych.

ARTYKUŁ 71

Korupcja

1. Strony ustanawiają i wzmacniają przepisy, instytucje i inne środki mające na celu zapobieganie korupcji we wszystkich jej formach, nadużyciom finansowym, finansowym przestępstwom korporacyjnym i przestępstwom powiązanym w sektorze publicznym i prywatnym oraz ich zwalczanie, między innymi poprzez wdrażanie i propagowanie odpowiednich norm i instrumentów międzynarodowych, w szczególności Konwencji Narodów Zjednoczonych przeciwko korupcji. Strony przyjmują środki ustawodawcze i inne środki niezbędne do zapobiegania korupcji oraz do zapewnienia skutecznego egzekwowania przepisów antykorupcyjnych, prowadzenia bezstronnych dochodzeń i bezstronnego ścigania, a także stosowania skutecznych, proporcjonalnych i odstraszających sankcji i kar za korupcję i przestępstwa związane z korupcją. Przyjmują środki ustawodawcze i inne środki mające na celu zapewnienie skutecznej ochrony przed ewentualnymi działaniami odwetowymi, między innymi w kontekście związanym z pracą, oraz przed zastraszaniem osób zgłaszających przypadki korupcji i przestępstw powiązanych oraz świadków składających zeznania w sprawie takich przestępstw, w tym ochronę ich tożsamości.

2. Strony przyjmują środki ustawodawcze w celu umożliwienia zabezpieczenia i zajęcia korzyści pochodzących z czynów korupcyjnych i przestępstw powiązanych oraz narzędzi służących do popełnienia takich czynów lub przestępstw powiązanych lub innych składników majątku, których wartość odpowiada wartości takich korzyści i narzędzi. Strony współpracują na rzecz odzyskania takich korzyści i narzędzi oraz zwrócenia ich poprzednim prawowitym właścicielom w kraju pochodzenia zgodnie z Konwencją Narodów Zjednoczonych przeciwko korupcji. Przyjmują środki ustawodawcze i inne środki w celu zwalczania prania dochodów z korupcji.

3. Zapewniają przejrzystość i rozliczalność w zarządzaniu zasobami publicznymi, w tym odzyskanymi i zwróconymi środkami. Zachęcają do podejmowania działań wspierających wartości kultury przejrzystości, uczciwości i legalności oraz zmieniających stosunek społeczeństwa do praktyk korupcyjnych. Wzmacniają zdolności i wiedzę fachową administracji publicznej w zakresie walki z korupcją. Strony wspierają powoływanie wyspecjalizowanych organów w dziedzinie walki z korupcją.

4. Strony współpracują przy prowadzeniu dochodzeń w sprawie czynów korupcyjnych i przestępstw powiązanych, w tym tych popełnionych w ramach międzynarodowych transakcji handlowych.

ARTYKUŁ 72

Zarządzanie finansami

1. Strony propagują należyte zarządzanie finansami publicznymi, w tym skuteczną i przejrzystą mobilizację zasobów wewnętrznych, zarządzanie budżetem i korzystanie z dochodów publicznych zgodnie z zasadami Inicjatywy podatkowej z Addis Abeby. Strony propagują zrównoważone zarządzanie długiem publicznym, zrównoważone systemy zamówień publicznych oraz wsparcie dla krajowych organów nadzoru.

2. Strony usprawniają zarządzanie zasobami naturalnymi i zarządzanie dochodami z nich, umożliwiając wspólnotom i społeczeństwom rozwijanie się dzięki korzystaniu z nich, między innymi poprzez realizację założeń Inicjatywy przejrzystości w branżach wydobywczych i procesu Kimberley.

3. Strony zwalczają oszustwa podatkowe, uchylanie się od opodatkowania, unikanie opodatkowania i nielegalne przepływy finansowe oraz wzmacniają odzyskiwanie mienia. Strony działają na rzecz zapewnienia skutecznych, efektywnych, pewnych, przejrzystych i sprawiedliwych systemów podatkowych.

4. Strony wprowadzają konkretne środki, między innymi ustanawiając stosowne przepisy, i umacniają odpowiednie instytucje i mechanizmy w celu wdrożenia zasad dobrego zarządzania w kwestiach podatkowych.

TYTUŁ VI

MIGRACJA I MOBILNOŚĆ

ARTYKUŁ 73

Strony przyjmują kompleksowe i wyważone podejście do kwestii migracji. Potwierdzają zobowiązanie do ochrony praw człowieka wszystkich uchodźców i migrantów oraz podchodzą do migracji w duchu solidarności, rzeczywistego partnerstwa oraz współodpowiedzialności i zgodnie ze swoimi własnymi kompetencjami, jak również z pełnym poszanowaniem prawa międzynarodowego, w tym prawa międzynarodowego praw człowieka. Przyznają, że interesy afrykańskie i europejskie w zakresie migracji są ze sobą powiązane oraz że dobrze zarządzane migracja i mobilność mogą być źródłem dobrobytu, innowacji i trwałego rozwoju. Strony podejmują dialog i współpracę we wszystkich aspektach związanych z migracją legalną i nieuregulowaną, między innymi poprzez wprowadzanie konkretnych środków w zakresie legalnej migracji, ograniczanie migracji nieuregulowanej i zwalczanie jej pierwotnych przyczyn, zapobieganie przemytowi migrantów i zwalczanie go, zwalczanie handlu ludźmi, ratowanie życia i zapewnianie ochrony, wzmacnianie zaangażowania diaspory i jej inwestycji na rzecz trwałego rozwoju, maksymalizację oddziaływania przekazów pieniężnych, zacieśnianie współpracy w zakresie powrotów, readmisji i trwałej reintegracji osób powracających, jak również zwracanie szczególnej uwagi na osoby znajdujące się w trudnej sytuacji, takie jak kobiety, dzieci i małoletni bez opieki, oraz na ich szczególne potrzeby. Strony postanawiają współpracować w zakresie stosowania podejścia opartego na zintegrowanym zarządzaniu granicami, aby ułatwić legalny przepływ osób przez granice i ograniczać migrację nieuregulowaną. Strony pogłębiają współpracę i dialog w oparciu o istniejące inicjatywy, w szczególności działania podejmowane w następstwie Planu działania z Valletty, procesów rabackiego i chartumskiego oraz dialogu międzykontynentalnego UA–UE w kwestiach migracji i mobilności. Strony wspierają współpracę trójstronną między państwami Afryki Subsaharyjskiej, państwami śródziemnomorskimi i państwami europejskimi w kwestiach związanych z migracją. Strony wspierają dialog w ramach rozwiązywania wszelkich kwestii związanych z migracją i współpracują na rzecz propagowania odpowiednich i właściwych strategii reagowania.

ARTYKUŁ 74

Legalna migracja i mobilność

1. Strony dążą do zintensyfikowania transferu wiedzy i dzielenia się wiedzą oraz wzmocnienia programów mobilności, które ułatwiają wymianę akademicką studentów, naukowców, pracowników akademickich i instytucji.

2. Strony dążą do ułatwienia wizyt w celach związanych z działalnością gospodarczą i inwestycyjną.

3. Strony dążą, zgodnie ze swoimi kompetencjami, do opracowania sposobów skutecznego zarządzania migracją i mobilnością pracowników, w tym odpowiednich środków ochrony socjalnej oraz zwalczania wszelkich form wyzysku.

4. Strony współpracują na rzecz poprawy przejrzystości i porównywalności kwalifikacji, aby ułatwić ich uznawanie, jak również ich akceptację na rynku pracy.

5. W stosownych przypadkach Strony prowadzą dialog w sprawie procedur dotyczących możliwość przenoszenia uprawnień emerytalnych legalnie przebywających migrantów.

6. Strony współpracują w zakresie kampanii podnoszących świadomość na temat legalnej migracji, aby migranci podejmowali świadome decyzje oraz aby informować ich o możliwościach w zakresie bezpiecznych i legalnych ścieżek migracji. Strony udostępniają również informacje o możliwościach zmiany statusu w swoich porządkach prawnych.

7. Strony pracują nad wdrożeniem przejrzystych i skutecznych wymogów dotyczących przyjmowania i pobytu do celów pracy, badań, nauki, szkolenia i wolontariatu, aby ułatwić migrację i mobilność cyrkulacyjną.

8. Strony ułatwiają migrantom dostęp do procedur łączenia rodzin, biorąc pod uwagę najlepszy interes dziecka.

9. Strony współpracują na rzecz poprawy i modernizacji cywilnych systemów rejestracji oraz wydawania biometrycznych dokumentów podróży opartych na specyfikacjach Organizacji Międzynarodowego Lotnictwa Cywilnego, między innymi poprzez podejmowanie działań na rzecz zwalczania oszustw dotyczących tożsamości i fałszowania dokumentów.

ARTYKUŁ 75

Mobilność wewnątrzafrykańska

1. Strony dostrzegają znaczenie mobilności wewnątrzafrykańskiej oraz jej potencjalne znaczące korzyści w zakresie integracji regionalnej i trwałego rozwoju państw przyjmujących i państw pochodzenia.

2. Strony zobowiązują się do dalszego wspierania współpracy wewnątrzafrykańskiej w zakresie zarządzania migracjami, z uwzględnieniem ram polityki migracyjnej UA dotyczących Afryki.

ARTYKUŁ 76

Diaspora, przekazy pieniężne i trwały rozwój

1. Strony zachęcają diaspory do angażowania się w trwały rozwój swoich państw pochodzenia i wspierają je w tym. Strony współpracują na rzecz upowszechniania i ułatwiania inwestycji dokonywanych przez przedstawicieli diaspory oraz zakładania przez nich przedsiębiorstw jako sposobów pobudzenia rozwoju lokalnego i przedsiębiorczości lokalnej w państwach pochodzenia, a także transferu wiedzy, doświadczenia i technologii.

2. Strony dążą do znacznego ograniczenia kosztów transakcji przekazów pieniężnych do poziomu poniżej 3 %, w szczególności w krajach o niskim i średnim dochodzie, oraz do wyeliminowania kanałów przekazów o kosztach przekraczających 5 % zgodnie z celami uzgodnionymi na szczeblu międzynarodowym, współpracują na rzecz zwiększenia liczby punktów dostępu do usług przekazów pieniężnych, w szczególności na obszarach wiejskich, wspierają włączenie społeczne pod względem finansowym, między innymi za pośrednictwem innowacyjnych instrumentów finansowych i nowych technologii, oraz ulepszają ramy regulacyjne służące zwiększeniu zaangażowania podmiotów nietradycyjnych.

3. Strony wspierają prace instytucji, które pomagają we wdrażaniu strategii i instrumentów służących wykorzystywaniu przekazów pieniężnych i inwestycji diaspory na rzecz trwałego rozwoju.

ARTYKUŁ 77

Migracja nieuregulowana, przemyt migrantów i handel ludźmi

1. Strony współpracują na rzecz wyeliminowania pierwotnych przyczyn migracji nieuregulowanej i przymusowych wysiedleń oraz opracowania odpowiednich działań. Strony współpracują na rzecz wspierania państw pochodzenia za pomocą odpowiednich strategii, w tym na rzecz wspierania wzrostu gospodarczego i trwałego rozwoju.

2. Strony zobowiązują się do ograniczania migracji nieuregulowanej poprzez wzmocnioną współpracę w zakresie zintegrowanego zarządzania granicami, usprawnienia gromadzenia i wymiany informacji i danych oraz wspierania współpracy policyjnej i sądowej, ze szczególnym uwzględnieniem państw pochodzenia i tranzytu przepływów migracyjnych. Strony współpracują na rzecz rozwoju i utrzymania, w stosownych przypadkach, sieci łączności w celu wspierania nadzoru morskiego i ratowania życia na morzu.

3. Strony ustanawiają i wdrażają przepisy, wzmacniają instytucje i intensyfikują wspólne starania w celu wyeliminowania handlu ludźmi, w tym w celu ochrony ofiar tego procederu i udzielania im pomocy, a także zapobiegają przemytowi migrantów i zwalczają go zgodnie z Konwencją Narodów Zjednoczonych przeciwko międzynarodowej przestępczości zorganizowanej i protokołami ją uzupełniającymi, w szczególności Protokołem przeciwko przemytowi migrantów drogą lądową, morską i powietrzną oraz Protokołem o zapobieganiu, zwalczaniu oraz karaniu za handel ludźmi, w szczególności kobietami i dziećmi.

4. Strony współpracują na rzecz monitorowania szlaków migracji nieuregulowanej, intensyfikacji działań na szczeblu krajowym, regionalnym i międzyregionalnym oraz zwiększenia wspólnych starań na rzecz likwidacji siatek przestępczych zajmujących się przemytem migrantów i handlem ludźmi. Strony współpracują w zakresie wymiany istotnych informacji i danych wywiadowczych dotyczących szlaków przemytu migrantów i handlu ludźmi oraz siatek przestępczych, w tym w odniesieniu do sposobów działania i transakcji finansowych, w celu poprawy gromadzenia danych oraz wzmocnienia strategii analizy i rozpowszechniania danych. Strony zapewniają skuteczne wprowadzenie w życie odpowiednich przepisów i środków przeciwko osobom wykorzystującym migrantów o nieuregulowanym statusie. Strony intensyfikują działania w zakresie prowadzenia dochodzeń i ścigania karnego sprawców.

5. Strony wspierają kampanie uświadamiające na temat zagrożeń związanych z migracją nieuregulowaną, wykorzystując wszelkie dostępne środki na szczeblu regionalnym, krajowym i lokalnym zgodnie z odpowiednimi strategiami i programami.

ARTYKUŁ 78

Powroty, readmisja i reintegracja

1. Strony potwierdzają swoje prawo do zawrócenia nielegalnie przebywających obywateli państwa trzeciego i potwierdzają zobowiązanie prawne każdego państwa członkowskiego Unii Europejskiej i każdego członka OACPS do readmisji własnych obywateli nielegalnie przebywających na terytorium innego państwa członkowskiego Unii Europejskiej lub członka OACPS bezwarunkowo i bez żadnych dodatkowych formalności innych niż weryfikacja, o której mowa w ust. 3. W tym celu Strony współpracują w zakresie powrotów i readmisji, a także zapewniają pełną ochronę i poszanowanie praw i godności migrantów, w tym w ramach każdej procedury wszczynanej w celu zawrócenia nielegalnie przebywających migrantów do ich krajów pochodzenia.

2. Na wniosek członka OACPS i bez żadnych dodatkowych formalności innych niż weryfikacja przewidziana w ust. 3 w odniesieniu do osób nieposiadających ważnego dokumentu podróży każde państwo członkowskie Unii Europejskiej akceptuje powrót i readmisję swoich obywateli nielegalnie przebywających na terytorium tego członka OACPS.

Na wniosek państwa członkowskiego Unii Europejskiej i bez żadnych dodatkowych formalności innych niż weryfikacja przewidziana w ust. 3 w odniesieniu do osób nieposiadających ważnego dokumentu podróży każdy członek OACPS akceptuje powrót i readmisję swoich obywateli nielegalnie przebywających na terytorium tego państwa członkowskiego Unii Europejskiej.

W przypadku państw członkowskich Unii Europejskiej zobowiązania ujęte w niniejszym ustępie stosuje się wyłącznie w odniesieniu do osób posiadających obywatelstwo państwa członkowskiego zgodnie z definicją przyjętą do celów unijnych. W odniesieniu do członków OACPS zobowiązania ujęte w niniejszym ustępie stosuje się wyłącznie w odniesieniu do osób, które zgodnie z systemami prawnymi poszczególnych państw uznaje się za obywateli tych państw.

3. Państwa członkowskie Unii Europejskiej i członkowie OACPS sprawnie rozpatrują wzajemne wnioski o readmisję, realizując procesy weryfikacji przy użyciu najbardziej odpowiednich i najbardziej skutecznych procedur identyfikacji w celu potwierdzenia obywatelstwa danej osoby, oraz wydają odpowiednie dokumenty podróży do celów powrotu, jak określono w załączniku I. Postanowienia tego załącznika nie uniemożliwiają zorganizowania powrotu danej osoby na mocy innych formalnych lub nieformalnych uzgodnień między państwem rozpatrującym wniosek a państwem składającym wniosek.

4. Niezależnie od procedur przewidzianych w art. 101 ust. 5 części ogólnej niniejszej umowy, jeżeli jedna Strona uzna, że inna Strona nie dopełniła terminu, o którym mowa w załączniku I, zgodnie z treścią rozdziału 5.26 załącznika 9 do Konwencji o międzynarodowym lotnictwie cywilnym, Strona ta odpowiednio zawiadamia o tym drugą Stronę. Jeżeli druga Strona nadal nie wywiąże się z tych zobowiązań, po upływie 30 dni od daty zawiadomienia Strona zawiadamiająca może zastosować proporcjonalne środki.

5. Strony postanawiają również monitorować realizację tych zobowiązań w ramach regularnego dialogu partnerskiego między Stronami.

ARTYKUŁ 79

Ochrona i azyl

1. Strony zobowiązują się do zagwarantowania wysokiego poziomu ochrony i pomocy dla wysiedleńców, w tym uchodźców, osób ubiegających się o azyl i osób wewnętrznie przesiedlonych, w pełnej zgodności z prawem międzynarodowym, prawem międzynarodowym praw człowieka oraz, w stosownych przypadkach, międzynarodowym prawem uchodźczym i międzynarodowym prawem humanitarnym, w tym z podstawową zasadą non-refoulement.

2. Strony zgadzają się, że obozy dla uchodźców powinny być wyjątkiem i w miarę możliwości środkiem tymczasowym stosowanym w odpowiedzi na sytuację nadzwyczajną oraz że preferowanym rozwiązaniem powinna być trwała integracja uchodźców. Strony wzmacniają współpracę w celu ułatwienia trwałej integracji uchodźców w społecznościach przyjmujących i w krajach azylu. Strony wspierają wdrażanie ram działań na rzecz uchodźców.

3. Strony zapewniają uchodźcom i osobom ubiegającym się o azyl możliwość korzystania z praw człowieka poprzez bezpieczny dostęp do podstawowych usług zgodnie z zobowiązaniami międzynarodowymi.

4. Strony zawsze dbają o najlepszy interes dziecka i zapewniają wszystkim dzieciom-uchodźcom pełny dostęp do systemu edukacji w bezpiecznym środowisku edukacyjnym. Przy rozwiązywaniu problemów dzieci Strony stosują podejście uwzględniające aspekt płci i zapewniają, aby dzieci nie były uznawane za przestępców ze względu na to, że one same lub ich rodzice mają status uchodźcy, oraz aby nie stosowano wobec nich z tego względu środków karnych.

PROTOKÓŁ REGIONALNY DOTYCZĄCY REGIONU KARAIBÓW

CZĘŚĆ I

RAMY WSPÓŁPRACY

ROZDZIAŁ 1

CHARAKTER I ZAKRES

ARTYKUŁ 1

Rzeczywiste partnerstwo

1. Do celów niniejszego protokołu „Strony” oznaczają odpowiednie Strony związane niniejszym protokołem zgodnie z art. 6 części ogólnej niniejszej umowy.

2. Stosunki między Stronami regulują postanowienia części ogólnej niniejszej umowy i postanowienia niniejszego protokołu, które wzajemnie się uzupełniają i wzmacniają, zgodnie z art. 6 części ogólnej niniejszej umowy.

3. Strony postanawiają wdrażać niniejszy protokół przy zachowaniu komplementarności obowiązków na szczeblu krajowym, regionalnym i międzynarodowym, w oparciu o zasady wzajemnego szacunku i rozliczalności, równości i współodpowiedzialności oraz poprzez angażowanie wszystkich zainteresowanych stron. Strony wdrażają niniejszy protokół w sposób wykorzystujący głębokie więzi polityczne, gospodarcze i kulturowe łączące wszystkie Strony niniejszej umowy oraz wzmacniający te więzi.

4. Strony wspierają procesy integracji i współpracy regionalnej, intensyfikują działania na rzecz multilateralizmu i międzynarodowego porządku opartego na zasadach oraz opracowują i wdrażają wielowymiarowe i spójne polityki i środki służące rozwijaniu wszystkich wymiarów trwałego rozwoju, uwzględniając swoje odpowiednie ramy polityki i stosowne umowy międzynarodowe.

ARTYKUŁ 2

Priorytety strategiczne

1. Strony potwierdzają szeroki i wszechstronny charakter partnerstwa regionalnego z regionem Karaibów i zgadzają się, że priorytety strategiczne niniejszego protokołu to między innymi:

a) wzmocnienie ich partnerstwa politycznego, opartego na regularnym i skutecznym dialogu i wspieraniu wspólnych interesów;

b) pogłębianie stosunków gospodarczych, wspieranie transformacji i dywersyfikacji, wspieranie trwałego wzrostu i rozwoju gospodarczego sprzyjającego włączeniu społecznemu poprzez handel, inwestycje, rozwój sektora prywatnego i zrównoważone uprzemysłowienie;

c) poprawa zrównoważoności środowiskowej i odporności na zmianę klimatu, dążenie do zrównoważonego zarządzania zasobami naturalnymi oraz wzmocnienie zarządzania klęskami żywiołowymi;

d) budowanie integracyjnych, pokojowych i bezpiecznych społeczeństw, ze szczególnym naciskiem na postępy w zakresie praw człowieka, równości płci, sprawiedliwości i dobrych rządów, w tym zarządzania finansowego, oraz bezpieczeństwa obywateli;

e) inwestowanie w rozwój społeczny, walka z ubóstwem i rosnącymi nierównościami, wykorzystywanie korzyści płynących z migracji, wykorzystywanie wiedzy, umiejętności w zakresie przedsiębiorczości i inwestycji diaspory oraz dopilnowanie, aby nikt nie pozostał w tyle.

2. Strony zwracają szczególną uwagę na Haiti jako jedyny kraj najsłabiej rozwinięty w regionie Karaibów, z myślą o eliminowaniu problemów strukturalnych tego państwa, wspierając jednocześnie umacnianie jego instytucji, poprawę sprawowania rządów oraz ograniczenie ubóstwa i nierówności społecznych.

ARTYKUŁ 3

Multilateralizm i tworzenie sojuszy

1. Strony potwierdzają zdecydowane zaangażowanie na rzecz multilateralizmu. Wzmacniają współpracę oraz, w stosownych przypadkach, ustalają wspólne stanowiska w ramach Organizacji Narodów Zjednoczonych oraz innych organizacji i forów międzynarodowych i regionalnych.

2. Strony wzmacniają dialog i konsultacje w celu tworzenia strategicznych sojuszy w zakresie globalnych kwestii będących przedmiotem wspólnego zainteresowania, w tym zmiany klimatu, zarządzania oceanami, trwałego rozwoju, rozwoju społecznego, praw człowieka oraz kwestii związanych z pokojem i bezpieczeństwem, zapobieganiem konfliktom i ich rozwiązywaniem. Strony współpracują na rzecz eliminowania słabych punktów małych rozwijających się państw wyspiarskich w odpowiednich globalnych ramach polityki.

3. Strony zobowiązują się do ratyfikacji kluczowych odpowiednich i mających zastosowanie międzynarodowych umów i konwencji lub, w stosownych przypadkach, przystąpienia do nich oraz do ich wdrożenia.

ARTYKUŁ 4

Integracja i współpraca regionalna

1. Strony wspierają integrację i współpracę w regionie Karaibów jako ważny sposób osiągnięcia pokoju i dobrobytu, budowania zrównoważonych i odpornych gospodarek i społeczeństw oraz zwiększania konkurencyjności na rynkach międzynarodowych. Strony wspierają ustanawianie i wzmacnianie uzupełniających polityk wewnętrznych i zdolności, przyczyniając się w ten sposób do wspierania stabilności, spójności i dobrobytu w regionie Karaibów.

2. Strony postanawiają dążyć do powszechnego uznania Karaibów za strefę pokoju. Wspierają również zrównoważony rozwój Morza Karaibskiego w świetle jego roli jako czynnika wspomagającego integrację i współpracę regionalną w regionie Karaibów.

3. Strony zacieśniają współpracę z organizacjami integracji regionalnej oraz krajami i terytoriami, które wyznają te same wartości oraz są chętne i zdolne do wspierania realizacji wspólnych celów, oraz przyczyniają się do gospodarczego, społecznego i politycznego rozwoju regionu Karaibów jako całości. W stosownych przypadkach wspierają opracowanie podejść regionalnych do kwestii będących przedmiotem wspólnego zainteresowania, w tym wspólnie z szeroko rozumianym regionem Karaibów i Ameryki Łacińskiej.

ROZDZIAŁ 2

PODMIOTY I PROCESY

ARTYKUŁ 5

Postanowienia instytucjonalne

1. W niniejszym protokole przewidziano następujące instytucje, których skład i funkcje określono w części ogólnej niniejszej umowy:

a) Rada Ministrów Karaiby–UE;

b) Wspólny Komitet Karaiby–UE;

c) Zgromadzenie Parlamentarne Karaiby–UE.

2. Strony mogą zdecydować o zwoływaniu posiedzeń na szczeblu szefów państw lub rządów w celu nadania partnerstwu Karaiby–UE strategicznego kierunku politycznego i w celu sprawowania nadzoru.

ARTYKUŁ 6

Kraje i terytoria zamorskie oraz regiony najbardziej oddalone w regionie Karaibów

1. Strony wzmacniają ścisłe i historyczne więzi gospodarcze, kulturowe i międzyludzkie między państwami regionu Karaibów a krajami i terytoriami zamorskim stowarzyszonymi z UE oraz regionami najbardziej oddalonymi Unii Europejskiej. Ułatwiają udział tych podmiotów w procesach integracji i współpracy regionalnej, a także, w stosownych przypadkach, w organizacjach regionalnych, w szczególności w dziedzinach takich jak: handel, inwestycje i współpraca gospodarcza; rozwój sektora prywatnego; energia; konektywność i cyfryzacja; rozwój społeczny; zmiana klimatu, zrównoważoność środowiskowa, zrównoważone zarządzanie zasobami naturalnymi i turystyka.

2. Strony postanawiają przyznać krajom i terytoriom zamorskim w regionie Karaibów rolę obserwatorów w instytucjach protokołu dotyczącego partnerstwa Karaiby–UE.

ARTYKUŁ 7

Konsultacje z zainteresowanymi stronami

Strony ustanawiają i rozwijają mechanizmy konsultacji i dialogu z wszystkimi właściwymi zainteresowanymi stronami, w tym z władzami lokalnymi oraz przedstawicielami społeczeństwa obywatelskiego i sektora prywatnego, w celu informowania ich, doradzania im i konsultacji z nimi oraz w celu zbierania od nich informacji na potrzeby procesów politycznych i wdrażania niniejszego protokołu. Konsultacje i dialog prowadzone są w celu gromadzenia informacji na potrzeby posiedzeń Rady Ministrów Karaiby–UE.

ARTYKUŁ 8

Wprowadzanie w życie i monitorowanie

1. Strony realizują swoje zobowiązania na najwłaściwszym szczeblu, zgodnie ze swoimi ramami polityki. Strony opracowują i stosują środki mające na celu maksymalizację wpływu wdrażania niniejszego protokołu oraz wzmacnianie zaangażowania wszystkich zainteresowanych stron.

2. Strony monitorują niniejszy protokół i dokonują jego przeglądu w celu zapewnienia, aby jego wdrażanie było w pełni zgodne z zasadą rzeczywistego partnerstwa i jego priorytetami strategicznymi. Mogą dokonywać regularnego przeglądu protokołu oraz, za obopólną zgodą, rozszerzać jego zakres, w szczególności na nowe obszary zaangażowania, zgodnie z procedurą określoną w art. 99 części ogólnej niniejszej umowy.

CZĘŚĆ II

KLUCZOWE OBSZARY WSPÓŁPRACY

TYTUŁ I

TRWAŁY WZROST I ROZWÓJ GOSPODARCZY SPRZYJAJĄCY WŁĄCZENIU SPOŁECZNEMU

ARTYKUŁ 9

Strony wspierają trwały wzrost i rozwój gospodarczy sprzyjający włączeniu społecznemu poprzez transformację i dywersyfikację gospodarczą, zwiększenie odporności gospodarczej, rozwijanie integracji i współpracy regionalnej, wzmacnianie stosunków gospodarczych i handlowych oraz usprawnianie przejścia ku pełnemu zatrudnieniu i godnej pracy dla wszystkich. Strony współpracują na rzecz ułatwienia większych przepływów handlowych i inwestycyjnych poprzez poprawę stabilności makroekonomicznej i finansowej oraz otoczenia biznesowego, na rzecz wspierania transformacji cyfrowej, przyspieszenia rozwoju sektora prywatnego i uprzemysłowienia oraz na rzecz upowszechnienia gospodarek niskoemisyjnych i odpornych na zmianę klimatu, zapewniając, aby wszyscy ludzie korzystali z odblokowanych możliwości rynkowych. Strony przestrzegają praw człowieka i podstawowych norm pracy oraz chronią je, między innymi w drodze dialogu społecznego, propagują zrównoważoność środowiskową i wspierają wspólny dobrobyt. Strony postanawiają skoncentrować starania na kluczowych i powstających sektorach gospodarki, które mają efekt mnożnikowy w zakresie trwałego wzrostu gospodarczego, tworzenia wartości dodanej i miejsc pracy oraz eliminacji ubóstwa.

ROZDZIAŁ 1

OGÓLNE RAMY GOSPODARCZE

ARTYKUŁ 10

Czynniki rozwoju gospodarczego

1. Strony poprawiają stabilność makroekonomiczną i finansową, wzmacniają zarządzanie finansami publicznymi i dążą do długookresowej zdolności do obsługi długu publicznego. Strony wspierają integrację i współpracę gospodarczą w regionie Karaibów, aby umożliwić państwom korzystanie z głębszego włączenia do regionalnych i globalnych łańcuchów wartości. Strony harmonizują i upraszczają przepisy i procesy dotyczące działalności gospodarczej, przyjmują rozważną politykę konkurencji, w tym przejrzystość w kwestii dotacji publicznych, oraz zapewniają skuteczne i przewidywalne systemy podatkowe, w tym na poziomie wewnątrzregionalnym.

2. Strony tworzą wspierające otoczenie prawne, zwiększają skuteczność administracji publicznych i systemów sądowych, poprawiają klimat biznesowy poprzez reformę wymogów regulacyjnych, zwiększają dostęp do finansowania oraz zapewniają ochronę praw do użytkowania gruntów i praw własności oraz praw własności intelektualnej.

3. Strony wspierają polityki zwiększające znaczenie, wydajność i skuteczność rynków pracy oraz wspierają mobilność pracowników, w tym jej wymiar wewnątrzregionalny. Strony upowszechniają edukację o wysokiej jakości i rozwój umiejętności oraz rozwijają odpowiednie kształcenie i szkolenie techniczne i zawodowe (TVET). Strony zapewniają, aby postępy w zakresie kapitału ludzkiego były dostosowane do potrzeb i możliwości rynków pracy oraz aby były wzmacniane przez zaangażowanie sektora prywatnego.

4. Strony wspierają rozwój kluczowej infrastruktury, takiej jak infrastruktura energetyczna, transportowa, wodna i sanitarna, oraz łączności cyfrowej. Strony współpracują na rzecz wykorzystywania możliwości wynikających z rozwoju technologii i z gospodarki cyfrowej, między innymi w obszarze sztucznej inteligencji.

5. Strony współpracują na rzecz poprawy dostępu do finansowania, w szczególności dla mikroprzedsiębiorstw oraz małych i średnich przedsiębiorstw (MMŚP), między innymi poprzez regulowane usługi bankowe i pozabankowe. Strony rozwijają i ulepszają cyfrowe usługi finansowe, między innymi poprzez wzmocnioną współpracę we wdrażaniu uzgodnionych norm międzynarodowych i zapewnienie skutecznych i wiarygodnych rynków, ochrony konsumentów i lepszego dostępu do mobilnych usług finansowych.

6. Strony zwalczają wszelkie formy zanieczyszczeń wynikających z działalności gospodarczej, między innymi poprzez jasne określenie odpowiedzialności i przypisanie jej podmiotom branżowym i gospodarczym w całym łańcuchu dostaw w oparciu o zasadę rozszerzonej odpowiedzialności producenta i zasadę „zanieczyszczający płaci”. Strony wspierają inicjatywy na rzecz ekologicznego wzrostu gospodarczego, bardziej efektywne wykorzystanie zasobów oraz przyjmowanie czystych i ekologicznych technologii i procesów przemysłowych.

7. Strony rozwijają gospodarkę o obiegu zamkniętym, wspierając zrównoważoną konsumpcję i produkcję zasobów, między innymi poprzez wzmacnianie zdolności naukowych i technicznych, wprowadzanie norm, wymianę najlepszych praktyk oraz racjonalizację nieefektywnych dopłat do paliw kopalnych.

8. Strony upowszechniają rejestrację i ochronę oznaczeń geograficznych oraz podejmują działania wspierające szersze wykorzystanie technologii i innowacji do tworzenia większej wartości w regionalnych i globalnych łańcuchach wartości.

ARTYKUŁ 11

Inwestycje

1. Strony zobowiązują się do pobudzania inwestycji publicznych i prywatnych, w szczególności w sektorach oferujących wartość dodaną, mających duży potencjał tworzenia trwałych miejsc pracy i wysokiego wzrostu gospodarczego.

2. Strony harmonizują i usprawniają przepisy, procedury i wymogi związane z inwestycjami. W tym celu stawiają na pierwszym miejscu konkretne potrzeby MMŚP. Strony wspierają opracowywanie regionalnych polityk, strategii i narzędzi inwestycyjnych.

3. Strony zachęcają do inwestycji i ułatwiają inwestycje w regionie Karaibów, między innymi wzmacniając środki ułatwiające prowadzenie działalności gospodarczej. Ponadto wspierają inwestycje, zwiększając przejrzystość w zakresie możliwości rynkowych oraz warunków i procedur związanych z inwestycjami, oraz poprawiają informowanie inwestorów i zwiększanie ich świadomości w tym zakresie. Strony ułatwiają wzmacnianie analizy technicznej i umiejętności w zakresie tendencji gospodarczych i zarządzania ryzykiem w odniesieniu do inwestycji.

4. Strony wykorzystują w sposób strategiczny finanse publiczne do wzmocnienia mechanizmów i instrumentów inwestycyjnych oraz pozyskania dodatkowych inwestycji publicznych i prywatnych, między innymi stosując finansowanie mieszane, gwarancje i inne innowacyjne instrumenty finansowe, uwzględniając długookresową zdolność do obsługi długu.

ARTYKUŁ 12

Rozwój sektora prywatnego i uprzemysłowienie

1. Strony wspierają rozwój sektora prywatnego i zrównoważone uprzemysłowienie oraz opracowują polityki mające na celu zwiększenie poziomu przedsiębiorczości, dywersyfikacji i produktywności. Ponadto wspierają konkurencyjność przedsiębiorstw, zapewniając między innymi poprawę zdolności do zapewnienia zgodności z odpowiednimi normami międzynarodowymi, wzmocnione środki innowacyjne i lepszy dostęp do innowacyjnych instrumentów finansowych. Strony wspierają zdolności instytucjonalne do wnoszenia wkładu w kształtowanie polityki handlowej i gospodarczej.

2. Strony priorytetowo traktują rozwój przedsiębiorczości kobiet i młodzieży, w szczególności poprzez rozwijanie ukierunkowanego wsparcia i szkoleń w zakresie działalności gospodarczej, oraz dostęp do przystępnych cenowo i niezawodnych technologii i finansowania.

3. Strony wspierają wzrost i konkurencyjność mikroprzedsiębiorstw oraz małych i średnich przedsiębiorstw (MMŚP), wspierają regionalny rozwój biznesu oraz ułatwiają kontakty między podmiotami gospodarczymi z Karaibów i UE.

4. Strony zwracają szczególną uwagę na sektor nieformalny oraz na przekształcanie nieformalnych działalności gospodarczych w formalne, między innymi poprzez ukierunkowane wsparcie rozwoju biznesu.

5. Strony wspierają i ułatwiają tworzenie i wzmacnianie regionalnych organizacji handlowych i samorządów zawodowych sektora prywatnego, między innymi poprzez podnoszenie zdolności technicznych, badawczych, instytucjonalnych i w zakresie rzecznictwa politycznego.

6. Strony pobudzają transformację cyfrową i wspierają inicjatywy w zakresie badań, rozwoju i innowacji w kluczowych sektorach gospodarki, między innymi zacieśniając powiązania między przemysłem, instytucjami badawczymi i akademickimi, w celu zwiększenia wolumenu produktów wysokiej wartości, zwiększenia konkurencyjności i rozwijania nowych rynków.

7. Strony propagują szersze wykorzystywanie partnerstw publiczno-prywatnych jako sposobu mobilizacji kapitału wewnętrznego i zagranicznego.

8. Strony wspierają bardziej efektywne wykorzystanie zasobów oraz przyjęcie czystszych i bardziej ekologicznych technologii i procesów przemysłowych.

9. Strony wspierają rozwój przemysłu w celu osiągnięcia trwałego wzrostu gospodarczego. Strony przyjmują ukierunkowane strategie polityczne mające na celu ułatwienie rozwoju przemysłowego i stworzenie możliwości przemysłowych, w szczególności poprzez tworzenie powiązań i podejmowanie działań wnoszących wartość dodaną. Strony opracowują i wdrażają zrównoważone krajowe i regionalne polityki przemysłowe w celu zwiększenia konkurencyjności sektora prywatnego, w szczególności w zakresie produkcji z wykorzystaniem średnio zaawansowanych i zaawansowanych technologii oraz wywozu. Strony wspierają i ułatwiają rozwój odpowiednich technologii w celu przyspieszenia dywersyfikacji swoich gospodarek w kierunku produktów przemysłowych o wysokiej wartości.

10. Strony wspierają stosowanie na szerszą skalę własnych walut w transakcjach międzynarodowych.

ARTYKUŁ 13

Współpraca handlowa

1. Strony wspierają procesy integracji i współpracy regionalnej w regionie Karaibów, między innymi poprzez większe ułatwienia w handlu i harmonizację przepisów, aby umożliwić państwom i podmiotom gospodarczym czerpanie korzyści z prowadzenia wymiany handlowej z sąsiadami i wspierać ich włączanie w kluczowe regionalne i globalne łańcuchy wartości. Strony podejmują konkretne działania na rzecz wspierania rozwoju Jednolitego Rynku i Gospodarki CARICOM (CSME) oraz unii gospodarczej Organizacji Państw Wschodniokaraibskich (OECS).

2. Strony wspierają wprowadzanie w życie umowy o partnerstwie gospodarczym CARIFORUM–UE w celu zwiększenia jej skuteczności jako narzędzia wspierania trwałego rozwoju oraz w celu zapewnienia jej przydatności w handlu. W tym celu współpracują na rzecz wzmocnienia mechanizmów, procedur i instytucji, aby zwiększyć krajowe i regionalne zdolności produkcyjne i regulacyjne. Strony współpracują również na rzecz ustanowienia odpowiednich polityk wsparcia, aby ułatwić zwiększenie przepływów handlowych, między innymi poprzez wzmocnienie produkcji i przedsiębiorczości, zapewnienie wysokiej jakości infrastruktury, poszerzenie cyfrowych ram wsparcia, zwiększenie inwestycji w sektorach wnoszących wartość dodaną oraz rozwój skutecznego handlu elektronicznego.

3. Strony wspierają handel w szeroko rozumianym regionie Karaibów, w tym w krajach i terytoriach zamorskich stowarzyszonych z UE i na innych terytoriach, jako sposób wspierania trwałego rozwoju sprzyjającego włączeniu społecznemu.

4. Strony wspierają wdrażanie porozumienia WTO o ułatwieniach w handlu i ułatwiają handel, między innymi poprzez przyjmowanie środków wsparcia w celu zmniejszenia zarówno kosztów handlu, jak i obciążeń finansowych i regulacyjnych mikroprzedsiębiorstw oraz małych i średnich przedsiębiorstw.

5. Strony dążą do innowacyjnego, specjalnego i zróżnicowanego traktowania w ramach nowych wielostronnych lub dwustronnych umów handlowych, w zależności od przypadku, na przykład zapewniając, aby elastyczność zobowiązań handlowych odzwierciedlała wykazane potrzeby w zakresie zdolności wdrażania.

ROZDZIAŁ 2

PRIORYTETOWE SEKTORY GOSPODARKI

ARTYKUŁ 14

Usługi

1. Strony zwiększają zdolności regulacyjne i produkcyjne kluczowych podsektorów usług, między innymi rozwijając polityki sektorowe, ramy legislacyjne oraz krajowe i regionalne zdolności regulacyjne, aby umożliwić usługodawcom wykorzystanie możliwości rynkowych w ramach umowy o partnerstwie gospodarczym CARIFORUM–UE, Jednolitego Rynku i Gospodarki CARICOM, Organizacji Państw Wschodniokaraibskich i innych wewnątrzkaraibskich porozumień regionalnych. Strony zwracają szczególną uwagę na usługi świadczone w ramach zawodów regulowanych, usługi konferencyjne, przetwarzania danych, rekreacyjne, sektora kultury i sektora kreatywnego, sportowe, edukacyjne, finansowe, komunikacyjne, audiowizualne, transportowe, środowiskowe i turystyczne.

2. Strony opracowują strategie i odpowiednie polityki w celu poprawy dostępu do finansowania handlu i usług finansowych. Zwiększają również zdolności gromadzenia, przechowywania, rozpowszechniania i analizowania danych i statystyk dotyczących handlu usługami.

3. Strony współpracują na rzecz wspierania i wzmacniania roli usług w konkurencyjności handlu oraz pogłębiania łańcuchów wartości, między innymi wspierając innowacje w dziedzinie produkcji związanej z usługami oraz zwiększając rolę usług jako wkładu w produkcję towarów.

4. Strony wspierają zwiększanie zdolności regionalnych samorządów zawodowych do wnoszenia wkładu w negocjowanie i skuteczne upowszechnianie umów o wzajemnym uznawaniu.

ARTYKUŁ 15

„Niebieska gospodarka”

1. Strony wspierają rozwój zrównoważonych i innowacyjnych „niebieskich gospodarek”. W tym zakresie starają się zachować równowagę między wzrostem gospodarczym i tworzeniem godnych miejsc pracy a większym bezpieczeństwem żywnościowym i żywieniowym, lepszymi źródłami utrzymania, sprawiedliwością społeczną i wzmocnionymi ekosystemami morskimi, przy jednoczesnym ograniczeniu ryzyka środowiskowego i szkodliwego wpływu na środowisko. Strony wspierają stosowanie podejścia ostrożnościowego i opartego na dowodach naukowych w odniesieniu do zachowania i ochrony ekosystemów morskich i różnorodności biologicznej oraz zrównoważonego wykorzystania zasobów naturalnych. Strony wspierają inwestycje wewnętrzne i zagraniczne oraz rozwijają niezbędne ramy regulacyjne i infrastrukturę w celu wspierania działalności związanej z niebieską gospodarką. Upowszechniają również współpracę dwustronną i wielostronną na rzecz wspierania rozwoju zrównoważonych i innowacyjnych niebieskich gospodarek.

2. Strony wspierają zrównoważony rozwój rybołówstwa, upowszechniając zrównoważone łańcuchy wartości w sektorze rybołówstwa oraz budując lokalne zdolności przetwarzania produktów rybołówstwa i spełniania wymogów regulacyjnych rynków międzynarodowych, uwzględniając potrzeby rybołówstwa łodziowego oraz zapewniając rybakom i pracownikom bezpieczne, zdrowe i godne warunki pracy.

3. Strony współpracują na rzecz rozwoju zrównoważonej akwakultury, w tym marikultury, poprzez skuteczne planowanie przestrzenne, stosowanie podejścia ekosystemowego i zapewnianie bardziej wyrównanych warunków działania dla inwestorów, przy jednoczesnym zapewnieniu reakcji na problemy społeczności lokalnych.

4. Strony wykorzystują możliwości w obszarze biotechnologii morskiej, między innymi wspierając badania naukowe, wspierając współpracę między środowiskiem akademickim, podmiotami gospodarczymi i decydentami, upowszechniając transfer technologii oraz ograniczając techniczne wąskie gardła w celu ułatwienia dostępu inwestorom, jednocześnie unikając zagrożeń dla środowiska morskiego.

ARTYKUŁ 16

Rolnictwo

1. Strony współpracują na rzecz zwiększenia i dywersyfikacji zrównoważonej produkcji rolnej i wydajności rolnictwa w celu zwiększenia bezpieczeństwa żywnościowego i żywieniowego, poprawy źródeł utrzymania, tworzenia godnych miejsc pracy i zwiększenia dochodów dzięki dostępowi do rynków regionalnych i międzynarodowych. Strony wzmacniają praktyki rolnicze odporne na zmianę klimatu, w szczególności w małych gospodarstwach, upowszechniają zrównoważone zarządzanie zasobami naturalnymi i usługami ekosystemowymi oraz ich efektywne wykorzystanie, a także eliminują zachęty, które prowadzą do niezrównoważonej produkcji.

2. Strony wzmacniają krajowe i regionalne badania naukowe, szkolenia, naukę i innowacje w zakresie inteligentnego rolnictwa.

3. Strony pobudzają inwestycje w sektorze rolno-spożywczym i rozwijają go oraz ustanawiają zasady i przepisy służące wspieraniu wzrostu inwestycji w tym sektorze. Strony współpracują na rzecz poprawy możliwości producentów, przetwórców i eksporterów w zakresie dostępu do rynków i uzyskania większej wartości w lokalnych, regionalnych i globalnych łańcuchach wartości, między innymi poprzez propagowanie szerszego wykorzystania technologii i innowacji, zwiększanie zdolności do pokonywania barier pozataryfowych, w szczególności barier technicznych w handlu oraz norm sanitarnych i fitosanitarnych, a także upowszechnianie sprawiedliwego handlu i programów ekologicznych w celu tworzenia wartości dodanej w przetwórstwie rolnym.

4. Strony zapewniają kobietom równe prawa do ziemi i prawa do spadku oraz poprawiają ich dostęp do finansowania i rynków, a także do usług wsparcia i doradztwa rolniczego. Strony wspierają również przedsiębiorczość młodzieży, między innymi zapewniając ukierunkowane usługi oświatowe, technologie i finansowanie.

ARTYKUŁ 17

Przemysł wydobywczy

1. Strony upowszechniają sprawiedliwy i niedyskryminujący dostęp do zrównoważonego wydobycia minerałów i surowców oraz handlu nimi z pełnym poszanowaniem suwerenności państw nad zasobami naturalnymi oraz przestrzegając praw dotkniętych społeczności. Strony wspierają sprawiedliwy podział zasobów i zwalczają nielegalną eksploatację zasobów mineralnych za pomocą krajowych, regionalnych i międzynarodowych środków prawnych.

2. Strony propagują przejrzystość, rozliczalność i odpowiedzialne zarządzanie w przemyśle wydobywczym zgodnie z Inicjatywą przejrzystości w branżach wydobywczych (EITI) i innymi odpowiednimi zobowiązaniami regionalnymi i międzynarodowymi.

3. Strony wzmacniają społeczną odpowiedzialność przedsiębiorstw i odpowiedzialne prowadzenie działalności gospodarczej w całym łańcuchu wartości, między innymi poprzez opracowanie i wdrożenie odpowiednich przepisów, w stosownych przypadkach, z uwzględnieniem właściwych norm międzynarodowych.

ARTYKUŁ 18

Zrównoważona energia

1. Strony współpracują na rzecz wzmocnienia bezpieczeństwa energetycznego, zapewnienia wszystkim dostępu do zrównoważonej energii, w tym konsumentom najbardziej podatnym na zagrożenia i kluczowym sektorom gospodarki, oraz budowania odporności infrastruktury energetycznej w celu poprawy dostępności, stabilności dostaw i przystępności cenowej czystej energii.

2. Strony ułatwiają funkcjonowanie otwartych i przejrzystych rynków energii napędzających zrównoważone inwestycje sprzyjające włączeniu społecznemu, w szczególności inwestycje w produkcję, kogenerację, przesył i dystrybucję energii ze źródeł odnawialnych oraz efektywność energetyczną. Strony współpracują w zakresie wzmacniania przedsiębiorczości w tym sektorze.

3. Strony współpracują na rzecz zwiększenia inwestycji publicznych i prywatnych w energię odnawialną i efektywność energetyczną, zwracając uwagę na opracowanie i wdrożenie odpowiednich krajowych i regionalnych inicjatyw na rzecz energii oraz wspierających systemów infrastruktury służącej zapewnianiu jakości.

4. Strony wspierają efektywność energetyczną i oszczędność energii na wszystkich etapach łańcucha energetycznego, od produkcji po zużycie.

5. Strony współpracują na rzecz ustanowienia i wzmocnienia skutecznych połączeń międzysystemowych oraz na rzecz wspierania transformacji energetycznej regionu Karaibów poprzez opracowywanie i wykorzystywanie czystych, zróżnicowanych, opłacalnych i zrównoważonych technologii energetycznych, w tym technologii w zakresie energii odnawialnej i niskoemisyjnych technologii energetycznych, na rzecz upowszechniania transferu technologii oraz na rzecz rozwoju potencjału ludzkiego i zdolności technicznych oraz badań naukowych i innowacji.

ARTYKUŁ 19

Konektywność

1. Strony wzmacniają zrównoważoną, kompleksową konektywność wewnątrzregionalną opartą na zasadach. Strony współpracują na rzecz poprawy połączeń transportowych oraz technologii informacyjno-komunikacyjnych (ICT) i infrastruktury cyfrowej w sposób odporny i zrównoważony. Strony dążą do tworzenia możliwości gospodarczych, między innymi wzmacniając zdolności techniczne i potencjał ludzki kluczowych podmiotów.

2. Strony współpracują na rzecz rozwoju zrównoważonego transportu wysokiej jakości oraz powiązanych systemów infrastruktury, ułatwiając tym samym i usprawniając przepływ osób, w tym osób o ograniczonej możliwości poruszania się, oraz towarów. Strony dążą do zapewnienia lepszego dostępu do infrastruktury transportu wiejskiego, miejskiego, lotniczego, morskiego, śródlądowego, kolejowego i drogowego, między innymi poprzez rozwój i wspieranie współpracy wewnątrzregionalnej w całym regionie Karaibów.

3. Strony pobudzają inwestycje w sektorze transportu i poprawiają ogólne zarządzanie tym sektorem, między innymi eliminując ograniczenia przepustowości oraz opracowując i wdrażając skuteczne przepisy sprzyjające uczciwej konkurencji w ramach poszczególnych rodzajów transportu i pomiędzy nimi.

4. Strony zwiększają powszechny dostęp do otwartych, przystępnych cenowo i bezpiecznych technologii informacyjno-komunikacyjnych (ICT), między innymi wspierając ukierunkowane inwestycje. Strony rozwijają niezbędne ramy legislacyjne i instytucje regulacyjne służące udzielaniu licencji usługodawcom, wspieraniu zachowań konkurencyjnych, zapewnianiu sprawiedliwego traktowania konsumentów oraz wspieraniu ochrony danych i konsumentów.

5. Strony zwiększają powszechny dostęp do otwartej, przystępnej cenowo, bezpiecznej i niezawodnej konektywności sieci szerokopasmowych oraz rozwijają infrastrukturę cyfrową, między innymi poprzez modernizację kabli podmorskich i stosowanie innych nowoczesnych technologii transmisyjnych. Strony opracowują ramy polityki i ramy regulacyjne służące ułatwieniu skutecznego udzielania licencji usługodawcom, wspierania zachowań konkurencyjnych oraz zapewniania sprawiedliwego traktowania i ochrony konsumentów, a także zapewnieniu poufności komunikacji i ochronie praw osób w odniesieniu do przetwarzania danych osobowych.

6. Strony wspierają ustanowienie regionalnej gospodarki cyfrowej w celu tworzenia godnych miejsc pracy i rozwoju gospodarczego poprzez tworzenie sprzyjających ram regulacyjnych służących wspieraniu przedsiębiorczości cyfrowej, mobilizowaniu inwestycji i ułatwianiu sektorowi prywatnemu pobudzania transformacji cyfrowej. Strony współpracują na rzecz wyeliminowania zbędnych barier, opracowania platform zaufania elektronicznego i podpisu elektronicznego w celu wspierania rozwoju handlu, wspierania powstawania nowych produktów, wspierania opracowywania i stosowania odpowiednich norm międzynarodowych, otwartych danych oraz zapewniania postępów w ochronie konsumentów i danych osobowych.

ARTYKUŁ 20

Turystyka

1. Strony współpracują na rzecz wspierania harmonijnego i zrównoważonego rozwoju turystyki, aby wspierać rozwój gospodarczy sprzyjający włączeniu społecznemu. Strony zapewniają uwzględnienie aspektów środowiskowych, kulturowych i społecznych, a także zrównoważone użytkowanie i zachowanie różnorodności biologicznej i innych zasobów naturalnych w planowaniu i rozwoju polityki turystycznej.

2. Strony pobudzają inwestycje mające na celu wspieranie i rozwój produktów i usług turystycznych, a tym samym tworzenie godnych miejsc pracy, zawiązując innowacyjne partnerstwa z najważniejszymi podmiotami gospodarczymi, inwestując w rozwój kapitału ludzkiego, marketing oraz ułatwianie kontaktów między przedsiębiorstwami w celu zwiększenia konkurencyjności i poprawy standardów usług. W tym zakresie Strony postanawiają zwracać szczególną uwagę na mikroprzedsiębiorstwa oraz małe i średnie przedsiębiorstwa.

3. Strony wzmacniają powiązania między sektorem turystyki a innymi odpowiednimi sektorami gospodarki, w szczególności rolnictwem, przemysłem wytwórczym, niebieską gospodarką i transportem. Strony mobilizują inwestycje w zrównoważoną energię, podstawową infrastrukturę i usługi, technologie cyfrowe, statystykę i rozwój społeczny w celu zwiększenia konkurencyjności i zrównoważoności przemysłu turystycznego.

4. Strony podejmują działania na rzecz czerpania jak największych korzyści społeczno-gospodarczych z turystyki. Strony wzmacniają ochronę i upowszechnianie dziedzictwa kulturowego i zasobów naturalnych oraz wspierają wszystkie innowacyjne formy turystyki z poszanowaniem integralności i interesów ludności rdzennej, jak przewidziano w Deklaracji Organizacji Narodów Zjednoczonych o prawach ludności rdzennej, oraz społeczności lokalnych, maksymalizując przy tym ich zaangażowanie w proces rozwoju turystyki.

ARTYKUŁ 21

Badania naukowe, innowacje i technologia

1. Strony współpracują w zakresie nauki, badań naukowych, innowacji i rozwoju technologicznego w celu wspierania dywersyfikacji gospodarczej, wspierania rozwoju społecznego i gospodarczego, poprawy konkurencyjności regionalnej oraz ułatwiania powstania gospodarki cyfrowej sprzyjającej włączeniu społecznemu. Strony rozwijają wzajemne połączenia i interoperacyjność sieci badawczych oraz infrastruktury i usług w zakresie obliczeń i danych naukowych, a także wspierają taki rozwój w swoim kontekście regionalnym.

2. Strony wspierają rozwój zdolności, infrastruktury i obiektów badawczych, publikacji oraz danych naukowych. Strony upowszechniają i wspierają innowacyjne programy szkoleń i mobilności dla kadry akademickiej i naukowców. Strony zwiększają zdolność instytucji szkolnictwa wyższego do skutecznej współpracy w dziedzinie badań naukowych oraz innowacji naukowych i technologicznych, między innymi poprzez zapewnianie dostępu do programów wymiany akademickiej. Strony ułatwiają współpracę między administracjami publicznymi, instytucjami akademickimi i przedsiębiorstwami. Strony upowszechniają otwarte dane i wspierają innowacje w celu zapewnienia postępów gospodarczych i w celu dążenia do osiągnięcia doskonałości naukowej przynoszącej korzyści obu stronom.

3. Strony wspierają rozwój gospodarek opartych na wiedzy i integracyjnych społeczeństw cyfrowych. Strony upowszechniają ochronę i wykorzystywanie tradycyjnej wiedzy, wspierają różnorodność biologiczną oraz zrównoważone zarządzanie innymi zasobami naturalnymi, jak również transfer technologii i wiedzy specjalistycznej.

4. Strony współpracują w kwestiach będących przedmiotem wspólnego zainteresowania w obszarze cywilnych działań w przestrzeni kosmicznej, takich jak badania kosmiczne, zastosowania i usługi globalnych systemów nawigacji satelitarnej, rozwój systemów wspomagających opartych na wyposażeniu satelitarnym, obserwacja Ziemi i nauki o Ziemi, w szczególności w zakresie wykorzystywania mechanizmów wczesnego ostrzegania i nadzoru.

ARTYKUŁ 22

Sektor kultury i sektor kreatywny

1. Strony wspierają kulturę oraz sektory kreatywne jako czynniki napędzające zrównoważony rozwój społeczno-gospodarczy i tworzenie godnych miejsc pracy. Przyjmują między innymi środki na rzecz wsparcia kreatywnego rozwoju oraz cyfryzacji przedstawień i produkcji artystycznych. Strony wymieniają się najlepszymi praktykami w zakresie wspierania rozwoju kulturalnego i przedsiębiorczości w dziedzinie kultury.

2. Strony wspierają trwały rozwój poprzez poprawę wymiany kulturalnej, wspieranie koprodukcji, wspólnych inicjatyw kulturalnych i kreatywnych oraz zwiększanie mobilności osób zawodowo związanych z kulturą i pracą twórczą oraz specjalistów w powiązanych dziedzinach kształcenia. Strony wspierają obieg dzieł sztuki zgodny z obowiązującymi konwencjami międzynarodowymi.

3. Strony wspierają dialog międzykulturowy wśród młodzieży, organizacji społeczeństwa obywatelskiego i jednostek z UE i regionu Karaibów.

ARTYKUŁ 23

Produkcja

1. Strony współpracują na rzecz wspierania zrównoważonej produkcji w celu pogłębiania wartości dodanej, szczególnie w dziedzinie wywozu produktów zaawansowanych technologicznie, w celu ułatwiania większej dywersyfikacji oraz w celu maksymalizacji potencjału w zakresie powiązań w tył łańcucha z kluczowymi sektorami gospodarki, takimi jak rolnictwo, niebieska gospodarka, przemysł wydobywczy i usługi.

2. Strony opracowują polityki służące przyciągnięciu do przemysłu wytwórczego bezpośrednich inwestycji wewnętrznych i zagranicznych. Strony upowszechniają ułatwienia dla przedsiębiorstw, mając na względzie rozwój współpracy partnerskiej, pogłębianie partnerstw handlowych oraz rozwój ośrodków, ekosystemów i sieci przemysłowych.

3. Strony współpracują na rzecz opracowania środków mających na celu zwiększenie konkurencyjności przemysłu wytwórczego poprzez poprawę zdolności produkcyjnej oraz rozwiązanie problemów takich jak niedobór wykwalifikowanej siły roboczej, deficyty logistyczne i infrastrukturalne oraz ograniczony dostęp do finansowania i analizy rynkowej. Strony wspierają badania naukowe i innowacje, upowszechniają rozwój i stosowanie kluczowych technologii wspomagających oraz wzmacniają powiązania między przemysłem a instytucjami badawczymi i akademickimi.

4. Strony wspierają rozszerzanie handlu wyrobami gotowymi, między innymi zapewniając lepsze powiązania z rynkami eksportowymi, zwiększony potencjał regulacyjny w zakresie handlu, ułatwienia w handlu oraz poprawę zdolności do zapewnienia zgodności z odpowiednimi normami międzynarodowymi w zakresie pracy i środowiska.

ARTYKUŁ 24

Międzynarodowe usługi biznesowe i finansowe

Strony podejmują działania na rzecz opartego na zasadach rozwoju sektora międzynarodowych usług biznesowych i finansowych w regionie Karaibów, między innymi wspierając ukierunkowaną współpracę zmierzającą do wzmocnienia ram regulacyjnych w regionie Karaibów, aby zapewnić zgodność z normami uzgodnionymi na szczeblu międzynarodowym, opracować odpowiednie polityki sektorowe, poprawić rozwój umiejętności oraz zwiększyć wykorzystanie technologii i cyfryzacji. Strony dokładają wszelkich starań, aby zapewnić wdrożenie i egzekwowanie na swoich terytoriach norm uzgodnionych na szczeblu międzynarodowym w zakresie regulacji i nadzoru w sektorze międzynarodowych usług biznesowych i finansowych.

TYTUŁ II

ZRÓWNOWAŻONOŚĆ ŚRODOWISKOWA, ZMIANA KLIMATU I ZRÓWNOWAŻONE ZARZĄDZANIE ZASOBAMI NATURALNYMI

ARTYKUŁ 25

Strony dostrzegają zagrożenie egzystencjalne dla krajów stojących przed wyzwaniami związanymi z klimatem i zrównoważonością środowiskową oraz wpływ długoterminowego charakteru tych wyzwań na źródła utrzymania Strony podejmują ambitne działania w celu łagodzenia zmiany klimatu i przystosowania się do niej, ochrony i poprawy jakości środowiska oraz dążenia do zrównoważonego wykorzystania zasobów naturalnych i zrównoważonego zarządzania nimi, aby zwiększyć odporność na zmianę klimatu i odwrócić degradację środowiska. Strony przyjmują konkretne środki służące przeciwdziałaniu utracie różnorodności biologicznej, utrzymywaniu i odbudowie ekosystemów, propagowaniu zarządzania oceanami, odwróceniu wylesiania oraz zapobieganiu klęskom żywiołowym i zagrożeniom antropogenicznym i reagowaniu na nie, między innymi poprzez finansowanie działań w związku ze zmianą klimatu, wspieranie transferu technologii oraz budowanie zdolności, stosownie do przypadku. Strony inwestują w ekologiczny wzrost gospodarczy, propagują gospodarki o obiegu zamkniętym oraz wspierają przejście na odporny na zmianę klimatu i niskoemisyjny rozwój, przy jednoczesnym zapewnieniu, aby wzrost gospodarczy stanowił pełne uzupełnienie zrównoważoności środowiskowej. Strony współpracują na poziomie szeroko rozumianego regionu Karaibów i kontynuują współpracę Południe–Południe oraz współpracę trójstronną.

ARTYKUŁ 26

Działania w dziedzinie klimatu

1. Strony opracowują kompleksowe i sprzyjające włączeniu społecznemu wewnętrzne polityki i programy klimatyczne oraz wdrażają konkretne działania w celu przyspieszenia pełnego wprowadzenia w życie Ramowej konwencji Narodów Zjednoczonych w sprawie zmian klimatu i jej porozumienia paryskiego oraz podtrzymania wielostronnego działania w zakresie zmiany klimatu.

2. Strony wspierają włączenie polityk dotyczących zmiany klimatu oraz działań na rzecz łagodzenia zmian klimatu i działań w zakresie przystosowania się do zmian klimatu do krajowych i regionalnych strategii i planów oraz dialogów merytorycznych. Strony współpracują na rzecz wspierania działań w zakresie przystosowania się do zmian klimatu, w tym unikania, minimalizowania i usuwania strat i szkód związanych z negatywnymi skutkami zmiany klimatu. Strony opracowują mechanizmy monitorowania, sprawozdawczości i weryfikacji oraz systemy oceny, aby śledzić postępy w działaniach w dziedzinie klimatu.

3. Strony współpracują na rzecz stopniowego przygotowania i aktualizowania ambitnych wkładów ustalonych na poziomie krajowym i przekazywania informacji o nich, na rzecz realizacji krajowych i regionalnych środków łagodzących niezbędnych do osiągnięcia celów takich wkładów oraz na rzecz opracowania długoterminowych strategii rozwoju niskoemisyjnego i odpornego na zmianę klimatu.

4. Strony opracowują i wdrażają krajowe plany adaptacji oraz strategie krajowe i regionalne. Strony uwzględniają działania w zakresie przystosowania się do zmian klimatu we wszystkich kluczowych wrażliwych sektorach, w tym w infrastrukturze, oraz opracowują skuteczny system zarządzania w celu wdrożenia wspomnianych działań oraz ułatwienia wymiany wiedzy i dobrych praktyk związanych ze zmianą klimatu na szczeblu krajowym i regionalnym.

5. Strony podejmują działania na rzecz ograniczenia emisji gazów cieplarnianych, uwzględniając te pochodzące z lotnictwa i żeglugi, zgodnie ze swoimi międzynarodowymi zobowiązaniami i obowiązkami, w tym tymi wynikającymi z porozumienia paryskiego.

6. Biorąc pod uwagę zagrożenia, jakie zmiana klimatu stwarza dla pokoju i bezpieczeństwa oraz dobrobytu ludności i społeczności, Strony współpracują na rzecz wzmocnienia ich zdolności przystosowania się do zmiany klimatu i łagodzenia jej skutków oraz na rzecz wspierania środków służących budowaniu odporności ludności i społeczności, aby zmniejszać ich podatność na zagrożenia.

7. Strony wspierają wycofanie produkcji i wykorzystania wodorofluorowęglowodorów na mocy Protokołu montrealskiego w sprawie substancji zubożających warstwę ozonową w drodze współpracy na rzecz wspierania ratyfikacji poprawki z Kigali do tego protokołu oraz zapewnienia jej szybkiego wprowadzenia w życie.

8. Strony racjonalizują i stopniowo wycofują nieefektywne dopłaty do paliw kopalnych, które zachęcają do rozrzutnej konsumpcji, oraz minimalizują ewentualne niekorzystne skutki w sposób chroniący osoby ubogie i słabsze społeczności. Strony propagują przechodzenie na odnawialne i czystsze źródła energii zgodnie z działaniami w ramach wkładów ustalonych na poziomie krajowym.

9. Strony współpracują na rzecz przyspieszenia rozwoju gospodarek niskoemisyjnych i odporności na zmianę klimatu poprzez wzmocnienie ekologicznego wzrostu gospodarczego w kluczowych i powstających sektorach gospodarki, między innymi poprzez przyjmowanie ekoinnowacji, wspieranie transferu technologii, opracowywanie norm i wymianę najlepszych praktyk.

10. Strony opracowują innowacyjne narzędzia finansowania i dostosowują przepływy finansowe do ścieżki prowadzącej do rozwoju niskoemisyjnego i odpornego na zmianę klimatu, koncentrując się na finansowaniu działań w związku ze zmianą klimatu, które sprzyja włączeniu społecznemu i ma na celu ochronę osób najuboższych i najsłabszych grup społecznych przed negatywnymi skutkami zmiany klimatu. Strony propagują instrumenty polityki gospodarczej wspierające działania w zakresie zmiany klimatu, takie jak, stosownie do przypadku, ustalanie opłat za emisję gazów cieplarnianych, instrumenty rynkowe i podatki od emisji dwutlenku węgla.

11. Strony propagują zwiększoną koordynację na wszystkich szczeblach rządów służącą realizacji ambitnych zobowiązań w zakresie klimatu i energii. Strony zachęcają władze lokalne do działania, wzmacniają ich pozycję oraz wspierają inicjatywy takie jak Światowe Porozumienie Burmistrzów w sprawie Klimatu i Energii oraz Przyspieszenie przejścia na energię ze źródeł odnawialnych w małych rozwijających się państwach wyspiarskich.

12. Strony współpracują na rzecz wzmocnienia naukowej i technicznej zdolności osób i instytucji w zakresie działań w dziedzinie klimatu oraz zarządzania środowiskowego i monitorowania środowiska, między innymi z wykorzystaniem technologii kosmicznych i systemów informacyjnych, oraz w zakresie świadczenia kompleksowych usług klimatycznych, w szczególności na rzecz słabszych zainteresowanych podmiotów.

ARTYKUŁ 27

Różnorodność biologiczna, ekosystemy i zasoby naturalne

1. Strony wspierają ochronę, zrównoważone użytkowanie i odbudowę ekosystemów, między innymi z myślą o poprawie źródeł utrzymania ludności rdzennej, jak przewidziano w Deklaracji Organizacji Narodów Zjednoczonych o prawach ludności rdzennej, oraz społeczności lokalnych, poprawiając realizację usług ekosystemowych i umożliwiając trwały rozwój swoich państw. Strony działają na rzecz ochrony, odbudowy i poprawy stanu różnorodności biologicznej oraz podejmują działania na rzecz szybszego wprowadzenia w życie Konwencji o różnorodności biologicznej i protokołu z Nagoi. Współpracują w ramach negocjacji wielostronnych dotyczących ochrony zasobów naturalnych, ekosystemów i różnorodności biologicznej. Strony uznają, że w Morzu Karaibskim występują delikatne ekosystemy i niepowtarzalna różnorodność biologiczna, w związku z tym współpracują na rzecz wspierania ich ochrony. Strony wprowadzają środki służące uniknięciu lub zmniejszeniu wpływu inwazyjnych gatunków obcych na lokalne gatunki i ekosystemy oraz na źródła utrzymania.

2. Strony propagują systemy zrównoważonej zintegrowanej gospodarki wodnej, zachowują i chronią źródła wody i ekosystemy, odprowadzają i oczyszczają ścieki, przeciwdziałają degradacji gruntów i zanieczyszczeniu zasobów wodnych i zasobów wód podziemnych oraz ograniczają niepewność co do dostępności wody za pomocą systemów gromadzenia i przechowywania wody.

3. Strony współpracują na rzecz zrównoważonego gospodarowania glebami i ich ochrony w celu zachowania ich kluczowej roli, między innymi w rolnictwie, mieszkalnictwie i infrastrukturze, a także w łagodzeniu zmiany klimatu i przystosowaniu się do jej skutków oraz pełnieniu funkcji naturalnych rezerwuarów wody deszczowej.

4. Strony chronią dziką faunę i florę oraz zwalczają nielegalny handel dziką fauną i florą, wspierając przyjmowanie i egzekwowanie polityk i przepisów prawnych służących uznaniu go za poważne przestępstwo. Strony wzmacniają środki zwalczania kłusownictwa oraz monitorowanie ścigania przestępstw, a także wspierają międzynarodową koordynację, między innymi w kontekście Międzynarodowego Konsorcjum ds. Zwalczania Przestępstw przeciwko Dzikiej Faunie i Florze, Konwencji o międzynarodowym handlu dzikimi zwierzętami i roślinami gatunków zagrożonych wyginięciem (CITES) oraz innych odpowiednich ram międzynarodowych. Strony podejmują działania na rzecz zwiększenia świadomości społecznej, edukowania konsumentów i wywierania na nich wpływu, niszczenia zapasów nielegalnie sprzedawanej dzikiej fauny i flory, zwiększania roli społeczności lokalnych oraz propagowania dyplomacji i rzecznictwa na wysokim szczeblu w zakresie potrzeby ochrony dzikiej fauny i flory.

5. Strony podejmują działania na rzecz ustanowienia i aktualizacji niezbędnych ram regulacyjnych i mechanizmów egzekwowania prawa w celu poprawy gospodarowania wszystkimi odpadami i substancjami niebezpiecznymi. Strony współpracują na rzecz zapobiegania wytwarzaniu odpadów u źródła lub jego minimalizowania oraz na rzecz poprawy możliwości wielokrotnego użytkowania produktów, zdolności do recyklingu i efektywnego użytkowania zasobów, między innymi wdrażając wydajne systemy zbierania i skuteczny recykling, w celu dostosowania produkcji i konsumpcji do osiągnięcia gospodarki o obiegu zamkniętym. Strony podejmują działania mające na celu zapobieganie obecności substancji niebezpiecznych w cyklach materiałowych lub minimalizowanie jej oraz zarządzanie chemikaliami w produktach w całym cyklu ich życia. Strony współpracują na rzecz wzmocnienia właściwego zarządzania substancjami niebezpiecznymi i skażeniami jądrowymi oraz położenia kresu nielegalnemu transgranicznemu przemieszczaniu takich substancji niebezpiecznych i skażeń jądrowych przez Morze Karaibskie.

6. Strony podejmują działania mające na celu eliminowanie wszelkich form zanieczyszczeń i zwiększają świadomość zagrożeń dla zdrowia publicznego i środowiska wynikających z zanieczyszczenia powietrza oraz wielorakich korzyści płynących z poprawy jakości powietrza, między innymi poprzez prowadzenie publicznych kampanii informacyjnych.

7. Strony pracują nad stworzeniem ram mających na celu ochronę delikatnych ekosystemów i różnorodności biologicznej, między innymi poprzez wspieranie działań na rzecz zwalczania przestępstw przeciwko środowisku. Strony współpracują w zakresie prowadzenia badań naukowych oraz ochrony i zrównoważonego wykorzystywania różnorodności biologicznej, między innymi poprzez tworzenie ośrodków wiedzy i partnerstw w dziedzinie badań. Strony propagują stosowanie uznawanych na poziomie międzynarodowym systemów zarządzania środowiskowego jako sposobu na zminimalizowanie wszelkiego negatywnego wpływu na środowisko. Strony wzmacniają zaangażowanie ludności rdzennej, jak przewidziano w Deklaracji Organizacji Narodów Zjednoczonych o prawach ludności rdzennej (UNDRIP), oraz społeczności lokalnych w ochronę ekosystemów, na pierwszym miejscu stawiając tworzenie miejsc pracy i innych możliwości gospodarczych.

ARTYKUŁ 28

Lasy

1. Strony propagują zrównoważoną gospodarkę zasobami leśnictwa i ich zrównoważone wykorzystanie. Strony współpracują na rzecz odwrócenia wylesiania, wspierania ponownego zalesiania i powstrzymania degradacji lasów oraz przywrócenia zdolności lasów do zapewniania usług ekosystemowych.

2. Strony wspierają zrównoważone łańcuchy wartości produktów leśnych, na pierwszym miejscu stawiając tworzenie miejsc pracy i wykorzystanie możliwości gospodarczych w zakresie ochrony ekosystemów. Zwalczają nielegalne pozyskiwanie drewna i związany z nim handel oraz propagują odpowiedzialną działalność górniczą.

3. Strony wspierają wdrażanie mechanizmów zrównoważonego rozwoju, takich jak plan działania UE na rzecz egzekwowania prawa, zarządzania i handlu w dziedzinie leśnictwa (FLEGT), między innymi zawierając lub wprowadzając w życie umowy o dobrowolnym partnerstwie. Strony wzmacniają spójność i pozytywne interakcje na szczeblu krajowym między mechanizmami zrównoważonego rozwoju a warszawskimi ramami redukcji emisji spowodowanych wylesianiem i degradacją lasów (REDD+).

4. Strony wzmacniają zaangażowanie lokalnych władz i społeczności w zrównoważone zarządzanie lasami. Strony zwiększają świadomość społeczną w zakresie wylesiania na wszystkich szczeblach i zachęcają do produkcji i konsumpcji produktów zasobooszczędnych i energooszczędnych z lasów zarządzanych w sposób zrównoważony.

ARTYKUŁ 29

Zarządzanie oceanami

1. Strony wzmacniają zarządzanie oceanami zgodnie z Konwencją Narodów Zjednoczonych o prawie morza (UNCLOS) w celu zapewnienia bezpiecznych, chronionych i czystych oceanów zarządzanych w zrównoważony sposób, zmniejszenia presji na morza i oceany oraz wspierania trwałego rozwoju niebieskiej gospodarki. Strony współpracują na rzecz wzmocnienia krajowych i regionalnych zdolności do odpowiedzialnego i rozliczalnego zarządzania zasobami oceanicznymi i przybrzeżnymi, opracowania środków na rzecz zrównoważonej eksploatacji i ochrony morskiej różnorodności biologicznej obszarów objętych jurysdykcją krajową i znajdujących się poza nią oraz zarządzania tymi obszarami, propagowania wiedzy i badań oraz ułatwiania transferu technologii w zakresie zarządzania oceanami. Strony podejmują działania związane z oceanami, które przyczyniają się do łagodzenia zmiany klimatu i przystosowywania się do niej.

2. Strony współpracują na rzecz zapewnienia ochrony żywych zasobów morza i zrównoważonego zarządzania nimi oraz ich zrównoważonego wykorzystania na szczeblu dwustronnym, regionalnym i wielostronnym oraz na szczeblu regionalnych organizacji ds. zarządzania rybołówstwem (RFMO).

3. Strony wspierają zrównoważony rozwój zasobów rybnych i zrównoważone zarządzanie nimi, między innymi poprzez przyjęcie niezbędnych ram regulacyjnych, zwiększenie zdolności w zakresie zarządzania, zgodności, egzekwowania przepisów, poprawę dostępu do finansowania, propagowanie najlepszych praktyk i transfer technologii. Strony utrzymują lub przyjmują inicjatywy mające na celu zwalczanie nielegalnych, nieraportowanych i nieuregulowanych (NNN) połowów, w tym, w stosownych przypadkach, wdrażanie systemów identyfikowalności oraz środków służących wykluczeniu produktów pochodzących z połowów NNN z przepływów handlowych. Strony wspierają i skutecznie wdrażają monitorowanie, kontrolę i nadzór oraz powiązane środki egzekwowania przepisów zapewniające ich przestrzeganie, aby chronić zasoby rybne i zapobiegać przełowieniu, zgodnie z UNCLOS.

4. Strony postanawiają, że podejmą niezbędne działania na rzecz zakazania określonych form dotacji dla rybołówstwa, które prowadzą do nadmiernej zdolności połowowej i przełowienia, wyeliminują dotacje, które prowadzą do połowów NNN, oraz powstrzymają się od wprowadzania nowych dotacji tego rodzaju, uznając, że odpowiednie i skuteczne specjalne i zróżnicowane traktowanie krajów rozwijających się i krajów najsłabiej rozwiniętych powinno stanowić integralną część negocjacji w ramach Światowej Organizacji Handlu w sprawie dotacji dla rybołówstwa oraz wszelkich późniejszych porozumień, które mogą zostać zawarte.

5. Strony współpracują na rzecz ochrony i odbudowy ekosystemów przybrzeżnych i morskich oraz ich różnorodności biologicznej, a także wspierania waloryzacji morskiego i przybrzeżnego kapitału naturalnego. Strony opracowują środki zapobiegające zakwaszaniu oceanów i służące łagodzeniu jego wpływu na ekosystemy różnorodności biologicznej mórz, w tym na rafy koralowe, na zrównoważone rybołówstwo oraz na źródła utrzymania społeczności przybrzeżnych zależnych od zasobów morskich.

6. Strony zwalczają zanieczyszczenie morza, w tym zanieczyszczenie hałasem, oraz zmniejszają ilość odpadów morskich, w szczególności tworzyw sztucznych i mikrodrobin plastiku. Strony zajmują się pierwotnymi przyczynami powstawania odpadów morskich, między innymi poprzez prowadzenie polityki i wprowadzanie środków w zakresie gospodarowania odpadami i zapobiegania ich powstawaniu. Strony intensyfikują działania związane ze sprzątaniem oceanu i wybrzeży, zwracając szczególną uwagę na strefy gromadzenia się odpadów w wirach oceanicznych.

7. Strony popierają uregulowanie kwestii redukcji emisji gazów cieplarnianych związanych z gospodarką morską i aktywnie wspierają pilne wdrożenie wstępnej strategii Międzynarodowej Organizacji Morskiej (IMO) dotyczącej redukcji emisji.

8. Strony opracowują obszarowe środki ochrony i narzędzia zarządzania w celu ochrony i odbudowy obszarów i zasobów przybrzeżnych i morskich, w tym morskich obszarów chronionych, zgodnie z prawem krajowym i międzynarodowym oraz w oparciu o najlepsze dostępne informacje naukowe i wiedzę społeczności lokalnych.

9. Strony zachęcają do dialogu i współpracy we wszystkich aspektach zarządzania oceanami, w tym w kwestiach związanych z podnoszeniem się poziomu mórz i oceanów oraz jego możliwym wpływem i implikacjami.

10. Strony uznają ogólne obawy dotyczące wpływu górnictwa podmorskiego na środowisko morskie i jego różnorodność biologiczną. Strony wykorzystują najlepsze dostępne dane naukowe, stosują zasadę ostrożności i podejście ekosystemowe, wspierają badania i dzielą się najlepszymi praktykami w dziedzinach będących przedmiotem wspólnego zainteresowania związanych z surowcami mineralnymi dna morskiego, aby zapewnić rozważne zarządzanie środowiskowe działaniami na rzecz ochrony i zachowania środowiska morskiego i jego różnorodności biologicznej.

ARTYKUŁ 30

Odporność na klęski żywiołowe i kompleksowe zarządzanie klęskami żywiołowymi

1. Strony współpracują na rzecz budowania odporności ludności, społeczeństw i infrastruktury na klęski żywiołowe oraz zwiększenia zdolności w zakresie monitorowania, wczesnego ostrzegania i oceny ryzyka w celu poprawy zapobiegania, ograniczania, gotowości, reagowania i odbudowy zgodnie z ramami z Sendai dotyczącymi ograniczania ryzyka klęsk żywiołowych.

2. Strony wzmacniają odporność, inwestując w zapobieganie ryzyku wystąpienia klęsk żywiołowych i gotowość na nie, włączając działania na rzecz ograniczania ryzyka do działań naprawczych oraz propagując ubezpieczenie od ryzyka finansowego i przystępne cenowo rozwiązania w zakresie transferu ryzyka. Strony wspierają gromadzenie i wykorzystywanie statystyk dotyczących klęsk żywiołowych i danych dotyczących strat spowodowanych klęskami żywiołowymi, wszechstronną ocenę ryzyka i wdrażanie planów jego ograniczania na wszystkich szczeblach.

3. Strony przyjmują środki służące wzmocnieniu powiązania między zmniejszaniem ryzyka związanego z klęskami żywiołowymi a przystosowaniem się do zmiany klimatu oraz propagują wymianę informacji i najlepszych praktyk w zakresie wdrażania i monitorowania ram z Sendai dotyczących ograniczania ryzyka klęsk żywiołowych. Strony stawiają odporność na zmianę klimatu i zagrożenia naturalne w centrum wszystkich działań na rzecz odbudowy i odnowy, między innymi wdrażając podejście polegające na „lepszym odbudowywaniu”.

4. Strony współpracują na rzecz przeciwdziałania skutkom klęsk żywiołowych i zagrożeń antropogenicznych poprzez terminowe i skuteczne udzielanie pomocy humanitarnej i pomocy w przypadku klęsk żywiołowych.

5. Strony wzmacniają integracyjne zarządzanie ryzykiem na wszystkich szczeblach. Zwiększają również zdolności w zakresie monitorowania, wczesnego ostrzegania i oceny ryzyka oraz poprawiają wewnętrzne i regionalne środki zapobiegania, łagodzenia skutków, gotowości, reagowania i odbudowy, w tym mechanizmy ochrony ludności w celu wzmocnienia potencjału krajowych i regionalnych centrów doskonałości ds. zmniejszania ryzyka związanego z klęskami żywiołowymi i innowacji w dziedzinie klimatu. Strony propagują zaangażowanie społeczności dotkniętych klęską, społeczeństwa obywatelskiego i władz lokalnych w opracowywanie i wdrażanie reakcji politycznych, koncentrując się na najsłabszych i zmarginalizowanych gospodarstwach domowych i grupach.

6. Strony zwiększają odporność środowiska, między innymi wspierając wykorzystanie technologii informacyjno-komunikacyjnych i kosmicznych do przyspieszenia procesów zapobiegania klęskom żywiołowym, przygotowania i reagowania na nie oraz odbudowy po nich. Strony wspierają możliwości intensyfikacji badań i rozpowszechniania najlepszych praktyk dotyczących zarządzania ryzykiem związanym z klęskami żywiołowymi.

TYTUŁ III

PRAWA CZŁOWIEKA, DOBRE RZĄDY, POKÓJ I BEZPIECZEŃSTWO

ARTYKUŁ 31

Strony wspierają dialog i współpracę na rzecz wzmocnienia bezpieczeństwa we wszystkich jego wymiarach oraz na rzecz osiągnięcia celu, jakim są pokojowe i odporne społeczeństwa. Strony propagują i w pełni chronią prawa człowieka, godność ludzką, podstawowe wolności i zasady demokracji, tworzą rozliczalne i przejrzyste instytucje, wzmacniają dobre rządy i systemy wymiaru sprawiedliwości oraz gwarantują jednostkom i grupom wystarczającą i odpowiednią przestrzeń do wyrażania aspiracji i wnoszenia wkładu w kształtowanie polityki. W tym celu Strony zwracają szczególną uwagę na wspieranie praw młodzieży, kobiet i dziewcząt, ludności rdzennej, jak określono w Deklaracji o prawach ludności rdzennej, oraz osób starszych i osób z niepełnosprawnościami. Intensyfikują działania na rzecz wspierania bezpieczeństwa obywateli oraz zapobiegania przestępczości zorganizowanej i jej zwalczania, w szczególności w odniesieniu do niedozwolonych środków odurzających, ochrony na morzu, cyberbezpieczeństwa, prania pieniędzy, zarządzania granicami, korupcji, wszelkich form nielegalnego handlu oraz nielegalnego handlu bronią strzelecką i lekką i amunicją do niej.

ROZDZIAŁ 1

PRAWA CZŁOWIEKA, SPRAWIEDLIWOŚĆ I DOBRE RZĄDY

ARTYKUŁ 32

Prawa człowieka

1. Strony przyczyniają się do ochrony, propagowania i realizacji praw człowieka zgodnie z prawem międzynarodowym. Strony wspierają powszechną ratyfikację i wdrażanie międzynarodowych instrumentów praw człowieka, przyczyniają się do ich powszechnej ratyfikacji i wdrażania oraz wdrażają te instrumenty, których są sygnatariuszami i rozważają przystąpienie do tych, których nie są jeszcze stronami. Stosują w pełni zasadę niedyskryminacji określoną w art. 9 części ogólnej niniejszej umowy, na pierwszym miejscu stawiając przyjęcie i wdrożenie kompleksowych przepisów prawnych dotyczących równości i niedyskryminacji.

2. Strony współpracują na rzecz wzmocnienia ochrony prawnej, aby zapewnić odpowiedzialność za naruszenia i nadużycia praw człowieka oraz ułatwiać dostęp do wymiaru sprawiedliwości, a także zapewnić odpowiednie i skuteczne środki zaradcze dla ofiar i osób, które doświadczyły takich naruszeń i nadużyć.

3. Strony dokładają większych starań, aby osiągnąć równość płci i zapewnić kobietom i dziewczętom możliwość pełnego korzystania ze wszystkich praw człowieka, a także wzmocnić ich pozycję.

4. Strony propagują i chronią prawa dziecka, zwalczają pracę dzieci oraz znęcanie się nad dziećmi, a także wszelkie formy wykorzystywania dzieci.

5. Strony wspierają prawa osób z niepełnosprawnościami i podejmują bardziej zdecydowane działania na rzecz zapewnienia ich pełnej integracji w społeczeństwie.

6. Strony nadal rozwijają i wspierają mechanizmy monitorowania praw człowieka, w tym swoje obowiązki sprawozdawcze. Strony uznają niezależność krajowych instytucji praw człowieka i przestrzegają jej oraz wspierają tworzenie bezpiecznego i sprzyjającego środowiska, w którym obrońcy praw człowieka mogą swobodnie działać i mieć dostęp odpowiednio do mechanizmów regionalnych lub międzynarodowych. Strony wspierają udział krajowych instytucji praw człowieka i obrońców praw człowieka w strukturach i procesach konsultacyjnych. Strony zapewniają pełny i skuteczny udział ludności rdzennej we wszystkich sprawach, które jej dotyczą, jak przewidziano w Deklaracji Organizacji Narodów Zjednoczonych o prawach ludności rdzennej. Strony zapewniają, aby w procesach konsultacyjnych uwzględniano również rolę tradycyjnej wiedzy i problemy społeczności lokalnych.

7. Strony współpracują na rzecz zwiększenia świadomości w zakresie praw człowieka i demokracji, między innymi za pośrednictwem systemów edukacji i mediów.

ARTYKUŁ 33

Praworządność i wymiar sprawiedliwości

1. Strony współpracują na rzecz zwiększenia skutecznego i sprawiedliwego dostępu do wymiaru sprawiedliwości dla wszystkich oraz współpracują w zakresie konsolidacji praworządności i wzmocnienia instytucji na wszystkich szczeblach w obszarach egzekwowania prawa i sprawowania wymiaru sprawiedliwości. W tym celu Strony zwiększają dostęp do usług prawnych dla osób znajdujących się w trudnej sytuacji.

2. Strony współpracują na rzecz zapewnienia niezależności, rozliczalności i bezstronności sądownictwa. Strony dążą do zmodernizowanych i skutecznych systemów i procedur sądowych, między innymi w drodze wymiany najlepszych praktyk, zwiększają zdolność do szybkiego i sprawiedliwego wymierzania sprawiedliwości, rozwijają stosowanie alternatywnych prawnych mechanizmów rozstrzygania sporów, zmniejszają zaległości i nadmierne korzystanie z tymczasowego aresztowania, zapewniają odpowiednie szkolenia oraz poprawiają dostęp przedstawicieli zawodów prawniczych i społeczeństwa do ustawodawstwa, orzecznictwa i innych informacji prawnych.

3. Strony przeciwstawiają się wszelkim formom tortur i innego okrutnego, nieludzkiego i poniżającego traktowania lub karania i potępiają je. Zapobiegają popełnianiu naruszeń przez siły bezpieczeństwa i zwalczają takie naruszenia oraz zwiększają poszanowanie praworządności w łańcuchach bezpieczeństwa i sądownictwa, między innymi poprzez szkolenia w zakresie etyki. Wzmacniają walkę z bezkarnością i odmawianiem ofiarom prawa do sprawiedliwości i rekompensaty, ze szczególnym naciskiem na doprowadzenie sprawców naruszeń praw człowieka przed oblicze wymiaru sprawiedliwości.

4. Strony współpracują na rzecz modernizacji systemów penitencjarnych i maksymalizacji ich roli resocjalizacyjnej, między innymi poprzez poprawę poszanowania praw więźniów, wdrażanie programów resocjalizacyjnych i edukacyjnych, zwiększenie stopnia reintegracji społecznej osadzonych, wspieranie opieki nad więźniami, działania na rzecz likwidacji przeludnienia, poprawę zarządzania i administrowania więzieniami oraz warunków w więzieniach zgodnie z najlepszymi praktykami i normami międzynarodowymi oraz zapewnienie alternatyw dla kary pozbawienia wolności za mniej poważne przestępstwa.

ARTYKUŁ 34

Sprawowanie rządów

1. Strony wprowadzają konkretne środki służące tworzeniu inkluzywnych, rozliczalnych i przejrzystych instytucji publicznych. Wzmacniają zdolność do opracowywania i wdrażania polityki, rozwijają rozliczalną, skuteczną, przejrzystą i profesjonalną służbę cywilną, usprawniają świadczenie wysokiej jakości usług publicznych, poprawiają mechanizmy legislacyjne i mechanizmy zarządzania oraz wspierają bezstronność i skuteczność organów ścigania.

2. Strony wzmacniają zdolności parlamentów oraz instytucji lokalnych, gminnych, krajowych i regionalnych w celu zapewnienia i zwiększenia poszanowania zasad demokracji i praktyk demokratycznych.

3. Strony propagują poszanowanie wolności wypowiedzi oraz niezależność i pluralizm mediów, a także chronią i poszerzają przestrzeń sprzyjającą rozwojowi społeczeństwa obywatelskiego w celu poprawy demokratycznej rozliczalności.

4. Strony przyspieszają szersze wykorzystanie infrastruktury e-rządzenia i usług cyfrowych jako środka poprawiającego dostęp do usług publicznych i ich dostępność, a tym samym wspierają rozwój rozliczalnych i przejrzystych instytucji publicznych.

5. Strony rozwijają i wzmacniają instytucje, prawodawstwo i mechanizmy mające na celu zapobieganie korupcji, przekupstwu, nadużyciom finansowym i przestępstwom korporacyjnym i zwalczanie ich, w tym w zakresie konfiskaty i zwrotu odzyskanych aktywów. Zapewniają skuteczne egzekwowanie przepisów antykorupcyjnych, prowadzenie bezstronnych dochodzeń i bezstronne ściganie, a także stosowanie skutecznych, proporcjonalnych sankcji i kar za korupcję i przestępstwa związane z korupcją. Strony propagują i wdrażają odpowiednie instrumenty i normy międzynarodowe, w szczególności Konwencję Narodów Zjednoczonych przeciwko korupcji, uznając, że korupcja jest kwestią ponadnarodową, powiązaną z innymi formami przestępczości transgranicznej i gospodarczej i wymagającą wspólnych i multidyscyplinarnych działań również na szczeblu międzynarodowym.

ARTYKUŁ 35

Finanse publiczne i zarządzanie finansami

1. Strony propagują należyte zarządzanie finansami publicznymi, w tym wzmocnione i skuteczne wykorzystanie dochodów publicznych, zrównoważone zarządzanie długiem publicznym, zrównoważone systemy zamówień publicznych oraz wsparcie dla krajowych organów nadzoru. Strony propagują większą rozliczalność, przejrzystość, uczciwość, legalność i rzetelność w zarządzaniu zasobami publicznymi. Strony wspierają środki mające na celu stworzenie skutecznych, sprawiedliwych i przejrzystych systemów wydatków publicznych. Strony współpracują na rzecz wzmocnienia mobilizacji zasobów wewnętrznych w małych rozwijających się państwach wyspiarskich w regionie Karaibów, aby wspierać ich trwały rozwój i zwiększoną odporność gospodarczą.

2. Strony współpracują na rzecz wzmocnienia finansów publicznych, między innymi poprzez poprawę zdolności do przestrzegania norm międzynarodowych, opracowywanie ram politycznych i środków mających na celu zwiększenie wydajności, skuteczności, przejrzystości i sprawiedliwości systemów podatkowych oraz współpracę w ramach Organizacji Narodów Zjednoczonych i innych odpowiednich globalnych organów ds. finansów publicznych.

3. Strony wdrażają środki mające na celu zwalczanie nielegalnych przepływów finansowych, oszustw podatkowych i uchylania się od opodatkowania oraz ograniczenie możliwości unikania opodatkowania, w tym w ramach konsultacji dwustronnych i wielostronnych. Strony stosują zasady dobrego zarządzania w kwestiach podatkowych, między innymi prowadząc działalność legislacyjną, opracowując kompleksowe strategie polityczne, przyjmując konkretne środki i wzmacniając stosowne instytucje i mechanizmy.

ROZDZIAŁ 2

PRZESTĘPCZOŚĆ A BEZPIECZEŃSTWO

ARTYKUŁ 36

Bezpieczeństwo ludzi i obywateli

1. Strony stosują zintegrowane podejście mające na celu zapobieganie zagrożeniom związanym z przestępczością i ograniczanie tych zagrożeń oraz propagowanie inicjatyw dotyczących pojednania, resocjalizacji i ponownej integracji społecznej.

2. Strony ścigają wszelkie formy przemocy, w tym przemocy seksualnej, przemocy ze względu na płeć i przemocy domowej, oraz zwalczają je i starają się im zapobiegać. Strony dążą do wspierania ofiar i ocalałych, niesienia im pomocy i wzmacniania ich pozycji, a także do przyjęcia środków przeciwdziałania marginalizacji, wiktymizacji i stygmatyzacji.

3. Strony podejmują działania mające na celu wyeliminowanie przemocy ze strony grup przestępczych poprzez kompleksowe ograniczanie ryzyka, stosowanie środków zapobiegawczych i edukacyjnych, świadczenie odpowiednich usług społecznych, podejmowanie działań na poziomie społeczności lokalnych na rzecz przerwania spirali przemocy oraz stwarzanie alternatywnych możliwości utrzymania dla osób młodych i osób wymagających szczególnego traktowania. Ponadto Strony podejmują działania mające na celu eliminowanie dostępu do broni strzeleckiej i lekkiej i amunicji do niej oraz zwalczanie wykorzystywania takiej broni i amunicji, aby zapobiegać negatywnemu wpływowi przemocy z użyciem broni na społeczeństwo i ludzi, oraz ograniczać ten wpływ.

4. Strony zajmują się problemami społecznymi i związanymi z bezpieczeństwem powstającymi w wyniku deportacji zagranicznych przestępców i osób po odbyciu wyroku oraz dążą do współpracy na rzecz ułatwienia ich resocjalizacji i ponownej integracji społecznej oraz zminimalizowania odsetka powrotności do przestępstwa. Zapewniają terminową wymianę stosownych informacji dotyczących deportacji za pośrednictwem właściwych kanałów, zgodnie z odpowiednimi porozumieniami o współpracy administracyjnej lub sądowej, a także propagują współpracę wśród organów ścigania zgodnie z niniejszym protokołem.

ARTYKUŁ 37

Przestępczość zorganizowana

1. Strony zwalczają wszelkie formy przestępczości zorganizowanej, między innymi w ramach współpracy na szczeblu krajowym, regionalnym i międzynarodowym, a także za pomocą środków legislacyjnych i innych środków przyjmowanych zgodnie z Konwencją Narodów Zjednoczonych przeciwko międzynarodowej przestępczości zorganizowanej i jej protokołami uzupełniającymi. Strony współpracują na rzecz zwiększenia swoich możliwości spełnienia międzynarodowych wymogów dotyczących sprawozdawczości. Strony zwalczają przemyt migrantów i handel ludźmi, niedozwolonymi środkami odurzającymi, zagrożonymi gatunkami dzikich zwierząt i roślin, substancjami niebezpiecznymi i odpadami. Strony podejmują również działania w celu zwalczania przestępstw przeciwko środowisku, w tym nielegalnego pozyskiwania drewna i związanego z nim handlu. Strony współpracują także w zakresie zwalczania nielegalnego handlu bronią strzelecką i lekką i amunicją do niej oraz inną bronią konwencjonalną i produktami podwójnego zastosowania. W tym zakresie Strony współpracują między innymi na rzecz poprawy wykrywania nielegalnej broni strzeleckiej i lekkiej oraz amunicji do niej, śledzenia ich pochodzenia, wspierania ich niszczenia oraz zwiększania zdolności do prowadzenia skutecznych dochodzeń i skutecznego ścigania przestępczości związanej z bronią, a także dzielą się najlepszymi praktykami.

2. Strony wzmacniają ochronę ofiar handlu ludźmi, czynią postępy w prowadzeniu dochodzeń i ściganiu sprawców, współpracują na rzecz zapobiegania przypadkom nielegalnego handlu ludźmi i identyfikowania takich przypadków, a także opracowują skuteczne środki służące reintegracji ofiar w ich społeczeństwach. Strony zapewniają wszystkim ofiarom dostęp do przysługujących im praw, uwzględniając szczególnie trudną sytuację kobiet i dzieci. Strony upowszechniają wymianę informacji, w tym danych wywiadowczych dotyczących przestępczości, oraz wzmacniają zdolności do opracowywania strategii i wdrażania działań mających na celu zwalczanie nielegalnego handlu ludźmi oraz przemytu migrantów.

3. Strony współpracują na rzecz zapobiegania wykorzystywaniu ich instytucji finansowych i określonych niefinansowych przedsiębiorstw i zawodów do finansowania terroryzmu i prania pieniędzy z działalności przestępczej oraz zwalczają takie wykorzystywanie. Strony upowszechniają wymianę informacji i współpracę, w tym w zakresie budowania zdolności i innych form pomocy technicznej. Strony wprowadzają w życie środki mające na celu zwalczanie prania pieniędzy i finansowania terroryzmu, przerwanie nielegalnych przepływów finansowych, a tym samym pozbawienie przestępców zysków, oraz zapewnienie skutecznego i pełnego wdrożenia zaleceń Grupy Specjalnej ds. Przeciwdziałania Praniu Pieniędzy (FATF). Strony wspierają ustanowienie i wzmocnienie prawodawstwa krajowego i krajowych organów ds. odzyskiwania mienia, konfiskatę mienia pochodzącego z przestępstwa, jego zwrot i wykorzystanie na cele pożytku publicznego oraz rozszerzenie odpowiedzialności karnej sprawców przestępstw i pośredników.

4. Strony zacieśniają współpracę w zakresie zapobiegania przestępczości wykorzystującej zaawansowane technologie, cyberprzestępczości i przestępczości elektronicznej oraz dystrybucji nielegalnej zawartości on-line oraz ich zwalczania. Strony wzmacniają zdolność do zwalczania cyberprzestępczości, między innymi mobilizując i szkoląc zasoby ludzkie oraz wspierając współpracę między decydentami, podmiotami gospodarczymi i naukowcami. Strony wymieniają się informacjami na temat kształcenia i szkolenia osób prowadzących postępowania w sprawie cyberprzestępstw, na temat prowadzenia takich postępowań oraz w dziedzinie kryminalistyki cyfrowej. Strony przyznają, że Konwencja o cyberprzestępczości („konwencja budapeszteńska”) i inne mające zastosowanie normy międzynarodowe stanowią podstawę do upowszechniania współpracy międzynarodowej i przyczyniają się do opracowywania wewnętrznych strategii politycznych w zakresie cyberprzestępczości.

5. Strony wprowadzają środki mające na celu zwiększenie odporności jednostek i całych społeczności na terroryzm i brutalny ekstremizm. Intensyfikują działania na rzecz wymiany informacji i wiedzy specjalistycznej w zakresie grup terrorystycznych i ich siatek wsparcia, z pełnym poszanowaniem praworządności, praw człowieka i prawa do prywatności. Strony współpracują na rzecz postawienia przed sądem sprawców terroryzmu i przyjmują środki ułatwiające resocjalizację i ponowną integrację społeczną obywateli, odpowiednio, każdego z państw członkowskich Unii Europejskiej i każdego z państw-Stron z regionu Karaibów, którzy ulegli radykalizacji.

ARTYKUŁ 38

Niedozwolone środki odurzające

1. Strony współpracują na rzecz złagodzenia wyzwań, w tym tych dotyczących kwestii bezpieczeństwa i zdrowia, jakie stwarzają uprawa, produkcja i konsumpcja niedozwolonych środków odurzających i substancji psychoaktywnych oraz nielegalny handel i tranzyt tych substancji przez ich terytoria. Taka współpraca odbywa się, stosownie do przypadku, na poziomie dwustronnym, regionalnym, wielostronnym lub trójstronnym.

2. Strony współpracują na rzecz zmniejszenia podaży środków odurzających i popytu na nie, kierując się zasadą współodpowiedzialności oraz stosując zintegrowane, wyważone podejście oparte na dowodach.

3. Strony współpracują na rzecz wzmocnienia zdolności wymiaru sprawiedliwości oraz zwiększenia potencjału w zakresie ścigania przestępstw, w tym swoich własnych zdolności sprawozdawczych. Identyfikują transgraniczne zorganizowane grupy przestępcze, przerywają ich działanie i likwidują je, wykorzystując wzmocnione mechanizmy wymiany informacji oraz dane wywiadowcze dotyczące przestępczości związanej ze środkami odurzającymi, a jednocześnie wspierają prowadzenie wspólnych postępowań przygotowawczych i operacji, w tym z sąsiadującymi krajami.

4. Strony podejmują działania mające na celu wyeliminowanie czynników ryzyka związanych z nadużywaniem środków odurzających, zagrażających jednostkom, społecznościom i społeczeństwom. Strony wzmacniają praworządność i ustanawiają rozliczalne, skuteczne i inkluzywne instytucje i służby publiczne w celu zwalczania przemocy związanej ze środkami odurzającymi.

5. Strony przyjmują środki mające na celu wspieranie alternatywnych działań rozwojowych na rzecz zastąpienia uprawy nielegalnych środków odurzających i ich produkcji na obszarach miejskich i wiejskich, aby zwiększyć dobrobyt gospodarczy najsłabszych grup społecznych zmagających się z tym problemem, wspierając jednocześnie włączenie społeczne na poziomie społeczności i szerzej pojmowanego społeczeństwa.

6. Strony intensyfikują i przyspieszają działania na rzecz zmniejszenia popytu na niedozwolone środki odurzające oraz wprowadzają środki niezbędne do zwalczania zdrowotnych i społecznych skutków ich stosowania. Ponadto Strony wprowadzają właściwe dla wieku i płci środki dostosowane do szczególnych potrzeb słabszych grup, między innymi poprzez profilaktykę, leczenie, opiekę, resocjalizację i programy ponownej integracji społecznej.

7. Strony podejmują działania mające na celu wyeliminowanie nowych i pojawiających się zagrożeń związanych z nielegalną produkcją, używaniem i nadużywaniem syntetycznych substancji zawierających opioidy, jak również opracowują i ulepszają programy oraz usprawniają mechanizmy sprawozdawczości celem zwalczania nielegalnego wykorzystywania prekursorów chemicznych.

ARTYKUŁ 39

Współpraca w zakresie ścigania przestępstw i zintegrowanego zarządzania granicami

1. Strony propagują dialog i współpracę w zakresie ścigania przestępstw oraz strategiczną współpracę sądową. Strony propagują współpracę między organami ścigania na rzecz terminowej wymiany informacji i danych wywiadowczych dotyczących przestępczości, zachęcają do wymiany najlepszych praktyk i rozwijają potencjał w tym zakresie.

2. Strony wspierają współpracę regionalną w zakresie bezpieczeństwa, wzmacniając zintegrowane zarządzanie granicami, wymianę informacji i danych wywiadowczych oraz gromadzenie i analizę danych, z poszanowaniem stosownych ram prawnych dotyczących ochrony danych osobowych. Strony upowszechniają pokojowe rozstrzyganie granicznych sporów i kontrowersji zgodnie z prawem międzynarodowym. Strony wspierają środki budowy zaufania oraz, w stosownych przypadkach, szczegółowe strategie rozwoju w celu zwiększenia zaufania i zmniejszenia możliwych napięć na granicach.

ARTYKUŁ 40

Bezpieczeństwo morskie i lotnicze

1. Strony rozwijają współpracę w kwestiach morskich i lotniczych w celu poprawy bezpieczeństwa i ochrony oraz zwiększają, między innymi, koncentrację na ładunkach wysokiego ryzyka i zarządzanie takimi ładunkami, zgodnie z prawem międzynarodowym i stosownymi rezolucjami ONZ.

2. Strony wzmacniają ochronę na morzu, zgodnie z Konwencją Narodów Zjednoczonych o prawie morza (UNCLOS), reagując na zagrożenia wobec statków oraz krytycznych instalacji morskich i mienia morskiego, poprawiając monitorowanie i egzekwując przestrzeganie stosownych przepisów ustawowych i wykonawczych. Strony podejmują działania mające na celu zwalczanie piractwa, zbrojnych napaści i wszelkich form przestępczości zorganizowanej na morzu, wykorzystując do tego celu między innymi technologie kosmiczne.

TYTUŁ IV

ROZWÓJ SPOŁECZNY, SPÓJNOŚĆ SPOŁECZNA I MOBILNOŚĆ

ARTYKUŁ 41

Strony są zdeterminowane, aby do 2030 r. wyeliminować ubóstwo we wszystkich jego formach, osiągnąć równość płci oraz wzmocnić pozycję kobiet i młodzieży, aby zapewnić każdemu niezbędne środki do godnego życia. Są również zdeterminowane, aby wspierać spójność społeczną oraz tworzyć warunki do skutecznego udziału wszystkich osób w życiu demokratycznym i wnoszenia przez wszystkich aktywnego wkładu w trwały wzrost gospodarczy. Strony zwracają szczególną uwagę na osoby znajdujące się w trudnej sytuacji, w tym kobiety, dzieci, osoby starsze, ludność rdzenną, jak przewidziano w Deklaracji Organizacji Narodów Zjednoczonych o prawach ludności rdzennej, oraz społeczności lokalne i osoby z niepełnosprawnościami. Strony wdrażają konkretne środki celem wspierania ochrony socjalnej jako podstawowej inwestycji przyczyniającej się do eliminacji ubóstwa i zwalczania nierówności, a także będącej istotnym środkiem do stworzenia samonapędzającego się mechanizmu pozwalającego uzyskać trwały rozwój gospodarczy sprzyjający włączeniu społecznemu poprzez zwiększenie reinwestowania korzyści gospodarczych w społeczeństwo i ludzi oraz wzmacnianie odporności w wymiarze społecznym. Strony przyjmują kompleksowe i wyważone podejście do kwestii migracji. Podchodzą do migracji w duchu solidarności, partnerstwa oraz współodpowiedzialności oraz zgodnie ze swoimi własnymi kompetencjami. Strony wykorzystują korzyści płynące z migracji, wspierają integrację migrantów, wykorzystują wiedzę diaspory, jej umiejętności w zakresie przedsiębiorczości i inwestycje oraz maksymalizują wykorzystanie przekazów pieniężnych jako źródła finansowania trwałego rozwoju sprzyjającego włączeniu społecznemu. Prowadzą również otwarty dialog dotyczący mobilności między regionami będącymi Stronami niniejszego protokołu i współpracują na rzecz zmniejszenia negatywnego wpływu utraty umiejętności na rozwój krajów.

ROZDZIAŁ 1

USŁUGI SPOŁECZNE

ARTYKUŁ 42

Kształcenie

1. Strony wzmacniają i upowszechniają sprzyjający włączeniu społecznemu, przystępny cenowo i sprawiedliwy dostęp do edukacji na wszystkich poziomach oraz dążą do podniesienia jej jakości, między innymi poprzez sprawniejsze i sprzyjające włączeniu społecznemu krajowe systemy edukacji oraz ulepszoną infrastrukturę i sprzęt, ze szczególnym uwzględnieniem osób z niepełnosprawnościami. Strony wspierają postępy czynione w kierunku osiągnięcia równości płci, aby rozwijać sprzyjające środowisko, w którym chłopcy i dziewczęta mają równy dostęp do możliwości kształcenia i osiągają porównywalny poziom wykształcenia.

2. Strony wspierają upowszechnianie i stosowanie na szerszą skalę nauk przyrodniczych, technologii, inżynierii i matematyki (STEM) oraz sztuki na wszystkich poziomach systemu edukacyjnego.

3. Strony propagują wykorzystywanie dostępnych i przystępnych cenowo innowacyjnych technologii do celów powszechnego kształcenia oraz rozwijania umiejętności cyfrowych i kultury informatycznej.

4. Strony współpracują na rzecz zwiększenia liczby osób rozpoczynających naukę w ramach szkolnictwa wyższego, rozpoczynających szkolenie techniczne i zawodowe, a także angażujących się w uczenie się pozaformalne, uczenie się w miejscu pracy i uczenie się przez całe życie oraz na rzecz zwiększenia jakości tych form kształcenia, by zwiększyć liczbę osób o wysokim poziomie wykształcenia oraz pracowników o wysokich umiejętnościach.

5. Strony współpracują na rzecz poprawy rozwoju akademickiego, propagują wzajemne uznawanie kwalifikacji oraz ułatwiają mobilność studentów, pracowników i nauczycieli akademickich pomiędzy regionem Karaibów a Unią Europejską.

6. Strony współpracują na rzecz wspierania badań akademickich, rozwoju i innowacji, między innymi zacieśniając współpracę między kluczowymi instytucjami i zwiększając wykorzystanie badań i analiz naukowych w dążeniu do osiągnięcia doskonałości naukowej przynoszącej korzyści obu stronom.

ARTYKUŁ 43

Opieka zdrowotna

1. Strony wspierają uniwersalne i przystępne cenowo zabezpieczenie zdrowotne oraz sprawiedliwy dostęp do świadczeń zdrowotnych, między innymi poprzez usprawnianie krajowych systemów opieki zdrowotnej, rozwijanie trwałej infrastruktury wysokiej jakości i zapewnianie dostępu do bezpiecznych i przystępnych cenowo leków, szczepionek i diagnostyki.

2. Strony współpracują na rzecz ograniczania rosnącej zachorowalności na choroby niezakaźne i związanych z tym faktem obciążeń, podejmując działania zapobiegawcze i kontrolne, między innymi propagując zdrowy sposób odżywiania się i styl życia, wykorzystując narzędzia cyfrowe oraz prowadząc edukację zdrowotną.

3. Strony wzmacniają krajową i regionalną zdolność do szybkiego i skutecznego wykrywania ognisk chorób zakaźnych i innego rodzaju stanów zagrożenia zdrowia o zasięgu krajowym i międzynarodowym oraz do szybkiego i skutecznego reagowania na takie ogniska i stany zagrożenia, stosując przy tym podejście „Jedno zdrowie”, obejmujące kwestie zdrowia ludzi i zwierząt, roślin i ekosystemów.

4. Strony współpracują w reagowaniu na stany zagrożenia zdrowia publicznego, między innymi wykorzystując systemy wczesnego ostrzegania na potrzeby szybkiej wymiany informacji, opracowując spójne i wielosektorowe plany poprawy wydajności systemów opieki zdrowotnej, zapewniając podstawowe i przystępne cenowo leki, szczepionki i sprzęt medyczny, w tym diagnostykę, a także dostarczając pomoc humanitarną i udzielając wsparcia humanitarnego. Ponadto Strony wzmacniają współpracę międzynarodową w dziedzinie łagodzenia skutków globalnych stanów zagrożenia zdrowia publicznego.

5. Strony propagują badania i wymianę wiedzy, doświadczeń i najlepszych praktyk w sektorze opieki zdrowotnej.

ARTYKUŁ 44

Mieszkalnictwo, woda i infrastruktura sanitarna

1. Strony wspierają powszechny dostęp do godnych, bezpiecznych i przystępnych cenowo mieszkań, ze szczególnym uwzględnieniem osób znajdujących się w trudnej sytuacji i zmarginalizowanych, w tym ludności rdzennej, jak przewidziano w Deklaracji Organizacji Narodów Zjednoczonych o prawach ludności rdzennej, oraz społeczności lokalnych, aby wywrzeć pozytywny wpływ na zdrowie ludzi, wspierać rozwój społeczno-gospodarczy społeczności i zwalczać nierówności między gospodarstwami domowymi na obszarach miejskich a gospodarstwami domowymi na obszarach wiejskich. Strony propagują przyjazne klimatowi budownictwo mieszkaniowe i infrastrukturę, między innymi opracowując i egzekwując kodeksy budowlane.

2. Strony zwiększają dostęp do bezpiecznych, przystępnych cenowo i zrównoważonych źródeł zaopatrzenia w wodę, między innymi rozwijając zrównoważone i zintegrowane zarządzanie zasobami wodnymi i gospodarowanie odpadami stałymi oraz propagując działania na rzecz recyklingu wody.

3. Strony wspierają zapewnianie odpowiedniego, sprawiedliwego i przystępnego cenowo powszechnego dostępu do usług sanitarnych i higieny, zwracając szczególną uwagę na potrzeby kobiet i dziewcząt oraz osób znajdujących się w trudnej sytuacji.

4. Strony propagują powszechny i ulepszony dostęp do przystępnej cenowo energii elektrycznej oraz zwiększają powszechne efektywne i zrównoważone wykorzystanie energii.

ARTYKUŁ 45

Zrównoważona urbanizacja i rozwój obszarów wiejskich

1. Strony propagują środowisko umożliwiające zrównoważony rozwój obszarów wiejskich i miejskich. Wspierają zrównoważone gospodarowanie gruntami, ze szczególnym uwzględnieniem przejrzystych i uregulowanych praw dotyczących nabywania i własności gruntów, zrównoważoną mobilność miejską oraz inteligentne i bezpieczne miasta.

2. Strony wspierają zrównoważony rozwój gospodarek i społeczności wiejskich, ze szczególnym uwzględnieniem tworzenia miejsc pracy i generowania dochodów. Przyspieszają dywersyfikację wsi poprzez tworzenie wartości dodanej produkcji lokalnej oraz wykorzystywanie zasobów naturalnych i kulturowych.

3. Strony propagują wyważone i zintegrowane polityki miejskie i wiejskie sprzyjające włączeniu społecznemu oraz wielopoziomową współpracę rządową, aktywnie angażując władze i społeczności lokalne oraz zacieśniając więzi między obszarami miejskimi i wiejskimi.

ARTYKUŁ 46

Bezpieczeństwo żywnościowe i lepsze odżywianie

1. Strony współpracują na rzecz zapewnienia powszechnego dostępu do wystarczającej ilości przystępnej cenowo, bezpiecznej i pożywnej żywności, aby wyeliminować wszystkie formy niedożywienia i zapobiegać kryzysom żywnościowym. W tym celu Strony zwracają szczególną uwagę na kraje najbardziej podatne na zagrożenia, uwzględniając te dotknięte klęskami żywiołowymi, oraz osoby znajdujące się w trudnej sytuacji.

2. Dostrzegając negatywny wpływ zmniejszonej produkcji owoców i warzyw, znaczną zależność od importowanych produktów żywnościowych i nadmierne użytkowanie zasobów rybnych na bezpieczeństwo żywnościowe i odżywianie, Strony wspierają trwały rozwój lokalnej gospodarki rolnej, rybołówstwa i produkcji żywności.

3. Strony współpracują na rzecz ograniczania skutków kryzysów żywnościowych i zapewniają terminowe dostarczanie żywności na poziomie lokalnym dzięki opracowywaniu interwencji politycznych i rozwijaniu infrastruktury, w tym poprzez inwestowanie w odporne na zmianę klimatu systemy transportu i magazynowania. W tym kontekście zajmują się potrzebami najsłabszych grup społecznych.

ROZDZIAŁ 2

SPÓJNOŚĆ SPOŁECZNA

ARTYKUŁ 47

Równość, ochrona socjalna i godna praca

1. Strony propagują równość, przyjmując strategie polityczne wspierające osiągnięcie i utrzymanie wzrostu dochodu najbiedniejszej części ludności na poziome wyższym niż średnia krajowa.

2. Strony propagują sprawiedliwe i rozważne polityki fiskalne, gospodarcze i społeczne zorientowane na bardziej integracyjne społeczeństwa, z lepszym rozkładem dochodu, pozwalającym na zmniejszenie nierówności i niesprawiedliwości.

3. Strony pracują na rzecz rozszerzenia zakresu ochrony socjalnej, ze szczególnym uwzględnieniem osób znajdujących się w trudnej sytuacji, aby stopniowo osiągnąć powszechny dostęp do niej poprzez siatki bezpieczeństwa socjalnego, zapewnienie podstawowego bezpieczeństwa finansowego oraz wdrożenie odpowiednich systemów opieki socjalnej reagujących na nagłe zmiany. Strony propagują badania i wymianę wiedzy, doświadczeń i najlepszych praktyk w zakresie ochrony socjalnej.

4. Strony propagują tworzenie inkluzywnych i dobrze funkcjonujących rynków pracy i polityk zatrudnienia, ukierunkowanych na osiągnięcie międzynarodowych standardów godnej pracy dla wszystkich, a także sprawiedliwych płac umożliwiających godny poziom życia, między innymi poprzez poprawę warunków dotyczących zdrowia i bezpieczeństwa pracowników. Zwalczają wszelkie formy wykorzystywania, w tym seksualnego wykorzystywania i wyzysku pracowników, zarówno w sektorze formalnym, jak i nieformalnym.

5. Strony podejmują działania mające na celu rozwiązanie problemów związanych z gospodarką nieformalną, w tym w zakresie innowacyjnego dostępu do usług finansowych, kredytów i mikrofinansowania oraz zwiększenia skuteczności działań w zakresie ochrony socjalnej, aby ułatwić płynne przejście do gospodarki formalnej.

6. Strony podejmują konkretne działania służące propagowaniu praw osób z niepełnosprawnościami, aby zapewnić postępy w skutecznym wprowadzaniu w życie odpowiednich umów międzynarodowych oraz wspierać pełne włączenie społeczne takich osób bez jakiejkolwiek dyskryminacji i równy dostęp do usług społecznych i rynków pracy.

7. Strony wspierają spójność społeczną, między innymi chroniąc i wzbogacając materialne i niematerialne dziedzictwo kulturowe oraz różnorodność form wyrazu kulturowego.

ARTYKUŁ 48

Równość płci oraz wzmocnienie pozycji dziewcząt i kobiet

1. Strony wzmacniają polityki, programy i mechanizmy mające na celu propagowanie równości płci oraz zapewnienie i poprawę równych szans uczestnictwa we wszystkich sektorach życia politycznego, gospodarczego, społecznego i kulturalnego. Strony zapewniają konsekwentne włączanie perspektywy płci do głównego nurtu wszystkich obszarów polityki, między innymi poprzez tworzenie i konsolidację ram prawnych.

2. Strony zapewniają integralność cielesną i psychiczną kobiet i dziewcząt, przyjmując środki ustawodawcze i polityczne mające na celu likwidację praktyk dotyczących dziecięcych, wczesnych i przymusowych małżeństw oraz eliminując wszelkie formy przemocy seksualnej i przemocy ze względu na płeć, w szczególności przemocy domowej wobec kobiet i mężczyzn, handel ludźmi, wszelkie formy seksualnego wykorzystywania i wyzysku pracowników oraz wszelkie formy molestowania, zarówno w sferze publicznej, jak i prywatnej. Ułatwiają dostęp do wymiaru sprawiedliwości i wspierają kampanie prewencyjne i uświadamiające, aby przyspieszyć zmianę zachowań w celu zagwarantowania równości płci i wzmocnienia pozycji kobiet i dziewcząt.

3. Strony wspierają skuteczne wprowadzanie w życie wszystkich odpowiednich umów międzynarodowych, w tym Konwencji w sprawie likwidacji wszelkich form dyskryminacji kobiet (CEDAW), zachęcając również do ratyfikacji protokołu fakultatywnego do tej konwencji.

4. Strony zapewniają przestrzeganie i propagowanie praw kobiet i dziewcząt. Wzmacniają ich prawa socjalne, zwłaszcza w dziedzinie zdrowia i edukacji, w tym dostęp do usług z zakresu planowania rodziny. Strony wzmacniają prawa gospodarcze kobiet, między innymi ułatwiając im dostęp do szans gospodarczych, usług finansowych, technologii prorozwojowych, zatrudnienia oraz kontroli i użytkowania gruntów i innych aktywów produkcyjnych. Strony wspierają kobiety prowadzące działalność gospodarczą, zmniejszają zróżnicowanie wynagrodzenia ze względu na płeć oraz usuwają inne dyskryminujące przepisy i praktyki.

5. Strony wzmacniają udział i wagę opinii kobiet i dziewcząt w życiu politycznym, między innymi poprzez zwiększony dostęp do procesów i stanowisk wyborczych, politycznych i rządowych, oraz w działaniach na rzecz budowania społeczności.

6. Strony wzmacniają pozycję organizacji kobiet i dziewcząt oraz zdolności instytucji krajowych i regionalnych do rozwiązywania problemów związanych z przemocą wobec kobiet i dziewcząt, w tym do zapobiegania wszelkim formom przemocy seksualnej i przemocy ze względu na płeć i ochrony przed taką przemocą. Strony opracowują mechanizmy prowadzenia postępowań w sprawie molestowania i mechanizmy rozliczalności, zapewniają opiekę i wsparcie dla ofiar oraz propagują zapewnianie warunków bezpieczeństwa i ochrony kobiet i dziewcząt.

7. Strony zobowiązują się do pełnego i skutecznego wprowadzenia w życie deklaracji pekińskiej i pekińskiej platformy działania oraz programu działań Międzynarodowej Konferencji na temat Ludności i Rozwoju, a także wyników ich konferencji przeglądowych. Ponadto podkreślają potrzebę zapewnienia powszechnego dostępu do przystępnych cenowo rzetelnych i wszechstronnych informacji i edukacji na temat zdrowia seksualnego i reprodukcyjnego, uwzględniając opracowane przez UNESCO międzynarodowe wytyczne techniczne dotyczące edukacji seksualnej, a także potrzebę świadczenia usług opieki zdrowotnej w zakresie zdrowia seksualnego i reprodukcyjnego. W stosownych przypadkach dążą do skutecznego wprowadzenia w życie Konsensusu z Montevideo w sprawie ludności i rozwoju.

ARTYKUŁ 49

Młodzież

1. Strony opracowują ukierunkowane strategie polityczne, aby wspierać upodmiotowienie młodzieży i ułatwiać jej udział w życiu politycznym, społecznym, obywatelskim i gospodarczym.

2. Strony wspierają przedsiębiorczość młodzieży i tworzenie trwałych miejsc pracy we wszystkich sektorach na godnych warunkach dla osób młodych, między innymi pomagając im w zdobywaniu umiejętności odpowiednich dla rynku pracy poprzez edukację, szkolenie techniczne i zawodowe oraz zwiększony dostęp do technologii, a także wspierając służby zatrudnienia w celu łączenia młodych ludzi z możliwościami zatrudnienia oraz zapewniając dostęp do usług finansowych i partnerstw dla przedsiębiorstw typu start-up.

3. Strony ustanawiają struktury zarządzania w celu propagowania odpowiedzialnego obywatelstwa młodzieży, zwiększania wpływu osób młodych na procesy decyzyjne oraz sprzyjania ich aktywnemu udziałowi w życiu politycznym i działaniach na rzecz budowania społeczności. Strony wspierają większy udział młodzieży w działaniach na rzecz środowiska, zwłaszcza w programach monitorowania zmiany klimatu i przystosowania do niej.

4. Strony wdrażają środki służące poprawie dostępu młodzieży do wymiaru sprawiedliwości i wzmocnieniu systemów ochrony dzieci. Strony wdrażają wszelkie właściwe środki służące ochronie dzieci przed wszelkimi formami przemocy fizycznej lub psychicznej, krzywdy, nadużycia, zaniedbania lub złego traktowania, znęcania się i wyzysku, w tym niegodziwego traktowania w celach seksualnych.

5. Strony wspierają programy społeczne i programy dotyczące wymiaru sprawiedliwości mające na celu zapobieganie przestępczości nieletnich oraz integrację młodzieży w życiu gospodarczym i społecznym. Strony wspierają instytucje, takie jak szkoły, organizacje społeczne i wyznaniowe oraz grupy młodzieżowe, które przyczyniają się do budowania odporności zagrożonej młodzieży i słabszych społeczności.

ARTYKUŁ 50

Sport

Strony promują sport i wychowanie fizyczne jako czynnik napędzający trwały rozwój, zdrowie i zdrowy styl życia, włączenie społeczne, niedyskryminację i postępy w dziedzinie praw człowieka. Współpracują, aby wykorzystać ekonomiczną, kulturową i społeczną siłę sportu, między innymi rozwijając właściwą infrastrukturę, propagując udział w zajęciach sportowych i innych zajęciach wychowania fizycznego oraz wymieniając najlepsze praktyki. Strony wspierają mobilność sportowców i osób zawodowo związanych ze sportem jako środek wzmacniający dialog międzykulturowy i współpracę międzykulturową.

ROZDZIAŁ 3

MIGRACJA, MOBILNOŚĆ I ROZWÓJ

ARTYKUŁ 51

Migracja, mobilność i rozwój

1. Strony uznają wkład legalnie przebywających obywateli państw trzecich i diaspory w życie gospodarcze, społeczne, polityczne i kulturalne państw przyjmujących. Strony wspierają integrację legalnie przebywających obywateli państw trzecich, propagując między innymi przedsiębiorczość, wsparcie biznesowe i rozwój umiejętności zgodnie ze swoimi odpowiednimi kompetencjami. Strony potwierdzają swoje zobowiązanie do poszanowania praw człowieka wszystkich migrantów i wysiedleńców, w tym uchodźców i osób ubiegających się o azyl, przy pełnym poszanowaniu prawa międzynarodowego, ze szczególnym uwzględnieniem osób znajdujących się w trudnej sytuacji, zwłaszcza kobiet i dzieci.

2. Strony prowadzą otwarty dialog w celu wspierania mobilności i krótkoterminowych pobytów, aby wzmocnić wymianę w dziedzinach takich jak turystyka i biznes, a także aby pielęgnować wzajemne zrozumienie i propagować wspólne wartości. Wymiana ta uwzględnia również szczególną sytuację krajów i terytoriów zamorskich stowarzyszonych z UE oraz regionów najbardziej oddalonych UE ze względu na ich geograficzną bliskość oraz więzi gospodarcze i kulturowe oraz inne obszary współpracy.

3. Strony rozważają opracowanie programów migracji cyrkulacyjnej oraz wdrażają i ulepszają, w stosownych przypadkach, ramy prawne ułatwiające procedury ponownego wjazdu legalnie przebywających obywateli państw trzecich. Strony uwzględniają aspekty reintegracji legalnie przebywających obywateli państw trzecich w państwach pochodzenia, aby zagwarantować, by zdobyte przez nich doświadczenie lub kwalifikacje mogły przynieść korzyści lokalnemu rynkowi pracy i lokalnej społeczności.

4. Strony współpracują ze sobą w celu zmniejszenia negatywnego wpływu utraty kwalifikacji na rozwój krajów. Ponadto Strony stosują spójne podejście na rzecz przyspieszenia szkolenia wybranych specjalistów w rejonie Karaibów, które to podejście obejmuje rozszerzenie programów szkoleń i propagowanie udziału obywateli UE w takich szkoleniach.

5. Dostrzegając znaczenie przekazów pieniężnych jako środka sprzyjającego włączeniu społecznemu i trwałemu rozwojowi, pod warunkiem odpowiedniego zarządzania nimi, Strony dążą do ograniczenia kosztów transakcji przekazów pieniężnych do poziomu poniżej 3 %, wyeliminowania kanałów przekazów o kosztach przekraczających 5 % do 2030 r., wspierania włączenia finansowego za pomocą innowacyjnych instrumentów finansowych i nowych technologii, a także poprawy ram regulacyjnych służących zwiększeniu zaangażowania nietradycyjnych podmiotów gospodarczych. Strony zwiększają wkład diaspory w trwały rozwój krajów pochodzenia, wspierając i ułatwiając inwestycje diaspory oraz tworzenie przedsiębiorstw jako środek służący pobudzeniu lokalnego rozwoju i przedsiębiorczości w krajach pochodzenia, a także sprzyjający transferowi wiedzy, doświadczeń i technologii.

6. Strony opracowują środki mające na celu czerpanie korzyści z migracji Południe–Południe i łagodzenie wszelkich jej negatywnych skutków w oparciu o zasady solidarności, wspólnego dobrobytu i odpowiedzialności.

7. Strony upowszechniają wymianę najlepszych praktyk w zakresie programów mobilności Karaiby–UE i programów mobilności wewnątrzregionalnej, w tym swobodnego przepływu osób w procesach integracji regionalnej.

PROTOKÓŁ REGIONALNY DOTYCZĄCY REGIONU PACYFIKU

CZĘŚĆ I

RAMY WSPÓŁPRACY

ROZDZIAŁ 1

CHARAKTER I ZAKRES

ARTYKUŁ 1

Rzeczywiste partnerstwo

1. Do celów niniejszego protokołu „Strony” oznaczają odpowiednie Strony związane niniejszym protokołem zgodnie z art. 6 części ogólnej niniejszej umowy.

2. Stosunki między Stronami regulują postanowienia części ogólnej niniejszej umowy oraz szczegółowe cele określone w niniejszym protokole, które wzajemnie się uzupełniają i wzmacniają, zgodnie z art. 6 części ogólnej niniejszej umowy.

3. Strony postanawiają wzmocnić swoje stosunki i zacieśnić współpracę w celu propagowania wspólnych wartości, wspólnych interesów, obowiązków i zobowiązań. To rzeczywiste partnerstwo jest realizowane w duchu wzajemnego szacunku i rozliczalności, równości i współodpowiedzialności.

ARTYKUŁ 2

Multilateralizm

1. Strony wzmacniają dialog i współpracę oraz intensyfikują działania służące wspieraniu multilateralizmu i międzynarodowego porządku opartego na zasadach.

2. W ramach odpowiedniego dialogu partnerskiego Strony dążą do budowania koalicji strategicznych w szeregu kwestii światowych, w szczególności dotyczących zmiany klimatu, zarządzania oceanami, różnorodności biologicznej, trwałego rozwoju gospodarczego sprzyjającego włączeniu społecznemu, praw człowieka oraz kwestii związanych z pokojem i bezpieczeństwem. W stosownych przypadkach koordynują swoje stanowiska w ramach Organizacji Narodów Zjednoczonych (ONZ) oraz innych organizacji i forów międzynarodowych i regionalnych. Strony podejmują konkretne działania na rzecz, odpowiednio, podpisania, ratyfikacji lub przystąpienia do najważniejszych międzynarodowych umów i konwencji oraz na rzecz ich wprowadzenia w życie.

ARTYKUŁ 3

Cele

Strony potwierdzają szeroki i wszechstronny charakter niniejszego protokołu i uzgadniają, że jego celem jest między innymi:

a) wzmocnienie ich partnerstwa politycznego, opartego na regularnym dialogu i wspieraniu wspólnych interesów;

b) poprawa odporności środowiskowej i odporności na zmianę klimatu oraz dążenie do zrównoważonego zarządzania zasobami naturalnymi;

c) budowa demokratycznych i pokojowych społeczeństw opartych na prawach człowieka, praworządności i dobrych rządach oraz poczynienie postępów w obszarze równości płci i zarządzania finansowego;

d) wspieranie trwałego wzrostu gospodarczego sprzyjającego włączeniu społecznemu poprzez pobudzanie inwestycji i rozwój sektora prywatnego, ze szczególnym uwzględnieniem „niebieskiej gospodarki” i zwiększonej konektywności;

e) wspieranie konkretnych środków mających na celu wzmocnienie zarządzania oceanami oraz ochronę i zrównoważone gospodarowanie żywymi zasobami morza, w tym rybołówstwem oraz

f) inwestowanie w rozwój społeczny, przeciwdziałanie nierównościom i dopilnowanie, aby nikt nie pozostał w tyle, ze szczególnym uwzględnieniem wspierania młodzieży oraz upodmiotowienia ekonomicznego, społecznego i politycznego kobiet i dziewcząt.

ARTYKUŁ 4

Integracja i współpraca regionalna

1. Strony wspierają proces integracji i współpracy regionalnej w regionie Pacyfiku jako sposób radzenia sobie z wyzwaniami transnarodowymi i ułatwiania wprowadzania w życie niniejszego protokołu w celu czerpania z niego pełnych korzyści, z uwzględnieniem ich odpowiednich ram polityki, w tym ram na rzecz regionalizmu na Pacyfiku.

2. Strony postanawiają zacieśnić współpracę z tymi organizacjami regionalnymi, krajami i terytoriami, które wyznają te same wartości oraz są chętne i zdolne do propagowania wspólnych celów i dążenia do ich osiągnięcia, a tym samym do przyczyniania się do politycznego, gospodarczego i społecznego rozwoju regionu Pacyfiku jako całości.

3. Strony upowszechniają i wspierają współpracę Południe–Południe i współpracę trójstronną jako sposób wzmocnienia współpracy regionalnej.

ROZDZIAŁ 2

PODMIOTY I PROCESY

ARTYKUŁ 5

Postanowienia instytucjonalne

1. Wspólnymi instytucjami w ramach niniejszego protokołu, zgodnie z definicją zawartą w części ogólnej niniejszej umowy, określającą również ich skład i funkcje, są:

a) Rada Ministrów Pacyfik–UE;

b) Wspólny Komitet Pacyfik–UE;

c) Zgromadzenie Parlamentarne Pacyfik–UE.

2. Strony mogą zdecydować o zwoływaniu posiedzeń na szczeblu szefów państw lub rządów, jeśli uznają to za konieczne, na podstawie wspólnie ustalonego harmonogramu i programu.

ARTYKUŁ 6

Kraje i terytoria zamorskie stowarzyszone z Unią Europejską w regionie Pacyfiku

1. Strony postanawiają wzmocnić powiązania między krajami i terytoriami zamorskimi stowarzyszonymi z Unią Europejską w regionie Pacyfiku a członkami OACPS w regionie Pacyfiku.

2. Strony dążą do zaangażowania, w stosownych przypadkach, krajów i terytoriów zamorskich w integrację i współpracę regionalną oraz działania w ramach organizacji regionalnych, zwłaszcza w obszarach zmiany klimatu, zrównoważoności środowiskowej, zrównoważonego gospodarowania zasobami naturalnymi, konektywności oraz handlu i inwestycji.

3. Strony zgadzają się, że kraje i terytoria zamorskie w regionie Pacyfiku otrzymają rolę obserwatorów w ramach niniejszego protokołu.

ARTYKUŁ 7

Mechanizmy konsultacji i zaangażowania z zainteresowanymi stronami

Strony przewidują mechanizmy dialogu i konsultacji z wszystkimi właściwymi zainteresowanymi stronami, w tym z władzami lokalnymi oraz przedstawicielami społeczeństwa obywatelskiego i sektora prywatnego, aby informować je na bieżąco o procesach politycznych i wprowadzaniu w życie niniejszego protokołu, w tym w kontekście Rady Ministrów Pacyfik–UE.

ARTYKUŁ 8

Wprowadzanie w życie, monitorowanie i ocena

1. Realizując działania w każdym z obszarów współpracy, zgodnie z ramami prawnymi ustanowionymi w niniejszej umowie, Strony uwzględniają swoje odpowiednie ramy strategiczne i polityczne, w tym, w stosownych przypadkach, strategie regionalne przyjęte przez członków OACPS w regionie Pacyfiku.

2. Strony podejmują działania i wprowadzają środki na najwłaściwszym szczeblu: wewnętrznym, regionalnym lub wielonarodowym. Starają się maksymalizować wpływ na zainteresowane strony i wzmocnić ich zaangażowanie, między innymi poprzez budowanie zdolności.

3. Strony monitorują niniejszy protokół, aby zapewnić skuteczne i efektywne wdrażanie działań i środków, między innymi poprzez stosowanie podejścia uwzględniającego udział wielu zainteresowanych stron. Mogą dostosowywać go do zmieniających się okoliczności i rozszerzać jego zakres, aby usprawnić współpracę w istniejących i nowych obszarach, zgodnie z procedurą określoną w art. 99 ust. 5 części ogólnej niniejszej umowy.

4. Strony prowadzą regularne niezależne monitorowanie i przeprowadzają oceny działań przewidzianych w kluczowych obszarach współpracy określonych w niniejszym protokole.

CZĘŚĆ II

KLUCZOWE OBSZARY WSPÓŁPRACY

TYTUŁ I

ZRÓWNOWAŻONOŚĆ ŚRODOWISKOWA I ZMIANA KLIMATU

ARTYKUŁ 9

Dostrzegając, jak poważne zagrożenie stanowią zmiana klimatu, podnoszenie się poziomu morza i degradacja środowiska dla trwałego rozwoju i życia ludności, a także dostrzegając znaczne zagrożenie dla małych rozwijających się państw wyspiarskich, Strony budują odporność na zmianę klimatu i dążą do odwrócenia degradacji środowiska. Strony podejmują ambitne działania na rzecz łagodzenia zmiany klimatu i przystosowania się do niej, aby zapobiec ryzyku strat i szkód, zminimalizować to ryzyko i zaradzić mu, aby chronić środowisko i poprawiać jego jakość oraz aby wspierać zrównoważone gospodarowanie zasobami naturalnymi. Strony przyjmują środki mające na celu przeciwdziałanie utracie różnorodności biologicznej, utrzymanie i odbudowę ekosystemów, propagowanie zarządzania oceanami oraz zapobieganie klęskom żywiołowym i reagowanie na nie. Strony inwestują w ekologiczny wzrost gospodarczy, gospodarki o obiegu zamkniętym i energię ze źródeł odnawialnych, zapewniając, aby wzrost gospodarczy szedł w parze ze zrównoważonością środowiskową.

ARTYKUŁ 10

Działania w dziedzinie klimatu

1. Odwołując się do celów, zasad i postanowień Ramowej konwencji Narodów Zjednoczonych w sprawie zmian klimatu oraz przyjętego w ramach tej konwencji porozumienia paryskiego oraz podkreślając potrzebę zintensyfikowania globalnych działań na rzecz przeciwdziałania zmianom klimatu w świetle ustaleń zawartych w sprawozdaniu specjalnym Międzyrządowego Zespołu ds. Zmian Klimatu w sprawie skutków globalnego ocieplenia o 1,5 stopnia Celsjusza powyżej poziomu przedindustrialnego, Strony postanawiają przyczynić się do ograniczenia globalnych emisji, zgodnie z celem ograniczenia wzrostu średniej temperatury globalnej do poziomu znacznie niższego niż 2 stopnie Celsjusza powyżej poziomu przedindustrialnego, i podejmować działania mające na celu ograniczenie globalnego ocieplenia do 1,5 stopnia Celsjusza. Strony dostrzegają znaczenie jak najszybszego osiągnięcia zerowej globalnej emisji antropogenicznej netto. W tym celu Strony zobowiązują się do wniesienia kolejnych wkładów ustalonych na poziomie krajowym, które będą stopniowo zwiększane powyżej obecnych wkładów i będą odzwierciedlać ich najwyższy możliwy poziom ambicji, w świetle różnych uwarunkowań krajowych, oraz potwierdzają cel, jakim jest osiągnięcie przez nie neutralności klimatycznej do 2050 roku.

2. Strony opracowują kompleksowe i inkluzywne wewnętrzne polityki i programy klimatyczne, między innymi wprowadzając stosowne ramy legislacyjne i ramy zarządzania, oraz podejmują konkretne działania w celu zwiększenia skali wprowadzania w życie porozumienia paryskiego. Strony opracowują mechanizmy monitorowania, sprawozdawczości i weryfikacji oraz systemy oceny, aby śledzić postępy w działaniach w dziedzinie klimatu.

3. Strony przyspieszają i intensyfikują działania na rzecz przystosowania się do skutków zmiany klimatu, między innymi opracowując i wdrażając ambitne krajowe plany adaptacji. Strony opracowują i wdrażają polityki, strategie i ramy legislacyjne w celu włączenia takiego przystosowania do odpowiednich sektorów społeczno-ekonomicznych i środowiskowych.

4. Dostrzegając, że sektory energii z paliw kopalnych i transportu znacząco przyczyniają się do emisji dwutlenku węgla, Strony zobowiązują się do opracowania rozwiązań w zakresie efektywności energetycznej i energii ze źródeł odnawialnych oraz do dalszego ograniczania emisji dwutlenku węgla z sektorów transportu lądowego, lotniczego i morskiego. Strony zacieśniają wspólne działania w zakresie rozwoju i transferu technologii. Strony dążą do racjonalizacji i stopniowego wycofania nieefektywnych dopłat do paliw kopalnych, które zachęcają do rozrzutnej konsumpcji, oraz do minimalizowania ewentualnych niekorzystnych skutków w sposób chroniący osoby ubogie i społeczności, na które wycofanie tych dopłat ma wpływ.

5. Strony stosują zintegrowane, całościowe i wyważone rozwiązania nierynkowe w działaniach dotyczących zmian klimatu i ich skutków, uwzględniając wrażliwość małych rozwijających się państw wyspiarskich oraz biorąc pod uwagę ich odpowiednie ramy polityki, w tym ramy na rzecz odpornego rozwoju w regionie Pacyfiku i partnerstwo na rzecz odporności w regionie Pacyfiku.

6. Strony wspierają działania w zakresie dostosowania przepływów finansowych do środków na rzecz niskiej emisji gazów cieplarnianych i rozwoju odpornego na zmianę klimatu. Strony współpracują na rzecz uruchomienia finansowania działań w związku ze zmianą klimatu z wielu różnych źródeł, instrumentów i kanałów, aby wesprzeć opracowywanie i wdrażanie krajowych planów adaptacji i ustalonych na poziomie krajowym wkładów przewyższających obecne poziomy, zgodnie z porozumieniem paryskim.

7. Strony propagują ambitny cel dotyczący ograniczenia stosowania wodorofluorowęglowodorów na mocy Protokołu montrealskiego w sprawie substancji zubożających warstwę ozonową oraz poprawki z Kigali do tego protokołu. Strony zachęcają wszystkie Strony protokołu do ratyfikacji wspomnianej poprawki i zapewniają jej szybkie wprowadzenie w życie.

8. Strony poprawiają koordynację na wszystkich szczeblach rządzenia i podejmują działania oparte na najlepszych dostępnych danych naukowych oraz – w stosownych przypadkach – na tradycyjnej wiedzy oraz systemach wiedzy tubylczej i lokalnej. Strony zachęcają władze lokalne do podejmowania i realizacji ambitnych zobowiązań w zakresie energii i klimatu oraz umożliwiają im działania w tym zakresie. Strony propagują istniejące inicjatywy, takie jak Światowe Porozumienie Burmistrzów w sprawie Klimatu i Energii, oraz wspierają realizację ich planów działania.

9. Strony współpracują na rzecz rozwoju sieci wiedzy w zakresie przystosowania się do zmiany klimatu i reagowania na nią oraz na rzecz wzmocnienia zdolności naukowej i technicznej, zdolności osób i instytucji w zakresie działań w dziedzinie klimatu oraz zarządzania środowiskowego i monitoringu środowiska, między innymi poprzez wykorzystanie technologii kosmicznych i systemów informacyjnych.

ARTYKUŁ 11

Środowisko i zrównoważone gospodarowanie zasobami naturalnymi

1. Strony wspierają ochronę, zrównoważone wykorzystanie i odbudowę ekosystemów oraz usług przez nie zapewnianych, łącząc różnorodność biologiczną ze źródłami utrzymania. Strony chronią, odbudowują i poprawiają różnorodność biologiczną zgodnie z postanowieniami Konwencji o różnorodności biologicznej i globalnymi ramami różnorodności biologicznej na okres po 2020 roku. Strony wspierają opracowywanie strategii długoterminowych ukierunkowanych na włączenie kwestii różnorodności biologicznej do krajowych i regionalnych ram w regionie Pacyfiku, zapewniając koordynację i spójność między instytucjami oraz gromadząc dowody na potrzeby procesu decyzyjnego.

2. Strony propagują zintegrowane podejście i poprawiają skuteczność mechanizmów egzekwowania w zakresie zrównoważonego gospodarowania zasobami naturalnymi i środowiskiem oraz zrównoważonego wykorzystania ich na wszystkich szczeblach, w tym rozwój gospodarki o obiegu zamkniętym i zielonej gospodarki, z uwzględnieniem potrzeb obecnych i przyszłych pokoleń oraz – w stosownych przypadkach – praktyk tubylczych, tradycyjnych i zwyczajowych.

3. Strony współpracują na rzecz zapewnienia zrównoważonej gospodarki leśnej i zrównoważonego zarządzania innymi zasobami drzewnymi, ograniczenia i odwrócenia procesu wylesiania, zwalczania nielegalnego pozyskiwania drewna i produktów drewnopochodnych oraz handlu nimi, przywrócenia funkcji lasów naturalnych, w tym usług ekosystemowych, oraz upowszechniania odpowiedzialnego górnictwa, uwzględniając wymogi w zakresie trwałego rozwoju, w tym potrzeby gospodarcze, społeczne i środowiskowe rosnących populacji.

4. Strony wspierają systemy zrównoważonej zintegrowanej gospodarki wodnej, zachowując i chroniąc źródła wody i ekosystemy, odprowadzając i oczyszczając ścieki, przeciwdziałając degradacji gruntów, zanieczyszczeniu zasobów wodnych i zasobów wód podziemnych oraz niepewności co do dostępności wody za pomocą systemów gromadzenia i przechowywania wody.

5. Strony współpracują na rzecz zwalczania zagrożeń powodowanych przez inwazyjne gatunki obce pod względem groźby wyginięcia gatunków lokalnych oraz zagrożeń stwarzanych przez inwazyjne gatunki obce dla różnorodności biologicznej, funkcji i usług ekosystemu, źródeł utrzymania i odporności ludności oraz handlu i rozwoju gospodarczego.

6. Strony skutecznie przeciwdziałają wszelkim formom zanieczyszczenia. Podejmują działania na rzecz ustanowienia niezbędnych ram regulacyjnych i mechanizmów egzekwowania prawa w celu rozważnego gospodarowania chemikaliami i odpadami. Strony dążą do zapobiegania wytwarzaniu odpadów u źródła lub jego minimalizowania, jak również do poprawy możliwości wielokrotnego użytkowania produktów, zdolności do recyklingu i efektywnego użytkowania zasobów w celu dostosowania produkcji i konsumpcji do osiągnięcia gospodarki o obiegu zamkniętym. Strony podejmują działania mające na celu zapobieganie obecności substancji niebezpiecznych w cyklach materiałowych lub minimalizowanie jej oraz zarządzanie chemikaliami w produktach w całym cyklu ich życia.

ARTYKUŁ 12

Odporność na klęski żywiołowe

1. Strony współpracują na rzecz wypracowania odporności ludności, społeczeństw, instytucji i infrastruktury na klęski żywiołowe. Strony biorą pod uwagę silne powiązania między klęskami żywiołowymi a zmianą klimatu oraz wpływ klęsk żywiołowych na rozwój społeczny, źródła utrzymania ludności, zwłaszcza słabszych grup i jednostek, dziedzictwo kulturowe, integralność środowiskową, rozwój gospodarczy i bezpieczeństwo ludzkie. Strony dążą do wdrożenia i monitorowania ram z Sendai dotyczących ograniczania ryzyka klęsk żywiołowych w latach 2015–2030, między innymi w drodze wymiany informacji i najlepszych praktyk, uwzględniając swoje odpowiednie ramy polityki, w tym ramy na rzecz odpornego rozwoju w regionie Pacyfiku.

2. Strony propagują całościowe podejście do zmniejszania ryzyka związanego z klęskami żywiołowymi, uwzględniając między innymi ramy na rzecz odpornego rozwoju w regionie Pacyfiku, inwestowanie w zapobieganie ryzyku i gotowość na nie, włączenie działań na rzecz ograniczenia ryzyka do działań naprawczych oraz propagowanie ubezpieczenia od ryzyka finansowego. Strony wspierają odporność służb użyteczności publicznej, infrastruktury, bezpieczeństwa żywnościowego i bezpieczeństwa wodnego, zapewniając, aby w ramach inwestycji uwzględniano realistyczną ocenę przyszłych zagrożeń i reagowano na nie. Strony stawiają odporność na zmianę klimatu w centrum wszystkich działań na rzecz odbudowy i odnowy, między innymi wdrażając podejście polegające na „lepszym odbudowywaniu”.

3. Strony współpracują na rzecz zwiększenia dostępu do odpowiednich technologii w zakresie wzmacniania odporności oraz ich transferu i systematycznego wykorzystywania. Strony inwestują w gromadzenie i wykorzystywanie statystyk dotyczących klęsk żywiołowych i danych dotyczących strat spowodowanych klęskami żywiołowymi, kompleksową ocenę ryzyka, wdrażanie planów ograniczania ryzyka na wszystkich szczeblach oraz wzmacnianie powiązań między zmniejszaniem ryzyka związanego z klęskami żywiołowymi a przystosowaniem się do zmiany klimatu. Strony wspierają wykorzystanie technologii kosmicznych i informacji do poprawy środków zapobiegania klęskom żywiołowym, przygotowania i reagowania na nie oraz odbudowy po nich.

4. Strony dążą do wzmocnienia inkluzywnego zarządzania ryzykiem na wszystkich szczeblach, w tym do budowania zdolności krajowych i regionalnych centrów doskonałości ds. zmniejszania ryzyka związanego z klęskami żywiołowymi i innowacji w dziedzinie klimatu. Strony działają na rzecz zwiększenia zdolności w zakresie monitorowania, wczesnego ostrzegania i oceny ryzyka, zwiększenia wewnętrznego i regionalnego potencjału i zdolności w zakresie zapobiegania, ograniczania, gotowości, reagowania i odbudowy, w tym mechanizmów ochrony ludności, jak również zdolności społeczności i instytucji lokalnych, koncentrując się na najbardziej podatnych na zagrożenia i zmarginalizowanych gospodarstwach domowych i grupach.

5. Strony monitorują i oceniają priorytety i cele w zakresie zarządzania ryzykiem związanym z klęskami żywiołowymi i ze zmianą klimatu w odniesieniu do najlepszych praktyk międzynarodowych.

TYTUŁ II

TRWAŁY ROZWÓJ GOSPODARCZY SPRZYJAJĄCY WŁĄCZENIU SPOŁECZNEMU

ARTYKUŁ 13

1. Strony realizują zintegrowane strategie i wdrażają reformy w celu budowania odpornych i zróżnicowanych gospodarek, wspierania wzrostu gospodarczego i transformacji gospodarczej, zacieśnienia stosunków biznesowych i handlowych oraz wspierania przejścia na pełne zatrudnienie wysokiej jakości. Strony zobowiązują się do tworzenia otoczenia biznesowego sprzyjającego większym przepływom inwestycji i rozwojowi sektora prywatnego. Strony zacieśniają i pogłębiają wewnątrzregionalną współpracę gospodarczą, w tym mobilność towarów i usług. Strony wspierają i ułatwiają stosowanie na szerszą skalę własnych walut w transakcjach międzynarodowych.

2. Strony upowszechniają środki służące wsparciu transformacyjnego charakteru nauki, technologii, innowacji i badań naukowych. Strony pracują na rzecz osiągnięcia niskoemisyjnej i odpornej na zmianę klimatu gospodarki o obiegu zamkniętym oraz zapewnienia, aby wszyscy ludzie korzystali z odblokowanych możliwości rynkowych, zapewnienia przestrzegania i utrzymania podstawowych norm pracy, w tym w drodze dialogu społecznego, a także zapewnienia wspierania upodmiotowienia społecznego i ekonomicznego oraz włączenia społeczno-ekonomicznego osób wymagających szczególnego traktowania, kobiet i młodzieży, między innymi przez odpowiednie działania w zakresie ochrony socjalnej. Strony postanawiają skoncentrować się na kluczowych sektorach, które mają efekt mnożnikowy w zakresie trwałego wzrostu gospodarczego, tworzenia miejsc pracy i eliminacji ubóstwa, w tym na możliwości współpracy w zakresie nowych obszarów gospodarczych.

ROZDZIAŁ 1

WZROST GOSPODARCZY I DYWERSYFIKACJA

ARTYKUŁ 14

Czynniki rozwoju gospodarczego

1. Strony stosują środki sprzyjające osiąganiu wyższych poziomów wydajności gospodarczej przez dywersyfikację, modernizację technologiczną i innowacje, traktując te kwestie jako priorytetowy, a także środki, które przyczyniają się do poprawy stabilności sektora makroekonomicznego i sektora finansowego, upraszczają i harmonizują przepisy i procesy dotyczące działalności gospodarczej, wzmacniają skuteczny i przewidywalny system podatkowy oraz poprawiają skuteczność administracji publicznej i systemu sądowego. Strony przyjmują solidną politykę konkurencji oraz zapewniają ochronę praw do ziemi, praw własności i praw własności intelektualnej.

2. Strony postanawiają wspierać solidne prawodawstwo, przepisy wykonawcze i polityki w zakresie ułatwiania prowadzenia działalności gospodarczej mające na celu zmniejszenie barier regulacyjnych i administracyjnych oraz zwiększenie przejrzystości, przy jednoczesnym rozwoju umiejętności w zakresie przedsiębiorczości i kultury korporacyjnej w celu zwiększenia inwestycji i zapewnienia rozwoju sektora prywatnego. Upowszechniają również społeczną odpowiedzialność przedsiębiorstw i odpowiedzialne prowadzenie działalności gospodarczej, między innymi w kwestiach związanych z ochroną środowiska.

3. Strony postanawiają zająć się kwestią rozwoju i wzmocnienia kapitału ludzkiego, w szczególności za pośrednictwem inwestycji i wsparcia na rzecz tworzenia dobrze wykształconej, wyszkolonej, wykwalifikowanej i wydajnej siły roboczej, przeszkolonej w wystarczającym stopniu, aby mieć dostęp do godnej pracy, w tym w nowych dynamicznie rozwijających się sektorach, odpowiadającej potrzebom rynków pracy i przyczyniającej się do zwiększenia zaangażowania sektora prywatnego. Strony kładą szczególny nacisk na zwiększanie umiejętności cyfrowych, kształcenie i szkolenie techniczne i zawodowe (TVET) oraz programy szkolnictwa wyższego.

4. Strony wspierają polityki, które zwiększają znaczenie, wydajność i skuteczność instytucji rynku pracy. Strony upowszechniają wewnątrzregionalną mobilność pracowników, aby wspierać potrzeby rozwojowe członków OACPS w regionie Pacyfiku oraz wychodzić naprzeciw potrzebom sektora prywatnego i przyczynić się do lepszej integracji gospodarczej, większych inwestycji i większej wydajności przedsiębiorstw.

5. Strony wspierają rozwój kluczowej infrastruktury, takiej jak infrastruktura energetyczna, transportowa i wodna, a także usług w zakresie technologii informacyjno-komunikacyjnych i łączności cyfrowej.

6. Strony wspierają rozwój obszarów wiejskich i zróżnicowanie gospodarki wiejskiej, między innymi przez wzmocnienie powiązań między odporną infrastrukturą, turystyką, rolnictwem i przemysłem.

7. Strony wspierają środki służące poprawie jakości, dostępności i przystępności usług ubezpieczeniowych, finansowych i pozafinansowych dla przedsiębiorstw prywatnych, zarówno w sektorze formalnym, jak i nieformalnym. Strony poprawiają dostęp do przystępnego finansowania, między innymi rozwijając rentowne systemy bankowe i pozabankowe oraz wzmacniając cyfrowe usługi finansowe ułatwiające tworzenie wartości dodanej poprzez włączanie przedsiębiorstw, szczególnie mikroprzedsiębiorstw oraz małych i średnich przedsiębiorstw (MMŚP), do regionalnych i globalnych łańcuchów wartości oraz poprzez zwiększanie produkcji, potencjału regulacyjnego w zakresie handlu, przedsiębiorczości, usprawnienie ułatwień dla przedsiębiorstw, dywersyfikację produktów i kierunków wywozu oraz doskonalenie technologiczne i innowacje, między innymi w zakresie platform handlu elektronicznego.

ARTYKUŁ 15

Inwestycje

1. Strony zobowiązują się do wspierania, tworzenia i utrzymania środowiska sprzyjającego odpowiedzialnym inwestycjom dla obopólnej korzyści. Strony usprawniają i przyspieszają procedury i wymogi administracyjne oraz wspierają środki sprzyjające tworzeniu przewidywalnego i bezpiecznego klimatu inwestycyjnego, ułatwiające zawiązywanie partnerstw oraz wspierające dialog między sektorem publicznym a prywatnym.

2. Strony postanawiają przyciągnąć i utrzymać trwałe i odpowiedzialne inwestycje publiczne i prywatne, w tym bezpośrednie inwestycje zagraniczne, stosując finansowanie mieszane, gwarancje i inne innowacyjne instrumenty finansowe w celu zwiększenia zaufania inwestora. Strony dokładają starań, aby zapewniać inwestorom odpowiednie i łatwo dostępne informacje na temat możliwości rynkowych w UE i państwach będących członkami OACPS w regionie Pacyfiku.

3. Strony zobowiązują się do współpracy na rzecz ułatwiania inwestycji za pomocą odpowiedniego połączenia działań interwencyjnych, przy szczególnym uwzględnieniu młodzieży i kobiet.

ARTYKUŁ 16

Rozwój sektora prywatnego

1. Strony wspierają rozwój dynamicznego, konkurencyjnego i odpowiedzialnego sektora prywatnego, między innymi poprzez przyjmowanie niezbędnych polityk i reform gospodarczych, instytucjonalnych i ustawodawczych na szczeblu krajowym lub regionalnym. Strony podejmują działania na rzecz zwiększenia i poprawy produktywności i wydajności sektora prywatnego. Strony zwracają szczególną uwagę na wzrost i poprawę konkurencyjności MMŚP, na inkubatory przedsiębiorczości oraz na rozwój branży rękodzielniczej.

2. Strony korzystają z możliwości, jakie stwarza postęp technologiczny i gospodarka cyfrowa. Dążą do mobilizowania inwestycji na potrzeby wsparcia badań naukowych i innowacji oraz gospodarki cyfrowej, a także do zachęcania sektora prywatnego do pobudzania transformacji cyfrowej, w szczególności w zakresie inwestycji, innowacji, znajomości rynku, dostępu i wiedzy fachowej.

3. Strony wspierają rozwój przemysłu w celu osiągnięcia trwałego wzrostu gospodarczego. Przyjmują ukierunkowane strategie polityczne mające na celu ułatwienie rozwoju przemysłowego i stworzenie możliwości dla przemysłu, w szczególności poprzez tworzenie powiązań i podejmowanie działań tworzących wartość dodaną, w tym dotyczących przemysłu na małą skalę. Strony wspierają rozwój odpowiednich technologii i procesów oraz dywersyfikacji produktów niszowych. Strony opracowują i wdrażają strategie sprzyjające budowaniu regionalnych i krajowych zdolności w odniesieniu do konkurencyjności w zakresie średnio zaawansowanej i zaawansowanej technologicznie produkcji i wywozu.

4. Strony wspierają bardziej efektywne wykorzystanie zasobów oraz przyjęcie czystszych i bardziej ekologicznych technologii i procesów przemysłowych. Strony skutecznie walczą ze wszystkimi formami zanieczyszczeń wynikających z działalności gospodarczej, między innymi poprzez jasne określenie odpowiedzialności i przypisanie jej podmiotom branżowym i gospodarczym w całym łańcuchu dostaw w oparciu o zasadę rozszerzonej odpowiedzialności producenta i zasadę „zanieczyszczający płaci”.

ARTYKUŁ 17

Nauka, technologia, innowacje i badania naukowe

1. Strony współpracują w zakresie badań naukowych, rozwoju technologicznego i innowacji w celu wspierania rozwoju społecznego i gospodarczego, sprostania wyzwaniom społecznym oraz poprawy konkurencyjności regionalnej. Strony rozwijają wzajemne połączenia i interoperacyjność sieci badawczych oraz infrastruktury i usług w zakresie obliczeń i danych naukowych, wspierając taki rozwój w kontekście regionalnym.

2. Strony ułatwiają sobie wzajemnie, w stosownych przypadkach, dostęp do swoich programów naukowych, technologicznych i innowacyjnych, infrastruktury i obiektów badawczych, publikacji oraz danych naukowych w istotnych dziedzinach, w tym w dziedzinie zmiany klimatu i oceanów.

3. Strony współpracują w kwestiach będących przedmiotem wspólnego zainteresowania w obszarze cywilnych działań w przestrzeni kosmicznej, takich jak badania kosmiczne, zastosowania i usługi globalnego systemu nawigacji satelitarnej, rozwój systemów wspomagających opartych na wyposażeniu satelitarnym, obserwacja Ziemi i nauka o Ziemi, w szczególności w zakresie wykorzystywania wczesnego ostrzegania i nadzoru.

ARTYKUŁ 18

Przekazy pieniężne

Dostrzegając znaczenie przekazów pieniężnych jako głównego środka sprzyjającego włączeniu społecznemu i trwałemu rozwojowi, Strony dążą do ograniczenia kosztów transakcji przekazów pieniężnych do poziomu poniżej 3 % oraz do wyeliminowania kanałów przekazów o kosztach przekraczających 5 % do 2030 r., upowszechniania świadomości w zakresie wiedzy finansowej i włączenia finansowego za pomocą innowacyjnych instrumentów finansowych, a także poprawy ram regulacyjnych służących zwiększeniu zaangażowania podmiotów nietradycyjnych, w tym dzięki wykorzystaniu nowych technologii.

ROZDZIAŁ 2

WSPÓŁPRACA HANDLOWA

ARTYKUŁ 19

Integracja handlowa

1. Strony zobowiązują się do zwiększenia możliwości handlowych dla wzajemnej korzyści, jak również w ramach szerzej rozumianego regionu, w tym krajów i terytoriów zamorskich stowarzyszonych z Unią Europejską. Strony dążą do wspierania sprawnej i stopniowej integracji państw regionu Pacyfiku z gospodarką światową, w szczególności poprzez pełne wykorzystanie potencjału integracji regionalnej i handlu z innymi regionami.

2. Strony wspierają wprowadzenie w życie i funkcjonowanie obowiązującej umowy o partnerstwie gospodarczym między Unią Europejską a państwami regionu Pacyfiku, zachęcając do przystąpienia do niej zainteresowane państwa i, w stosownych przypadkach, rozszerzając zakres stosowania tej umowy o partnerstwie gospodarczym.

3. Strony wspierają procesy regionalnej integracji gospodarczej w regionie Pacyfiku, w tym ułatwienia w handlu i harmonizację przepisów, aby umożliwić państwom czerpanie korzyści z prowadzenia wymiany handlowej z sąsiadami i wspierać ich włączanie w regionalne i globalne łańcuchy wartości.

ARTYKUŁ 20

Zdolności handlowe

1. Strony współpracują w zakresie budowania zdolności handlowych, między innymi poprzez wzmocnienie produkcji i przedsiębiorczości oraz zwiększenie inwestycji w sektory, które wnoszą wartość dodaną. Strony zapewniają wdrożenie ramowych warunków i właściwych wewnętrznych strategii politycznych, aby ułatwić zwiększenie przepływów handlowych.

2. Strony współpracują w dziedzinie ułatwień w handlu, rozwijając swoje odpowiednie zobowiązania w ramach porozumienia Światowej Organizacji Handlu o ułatwieniach w handlu. W ramach takiej współpracy uwzględnia się szczególne potrzeby członków OACPS w regionie Pacyfiku, w tym potrzeby związane z ograniczeniami geograficznymi, technologią, finansowaniem handlu i konektywnością. Strony dążą do obniżenia kosztów handlu związanych z przywozem, wywozem, tranzytem i innymi procedurami celnymi dotyczącymi przepływu towarów i usług, w tym do automatyzacji procedur celnych.

3. Strony współpracują na rzecz zapobiegania niepotrzebnym barierom technicznym w handlu i niepotrzebnym barierom pozataryfowym ograniczającym wywóz oraz na rzecz identyfikacji i eliminacji takich barier. W szczególności współpracują na rzecz zapewnienia zgodności z normami międzynarodowymi poprzez zapewnianie odpowiedniego wsparcia w zakresie budowania zdolności oraz usprawnionych mechanizmów kontroli jakości i laboratoriów certyfikacji.

4. Strony współpracują na rzecz wzmocnienia przepisów i praktyk sanitarnych i fitosanitarnych, między innymi za pomocą mechanizmów instytucjonalnych i regulacyjnych oraz odpowiednich systemów informacyjnych i infrastruktury.

5. Strony współpracują na rzecz wdrożenia ustaleń dotyczących współpracy administracyjnej i weryfikacji w swoich stosunkach handlowych.

6. Uznając wkład technologii cyfrowej w ułatwienia w handlu, Strony postanawiają współpracować na rzecz odpowiednich regionalnych platform cyfrowych regionu Pacyfiku na potrzeby handlu krajowego i transgranicznego.

ARTYKUŁ 21

Usługi

1. Strony wspierają rozwój silnego i dynamicznego sektora usług, uznając jego znaczenie pod względem jego udziału we wzroście gospodarczym i tworzeniu miejsc pracy, pod względem wkładu wnoszonego we wszystkie działania gospodarcze i pod względem ułatwiania procesów produkcji i wywozu sprzyjających transformacji.

2. Strony współpracują na rzecz wzmocnienia potencjału w zakresie świadczenia usług. Szczególną uwagę zwracają na usługi związane z przepływem osób fizycznych w celach biznesowych, usługi finansowe i inne usługi biznesowe, turystykę, sektor kultury i sektor kreatywny oraz budownictwo i powiązane usługi inżynieryjne.

3. Strony postanawiają, że będą wspierać, w stosownych przypadkach, zawieranie umów o wzajemnym uznawaniu, między innymi w celu ułatwienia uznawania kwalifikacji zawodowych. Strony współpracują na rzecz zniesienia barier w handlu usługami, aby wspierać konkurencję, tworzyć miejsca pracy, pobudzać wzrost i rozwój gospodarczy oraz podnosić jakość swojego sektora usług.

ROZDZIAŁ 3

KLUCZOWE SEKTORY

ARTYKUŁ 22

„Niebieska gospodarka”

1. Strony propagują dobrze zarządzaną i zrównoważoną „niebieską gospodarkę”, która służy pogodzeniu trwałego wzrostu gospodarczego z tworzeniem miejsc pracy, poprawą źródeł utrzymania i sprawiedliwością społeczną, sprawiedliwymi korzyściami ekonomicznymi oraz większym bezpieczeństwem żywnościowym, kierując się ochroną ekosystemów morskich i różnorodności biologicznej oraz zrównoważonym wykorzystanie zasobów.

2. Strony współpracują na rzecz rozwoju zrównoważonej akwakultury poprzez skuteczne planowanie przestrzenne, podejście ekosystemowe i bardziej wyrównane warunki działania dla inwestorów, zapewniając, aby akwakultura spełniała oczekiwania społeczności lokalnych.

3. Strony wzmacniają zrównoważony rozwój rybołówstwa, również na poziomie rybołówstwa łodziowego, propagując zrównoważone łańcuchy wartości poprzez zwiększenie inwestycji w produktywność i lokalne zdolności przetwórcze, zapewniając jednocześnie zrównoważony charakter zasobów rybnych oraz większe bezpieczeństwo żywnościowe i bezpieczeństwo żywności.

4. Strony wykorzystują możliwości w obszarze biotechnologii morskiej, wspierając badania i ograniczając techniczne wąskie gardła w celu ułatwienia dostępu inwestorom, jednocześnie unikając zagrożeń dla środowiska morskiego.

5. Strony wspierają badania naukowe, innowacje i wymianę wiedzy, najlepszych praktyk oraz wniosków w dziedzinie niebieskiej gospodarki, między innymi wzmacniając planowanie przestrzenne i podejmowanie rozsądnych decyzji inwestycyjnych.

6. Strony propagują energię z morskich źródeł odnawialnych w celu przyśpieszenia przejścia na czystą energię na wszystkich wyspach.

ARTYKUŁ 23

Rolnictwo

1. Strony propagują rolnictwo zrównoważone oraz wspierają praktyki i działania agroekologiczne mające na celu budowanie rolnictwa odpornego na zmianę klimatu oraz zapewnienie wartości dodanej i dywersyfikacji w celu poprawy źródeł utrzymania, zwiększenia dochodów i tworzenia godnych miejsc pracy.

2. Strony współpracują na rzecz zwiększenia możliwości dla producentów, przetwórców i eksporterów, w szczególności małych gospodarstw, jeżeli chodzi o dostęp do rynku na szczeblu krajowym, regionalnym i międzynarodowym, między innymi poprzez większe wsparcie doradztwa rolniczego, lepszą infrastrukturę wiejską oraz lepszy dostęp do finansowania Strony współpracują na rzecz zapewnienia przestrzegania praktyk i norm przyjętych na szczeblu międzynarodowym, uwzględniając swoje odpowiednie ramy polityki.

3. Strony propagują bezpieczeństwo żywnościowe przez tworzenie łańcuchów wartości ukierunkowanych na zaspokajanie potrzeb żywieniowych o wysokiej różnorodności biologicznej i sprzyjających włączeniu społecznemu, między innymi poprzez tworzenie wartości dodanej i przetwórstwo na poziomie lokalnym oraz zwiększanie zdolności uczestników łańcucha wartości. Strony angażują się w rejestrowanie i ochronę oznaczeń geograficznych produktów rolnych i spożywczych z regionu Pacyfiku i Unii Europejskiej.

4. Strony współpracują na rzecz zwalczania szkodników, chorób i inwazyjnych gatunków obcych mających wpływ na ich rolnictwo.

ARTYKUŁ 24

Turystyka

1. Strony zobowiązują się do zapewniania harmonijnego i zrównoważonego rozwoju turystyki dzięki maksymalizacji jej potencjału w zakresie wzrostu gospodarczego, tworzenia godnych miejsc pracy i zwiększania dochodów rządowych, przy jednoczesnym zapewnieniu integracji wymiarów środowiskowego, kulturalnego i społecznego.

2. Strony wzmacniają ochronę i upowszechnianie dziedzictwa kulturowego i zasobów naturalnych oraz wzmacniają powiązania pomiędzy sektorem turystyki a innymi stosownymi sektorami gospodarki, w szczególności sektorem transportu, rolnictwa i niebieskiej gospodarki.

3. Strony współpracują na rzecz propagowania praktyk sprzyjających trwałemu rozwojowi i dążą do optymalizacji społeczno-gospodarczych korzyści z turystyki, chroniąc grunty, oceany, ludzi i kultury z poszanowaniem integralności i interesów społeczności lokalnych oraz wspierając ich zaangażowanie w proces rozwoju turystyki, w szczególności turystyki wiejskiej i wspólnotowej oraz ekoturystyki. Strony zachęcają do inwestycji w nowe technologie w zakresie badań naukowych i rozwoju statystycznego, w odporność na zmianę klimatu i klęski żywiołowe, różnorodność biologiczną, gospodarowanie odpadami, energię ze źródeł odnawialnych i efektywność energetyczną, bezpieczeństwo wodne i żywnościowe oraz źródła utrzymania i udział społeczności.

4. Strony pobudzają inwestycje w upowszechnianie i rozwój produktów i usług turystycznych. Strony wspierają rozwój innowacyjnych partnerstw z odpowiednimi liniami lotniczymi i organizatorami rejsów wycieczkowych oraz inwestują w rozwój kapitału ludzkiego, szkolenia z zakresu turystyki i budowanie zdolności, marketing, w tym marketing cyfrowy, a także zachęcają do kontaktów biznesowych i wymiany wykwalifikowanego personelu, w celu wspierania konkurencyjności, poprawy standardów usług oraz na rzecz dalszego rozwoju sektora turystyki.

ARTYKUŁ 25

Zrównoważona energia

1. Strony dostrzegają znaczenie sektora energetycznego dla dobrobytu gospodarczego oraz dla rozwoju społecznego i bezpieczeństwa ludzkiego, jak również potrzebę sprawnego przejścia na gospodarkę niskoemisyjną. Strony dążą do wzmocnienia bezpieczeństwa energetycznego oraz odporności infrastruktury energetycznej w celu poprawy dostępności i przystępności cenowej czystej energii.

2. Strony postanawiają wspierać reformy energetyczne w regionie Pacyfiku, które przyczyniają się do zmniejszenia intensywności emisji dwutlenku węgla w ramach procesów rozwojowych w tym regionie, zwiększenia efektywności dostaw i zużycia energii przez użytkowników końcowych, wzmocnienia odporności infrastruktury energetycznej oraz obniżenia emisji gazów cieplarnianych netto, uwzględniając swoje odpowiednie ramy polityki, w tym ramy działania w obszarze bezpieczeństwa energetycznego w regionie Pacyfiku oraz ramy na rzecz odpornego rozwoju w regionie Pacyfiku.

3. Strony ułatwiają funkcjonowanie otwartych i przejrzystych rynków energii napędzających zrównoważone inwestycje sprzyjające włączeniu społecznemu w dziedzinie odpowiedzialnej produkcji, przesyłu i dystrybucji energii oraz efektywności energetycznej.

4. Strony wspierają efektywność energetyczną i oszczędność energii na wszystkich etapach łańcucha energetycznego, od produkcji po zużycie, oraz wzmacniają, usprawniają i przekształcają zakłady produkcji, wytwarzania i dystrybucji energii, między innymi wzmacniając i rozbudowując miejskie i wiejskie sieci dystrybucji energii.

5. Strony propagują transformację energetyczną regionu Pacyfiku poprzez opracowywanie i wykorzystywanie czystych, zróżnicowanych, opłacalnych i zrównoważonych technologii energetycznych, w tym technologii w zakresie energii odnawialnej i niskoemisyjnych technologii energetycznych.

ARTYKUŁ 26

Konektywność

1. Uznając ograniczenia geograficzne, z jakimi zmagają się państwa wyspiarskie regionu Pacyfiku, wzmacniają konektywność w całym regionie Pacyfiku, zapewniając, aby była ona trwała, kompleksowa i oparta na zasadach oraz aby wspierała inwestycje i równe warunki działania dla przedsiębiorstw. Strony dążą do budowania pewnych, bezpiecznych, odpornych i trwałych połączeń transportowych – powietrznych, lądowych i morskich – oraz sieci cyfrowych, od mobilnych do stacjonarnych, od szkieletowej sieci internetowej do lokalnej pętli abonenckiej i od sieci przewodowych do satelitarnych. Strony zobowiązują się do działania na rzecz konektywności elektroenergetycznej w celu wspierania nowoczesnych, wydajnych i czystych rozwiązań oraz upowszechniania kontaktów międzyludzkich.

2. Strony zobowiązują się do restrukturyzacji, wzmocnienia i usprawnienia transportu oraz powiązanych systemów infrastruktury oraz ułatwienia i usprawnienia przepływu pasażerów, w tym pasażerów o ograniczonej możliwości poruszania się, oraz towarów, a także zapewnienia opłacalnego, pewnego, bezpiecznego i zrównoważonego dostępu do wiarygodnych i wydajnych usług transportu miejskiego, powietrznego, morskiego, śródlądowego, kolejowego i drogowego. Strony poprawiają ogólne zarządzanie sektorem transportu, opracowując i wdrażając skuteczne przepisy w celu ułatwienia harmonizacji w regionie Pacyfiku, umożliwienia uczciwej konkurencji i interoperacyjności w ramach poszczególnych rodzajów transportu i pomiędzy nimi, a także zachęcania do uczestnictwa sektora prywatnego w projektach dotyczących transportu i wspierania takiego uczestnictwa, w tym w zakresie konserwacji oraz eliminowania ograniczeń zdolności i brakujących ogniw w infrastrukturze.

3. Strony dostrzegają znaczenie opłacalnych i wydajnych usług transportu morskiego głównego jako głównego środka transportu ułatwiającego handel. Strony współpracują w sektorze transportu morskiego na rzecz wspierania działań członków OACPS w regionie Pacyfiku w zakresie rozwijania konkurencyjnych portów i usług portowych, w tym infrastruktury żeglugowej, w celu usprawnienia przepływu towarów i osób.

4. Strony współpracują w sektorze lotnictwa, w tym uwzględniając wzrost liczby tras i częstotliwości przewozów lotniczych do regionu Pacyfiku. Strony współpracują na rzecz poprawy i zwiększenia bezpieczeństwa lotniczego i ochrony lotnictwa oraz na rzecz poprawy nadzoru przestrzeni powietrznej, w tym swojej zdolności do reagowania na powiązane zagrożenia i ryzyko. Strony postanawiają wzmocnić i udoskonalić urządzenia pomocy nawigacyjnej dla podróży lotniczych i morskich, w tym kontrolę ruchu lotniczego i kartografię.

5. Strony dążą do zwiększenia dostępu do otwartej, przystępnej cenowo i bezpiecznej konektywności sieci szerokopasmowych i infrastruktury cyfrowej, między innymi poprzez modernizację kabli podmorskich. Strony wdrażają środki służące ułatwianiu dostępu do technologii informacyjno-komunikacyjnych (ICT) oraz wspieraniu odpowiedniego wykorzystywania sztucznej inteligencji i internetu rzeczy, jak również wdrażania ekstensywnych i tanich sieci bezprzewodowych dostosowanych do uwarunkowań lokalnych. Strony dążą do ustanowienia niezbędnych instytucji regulacyjnych udzielających licencji usługodawcom, wspierających zachowania konkurencyjne oraz zapewniających dobrobyt i ochronę konsumentów, wzmacniając współpracę regionalną z uwzględnieniem właściwych ram polityki Stron, w tym regionalnego strategicznego planu działania regionu Pacyfiku na rzecz ICT.

ARTYKUŁ 27

Przemysł wydobywczy

1. Uznając wkład przemysłu wydobywczego w rozwój gospodarczy, Strony ułatwiają zrównoważone odpowiedzialne inwestowanie poprzez odpowiednie przepisy, polityki i ramy regulacyjne zgodne z najlepszymi praktykami międzynarodowymi. Strony dążą do zapewnienia sprawiedliwego i niezakłóconego dostępu do zasobów wydobywczych z pełnym poszanowaniem prawa krajowego i suwerenności państw nad zasobami naturalnymi oraz praw dotkniętych społeczności lokalnych.

2. Strony postanawiają propagować odpowiedzialne zarządzanie zasobami wydobywczymi, w tym rozwój ram legislacyjnych, uwzględniając wpływ na środowisko. Strony propagują przejrzystość i odpowiedzialność, zgodnie z zasadami określonymi w Inicjatywie przejrzystości w branżach wydobywczych (EITI).

3. Strony propagują wykorzystywanie właściwych technologii w celu ułatwienia zrównoważonego i odpowiedzialnego poszukiwania i wykorzystywania zasobów wydobywczych.

ARTYKUŁ 28

Leśnictwo

1. Strony propagują zrównoważoną gospodarkę leśną i zrównoważone wykorzystywanie zasobów leśnych, ograniczają i powstrzymują wylesianie i degradację lasów, chronią różnorodność biologiczną lasów i ekosystemy, walczą z nielegalnym pozyskiwaniem drewna i związaną z tym wymianą handlową oraz promują zasobooszczędne i energooszczędne produkty pochodzące z lasów, w których prowadzona jest zrównoważona gospodarka leśna.

2. Strony propagują zrównoważone łańcuchy wartości w przemyśle rolnym oraz zrównoważone łańcuchy wartości towarów i produktów leśnych, na pierwszym miejscu stawiając tworzenie miejsc pracy i inne możliwości gospodarcze w zakresie ochrony ekosystemów. Strony współpracują w zakresie zrównoważonej gospodarki leśnej, w tym w zakresie legalnego i trwałego zapewniania produktów do celów handlowych oraz zrównoważonej komercjalizacji flory i fauny leśnej, z pełnym poszanowaniem najlepszych praktyk międzynarodowych i norm oraz odpowiednich umów międzynarodowych. Strony współpracują w zakresie wykorzystywania odpowiedniej technologii i metod identyfikacji i uprawy ziół oraz innych surowców leśnych, które mogą być składnikami produktów leczniczych, oraz propagują taką technologię i takie metody, zapewniając jednocześnie, aby nie dochodziło do utraty różnorodności biologicznej, zaburzeń w równowadze ekosystemu oraz utrudnień w dostępie do produktów leczniczych.

3. Strony współpracują na rzecz usprawnienia gospodarowania lasami i poprawy ich trwałości, między innymi uwzględniając plan działania na rzecz egzekwowania prawa, zarządzania i handlu w dziedzinie leśnictwa (FLEGT) oraz zachęcając do opracowywania umów o dobrowolnym partnerstwie. Strony dążą do wzmocnienia spójności i pozytywnych interakcji na szczeblu krajowym między FLEGT a działaniami w dziedzinie klimatu w sektorze leśnym i sektorze użytkowania gruntów, w tym w kontekście innych międzynarodowych inicjatyw, w szczególności warszawskich ram redukcji emisji spowodowanych wylesianiem i degradacją lasów (REDD+). Strony angażują się w opracowywanie i przegląd polityk, prawodawstwa, przepisów wykonawczych, strategii i planów na rzecz działań w dziedzinie klimatu w sektorze leśnym i użytkowania gruntów zgodnie z ustalonymi na poziomie krajowym wkładami poszczególnych państw. Strony podejmują działania mające na celu podniesienie jakości inwentaryzacji emisji i eliminacji w sektorze leśnym.

4. Strony wspierają opracowywanie strategii adaptacji i ochrony lasów oraz inicjatywy służące poprawie zdrowia lasów, odwróceniu wylesiania, odtworzeniu zdegradowanych ekosystemów leśnych, poprawie odporności na zmianę klimatu oraz przywróceniu zalesienia. Dostrzegając znaczenie naturalnych i dziewiczych lasów w zapewnianiu usług ekosystemowych, klimatycznych i kulturowych, od których zależne są nasze społeczności, Strony współpracują na rzecz opracowywania i wdrożenia odpowiednich podejść i pozytywnych zachęt do przystosowania i ochrony takich lasów.

5. Strony wspierają wzmacnianie instytucji i agencji odpowiadających za zrównoważone gospodarowanie lasami na szczeblu regionalnym, subregionalnym i krajowym oraz budowanie ich zdolności. Strony zwiększają świadomość społeczną w zakresie wylesiania na wszystkich szczeblach i zachęcają do konsumpcji produktów zasobooszczędnych i energooszczędnych z lasów zarządzanych w sposób zrównoważony. Strony propagują i wspierają wykorzystywanie przez społeczności lokalne alternatywnych, zrównoważonych i czystych paliw do gotowania. Strony wzmacniają zaangażowanie lokalnych władz i społeczności w ochronę lasów.

TYTUŁ III

OCEANY, MORZA I RYBOŁÓWSTWO

ARTYKUŁ 29

Strony dostrzegają kluczowe znaczenie oceanów dla życia na ziemi, trwałego rozwoju i źródeł utrzymania ludności. Strony postanawiają zintensyfikować działania mające na celu ochronę oceanów i mórz przed negatywnymi konsekwencjami i wpływem różnych presji, takich jak zmiana klimatu, zakwaszanie oceanów i blaknięcie koralowców, nadmierna eksploatacja, nielegalne, nieraportowane i nieuregulowane połowy (połowy NNN) oraz inne destrukcyjne i niezrównoważone działania. Strony wspierają trwały rozwój niebieskiej gospodarki, chronią ekosystemy morskie i różnorodność biologiczną, ograniczają wszelkiego rodzaju zanieczyszczenie i wdrażają polityki łagodzenia zmiany klimatu i przystosowania się do niej.

ROZDZIAŁ 1

ZARZĄDZANIE OCEANAMI

ARTYKUŁ 30

Zrównoważone oceany

1. Strony uznają podjęte już przez drugą Stronę działania mające na celu zapewnienie lepszego i zintegrowanego zarządzania oceanami, wzmocnionej ochrony regionalnego i subregionalnego rybołówstwa oraz środków w zakresie zarządzania takim rybołówstwem, monitorowania, kontroli i nadzoru rybołówstwa, innych strategii regionalnych oraz instrumentów na rzecz skutecznego zarządzania oceanami.

2. Strony podejmują niezbędne działania na rzecz wdrożenia odpowiednich międzynarodowych i regionalnych traktatów, konwencji i umów dotyczących zarządzania oceanami, których są stroną, oraz ochrony zasobów, których dotyczą wspomniane traktaty, konwencje i umowy, i zarządzania tymi zasobami.

3. Strony wzmacniają zarządzanie oceanami w celu ich zrównoważonego wykorzystywania i ochrony zgodnie z Konwencją Narodów Zjednoczonych o prawie morza (UNCLOS) oraz z uwzględnieniem odpowiednich ram regionalnych, w tym przez propagowanie zintegrowanego podejścia do zarządzania, uwzględniającego wymiar społeczny, gospodarczy i środowiskowy trwałego rozwoju.

4. Strony współpracują na rzecz złagodzenia i zmniejszenia presji na oceany i ich zasoby, aby zapewnić bezpieczne, chronione i czyste oceany zarządzane w zrównoważony sposób, a także na rzecz pogłębienia wiedzy na temat oceanów. Strony współpracują w zakresie ochrony, zachowania i przywrócenia przybrzeżnych i morskich ekosystemów.

5. Strony współpracują na rzecz zapobiegania zanieczyszczeniu mórz i jego ograniczenia oraz walczą z zanieczyszczeniem hałasem i odpadami morskimi, w tym tworzywami sztucznymi i mikrodrobinami plastiku, wyciekami ropy naftowej i zanieczyszczeniami nuklearnymi. Strony popierają uregulowanie kwestii redukcji emisji gazów cieplarnianych ze statków i dążą do takiego uregulowania oraz aktywnie wspierają pilne wdrożenie strategii Międzynarodowej Organizacji Morskiej w sprawie redukcji emisji gazów cieplarnianych ze statków. Strony wprowadzają prawodawstwo i przepisy wykonawcze regulujące usuwanie szkodliwych odpadów i śmieci, w tym nakładając kary za naruszanie przepisów.

6. Strony postanawiają podejmować decyzje w oparciu o najlepsze dostępne dane naukowe, odpowiednio uwzględniając zasady podejścia ekosystemowego, zasadę ostrożności oraz znaczenie wiedzy tradycyjnej i tubylczej.

7. Strony wzmacniają współpracę w zakresie badań naukowych, opracowywania i wdrażania środków ochrony i zarządzania, planowania przestrzennego obszarów morskich oraz ustanawiania chronionych obszarów morskich i rezerwatów morskich, zgodnie z prawem międzynarodowym i w oparciu o najlepsze dostępne dane naukowe, a także z uwzględnieniem wiedzy tubylczej i wiedzy społeczności lokalnych.

8. Strony współpracują na rzecz budowania zdolności i wiedzy specjalistycznej w dziedzinie zarządzania oceanami, między innymi poprzez prowadzenie morskich badań naukowych i transfer technologii morskiej, zgodnie z Konwencją Narodów Zjednoczonych o prawie morza.

9. Strony zachęcają do dialogu i współpracy we wszystkich aspektach zarządzania oceanami, w tym w kwestiach związanych ze zmianą klimatu, podnoszeniem się poziomu mórz i oceanów oraz jego możliwymi skutkami i następstwami, górnictwem podmorskim, rybołówstwem, zanieczyszczeniem morza oraz badaniami i rozwojem.

10. Strony uznają ogólne obawy dotyczące wpływu górnictwa podmorskiego na środowisko morskie i jego różnorodność biologiczną. Strony wykorzystują najlepsze dostępne dane naukowe, stosują zasadę ostrożności i podejście ekosystemowe, wspierają badania i dzielą się najlepszymi praktykami w dziedzinach będących przedmiotem wspólnego zainteresowania związanych z surowcami mineralnymi dna morskiego, aby zapewnić należyte zarządzanie środowiskowe działaniami na rzecz ochrony i zachowania środowiska morskiego i jego różnorodności biologicznej.

ARTYKUŁ 31

Różnorodność biologiczna obszarów znajdujących się poza krajową jurysdykcją

1. Strony współpracują, między innymi za pośrednictwem właściwych organizacji i porozumień międzynarodowych i regionalnych, w zakresie ochrony i zrównoważonego wykorzystywania różnorodności biologicznej mórz na obszarach znajdujących się poza krajową jurysdykcją, opierając się na najlepszych dostępnych danych naukowych.

2. Strony wspierają budowanie zdolności i transfer technologii morskiej na rzecz ochrony i zrównoważonego wykorzystywania różnorodności biologicznej mórz na obszarach znajdujących się poza krajową jurysdykcją, między innymi w drodze współpracy międzynarodowej.

ROZDZIAŁ 2

RYBOŁÓWSTWO

ARTYKUŁ 32

Zrównoważona ochrona zasobów rybnych i zrównoważone zarządzanie nimi

1. Strony współpracują na rzecz zapewnienia ochrony zasobów rybnych oraz zrównoważonego zarządzania tymi zasobami i ich zrównoważonego wykorzystania na szczeblu dwustronnym, subregionalnym, regionalnym i wielostronnym, stosownie do przypadku.

2. Strony współpracują na rzecz zapewnienia ochrony zasobów rybnych, skutecznego zarządzania nimi i ich zrównoważonego pozyskiwania oraz na rzecz optymalizacji korzyści społecznych i gospodarczych.

3. Strony postanawiają propagować przejrzyste i naukowe środki ochrony i zarządzania zgodne z prawem międzynarodowym, w szczególności z zasadami i postanowieniami Konwencji Narodów Zjednoczonych o prawie morza oraz porozumienia ONZ o zasobach rybnych, a w stosownych przypadkach respektować środki ochrony i zarządzania przyjęte przez regionalne organizacje ds. zarządzania rybołówstwem.

4. Strony współpracują na rzecz zapewnienia trwałego rozwoju gospodarczego rybołówstwa przybrzeżnego poprzez wprowadzanie skutecznych polityk oraz przepisów ustawowych i wykonawczych. Strony wspierają dostęp społeczności lokalnych oraz rybaków zajmujących się rybołówstwem łodziowym i rzemieślniczym do zasobów rybnych, a także wspierają bezpieczeństwo żywnościowe oraz sprawiedliwość międzypokoleniową i wewnątrzpokoleniową.

ARTYKUŁ 33

Nielegalna, nieraportowana i nieuregulowana działalność połowowa

1. Zgodnie z zobowiązaniami międzynarodowymi Strony utrzymują lub przyjmują inicjatywy na rzecz zwalczania nielegalnej, nieraportowanej i nieuregulowanej (NNN) działalności połowowej na obszarze swoich własnych jurysdykcji, obcych jurysdykcji oraz na morzu pełnym, uznając, że działalność ta stanowi poważne zagrożenie dla skutecznej ochrony i zrównoważonej eksploatacji łowisk oraz dla zarządzania rybołówstwem.

2. Strony wdrażają polityki i środki mające na celu wykluczenie z przepływów handlowych produktów pochodzących z połowów NNN. Strony wprowadzają i egzekwują środki monitorowania, kontroli i nadzoru, takie jak programy obecności obserwatorów, systemy monitorowania statków, licencje połowowe i upoważnienia do połowów, rejestracja i raporty połowowe, kontrola przeładunku, inspekcje i kontrola przeprowadzana przez państwo portu oraz powiązane środki, aby zapewnić przestrzeganie przepisów, w tym działania w zakresie egzekwowania przepisów i sankcje zgodne z przepisami wewnętrznymi, w celu ochrony zasobów rybnych, zapobiegania przełowieniu i wspierania zrównoważonego rybołówstwa.

3. Zgodnie ze swoimi zobowiązaniami wynikającymi z istniejących przepisów krajowych oraz instrumentów subregionalnych, regionalnych i międzynarodowych, Strony postanawiają nie zezwalać na wstęp statków Stron, co do których stwierdzono, że brały udział w połowach NNN na obszarze innych jurysdykcji i na morzu pełnym lub że w przeszłości brały udział w połowach NNN, oraz odmawiać obsługi takich statków lub wydalać je ze swoich portów.

4. Strony dążą do ratyfikacji odpowiednich umów międzynarodowych dotyczących połowów NNN, w szczególności Umowy o środkach stosowanych przez państwo portu w celu zapobiegania nielegalnym, nieraportowanym i nieuregulowanym połowom oraz ich powstrzymywania i eliminowania, oraz wspierają komplementarność i spójność międzynarodowych i regionalnych środków i strategii na rzecz zwalczania połowów NNN.

ARTYKUŁ 34

Szkodliwe dotacje połowowe

Strony postanawiają, że podejmą niezbędne działania na rzecz zakazania określonych form dotacji dla rybołówstwa, które przyczyniają się do nadmiernej zdolności połowowej i przełowienia, oraz wyeliminują dotacje, które przyczyniają się do połowów NNN, i powstrzymają się od wprowadzania nowych dotacji tego rodzaju, uznając, że odpowiednie i skuteczne specjalne i zróżnicowane traktowanie krajów rozwijających się i najsłabiej rozwiniętych regionu Pacyfiku powinno stanowić integralną część negocjacji w ramach Światowej Organizacji Handlu w sprawie dotacji dla rybołówstwa.

TYTUŁ IV

BEZPIECZEŃSTWO, PRAWA CZŁOWIEKA, DEMOKRACJA I DOBRE RZĄDY

ARTYKUŁ 35

Strony współpracują na rzecz osiągnięcia pokojowych i odpornych społeczeństw, ochrony, propagowania i przestrzegania praw człowieka oraz wzmacniania zasad demokracji i dobrych rządów. Strony wspierają rozliczalne i przejrzyste instytucje na wszystkich szczeblach oraz podejmują konkretne działania w zakresie dobrego zarządzania w kwestiach podatkowych oraz zwalczania korupcji, nadużyć finansowych i prania pieniędzy. Podejmują działania w odpowiedzi na nowe lub rosnące zagrożenia dla bezpieczeństwa, obejmujące terroryzm, zagrożenia dla cyberbezpieczeństwa i wszelkie formy transgranicznej przestępczości zorganizowanej, szczególnie w odniesieniu do ochrony na morzu, cyberprzestępczości, bezpieczeństwa ludzkiego i ochrony przed zagrożeniami ze strony środowiska, jednocześnie chroniąc prawa człowieka, między innymi w drodze współpracy regionalnej, z uwzględnieniem swoich odpowiednich ram polityki, w tym zasad określonych w Deklaracji z Boe w sprawie bezpieczeństwa regionalnego oraz odpowiednich strategii UE w zakresie wspólnej polityki zagranicznej i bezpieczeństwa. W stosownych przypadkach, zgodnie z istniejącymi zobowiązaniami międzynarodowymi, dążą do ułatwienia działania mechanizmów ochrony praw człowieka, w tym Biura Wysokiego Komisarza Narodów Zjednoczonych ds. Praw Człowieka.

ROZDZIAŁ 1

BEZPIECZEŃSTWO

ARTYKUŁ 36

Pokój i bezpieczeństwo

1. Strony współpracują na rzecz zapewnienia pokoju, bezpieczeństwa i sprawiedliwości poprzez ochronę, propagowanie i przestrzeganie praw człowieka, dobre rządy, zwiększone bezpieczeństwo ludzkie, ochronę przed zagrożeniami ze strony środowiska oraz zapobieganie konfliktom i budowanie pokoju.

2. Strony zwalczają wszelkie formy przemocy związanej z tożsamością, obejmujące przemoc seksualną, przemoc ze względu na płeć, przemoc na tle światopoglądowym oraz przemoc ze względu na przynależność religijną i etniczną. Strony wspierają procesy pojednania, stosując mechanizmy wymiaru sprawiedliwości okresu przejściowego, w tym praktyki tradycyjne lub zwyczajowe, o ile nie naruszają one międzynarodowych praw człowieka. Strony zapewniają wsparcie wszystkim ofiarom przemocy.

3. Strony współpracują na rzecz wzmocnienia ochrony na morzu, zgodnie z Konwencją Narodów Zjednoczonych o prawie morza oraz z uwzględnieniem odpowiednich ram regionalnych, prowadząc wymianę informacji, reagując na zagrożenia wobec statków oraz morskich instalacji i mienia, a także egzekwując stosowne przepisy ustawowe i wykonawcze. Strony współpracują na rzecz rozwiązywania problemów związanych z bezpieczeństwem wynikających z przestępczości transgranicznej, takich jak nielegalny obrót środkami odurzającymi, piractwo i zbrojne napaści na statki, praca przymusowa, handel ludźmi i przemyt migrantów, wykorzystując do tego między innymi technologie kosmiczne.

4. Strony dążą do opracowania nowych inicjatyw mających na celu zapobieganie terroryzmowi i zwalczanie go we wszystkich jego formach przy pełnym poszanowaniu praworządności i prawa międzynarodowego, eliminując czynniki, które mogą tworzyć otoczenie sprzyjające brutalnemu ekstremizmowi i radykalizacji. Strony opracowują nowe lub wzmacniają obowiązujące prawodawstwo i krajowe strategie oraz współpracują na rzecz zwalczania terroryzmu i jego finansowania oraz powiązanych zagrożeń, a także na rzecz przeciwdziałania terroryzmowi, jego finansowaniu i powiązanym zagrożeniom, w pełnej zgodności z prawem międzynarodowym, gdy ma ono zastosowanie. Strony współpracują na rzecz wprowadzenia w życie wszystkich stosownych rezolucji Rady Bezpieczeństwa Organizacji Narodów Zjednoczonych (rezolucje RB ONZ), w tym rezolucji RB ONZ nr 2396 i nr 2462, oraz rezolucji Zgromadzenia Ogólnego. Powstrzymują się od udzielania wsparcia w jakiejkolwiek formie państwom i podmiotom niepaństwowym, które usiłują rozwinąć, nabyć, wyprodukować, posiadać, przetransportować, przekazać lub wykorzystać broń jądrową, chemiczną, biologiczną lub jakąkolwiek inną broń oraz środki jej przenoszenia do celów terrorystycznych. Zacieśniają współpracę, aby umożliwić jednostkom i społecznościom zapobieganie aktom terroryzmu, brutalnego ekstremizmu i radykalizacji oraz zwiększenie odporności na te zjawiska.

5. Strony potwierdzają, że zmiana klimatu stanowi zagrożenie egzystencjalne dla źródeł utrzymania, bezpieczeństwa i dobrobytu ludności i społeczności oraz zobowiązują się do poczynienia postępów we wdrażaniu porozumienia paryskiego. Strony propagują uznanie zmiany klimatu na całym świecie za ryzyko dla bezpieczeństwa i współpracują na rzecz zapobiegania dalszemu działaniu skutków zmiany klimatu jako czynnika zwielokrotniającego zagrożenia, takie jak zagrożenia związane z podnoszeniem się poziomu mórz i oceanów oraz ekstremalne zjawiska pogodowe, pociągające za sobą poważne konsekwencje dla pokoju i bezpieczeństwa. Strony dostrzegają zagrożenie, jakie zmiana klimatu stanowi dla pokoju i bezpieczeństwa, i podejmują działania w odpowiedzi na to zagrożenie, wzmacniając działania w zakresie przystosowania się do zmian klimatu i zwiększenia odporności oraz systemów wczesnego ostrzegania.

6. Strony zacieśniają współpracę na rzecz wspierania cyberbezpieczeństwa oraz zapobiegania cyberprzestępstwom i przestępczości wykorzystującej cyberprzestrzeń, w tym kradzieży własności intelektualnej z wykorzystaniem cyberprzestrzeni, oraz ich zwalczania. Strony współpracują na rzecz wymiany najlepszych praktyk służących skuteczniejszej ochronie krajowej i regionalnej infrastruktury krytycznej przed cyberatakami. Strony propagują zarządzanie internetem oparte na porozumieniu zainteresowanych stron oraz zajmują się kwestiami związanymi z dystrybucją nielegalnych lub szkodliwych materiałów w internecie. Strony wymieniają się informacjami na temat kształcenia i szkolenia ekspertów technicznych ds. cyberbezpieczeństwa i osób prowadzących postępowania w sprawie cyberprzestępstw, na temat prowadzenia takich postępowań i w dziedzinie kryminalistyki cyfrowej. Strony zacieśniają współpracę międzynarodową w celu wspierania bezpieczeństwa i stabilności w cyberprzestrzeni. Strony zgadzają się, że cyberprzestępczość jest problemem globalnym i przyznają konieczność dalszego rozwijania istniejących norm i standardów międzynarodowych, w tym tych zawartych w budapeszteńskiej konwencji o cyberprzestępczości.

ARTYKUŁ 37

Przestępczość zorganizowana

1. Strony wzmacniają i wdrażają przepisy i strategie mające na celu zwalczanie transgranicznej przestępczości zorganizowanej, w tym między innymi związanej z handlem ludźmi, niedozwolonymi środkami odurzającymi oraz bronią strzelecką i lekką, oraz zwalczanie nielegalnego pozyskiwania drewna i związanego z nim handlu, nielegalnego handlu zagrożonymi gatunkami, w tym zagrożonymi gatunkami morskimi, dzikimi zwierzętami i roślinami oraz produktami pochodnymi, a także innej nielegalnej działalności gospodarczej i finansowej.

2. Strony współpracują na rzecz utrzymania skoordynowanych starań i działań na rzecz zapobiegania wykorzystywaniu ich systemów finansowych do finansowania działalności przestępczej oraz na rzecz zwalczania takiego wykorzystywania. Strony wymieniają informacje i wdrażają właściwe środki w celu zwalczania prania pieniędzy, finansowania terroryzmu i nielegalnych przepływów finansowych, zgodnie z odpowiednimi normami i ramami międzynarodowymi, w szczególności zaleceniami Grupy Specjalnej ds. Przeciwdziałania Praniu Pieniędzy.

3. Strony pogłębiają dialog i współpracę w zakresie ścigania przestępstw w celu zwalczania działalności transgranicznych zorganizowanych sieci przestępczych i terrorystycznych. Strony usprawniają koordynację między krajowymi i regionalnymi mechanizmami bezpieczeństwa za pomocą otwartego dialogu i wymiany informacji strategicznych, aby wspierać wczesne ostrzeganie oraz zacieśniać współpracę z odpowiednimi organizacjami międzynarodowymi, partnerami i zainteresowanymi stronami.

ROZDZIAŁ 2

PRAWA CZŁOWIEKA, DEMOKRACJA I DOBRE RZĄDY

ARTYKUŁ 38

Prawa człowieka

1. Strony zgadzają się, że prawa człowieka są powszechne, niepodzielne, współzależne i wzajemnie powiązane, i postanawiają przestrzegać wszystkich praw człowieka – obywatelskich, politycznych, gospodarczych, społecznych i kulturowych – oraz chronić je, realizować i propagować. Strony podejmują niezbędne działania zgodnie z odpowiednimi umowami międzynarodowymi, aby zapewnić pełne i równe korzystanie ze wszystkich praw człowieka i podstawowych wolności, obejmujących wolność opinii i wypowiedzi, wolność zgromadzeń i stowarzyszania się, wolność myśli, religii i przekonań. Strony eliminują i zwalczają wszelkie formy rasizmu, dyskryminacji, dyskryminacji ze względu na płeć, w tym jej przejawów w postaci przemocy motywowanej płcią, handlu ludźmi, z uwzględnieniem faktu, że szczególnie narażone na seksualne wykorzystywanie są kobiety i dziewczęta, nawoływania do nienawiści i przestępstw z nienawiści, jak również ksenofobii i związanej z nią nietolerancji.

2. Strony intensyfikują starania, aby osiągnąć równość płci i pełne korzystanie ze wszystkich praw człowieka przez kobiety i dziewczęta oraz wzmocnienie ich pozycji. Strony propagują, chronią i realizują prawa dziecka.

3. Strony wspierają prawa osób należących do mniejszości i rozwijają prawa ludności rdzennej, jak przewidziano w Deklaracji Organizacji Narodów Zjednoczonych o prawach ludności rdzennej.

4. Strony wspierają środki mające na celu wzmocnienie podejścia do rozwoju opartego na prawach człowieka oraz podejmują niezbędne działania ukierunkowane na zapewnienie, między innymi, równego i niedyskryminacyjnego korzystania z praw człowieka przez wszystkich, w tym dostępu do zasobów i usług niezbędnych do zapewnienia prawa do odpowiedniego poziomu życia oraz kontroli nad takimi zasobami i usługami. Należą do nich między innymi prawo do nauki, prawo do zdrowia, w tym zdrowia seksualnego i reprodukcyjnego, prawo do pożywienia, prawo do dostępu do wody pitnej i urządzeń sanitarnych, prawo do odpowiednich warunków mieszkaniowych, prawo do podejmowania pracy oraz prawo do dostępu do wymiaru sprawiedliwości. Działania, które należy podjąć na rzecz realizacji tych praw, obejmują dostępne usługi ukierunkowane na zaradzenie przyczynom i negatywnym skutkom zmiany klimatu oraz propagowanie sprawiedliwego i równego podziału zasobów.

5. Strony współpracują na rzecz realizacji praw człowieka w regionie Pacyfiku, między innymi ustanawiając i wzmacniając niezależne krajowe i regionalne instytucje i mechanizmy ochrony praw człowieka oraz zapewniając bezpieczne środowisko sprzyjające aktywnemu udziałowi społeczeństwa obywatelskiego, obrońców praw człowieka i innych odpowiednich zainteresowanych stron, między innymi poprzez budowanie ich zdolności i zapewnianie im dostępu do regionalnych i międzynarodowych mechanizmów ochrony praw człowieka.

ARTYKUŁ 39

Demokracja i dobre rządy

1. Strony wspierają procesy i instytucje demokratyczne zgodnie z zasadami uznanymi na szczeblu międzynarodowym oraz krajowymi ramami prawnymi, w tym rozliczalne rządy wybrane w drodze pokojowych, pluralistycznych, przejrzystych i wiarygodnych wyborów, akceptację wyników wyborów i następującej po nich zmiany rządów oraz prawo jednostki do udziału w sprawach publicznych społeczeństwa, w którym żyje.

2. Strony zwiększają rolę parlamentów, propagują niezależność i pluralizm mediów, a także zachowują i poszerzają przestrzeń sprzyjającą wolności społeczeństwa obywatelskiego w celu poprawy demokratycznej rozliczalności. Strony wzmacniają krajowe, regionalne i zdecentralizowane zdolności, aby zagwarantować poszanowanie zasad demokracji i praktyk demokratycznych.

3. Strony propagują zasady dobrych rządów. Strony podejmują konkretne działania, aby tworzyć inkluzywne, rozliczalne i przejrzyste instytucje publiczne. Strony wspierają zdolności do opracowywania i wdrażania polityki, rozwijają rozliczalną, skuteczną, przejrzystą i profesjonalną służbę cywilną oraz usprawniają świadczenie wysokiej jakości usług publicznych.

4. Strony przyspieszają wdrożenie usług e-rządzenia i infrastruktury usług cyfrowych jako środka zwiększającego dostęp do usług publicznych i ich dostępność, usprawniającego praktyki demokratyczne i sprawowanie rządów, a tym samym wspierającego, chroniącego i realizującego prawa człowieka oraz podstawowe wolności.

5. Strony ustanawiają lub wzmacniają mechanizmy i instytucje służące zwalczaniu korupcji, przekupstwa, nadużyć finansowych i przestępstw korporacyjnych, między innymi wdrażając i propagując odpowiednie normy i instrumenty międzynarodowe, w szczególności Konwencję Narodów Zjednoczonych przeciwko korupcji. Strony propagują przejrzyste zarządzanie zasobami publicznymi i rozliczalność, zachęcają do działań wspierających wartości kultury przejrzystości, legalności i zmiany zachowań w celu wyeliminowania korupcji, a także dalej rozwijają przepisy ułatwiające odzyskiwanie i zwrot mienia.

6. Strony wzmacniają systemy zarządzania w celu ograniczenia migracji nieuregulowanej, zwalczania przemytu migrantów i powiązanych siatek przestępczych, a także zwalczania handlu ludźmi, ze szczególnym naciskiem na ochronę ofiar.

ARTYKUŁ 40

Praworządność i wymiar sprawiedliwości

1. Strony propagują poszanowanie prawa i współpracują na rzecz umocnienia praworządności. Dążą do zapewnienia niezależnego, bezstronnego i skutecznego sądownictwa oraz do wzmocnienia instytucji wymiaru sprawiedliwości. Strony podejmują niezbędne działania na rzecz zapewnienia powszechnego dostępu do wymiaru sprawiedliwości w ramach sprawiedliwości proceduralnej.

2. Strony przeciwstawiają się wszelkim formom tortur i innego okrutnego, nieludzkiego lub poniżającego traktowania przez podmioty państwowe i niepaństwowe we wszystkich kontekstach oraz potępiają je, między innymi wspierając ratyfikację i skuteczne wprowadzenie w życie Konwencji w sprawie zakazu stosowania tortur i jej protokołów fakultatywnych.

3. Strony wspierają reformy wymiaru sprawiedliwości mające na celu zapewnienie skutecznych systemów i procedur sądowych oraz nowoczesne systemy penitencjarne. Strony współpracują na rzecz zwiększenia zdolności kluczowych podmiotów w sądownictwie i organów ustawodawczych.

ARTYKUŁ 41

Zarządzanie finansami

1. Strony propagują należyte zarządzanie finansami publicznymi, w tym skuteczną mobilizację i wykorzystanie dochodów publicznych, zrównoważone zarządzanie długiem publicznym oraz zrównoważone, przejrzyste, konkurencyjne i przewidywalne systemy zamówień publicznych, a także wsparcie dla krajowych organów nadzoru.

2. Strony wprowadzają w życie przepisy, stosują konkretne środki i umacniają odpowiednie instytucje i mechanizmy w celu wdrożenia zasad dobrego zarządzania w kwestiach podatkowych.

3. Strony współpracują na rzecz zwalczania uchylania się od opodatkowania, unikania opodatkowania i nielegalnych przepływów finansowych oraz zapewniają skuteczność, efektywność, przejrzystość i sprawiedliwość systemów podatkowych.

TYTUŁ V

ROZWÓJ SPOŁECZNY

ARTYKUŁ 42

Strony są zdeterminowane do tego, aby do 2030 r. wyeliminować ubóstwo we wszystkich jego formach, wspierać rozwój społeczny poprzez zapewnienie sprzyjającego włączeniu społecznemu i sprawiedliwego dostępu do usług społecznych oraz większego bezpieczeństwa żywnościowego, skutecznie zwalczać nierówności, propagować równość płci oraz wzmocnienie pozycji kobiet i młodzieży, zapewnić każdemu środki niezbędne do godnego życia oraz stworzyć warunki do skutecznego udziału ludności w życiu demokratycznym i wnoszenia przez nią aktywnego wkładu w trwały wzrost gospodarczy. Strony wprowadzają konkretne środki celem propagowania spójności społecznej i ochrony socjalnej jako podstawowej inwestycji przyczyniającej się do eliminacji ubóstwa i zwalczania nierówności oraz jako istotnego środka do większego reinwestowania korzyści gospodarczych w społeczeństwo i ludzi. Strony promują kulturę i sport jako czynniki wpływające na trwały rozwój społeczny i wzrost gospodarczy sprzyjający włączeniu społecznemu, jak również na włączenie społeczne i pokojowe społeczeństwa.

ROZDZIAŁ 1

USŁUGI SPOŁECZNE

ARTYKUŁ 43

Kształcenie

1. Strony wspierają sprzyjający włączeniu społecznemu i sprawiedliwy dostęp do wysokiej jakości kształcenia na poziomie podstawowym, średnim i wyższym, do opieki we wczesnym dzieciństwie oraz do kształcenia i szkolenia technicznego i zawodowego, uwzględniając swoje odpowiednie ramy polityki, w tym regionalne ramy edukacyjne regionu Pacyfiku. Strony wspierają rozwój umiejętności cyfrowych i kultury informatycznej. Szczególną uwagę zwracają na kobiety i dziewczęta, grupy zmarginalizowane i słabsze, w tym osoby z niepełnosprawnościami.

2. Strony wprowadzają środki służące poprawie jakości uczenia się formalnego i pozaformalnego, wspieraniu rozwoju umiejętności poprzez kształcenie i szkolenie techniczne i zawodowe, aby zwiększyć liczbę wysoko wykształconych i wykwalifikowanych pracowników dopasowanych do potrzeb i możliwości rynku pracy.

3. Strony propagują inicjatywy, które wspierają i umożliwiają rozwój i szersze wykorzystanie nauk przyrodniczych, technologii, inżynierii i matematyki (STEM).

4. Strony dążą do poprawy infrastruktury i wyposażenia ośrodków edukacyjnych. Strony poprawiają jakość kształcenia, prowadząc politykę opartą na dowodach, opracowując programy nauczania oraz poprawiając jakość doskonalenia i rozwoju zawodowego nauczycieli.

ARTYKUŁ 44

Opieka zdrowotna

1. Strony dążą do zapewnienia powszechnego zabezpieczenia zdrowotnego i sprawiedliwego dostępu do usług medycznych, między innymi wzmacniając krajowe systemy opieki zdrowotnej, modernizując obiekty i wyposażenie oraz zapewniając przystępne cenowo wysokiej jakości leki podstawowe i szczepionki.

2. Strony podejmują działania mające na celu skuteczniejsze zapobieganie chorobom niezakaźnym i ich zwalczanie, aby ograniczyć zachorowalność na te choroby, między innymi zwiększając inwestycje w promocję zdrowia oraz strategie profilaktyki pierwotnej i wtórnej. Uwzględniają przy tym swoje odpowiednie ramy polityki, które wspierają zapobieganie chorobom niezakaźnym i ich zwalczanie. Strony podejmują działania mające na celu sprostanie wyzwaniom związanym ze zdrowiem psychicznym poprzez rozwój opieki zdrowotnej i usług na poziomie społeczności lokalnych, w tym tych dotyczących zaburzeń psychospołecznych.

3. Strony wzmacniają krajowe i regionalne systemy nadzoru i monitorowania służące wykrywaniu chorób zakaźnych i innych stanów zagrożenia zdrowia na szczeblu krajowym, regionalnym i międzynarodowym oraz szybkiemu i skutecznemu reagowaniu na nie, z uwzględnieniem chorób zakaźnych mogących wywołać pandemię, takich jak grypa. Strony współpracują na rzecz wdrożenia podejścia „Jedno zdrowie", aby rozwiązać problem oporności na środki przeciwdrobnoustrojowe i jej skutków dla zdrowia ludzi i zwierząt.

ARTYKUŁ 45

Woda i infrastruktura sanitarna

1. Strony intensyfikują działania na rzecz ułatwienia dostępu do wystarczającej ilości bezpiecznej i przystępnej cenowo wody do użytku osobistego i w gospodarstwie domowym, zwracając szczególną uwagę na osoby znajdujące się w trudnej sytuacji. Strony wspierają działania mające na celu zwiększenie bezpieczeństwa wodnego w obliczu skutków wzrostu liczby ludności, zmienności klimatu i zmiany klimatu, między innymi poprzez zwiększenie wydajności zużycia wody, zapewnienie bezpieczeństwa wody pitnej, zrównoważone korzystanie z zasobów wodnych oraz rozwój krajowych systemów zlewni i magazynowania wody.

2. Strony zwiększają powszechny fizyczny i przystępny cenowo dostęp do bezpiecznej, higienicznej, pewnej, akceptowalnej społecznie i kulturowo oraz zapewniającej prywatność i poszanowanie godności infrastruktury sanitarnej we wszystkich sferach życia. Strony wspierają i wzmacniają udział społeczności lokalnych we wprowadzaniu i utrzymywaniu urządzeń sanitarnych oraz praktyk higienicznych w gospodarstwach domowych, szkołach i placówkach opieki zdrowotnej oraz zarządzaniu nimi, w szczególności na obszarach zmagających się z trudnościami, takich jak obszary wiejskie i regiony oddalone, małe wyspy i nieformalne osiedla miejskie.

3. Strony uznają znaczenie wspólnej wiedzy i technologii, w tym budowania zdolności niezbędnych do planowania, dostarczania i utrzymywania wysokiej jakości systemów wodno-sanitarnych i infrastruktury wodno-sanitarnej.

ARTYKUŁ 46

Mieszkalnictwo

1. Strony zwiększają starania na rzecz zapewnienia sprawiedliwego dostępu do odpowiedniego, bezpiecznego i przystępnego cenowo mieszkalnictwa dla wszystkich, w tym dla osób znajdujących się w trudnej sytuacji. Strony zajmują się kwestią nierówności między gospodarstwami domowymi w miastach i na obszarach wiejskich, a także między wyspami oddalonymi a głównymi. Strony propagują wymianę najlepszych praktyk, między innymi w zakresie kodeksów budowlanych, w celu zwiększenia odporności środowiskowej i zapewnienia mieszkalnictwa przyjaznego klimatowi.

2. Strony działają na rzecz zapewnienia powszechnego dostępu do zrównoważonych usług energetycznych dla wszystkich, poprawy dostępu do energii elektrycznej oraz wspierania efektywności wykorzystania energii przez gospodarstwa domowe.

ARTYKUŁ 47

Bezpieczeństwo żywnościowe i lepsze odżywianie

1. Strony dążą do zapewnienia powszechnego dostępu do wystarczającej ilości przystępnej cenowo, bezpiecznej i pożywnej żywności, między innymi wspierając lokalną pożywną żywność oraz inwestując w zrównoważone systemy żywnościowe, w tym transport i przechowywanie odporne na zmianę klimatu. Szczególną uwagę zwracają na zapewnienie dostępności odpowiednich źródeł żywności w sytuacjach kryzysowych podczas odbudowy po klęsce żywiołowej.

2. Strony współpracują na rzecz położenia kresu wszelkim formom niedożywienia i wyeliminowania przyczyn leżących u podstaw braku bezpieczeństwa żywnościowego i żywienia.

3. Strony wspierają zróżnicowanie rolnictwa i lokalną produkcję żywności, zarówno na własne potrzeby, jak i do celów handlowych. Strony dążą do wzmocnienia odpornych i zróżnicowanych systemów rolniczych oraz zasobooszczędnego rolnictwa poprzez stosowanie odpornych i odżywczych odmian roślin uprawnych dających duże zbiory. Strony przeciwdziałają nadmiernej eksploatacji zasobów rybnych, mając na uwadze, że ryby stanowią istotne źródło bezpieczeństwa żywnościowego i żywieniowego.

4. Strony propagują zdrowe odżywianie, ograniczając zależność od importowanej żywności o niskiej wartości odżywczej, wzmacniając przepisy dotyczące określania wartości odżywczej, wspierając programy edukacyjne i programy podnoszenia świadomości społecznej w zakresie odżywiania i zdrowej diety oraz promując produkcję i spożywanie lokalnej zdrowej żywności.

ROZDZIAŁ 2

NIERÓWNOŚĆ, SPÓJNOŚĆ SPOŁECZNA I OCHRONA SOCJALNA

ARTYKUŁ 48

Ochrona socjalna

1. Strony propagują tworzenie dobrze funkcjonujących rynków pracy i polityk zatrudnienia sprzyjających włączeniu społecznemu, ukierunkowanych na zapewnienie wszystkim godnej pracy, między innymi poprzez poprawę warunków dotyczących zdrowia i bezpieczeństwa pracowników. Strony podejmują działania mające na celu rozwiązanie problemów związanych z gospodarką nieformalną, między innymi w zakresie dostępu do kredytów i mikrofinansowania oraz wzmocnienia środków ochrony socjalnej, aby ułatwić płynne przejście do gospodarki formalnej. Zwalczają wszelkie formy czerpania zysków z wykorzystywania, w tym seksualnego wykorzystywania i wyzysku pracowników, zarówno w sektorze formalnym, jak i nieformalnym.

2. Strony pracują na rzecz rozszerzenia zakresu ochrony socjalnej ze szczególnym uwzględnieniem osób w trudnej sytuacji i grup zmarginalizowanych, jak również osób zatrudnionych formalnie i nieformalnie, w celu stopniowego osiągania powszechności, poprzez zapewnienie podstawowego bezpieczeństwa finansowego oraz odpowiednich systemów ochrony socjalnej reagujących na nagłe zmiany.

ARTYKUŁ 49

Równość płci oraz wzmocnienie pozycji kobiet i dziewcząt

1. Strony wzmacniają polityki, programy i mechanizmy mające na celu zapewnienie, poprawę i rozszerzenie równego uczestnictwa i równych szans dla mężczyzn i kobiet we wszystkich sferach życia politycznego, gospodarczego, społecznego i kulturalnego. Zachęcają do ratyfikacji i wspierają skuteczne wprowadzanie w życie Konwencji w sprawie likwidacji wszelkich form dyskryminacji kobiet oraz jej protokołu fakultatywnego. Zapewniają konsekwentne włączanie perspektywy płci do głównego nurtu wszystkich obszarów polityki. Strony uwzględniają swoje odpowiednie ramy polityki, w tym regionalną architekturę Pacyfiku na rzecz równości płci.

2. Strony wspierają upodmiotowienie ekonomiczne kobiet, określają szanse gospodarcze dla kobiet oraz zapewniają poszanowanie i propagowanie ich praw gospodarczych i socjalnych. Ułatwiają kobietom dostęp do usług finansowych i zatrudnienia oraz kontrolę i użytkowanie gruntów i innych aktywów produkcyjnych. Strony wdrażają środki mające na celu wspieranie kobiet prowadzących działalność gospodarczą, zmniejszanie zróżnicowania wynagrodzenia ze względu na płeć oraz usuwanie innych dyskryminujących przepisów i praktyk. Strony pracują nad zwiększeniem odporności kobiet na skutki zmiany klimatu i zabezpieczają ich źródła utrzymania w rolnictwie, rybołówstwie i akwakulturze oraz w sektorze kultury. Wzmacniają gromadzenie, opracowywanie, analizę i rozpowszechnianie dostępnych danych statystycznych dotyczących upodmiotowienia ekonomicznego kobiet.

3. Strony zobowiązują się przyjąć środki ustawodawcze i polityczne niezbędne do likwidacji dziecięcych, wczesnych i przymusowych małżeństw oraz wyeliminowania wszelkich form przemocy seksualnej i przemocy ze względu na płeć, w szczególności przemocy domowej, wszelkich form seksualnego wykorzystywania i wyzysku pracowników oraz wszelkich form molestowania w sferze publicznej i prywatnej, między innymi poprzez kampanie uświadamiające na rzecz zmiany zachowań.

4. Strony wdrażają środki mające na celu wzmocnienie udziału i wagi opinii kobiet i dziewcząt w życiu publicznym i politycznym, w tym w procesach wyborczych i politycznych, procesach rządzenia i rozwoju, we władzach lokalnych, w mechanizmach opartych na tradycji i zwyczaju, w przywództwie, organach konstytucyjnych, przedsiębiorstwach państwowych oraz w staraniach na rzecz budowania pokoju i pojednania.

5. Strony wzmacniają instytucje krajowe i regionalne, aby zająć się kwestiami związanymi z wszelkimi formami przemocy wobec kobiet i dziewcząt oraz rozwiązać te kwestie, między innymi zapewniając zapobieganie wszelkim formom przemocy seksualnej i przemocy ze względu na płeć oraz ochronę przed nimi, mechanizmy prowadzenia postępowań w sprawie molestowania i mechanizmy rozliczalności oraz opiekę i wsparcie dla ofiar. Strony podejmują starania na rzecz dostosowania krajowego ustawodawstwa i przepisów wykonawczych oraz ram regionalnych do odpowiednich konwencji międzynarodowych i ram regionalnych.

6. Strony zobowiązują się do pełnego i skutecznego wprowadzenia w życie deklaracji pekińskiej i pekińskiej platformy działania oraz programu działań Międzynarodowej Konferencji na temat Ludności i Rozwoju, a także wyników ich konferencji przeglądowych. Strony realizują polityki i opracowują programy służące zapewnieniu powszechnego dostępu do przystępnych cenowo, wszechstronnych i zintegrowanych wysokiej jakości świadczeń zdrowotnych w zakresie zdrowia seksualnego i reprodukcyjnego z odpowiednim doradztwem, informacjami i programami edukacji seksualnej, uwzględniając, w stosownych przypadkach, opracowane przez UNESCO międzynarodowe wytyczne techniczne dotyczące edukacji seksualnej, a także świadczeniu usług opieki zdrowotnej w zakresie zdrowia seksualnego i reprodukcyjnego. W stosownych przypadkach Strony wspierają skuteczne wprowadzanie w życie deklaracji ministerialnej w sprawie ludności i rozwoju Azji i Pacyfiku.

ARTYKUŁ 50

Młodzież

1. Strony ustanawiają struktury zarządzania w celu wykorzystania dywidendy osób młodych i wzmocnienia ich pozycji oraz zwiększenia ich wpływu na procesy decyzyjne i ich aktywnego udziału w życiu politycznym i staraniach na rzecz budowania pokoju i pojednania. Strony wspierają większy udział młodzieży w działaniach na rzecz środowiska, w szczególności w programach monitorowania zmiany klimatu i przystosowania do niej.

2. Strony wspierają przedsiębiorczość młodzieży i godne zatrudnienie dla osób młodych, zwracając szczególną uwagę na młodzież kształcącą się, pracującą lub szkolącą się, aby pomóc im w zdobyciu umiejętności istotnych dla rynku pracy, umożliwiających zatrudnienie.

3. Strony wspierają programy społeczne i programy dotyczące wymiaru sprawiedliwości mające na celu zapobieganie przestępczości nieletnich oraz integrację w życiu gospodarczym i społecznym. Strony wspierają instytucje, takie jak szkoły, organizacje wyznaniowe i grupy młodzieżowe, które mogą przyczyniać się do budowania odporności słabszych społeczności i zagrożonej młodzieży.

4. Strony podejmują działania służące poprawie i wzmocnieniu systemów ochrony dzieci i zabezpieczeń w tej dziedzinie. Strony wspierają środki mające na celu położenie kresu pracy dzieci i znęcaniu się nad dziećmi, wczesnym i przymusowym małżeństwom oraz karom cielesnym.

ARTYKUŁ 51

Osoby z niepełnosprawnościami

1. Strony propagują, chronią i realizują prawa osób z niepełnosprawnościami bez jakiejkolwiek dyskryminacji. Strony wdrażają konkretne środki w celu zapewnienia ich pełnego włączenia do społeczeństwa poprzez zapewnienie równego dostępu do usług społecznych, w tym w zakresie edukacji i zdrowia, oraz skutecznego udziału w rynkach pracy i innych możliwościach gospodarczych.

2. Strony zachęcają do ratyfikacji i wspierają skuteczne wprowadzanie w życie Konwencji o prawach osób niepełnosprawnych, uwzględniając swoje odpowiednie ramy polityki.

ARTYKUŁ 52

Kultura, sport i kontakty międzyludzkie

1. Strony wspierają ochronę i wzmacnianie materialnego i niematerialnego dziedzictwa kulturowego oraz różnorodność form wyrazu kulturowego w celu pogłębienia wzajemnego zrozumienia i pielęgnowania wyważonej wymiany kulturalnej. Strony współpracują i wspierają inwestycje na rzecz wspierania ochrony i promowania tradycyjnej sztuki i kultury, wiedzy tubylczej i różnorodności kulturowej.

2. Strony wspierają sektor kultury i sektor kreatywny oraz turystykę kulturalną jako czynniki napędzające zatrudnienie i trwały wzrost gospodarczy. Strony dążą do upowszechniania mobilności osób zawodowo związanych z kulturą i pracą twórczą oraz obiegu dzieł sztuki, a także realizują wspólne inicjatywy w różnych sferach kultury i twórczości. Strony zachęcają do upodmiotowienia ekonomicznego kobiet i młodzieży poprzez łańcuchy wartości w kulturze, wzmacniając partnerstwa publiczno-prywatne na rzecz produkcji kulturalnej oraz uwzględniając kulturę w głównym nurcie polityki, biorąc pod uwagę swoje odpowiednie ramy polityki, w tym regionalną strategię kulturalną regionu Pacyfiku.

3. Strony wspierają kreatywność i innowację, dzielenie się wiedzą oraz współtworzenie na szczeblu międzynarodowym i regionalnym, a także możliwości dostępu do rynku dla dóbr kultury i usług kulturowych. Strony opracowują sektorowe ramy regulacyjne i rozwijają wsparcie instytucjonalne, które, między innymi, chronią prawa własności intelektualnej w odniesieniu do utworów.

4. Strony wspierają wymianę w sektorze kultury, w tym wymianę między instytucjami takimi jak muzea i konserwatoria, oraz zachęcają do dialogu międzykulturowego między ludźmi, jak również między odpowiednimi zainteresowanymi stronami. Strony wspierają mobilność młodzieży i osób pracujących z młodzieżą jako środek wspierający dialog międzykulturowy oraz zdobywanie wiedzy, umiejętności i kompetencji poza systemami kształcenia formalnego. Starają się realizować odpowiednie inicjatywy w dziedzinie zwiększania mobilności w szkolnictwie wyższym, z myślą o propagowaniu współpracy i modernizacji w szkolnictwie wyższym oraz zachęcaniu do mobilności osób uczących się i mobilności akademickiej.

5. Strony promują sport jako czynnik napędzający trwały rozwój i wzrost gospodarczy sprzyjający włączeniu społecznemu, włączenie społeczne, niedyskryminację i postępy w dziedzinie praw człowieka. Strony dążą do budowania zdolności, rozwijania odpowiedniej infrastruktury i zachęcania ludzi do większego udziału w zajęciach sportowych i innych zajęciach wychowania fizycznego, ze szczególnym naciskiem na młodzież i kobiety. Strony wspierają sport jako sposób prowadzenia dialogu międzykulturowego i współpracy między narodami, zapobiegania konfliktom i przemocy oraz zapewnienia pojednania pokonfliktowego.

ZAŁĄCZNIKI

ZAŁĄCZNIK I

PROCESY POWROTU I READMISJI

Do celów niniejszego załącznika:

1) „państwo składające wniosek” oznacza państwo (jedno z państw będących członkami OACPS lub jedno z państw członkowskich UE), które składa wniosek o readmisję na podstawie art. 74 ust. 3 części ogólnej niniejszej umowy;

2) „państwo rozpatrujące wniosek” oznacza państwo (jedno z państw będących członkami OACPS lub jedno z państw członkowskich UE), do którego skierowany jest wniosek o readmisję złożony na podstawie art. 74 ust. 3 części ogólnej niniejszej umowy.

Readmisja osób nieposiadających ważnego dokumentu podróży

Procesy powrotu i readmisji przebiegają w następujący sposób:

Jeżeli osoba, która ma podlegać readmisji, jest w posiadaniu nieważnego paszportu, ważnego lub nieważnego dowodu tożsamości lub innego urzędowego dokumentu tożsamości ze zdjęciem lub jeżeli tożsamość tej osoby została potwierdzona za pomocą wszelkich właściwych środków, w tym w wyniku wyszukiwania w rejestrach wniosków wizowych lub wszelkich innych rejestrach urzędowych państwa składającego wniosek, po otrzymaniu odpowiednich informacji państwo rozpatrujące wniosek zapewnia dokumenty podróży niezwłocznie po złożeniu wniosku przez państwo składające wniosek, chyba że podano uzasadniony powód, dla którego potrzeba dodatkowego czasu, a w każdym razie w najkrótszym możliwym terminie.

W innych przypadkach, jeżeli konieczna jest weryfikacja obywatelstwa osoby, która ma podlegać readmisji, państwo rozpatrujące wniosek przystępuje do niezbędnej weryfikacji niezwłocznie po otrzymaniu wniosku od państwa składającego wniosek, stosując najbardziej odpowiednią i skuteczną procedurę identyfikacji, w tym rozmowę identyfikacyjną na wniosek państwa składającego wniosek. Państwo składające wniosek i państwo rozpatrujące wniosek zobowiązują się do korzystania z rejestrów biometrycznych, jeżeli są one dostępne.

Niezależnie od okoliczności, gdy państwo rozpatrujące wniosek otrzyma wniosek o readmisję dotyczący jednego ze swoich obywateli, odpowiada najpóźniej w ciągu 30 dni od złożenia takiego wniosku zgodnie z terminami przewidzianymi w rozdziale 5.26 załącznika 9 do Konwencji o międzynarodowym lotnictwie cywilnym, zapewniając swoim obywatelom odpowiednie dokumenty podróży do celów powrotu lub zapewniając państwo składające wniosek, że dana osoba nie jest jego obywatelem.

Środek transportu na potrzeby powrotu

Powrót odbywa się dowolnym środkiem transportu, po uprzednim powiadomieniu państwa rozpatrującego wniosek, zgodnie ze zobowiązaniami określonymi w art. 74 części ogólnej niniejszej umowy. Powrót drogą powietrzną nie jest ograniczony do korzystania z lotów regularnych.

Powrót małoletnich bez opieki

W celu zadbania o najlepszy interes dziecka małoletni bez opieki może zostać zwrócony wyłącznie członkowi swojej rodziny lub wyznaczonemu opiekunowi albo zwrócony do innych organów przewidzianych w prawie krajowym lub do odpowiedniego ośrodka recepcyjnego w państwie trzecim.

Umowy i porozumienia dwustronne

Niezależnie od bezpośredniego stosowania tytułu VI rozdział 4 części ogólnej niniejszej umowy oraz niniejszego załącznika Strony, na wniosek jednej z nich, zawierają umowy i porozumienia dwustronne regulujące szczegółowe zobowiązania w zakresie readmisji i powrotu obywateli państw członkowskich Unii Europejskiej i danego członka OACPS. W umowach tych przewiduje się krótsze terminy identyfikacji i wydawania dokumentów podróży w celu dalszego ułatwienia wprowadzania w życie niniejszego załącznika. Jeżeli któraś ze Stron uzna to za konieczne, takie umowy i porozumienia dwustronne obejmują ustalenia dotyczące readmisji obywateli państw trzecich i bezpaństwowców, których miejsce zwykłego pobytu znajduje się na terytorium państwa rozpatrującego wniosek.

Zobowiązania zawarte w tych umowach i porozumieniach dwustronnych muszą być zgodne z postanowieniami niniejszego załącznika.

ZAŁĄCZNIK II

DZIAŁANIA EUROPEJSKIEGO BANKU INWESTYCYJNEGO

ARTYKUŁ 1

Osobowość prawna i status prawny

1. Europejski Bank Inwestycyjny („EBI”) i każdy podmiot zależny EBI posiadają pełną osobowość prawną na terytorium członków OACPS, w tym w szczególności zdolność do zawierania umów, nabywania i zbywania majątku ruchomego i nieruchomego oraz do występowania jako strona w postępowaniu sądowym.

2. EBI i każdy podmiot zależny EBI korzystają na terytorium każdego z członków OACPS z ustaleń podatkowych i celnych, jakie przysługują instytucji międzynarodowej działającej w danym państwie będącym członkiem OACPS, która jest najbardziej uprzywilejowana pod względem takich ustaleń i statusu.

ARTYKUŁ 2

Regulacje dotyczące bankowości i finansów

EBI i każdy podmiot zależny EBI może prowadzić jako organizacja międzynarodowa na terytorium członków OACPS, w celach przewidzianych w niniejszej umowie, działalność przewidzianą w statucie EBI lub takiego podmiotu zależnego, z ewentualnymi późniejszymi zmianami, w tym między innymi finansowanie za pomocą pożyczek, obligacji, gwarancji, instrumentów kapitałowych, quasi-kapitałowych lub innych instrumentów finansowych, udzielanie lub finansowanie pomocy technicznej, inwestowanie na rynkach pieniężnych, nabywanie i zbywanie papierów wartościowych oraz przeprowadzanie wszelkich innych operacji finansowych związanych z taką działalnością, a także prowadzenie rachunków bankowych w dowolnej walucie.

ARTYKUŁ 3

Waluty obce

1. W przypadku wszystkich działań realizowanych przez EBI lub podmiot zależny EBI i finansowanych przez UE w celu wsparcia realizacji celów niniejszej umowy członkowie OACPS zapewniają, aby:

   a) beneficjenci i kontrahenci mogli przeliczać na dowolną w pełni wymienialną walutę, po obowiązującym w danym momencie kursie wymiany, kwoty w walucie krajowej niezbędne do terminowego uiszczenia wszystkich kwot należnych EBI lub podmiotowi zależnemu EBI w związku z takimi działaniami oraz

b) kwoty te można było swobodnie, niezwłocznie i skutecznie przekazywać na terytorium danego członka OACPS lub poza nie w celu umożliwienia takiemu beneficjentowi lub kontrahentowi wywiązania się ze swoich zobowiązań wobec EBI lub takiego podmiotu zależnego.

2. W przypadku wszystkich działań realizowanych przez EBI lub jego podmiot zależny i finansowanych przez UE w celu wsparcia realizacji celów niniejszej umowy członkowie OACPS zapewniają, aby:

a) EBI lub taki podmiot zależny mogli:

(i) przeliczać na dowolną w pełni wymienialną walutę, po obowiązującym w danym momencie kursie wymiany, kwoty w walucie krajowej danego członka OACPS otrzymane przez EBI lub taki podmiot zależny oraz

(ii) swobodnie, niezwłocznie i skutecznie przekazywać przeliczone w ten sposób kwoty poza terytorium danego członka OACPS na rachunki bankowe, które EBI lub jego podmiot zależny mogą swobodnie określić, lub dysponować takimi kwotami na terytorium danego członka OACPS.

b) EBI lub dany podmiot zależny mogą dokonywać przeliczenia na walutę krajową danego członka OACPS, po obowiązującym w danym momencie kursie wymiany, wszelkich kwot w dowolnej w pełni wymienialnej walucie.

ARTYKUŁ 4

Uznawanie orzeczeń

W przypadku powstania sporu między EBI lub podmiotem zależnym EBI a beneficjentem lub stroną trzecią w związku z działalnością EBI lub podmiotu zależnego EBI każdy członek OACPS zobowiązuje w celu osiągnięcia celów niniejszej umowy: (i) do zapewnienia, aby sądy członka OACPS były uprawnione do uznawania prawomocnego orzeczenia wydanego w ramach rzetelnego procesu sądowego przez właściwy sąd lub trybunał, w tym Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej lub jakikolwiek sąd krajowy państwa członkowskiego UE, lub jakikolwiek trybunał arbitrażowy, w zakresie dopuszczalnym przez konstytucję takiego członka OACPS oraz (ii) do zapewnienia, aby wykonanie takiego orzeczenia sądowego było zgodne z obowiązującymi przepisami i procedurami krajowymi.

_____